

40

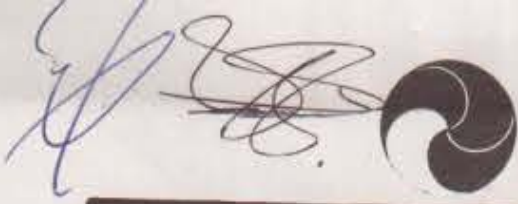
کانونی دووهم ۱۹۸۶

سالی چوارهم

کاروانی

گوفاریکی روشنبیری مانگانهیه ئەمینداریتی گشتی روشنبیری و لاوان بەزمانی کوردی و عەرەبی دەری دەکا

كاروان

گوڤاریکی روشنبیری مانگانه به

نه مینداریتی گشتی روشنبیری و
لاوان به زمانی کوردی و عربی
دهری دهکا

له م ژماره یه دا

- له پادی نه مراندا ۲ ئیبراهیم میرانی
- میژوو ۴ فاضل قهره داغی
- زمانه وانى ۱۷ به یاد عهد و لقادر ، شوکت اسماعیل حسن
- لیکولینه وه ۲۸ عبدالرزاق بیمار
- دیوانی کاروان ۴۴ فهردیون عهدول بهرزه نجی ، محمد صدیق محمود

مه لاما سهوید « بن بهش » ، خالد سندوری ، نهوزاد بهندی
، وهرزیز سهعید ، سهلمان کوفلی ، مه هاباد قهره داغی ،
خه دیجه حمد ، محمد کانی وهتمانی ، حمه احمد جاف ،
سهلیم محمد عزیز ، کاکه ی فه للاح ،

- جیهانی چیروک ۶۲ هشیار محمد حسن ، نارام قهره داغی ،
ئه کره م قهره داغی

- زانیاری ۷۱ جه لال خه نهف ژاله یی ، سلام محمد اسماعیل ،
که مال جه لال غه ربیب

- روشنبیری گشتی ۹۵ جه لال تقی

- فولکلور ۱۰۵ مه ریوان فتحی کریم ، سه رجیا محمد ،
ئه مین حه یدهر بوتانی

- کاروانی روشنبیری له کوردستاندا ۱۱۹ ئا : دژوار ، ئازاد

سه رنووسه ر
محمد امین محمد احمد

جیگری سه رنووسه ر
حسین عارف

40

کانونی دووهم ۱۹۸۶
سالی چوارهم

نه درهس

هه ولیر : نه مینداریتی
گشتی روشنبیری و لاوان
گوڤاری « کاروان » ت : ۲۰۸۸۲

نرخى (۲۵۰) فلسه

له کتبخانه ی کتبخانه ی له به غدا ژماره « ۴۸۳ » ی سالی ۱۹۸۲ ی دراوه تی
له جایخانه ی « دار آفاق عربیة » چاپکراوه

مەزرگە

سەرجەمە

● ئیبراھیم میرانی ●

لەم دەنگە داچلە کینترو نەفریناوی تر دەنگ نەبوو بو گوی ی پیاو ، چونکە پەيامی کارەساتیکی زۆر قورس بوو ، ئەوێ ئەگە یاند ، جگە لەوێ کە سەججادی وەکو مروفیکی زۆر خوشەویست ئاوا بوو ، رووباریکی رانستی و روشنبیری مەزن و بی هاوتایش ووشک بوو .

لەگەل خۆمدا و وتم : ئایا پەفتاری ئەم پوژگارە ناھەموارە لە ھەموو گەرانیکدا بو ھەموو کەس ھەر شین پەرەری یە ؟ یا ئەو ھەرە چلکنە ی ناسۆر ھەر بەسەر شاری خاموشاندا دەسووریتەو ھو تک تک پەشاو زووخاوی کویرەو ھەری دەپژیننی بەسەر دلی یە کە یە کە ی خەلکە کاسە ھەزارە کەیدا وە ک پەردەییکی نووتەکی جیھانگیر ئەو دلە کلۆلە ی لە بوخچە ی ماتەمدا دەپینچیتەو ۱؟

بە یانی پوژی ھەینی ۱۴/۱۲/۱۹۸۴ ، تەرمە پیرۆزە کە ی بە ئیجگاری مالی بە جی ھیشت و بە سەر شانی سەدان کەس لە بنە مالە و دوست و یارانی ھە لگیرا و سپێردرا بە خاکی پیرۆزی گۆرستانی شیخ عەبدولقادری گەیلانی .

ئینوارە دەرنگیکی پوژی پینچ شەممە بوو ، دنیا تاریک و ئاسمان پەر لە ھەوری چلکن بوو ، کزە ی سەرماو بوئی بارانیکێ داھاتوو تیکە لاو بوو بوون ، پوورم (دایکی داننا) - خیزانی خوالی خوشبوو - لە گەل خیزانە کە ی مندا تازە لە بازار گەرابوونەو ھەر یە کە یان توپی قوماشی خامی سپییان بە دەستەو ھو بوو ، ووتیان ماموستا رای سپارد بوون کە وا ھەولی پەیدا کردنی بدن ، بی ئاگا بوون لەوێ کە ئەو خامە بو کفنی بوو .

سەرنجەمدا پوورم پەلە ی بوو بو گەرانەو ھو بو مھالی خویان ، ھەر ھە منیش بە فرسەتم زانی بیبە مەو ھو بوئەو ھو چاوم بە ماموستا بکە وی چونکە پوژی پینچتر داوای لی کرد بووم کە وا سەری لی بدەم بو ماو ھو نیو سە عاتیک بو تەواو کردنی باسیکی تاییبە تی کە وتینە ری لە پاش دووسی دەقیقە لە بەردەرگا مالەو ھو بووین ، چەند دراوسینیە ک بە تاو بەرەو ژوورەو ھو ئە چوون ، ئیمەش بە دوایاندا ، دەنگی زریکە ی یە کێ لە کچەکان ھات بە گویماندا « باوکم مرد ! » .

14/1/1985

به رهه مه نه مره کانی به ری نه و بهنج و توژینه وانه بوون ... له پیش هه موویانه وه کتیبه نه مره که ی (میژوی نه ده بی کوردی) که یه که م کتیبه وردترین زانیاری تیدابی ده باره ی شاعیر و نه دیانی کوردی که له پوره شارراوه کانی نه ده ب و پوشتییری کوردی به پینووسیکی جوانکار و هونه رمه ندانه خسته بوو بووه سه رچاوه بیکی نه و تو که پشتی بی ده به ستن له لیکولینه وه میژوی و نه ده بی یه کانیاندا .

هه ره ها زنجیره توژینه وه که ی ده باره ی هه شت به رگ چاپکراوه که ی (رشته ی مرواری) که به شیوازیکی وه ستایانه ی خوش و هه ندی جار گالته وگه پ نه و چیروک و قسه نه سه ت ق و ده ماخ چاخکه رانه ی که له ناسوی خه یالکی کوردی په تی یه وه گرنگیان دابوو بلاو کرده وه له له ناوچوون و بیرچوونه وه پاراستنی و گیانی نه مری کرده وه به به ردا .

نیمه بنه ماله و که س و کاری سه ججادی ، ته نانه ت له ژیانی ناسایی روژانه شی له ناوماندا ته نها له خو بووردن و هه ته ری و دلسوزی و په روشی توژینه وه و نووسین و خواناسیمان لی به دی ده کرد ، هه به یانیان زوو چاوی نه کرده وه تا نیوه شه ویکی دره نگ خه و ده هیئا به لادا ده قیقه بیکی کاته که ی به فیرو نه ده داو زور به ی کاتی له کتیخانه ناوه دانه که ییدا به سه ر ده بردو بو نانخواردن یان ئیشیکی پیوست و پیشوازی میوانیک نه بوایه به جئی نه ده هیشت ، له هه موو ژیانیدا ریک و پیک بوو له سه ره تاوه تا کوتا به نامه ی بو هه موو که وره و بچووکیکی ژیانی دانابوو و به ووردی بپه روی ده کرد ... ، بی فیزو ساکار بوو له خواردن و پوشتین و گوفتار و په فتاریدا ، ته نانه ت به دریزی ته هنی نه خوشی یه کی وای نه گرت له جیگادا بیخات ، تا له ناکاو چنگی ره شی مه رگ له ناوماندا وونی کردو نه و دل به هه رداره پر له جوش و خوشه ویستی نه ته وه و نیشتمانه که ی له لیدان خست .

له کوتاییدا هه زار سلوو له گیانی پاک و نه مری ماموستا و هه موو نه وانه ی بو باوه رو نه ته وه و نیشتمانه که یان نه ژین و له پیناویاندا نه مرن .

وه کو هه موو کوچ کردووه کی تر سی بوژی ماتم به سه رچوو ، ده سنگا پوشتییری و زانستی یه کان که وتنه جم و جول که وا له چله یدا یادی بکه نه وه . نه وه بوو له ۱۹۸۵/۲/۱۴ کورنکی پوشتییری و نه ده بی بو سازدراو دوست و خوشه ویستانی داخ و په ژاره ی په نگ خواردووی دل و ده روونیان تیدا ده بربری ده باره ی دواکوچی ناکاوو تا هه تای گورچکبری رابه ریکی بیرو کولتور و نه ده بی کورد . وا نه مروش چه رخ سوورایه وه و سالیکی چوو سه رو ناوی ماموستا زور تره له سه ر زارو ژماره ییکی زور زور له دوستان و خوشه ویستانی هه ول نه دن که وا شه ره فی به شداری یاد کردنه وه ی سالانه یان هه بی به هه موو شیوه یه ک و به جوریک له روژنامه و گوفتار و ده سنگا کانی ترپا که یانندن جی یان ناپیته وه .

کوچی زانا سه ججادی نه ک هه ر زیانیکی گوره و شوین پره وه نه بووی بنه ماله و که س و کار و دوست و یارانی بوو ، به لکو زیانیکی چه رگبرو و کاریگر بوو بو نه ده ب و کولتوری کوردی و مه شخه لیک پرشنکار کوژایه وه که له سی یه کاندای گراو شه وه زهنگی نووته کی کوردستانی روونک کرده وه و ناسویه کی پان و به رینی ناوه له کرد له به رده م که له که ییدا بو خه بات له پیناوی پرگاری و دیموکراسی و پیشکه وتندا سه سیری لاپه ره کانی که لاویژو (نزار) بکه ن بزانه له که ل هاوه له نه مره کانییدا چ شوپشیکی بییری و نه ته وه یی پیشکه وتن خوازی دیموکراسی یان به رپا کردووه له روژیکدا که کوردستان و عیراق له ژیر باری ده سه لاتداری ئیمپریالیزم نوکه رانیدا ده یاننانا لاند ... ، سه رنجی هه موو نووسینه نه ده بی و کولتوری و میژوی یه کانی بدن ، ته نها خوشه ویستی و نه مه کداری خاوین و په تی و ره سه نی خاک و نه ته وه که ی ده بینو ، له هه موونه و ده ورانه دا که به سه ر عیراقتا تپه رین به هه نگاویکی نه گوپو ریبازیکی راست و په وان ده جما ، بی گوی دانه نه و ته وژم و لیشاوه رامالانه ی که ده هاته رینی گه یشتنی به نامانجه پیروزه که ی ، گه پان بوو به شوین راستی و چه سپاندنی و به گری لی کردنی به په ری نه ترسی و له خو بووردنه وه و به پی ی به نامه بیکی زانستی و له بار دهستی کرد به گه پان و لیکولینه وه ی رابوردوو

ولاتی ئوللوبا و

نه خشه که ی « مله میرگی »

● فاضل قهرداغی ●

تیگلات - پیلասاری سیهم (745 — 727) بو سه حوکم ، هیزی ئاشور به ره کزبوون نه چوو .
 ئورارتویی یه کان له وکاته دا نه که ته نها خویانیان به هیز کرد به لکو ئاوا و شیان نه نایه وه له ویلایه ته ئاشوری یه کان وه هییه کی کاریگه ری ئازادبوونی هه ندیکیان له دهستی ئاشوربوون .
 له کاتی پادشای ئورارتو [ئیشپوئینی] و کوربه که ی [مینوا] - که رهنگه هاوچه رخی شامشی ئاداد بووبن - دهسه لاتی ئورارتو که یشتبووه شاری موساسیر (نزیک ره واندوز) .
 له سه رده می تیگلات - پیلاساری سیهم دا یه که م جاربوو بو زیاد له نیوه سه ده یه که که ئاشوری یه کان له هیزی ئورارتو که م بکه نه وه ، هه رچه تدیشه پادشا زور چوو نه ناو وولاته که ، به لام سه رکه وتن و دهسکه وته کانی کاتی بوون .
 کزبوونی دهسه لاتی ئورارتو - نه که رجیش هه ر به ته واوه تی نه بوو له رۆزانی سارگونی دووه م دا (721 — 705) پووی دا ، چه ند دهیه یه کیش به دواوه ئورارتو هاوپه یمانی ئاشوربوو و حاکمی تاییه تی خوی حوکمی نه کرد .
 [ئوللوبا] یه کیک له هاوپه یمانه کانی ئورارتو بوو ، هیچ نه بیته له دوو شه ردا له گه ل ئاشوری یه کاندایه کیکا چوو نه نه جامی نه و شه راته وه که پادشا خوی باسی نه کات گرتنی

کوردستانی ژوروو چه نده ها که لی چالاکی به خویه وه دیبوو که لانی سوپاری و نائیری و ئورارتویی و کورتی ... هه میشه ناره چه تییان بو ولاتانی دراوسی په یدا نه کرد و به رامبه ر فراوانکارییه کانی ئیمپراتوری یه کونه کان نه وه ستان . ولاتی [ئوللوبا] یه کیک بوو له ولاته نزیکه کانی ئاشورو له به ر دراوسینه تی یه له گه لیدا بووه کوسپیک له به رده م فراوانکارییه کانی له ژوروو دا .

ئوللوبا سنووریکه ناره چه ت و به جموجوولی نیوان ئاشورو ئورارتو بوو . نه خشه که ی (مله میرگی) یش باسی یه کیک له و چه نکانه مان بو نه گیریته وه که نه م سنووره کردبوویه تووشی ئاشور⁽¹⁾ .

هیزو دهسه لاتی ئورارتویی یه کان له سه رده می شامشی - ئادادی بینجه می ئاشوری یه وه (728 — 711) به دواوه له گه وره بووندایوو . چوار پادشا به هیزه که ی پیش نه م نه وه نده سه رکه وتوو نه بوون له ولاتی ئورارتوو نه یانتهوانی نه وه نده بکه نه چه رگه ی ولاته که . دوا ی ئاداد - نیراری یه سیهمه می کورپی ژیرده سه ته کانی ئاشور یه که له دوا ی یه که سه ره به خویی یان وه رگرت . له و سه رده مه شه وه تا هاتنی

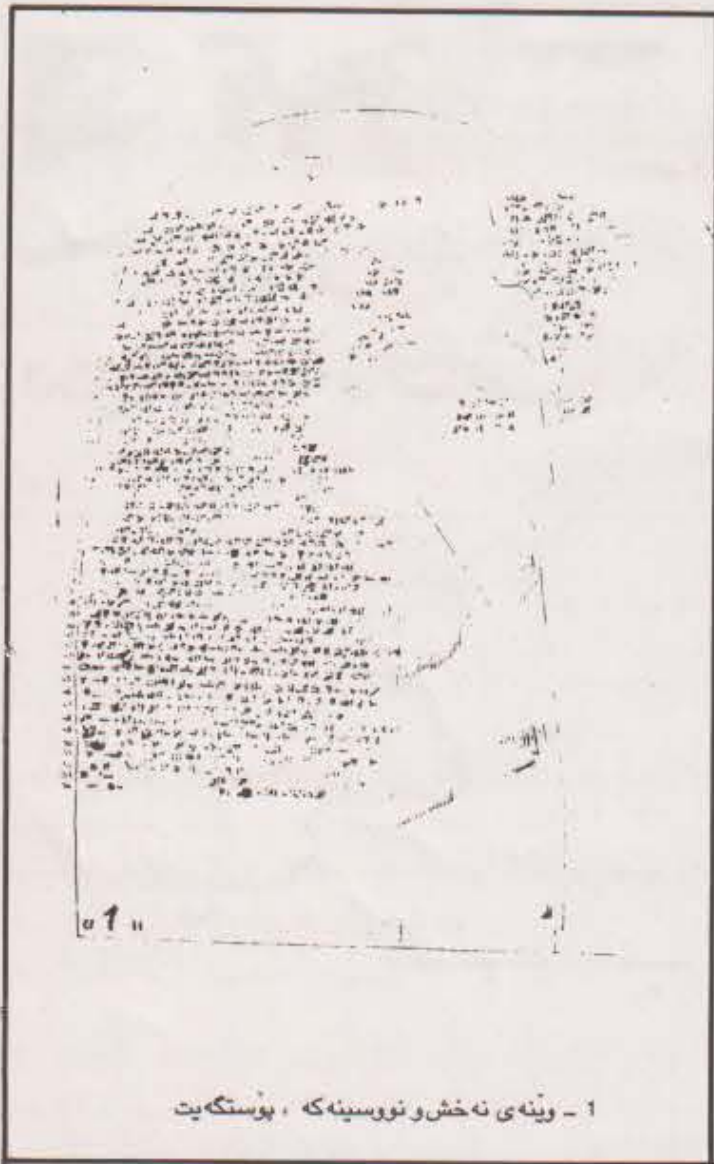
ولاته‌که و جیگیرکردنی دانیش‌توانی ولاتی به‌زین‌دراوی‌تر
له‌وین‌دایوو .

● شوینی‌نه‌خشه‌که :

نه‌خشه‌که - که‌خه‌لکی‌ناوچه‌که (وینه‌ی‌ته‌یمور
له‌نگ‌ی‌پی‌ئه‌لین‌و‌چیر‌و‌کی‌کیان‌له‌سه‌ر
هه‌لبه‌ستوو^(۱) - له‌ناوه‌راستی‌ئه‌و‌دهر‌به‌نده‌یه‌که‌به‌(که‌لی
مله‌میرگی) یاخود (دهر‌که‌لی‌شیخ‌ئه‌حمه‌د) ناسراوه‌و
له‌لیژایی‌ی‌کیوی (گری‌ره‌ش) دا‌هه‌لکه‌ندراوه‌و‌ناوی‌ی‌، واتا
(مله‌میرگی) ، له‌ناوی‌ئه‌م‌لیژایی‌یه‌وه‌ر‌گرتوو‌ه .
به‌رامبه‌ره‌که‌ی‌گری‌ره‌شیش‌کیوی (چار‌جل) - چوار
لوتکه - یه‌که‌شوینه‌واری‌قه‌لایه‌کی‌کونی‌له‌سه‌ردا
ئه‌بیینیت^(۲)

دوو‌ریگا‌هه‌یه‌بو‌نه‌خشه‌که‌بجیت . هه‌ردوو‌ریگا‌که‌له
(دهوک) هه‌و‌دهر‌ئه‌چن ، یه‌که‌میان‌ئه‌گاته‌گوندی (بیسکی) و
له‌ویوه‌بو‌مله‌میرگی‌ریی‌چوار‌یان‌پینج‌سه‌عاتی‌سه‌ر‌ئاژه‌له .
ئه‌م‌ریگایه‌ش‌بی‌ئه‌وه‌ی‌به‌دی‌ی‌دهر‌که‌لی‌شیخ‌ئه‌حمه‌د‌بروات
ئه‌گاته‌نه‌خشه‌که . ریی‌دوو‌هه‌میش (ری‌ی‌دوسکی) ریگای
دهوک - ئامیدی‌ئه‌گرتیه‌به‌رو‌ریگا‌گشتی‌یه‌که‌به‌جی‌ئه‌هیلیت‌و
به‌لای‌چه‌پدا‌لانه‌دات‌به‌ره‌و‌شار‌و‌چکه‌ی « مانگیش » .
دیسانه‌وه‌دوو‌ری‌هه‌یه‌له‌مانگیشه‌وه‌بو‌مله‌میرگی ، یه‌که‌میان
به‌ری‌ی‌دهشته‌و‌دوو‌ه‌میان‌ریگه‌یه‌کی‌سه‌خته‌به‌لام‌کورت‌تره .
ری‌ی‌دهشته‌که‌ئه‌گاته‌گوندی (ئوزمانا) و‌له‌ویوه‌بو‌دی‌ی
دهر‌که‌لی . نه‌خشه‌که‌چاره‌که‌سه‌عاتیک‌له‌گونده‌که‌وه‌یه‌و
به‌شیکی‌ئه‌م‌ریگا‌له‌کوندا‌به‌رد‌ریژ‌کراوه‌و‌لاکانی‌به‌به‌رد‌کاری
به‌هیز‌کراون^(۳) .

دهر‌به‌نده‌که‌ی‌مله‌میرگی‌له‌و‌په‌ری‌پوژ‌ئاوای‌ژووروی
دهوک‌دایه‌و‌گرنگیتی‌یه‌کی‌ستراتیجی‌ی‌که‌وره‌ی‌هه‌یه‌چونکه
وه‌ک‌دهر‌گایه‌که‌بو‌ناوچه‌شاخاوی‌یه‌که‌ی‌ژووروی ، واتا
ناوچه‌ی (زیناوا) . دۆله‌که‌3 تا 10 کیلومه‌تر‌پانه‌و‌له‌گوندی
(برجینی) پروباری (سوریا) دهر‌ئه‌چیت‌و‌به‌دریژایی‌دا

1 - وینه‌ی‌نه‌خش‌و‌نوسینه‌که ، بوستگه‌یت

ئه‌بروات . ئه‌م‌دۆله‌له‌نیوان‌دوو‌زنجیره‌چیا‌ی‌بیسکی‌و
(قه‌شه‌قره) . زنجیره‌ی‌دوو‌ه‌مین‌به‌سه‌ر‌دهشتی (که‌رماوی
محمد‌ئاغا) ئه‌روانیت . دهر‌به‌ندی‌قه‌شه‌قره‌له‌خالی‌به‌رامبه‌ری
دهر‌به‌ندی‌مله‌میرگی‌ئه‌م‌زنجیره‌یه‌ئه‌بریت‌و‌له‌گه‌ل‌ئه‌م
دهر‌به‌نده‌به‌یه‌که‌ئه‌گات . لاکه‌ی‌تریی‌ئه‌گاته‌سه‌رده‌شته‌که‌ی
که‌رماوی‌که‌ئه‌میان‌که‌وتوته‌نیوان‌زنجیره‌ی‌قه‌شه‌قره
پروباری (دیجله) و‌ده‌یه‌ها‌گردی‌شوینه‌واری‌ی‌تیدا
ئه‌بیینیت^(۲) دهر‌باره‌ی‌میژووی‌ئه‌م‌ناوچه‌یه (فوره‌ر) شاری

ناشوری یه که ی [بیت داگان] وه گوپردر ابیت ، نه مه شیان
 نه بیت یه کیك له دوو گرده شوینه واری یه گه وره که ی
 (سوممیل) و (گری په حنی - گری پانی) بیت^(۴) .

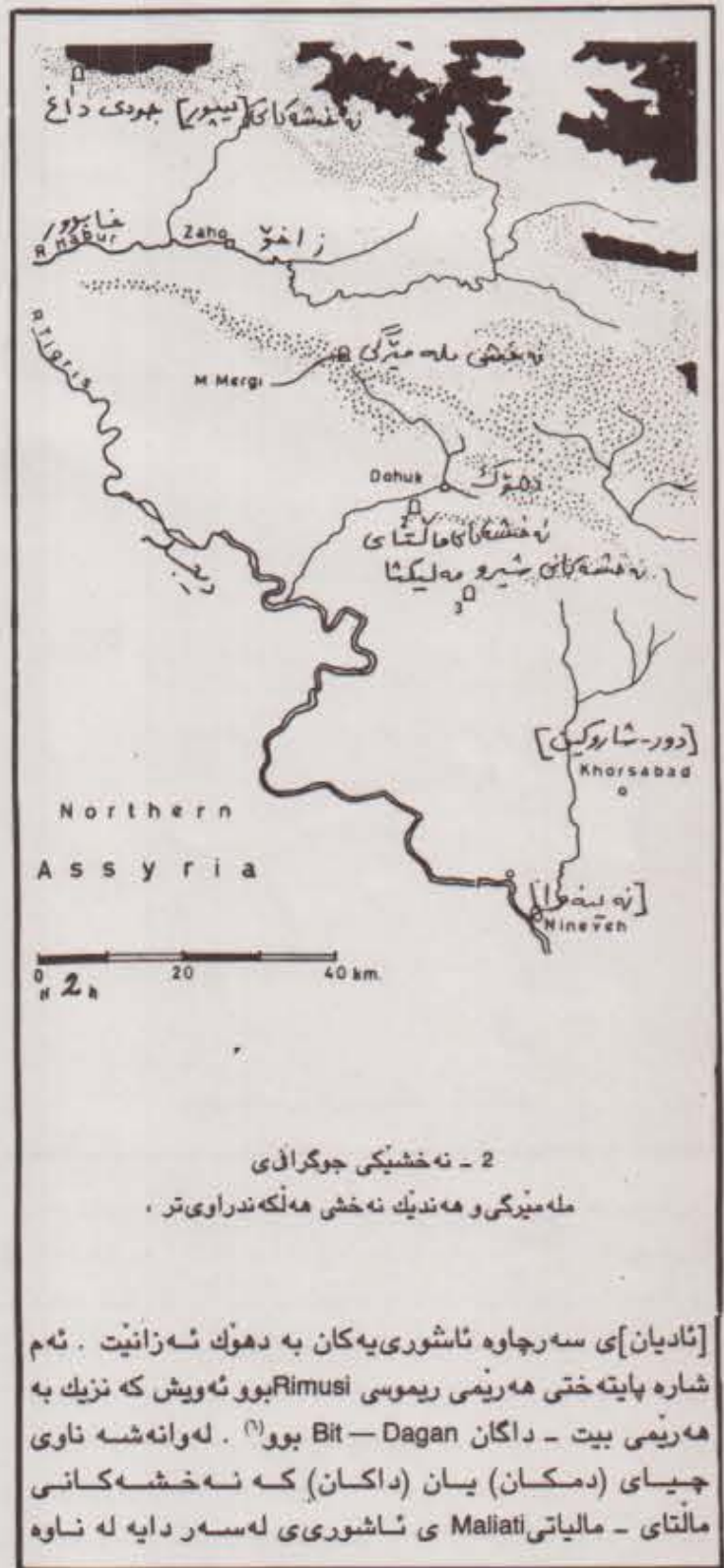
● نه خشه هه لکه ندر او ه که :

نه م نه خشه مه ترو (35) سانتیمه تر به رزه و که متر له
 مه تریك پانه و به قولایی ی (10) سانتیمه تر هه لکه ندر او ه .
 نه خشه که وینه ی پادشای ناشوری تیگلات - پیلارساری
 سپه می له سه ردا نیگار کراوه . به لای چه پی وینه که
 نووسینیکی میخی به (54) دیره وه دیاره و به شیکی لی فه و تاوه .
 له و به شان ه شی ماونه ته وه نه وه ی خواره وه نه خوینرینه وه .
 له سه ره تا دا پادشا ناوی خواوه نده کانی نه هینیت و دوی
 ستایشیکی خوی نه لیت که چیا گه وره کانی ویران کردو وه و
 « دانیشتوانی ده ریای سه رووی پوژشاوا تا ده ریای
 خواروو ... » ، نه گه رچیش ده قه که لی ره دا شکاوه به لام دیاره
 مه به ست له ناو بردن و ولات به ده رکردنی نه و دانیشتوانه یه .

له دیزی (16) هه مه وه باسی شه ره که ده ست پی نه کات و به م
 جو ره :

پادشا نه لیت که له حه و ته مین سالی حو کمی
 ئوللوبایی یه کان نه و سو پایه ی خو یانیان کو کرده وه که چو کی
 نه دابوو بو پادشایانی پیش خوی . ناوی [نه خلایم] Ahlame^(۵)
 نه هینیت که « زیابرو ابوون » و (له وان ه یه له گه ل
 ئوللوبایی یه کان) خرا په بیان بو ناشور ناماده نه کردو ریك
 نه خست . هه روه ها باسی ولاتیکی « یاخی بوو » نه کات که ناوی
 له ده قه که دا شکاوه ته وه . پادشا فه رمانی که و تنه ری به ره و
 ئوللوبا نه دات و نه چیته ده ره بندی نیل [ی ..] [ا ..] || .

پادشا له حه و ت دیره ا لیسته یه کی ناوی شارو ولاتی
 هیناوه ته وه^(۶) . دوی نه وه ش نه لیت که ئوللوبایی یه کان
 په نایان برده به ر کیوی نیلیمی lime و نه و نابلو و قه ی
 را کردو وه کانی دا . ولاتیکی تر به ناوی کیسی Kisi ناوی له
 ده قه که دا دیت . نه و خه لکانه ی له سه ر ده ستی پادشا
 به زیندر ابوون پیش نه وه له و شارانه چیگر کران و خه ساویکی

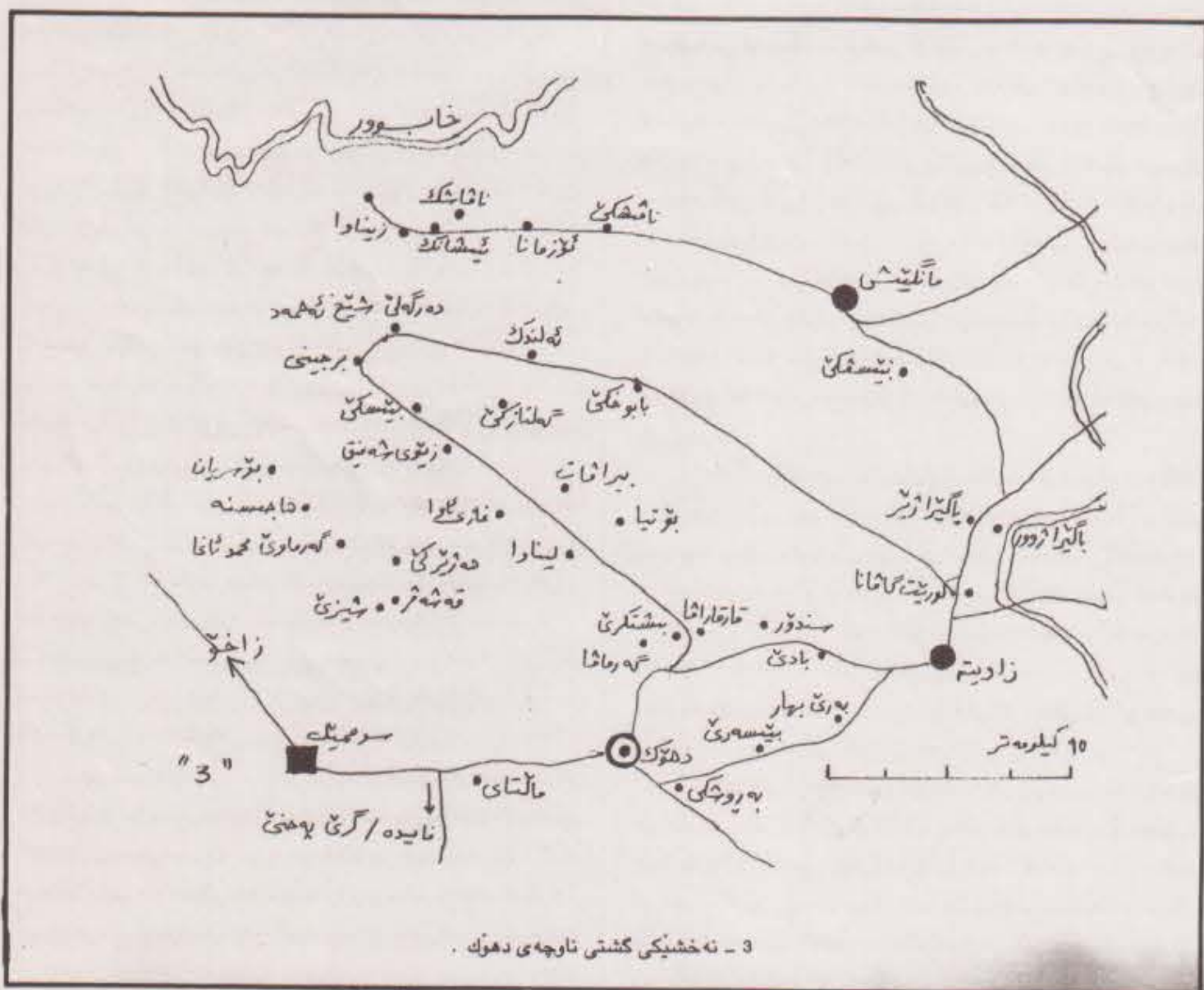
2 - نه خشیکی جوگرایی

مله میزگی و هه ندیک نه خشی هه لکه ندر او ی تر .

[نادیان] ی سه رچاوه ناشوری یه کان به دهوک نه زانیت . نه م
 شاره پایته ختی هه ریمی ریموسی Rimusi بوو نه ویش که نزیک به
 هه ریمی بیت - داگان Bit - Dagan بوو^(۷) . له وان ه شه ناوی
 چییای (دمکان) بیان (داگان) که نه خشه کانی
 مالیاتی Maliati ی ناشوری ی له سه ر دایه له ناوه

« ولاتی ئوللوبام داگیرکردو ، سه رانسهری ولاتی خابخو Habhu او کردم به ویلایه تیکی ئاشوری ، وینه یه کی خومم دانا له کیوی ئیلیممه r Ilimmer ؟ و له ناو ئوللوبادا شاریکم بنیات ناو ناوم نا ئاشور - ئیکیشا Ashur - iqisha⁽¹⁾ ، خه لکی شه و ولاتانه ی به زاندم تیدا دانیشاند ، (یه کیک له) خه ساوه کانی خومم کرده حاکمیان .
 نووسینه که ی تر نه ختیک جیاوازه و به م جوریه

پادشا کرایه حاکمیان ، ولاته کانیش کرانه ویلایه تی ئاشوری . پادشا باسی نه خشیک نه کات که له سه رپوی کیوی ئی - [لیممی] [limme] ا کراوه له کوتایی دا نه فرینی خوی ئاراسته ی نه وانه نه کات که دهسکاری نه خش و نووسینه که ی نه که ن .
 جگه له م نووسینه ، دوو نووسراوه ی تری پادشا هیه که په یوه ندیبیان به هه مان ناوچه شایه نی باسکردنیان نه کات لیره دا :

3 - نه خشیک گشتی ناوچه ی دهوک .

« سهرانسهری ولاتی نوللویا - شماره کانی بیتیرو Bittiru ، پاريسو Parisu ، تا شوخا Tashuha ، ماتتون Mantun ، ساردوری Sardauri ، له گهل دیوللا - نانا - نال - نال Diulla — ana — Nal ، سیکپسا Sikipsa ، ناشوردایا Ashurdaya ، بابوتا Babutta ، لوسیا Lusia ، بیسیا Bisia ، قه لاکانی ولاتی نوراتو که له پشت کیوی نالن Nal ، نه مانه م کرده ویلایه تی ناشوری و له ناو نوللویادا ... هتد . »

له سهره تادا نوللویا^(۱۱) به ناوچه ی نزیك (دیار به کر) ، نیوان دیجله ی سه روو کیوه کانی نه نتي - توروس) زانرابوو . نیستا پرونه که نه بیت زیاتر له ناوچه ی دهوک - زاخو بیت و په نگه مله میرگی به شیکي بووبیت ، یان هیچ نه بیت نه که ویته سه ر سنووری . به پنی نووسراوه کانی سه ره وه ی پادشاو نووسراوه ی تر ، نوللویا نه که ویته سه ر بوو یاخود پشت کیوی نال . واش مروف بوی نه چیت که نوللویا بریتی بوو له وده شته پان و به رینه ی خابووری بچوک پیای دا نه پروت ، سه روه ها چیای نال نه و زنجیره چیایه بوو که نه م ده شته جیا نه کاته وه له و ته ختایی به ی بو خواروو به ره و [نینه وا] دریز نه بیته وه . نه م چیایه نه بیت نه و تاکه کیوه ی خوارووی دهوک بیت که نه خشه کانی (مالتای) ی له سه ر هه لکه ندراره ، یان ته نها نه و په ری خوارووی دوو زنجیره جیا ته ریبه که بیت .

نه م له شکرکه شی به ی نه خشه که ی مله میرگی ی بو کرا هی سالی ۷۲۹ ی پیش زاینه ، له له شکرکه شی به که ی سالی ۷۲۶ یش پادشا ناوی چیای نال نه هینیت ، له کاتیک که نه وه ی ماوه به که لکی خویندنه وه دیت له نووسراوه که ی مله میرگی دا ناوی نه م چیایه مان نییه . هه بوونی دوو له شکرکه شیش تاراده یه ک بومان لیک نه داته وه که چون هیچ له و ناوانه ی ده که مان له لیسته کانی تری ناوه کان نابینرین .

چیای [نیلمی ...] ی نووسراوه که ی مله میرگی نه توانریت ببه ستریت به کیوی نیلمه ر (یاخود نیلمه میر) Ilimmer ی نووسراوه یه که مه که ی سه ره وه . نه گه ر نه خشه که ی مله میرگی هه مان نه وه ی پادشا نه لیت له کیوی نیلمه ردا دایاوه یان په کیکی تر بیت ، نه و هه ر زور پی ی تی نه چیت که نه م نه خشه نه که ویته سه ر سنووری ولاتی

نوللویا .

له و دوو ده قه ی له سه ره وه دا باسیان کرا ، ده رنه که ویت که نوللویا به به شیکي ولاتی خابخو زانرابوو نه ویش که چه ند شاریکی به هیز کراوو شووره دراوی پشت کیوی نالی تیدا بووو پیش له شکرکه شی به که هی نوراتو بوون . نه مه ده ست نیشان کردنیکی گشتییه بو نه و ولاتانه ی نه که ونه سه ر سنووری ولاتی ناشوورو به ره و پروژه لات تا زنی گه وه و پروژاوا تا سنووره کانی خاتو Hattu نزیك فوراتی ناوه راست دریز نه بنه وه . زارواکه زیاتر بو ولاته کانی سه رچاوه کانی (دیجله) له ناوچه ی (دیار به کر) به کارهینزراوه . به پال [ولاتی] نوللویا (ولاتی) خابخو Kurulluba Kurhabhu ی نووسراوه کانی تیگلات - پیلاسار ، [ناششا « ولاتی » خابخو] له پروژاواداو [خابخو شاپیتانی] (خابخوی ناوخو) که مروف یه کسه ر له [کیرووری] وه که له پروژه لات ی ، ژوررووی ناشووردايه^(۱۲) - نه یگاتیت . به زانینی نه وه شی که نوللویا هیچ نه بیت به به شیکي هاوچووتی دولی خابووری بچوکه ده رنه که ویت که خابخو ناوخو له ژوررووی دریزایی ی نه و پروباره و لقه کانیتی ، له وانه یه له ناوچه ی ناستای (نامیدی) یان (پرواری) .

ده قیکی [ناشور ناسیرپال] که جاریک ناوی نوللویا Ulliba نه هینیت ری ی ده ست نیشان کردنه که ی سه ره وه نه دات هه رچه نده به ته واوه تی پال پشتی نابیت . (30) هه م له شکرکه شی ی شالمانیساری سی هه می ناشووری ی کوپی « ۸۵۸ - ۸۲۴ » به « له شکرکه شی دژ به نوللویا » ناو براوه و هه مان « له شکرکه شی له نووسینیکی تردا و تراوه کا » دژ به ولاتی خابخو « بوو ، نه مه ش له سالی (۲۹) هه م حوکمی دا که جیاوازی سالیکی هه یه له وه ی پیشووی .

شاری تابسیا Tabsia ی لیسته یه کی ناوی نه و قه لایانه ی نوراتو له نوللویادا که تیگلات - پیلاساری سی هه م گرتبوونی نزیکه ی (۱۵۰) سال پیش نه مه له لایه ن تاداد - نیراری ی دووه می ناشووری به وه وه ک « شاریکی ولاتی خابخو له سه ر سنووری کومی Kumme دا ناوبراوه ، نه میش سه رنجی پادشای واکیشابوو له به رنه وه ی مه ترسی ی دروست کردبوو

له سه ر ژير دهسته ياخود هاوپه يمانه كانى ناشوور له كومى دا .
 نه بيت كومى پش نيوان نولوبا « كه ه روا له دولى خابوور دايه
 به لام پوژه لات تره » و [نوكو] دابيت ، به جورى كه به نزيكه يى
 له شوينى زاخوى ئيستابيت . له نامه شى نه گه شتنه سارگون
 له سنووره كانى نيوان ناشوورو نوراتو پروونه كه كومى جهنگى
 زورى له پيناودا پرووى نه داو چه ند جارى كه وتوته ژير دهستى
 نوراتو هه تا له سه رده مه درهنگه كانى وهك سه رده مى حوكمى
 سارگونيش .

نوكو ukku ناوى له پينجه م له شكر كه شى (سه نحاريب)
 (704 - 681) دا هاتوووه نزيك به [كومى] و [بابوتا] يه و زور
 ريبى بو نه چيت كه له پوژه لاتى كيوى نيپوردا بوو بيت
 (جودى داغ) . شارى بابوتا Babutta جارىك ناوبراوه
 له سه رده مى سارگون داو [له سه رده مى ئاداد - نيرارى
 دووم (911 - 891) دا هاو سنوورى كومى بوو] لوسيا
 Lusia ، كه هه نديك جار نيشان كه ره وهى Kur (= ولات) ي بو
 به كار هينراوه له شكر كه شى يه كه ي سالى 798
 ئاداد - نيرارى سى هه مى ناشوورى بو ته رخان كراوه ،
 هه روه ها له سه ر په يكه ريك دوزراوه ته وه كه رهنگه
 هى سه رده مى حوكمى شالمانيسارى سيهه م بيت .

سه رچاوه و تيبينى :

1 - نه م باسه وه رگيرانى سى سه رچاوه يه . يه كه ميان بو پسيوران
 نووسراوه ته وه پيوستى به كورت كردنه وه وه دهسكارى كردن بوو ،
 هه روه ها تيكه ل كردنى سه ره تاو كوتابى و ناوه پاست . وه رگيرانى نه م
 سه رچاوه يه له نووسينى نه خشه كه وه يه به دواوه (له لاپه ره « 91 » وه) :
 J.N.Postgate, The Inscriptions of Tiglath — pileser at Mila Mergi, Sumer, vol.
 29, pts. 1 and 2, Baghdad, 1973, pp. 47 — 59.

دهرباره ي شوينى نه خشه كه سوود له دوو سه رچاوه ي خواره وه
 وه رگيراوه به هه مان چه شنى دهسكارى به ناوبراوه كانى سه روه وه :
 د . محمود الامين ، استكشافات اثريه جديده في شمال العراق ،
 سومر ، به رگى 4 ، به شى 2 به غدا ، شه يلوولى 1948 له لاپه ره 189
 به دواوه .

- اكرم شكرى ، المنحوتات الاثرية في جبال العراق الشمار سومر .
 به رگى 10 ، به شى 1 ، به غدا 1954 ، له لاپه ره كانى 88 - 90 .
 دهسكارى كردنه كه ش ناوى هه نديك شوينى كرتوته وه كه
 به ته واوه تى نه خويناواونه ته وه ياخود نه نووسراونه ته وه .

2 - بو نه م چيروكه پروانه : د . محمود الامين ، سه رچاوه ي سه روه وه .
 ل 191 .

3 - د . محمود الامين سه رچاوه ي پيشوول 189 .

4 - اكرم شكرى ، سه رچاوه ي سه روه وه ل 89 .

5 - د . محمود الامين ، ل 189 .

6 - د . محمود الامين ل 190 . 7 - د . محمود الامين ، ل 214 .

8 - [نه خلامى] يه كان نه بيت له پوژه لاتى ديجه بووين ، چونكه پادشا
 باسى ناردينى له شكر نه كات دژ به نه خلامى ، له به ره دووره كه ي نيبيرتى
 Nebirti كه لقىكى زى يه . postgate, P.56 . له نووسراوينى شالمانيسارى
 يه كه مى ناشوورى دا (1274 — 1245) نه خلامو خيليكى كه وره ي نارامى
 يه كان بوو ، پروانه طه باقر ، مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة ، به شى
 يه كه م ، به غدا ، 1973 ، ل 448 . هه روه ها له سه رده مى تيكلات
 - پيلاسارى يه كه مى ناشوورى دا (1115 — 1077) ناوه كه به
 « نه خلامو - نارامى يه كان ... » هاتوووه ، پروانه

9 - نه م ناوانه له هيچ شوينيكى تر دا نابيينرئى پاشگرى [نوكا] له ناوه كانى
 ناتوكا Atuka و سيروكا siruka له دوو ناوى ترى ئيرانى دا بينراوه : پارتوكا
 Partukka و زورزوكا Zurzukka ، postgate, p. 55 . زوربه ي ناوه كانى ترش
 فه وتاون و كه ميكي نه خويناوتيه وه ، وهكو : ولاته كانى [شابيا ...] و
 [سيرومى؟] و شاره كانى [كيئا ...] [زالوا؟كا] ، [سا ... زا ؟ بيا] ،
 [كورولا ؟] ، [زالا ؟] ، [كا ؟ ثورنا] ... پروانه سه رچاوه ي ناوبراوى
 سه روه ، لاپه ره 52 — 53 ، دپه ره كانى 26 — 32 . هه رچه نديشه ناتوانرئى
 هه موو كات پشت بيه سترئى به له يه ك چوونى دهنگه كان ، به لام وهك
 تيبينيه كه ناوى دوو دى ژورووى مله ميرگى ، له و به رى خابوور ناوى
 (توكه) و (سركو) يان هه لكرتوووه كه نزيكن له ناتوكا و سيروكا .

10 - ناوانى نه م شاره له كاتى نووسينه كه ي مله ميرگى دا ته كراوه ، Post-
 gate, p. 56 .

11 - نه م ناوه ته نها له شوينيكى زور دووردا ماوه ته وه به شيوه ي (ولووبه)
 كه ناوى گونديكى ته نيشت شارى سليمانى يه .

12 - باستتر [كيرورى] له پوژه لاتى هه ولير دايه .

دۆخى كوردەكان

لە نىيەى دوو هەمى سەدەى نۆزە هەمدا

نووسىنى : دكتور جەلىلى جاسم

دكتور كاوس قەفتان لە رووسىە وە رىگىراو
لە كتيبي «كوردەكانى ئىمپراتورىيەتى عوسمانى»

لە پايزيشدا بەرەو مەلەندە زستانىيە هەميشە بىهەكانيان ئەگەرىنەو . لەوئيش ئەگەونە كىلانى زەوى زارى ناو دەشتەكان و خەرىكى كشتوكال ئەبن .
هەر لە روژانى زوى سەدەكانى ناوەر راستەو گەلىك لە عەشرەتە كوردەكان كە بو لە وەرگای نوئ ئەگەران بەرە بەرە بەرە و باكوور روژ ناوا بزوان . بزواندنيان بەرە و باكوور هوئى سياسىيشى هەبوو . پاش شەرەكەى چالديران لە سالى ۱۸۱۴دا ، بو يەكەم جار كوردستان لە نيوان ئىمپراتورىيەتى عوسمانى و ئىرانى سەفەويدا دابەش كرا . سولتان سەلىمى يەكەم بە يارىدەى مەلا ئىدىرىسى بە دەسەلات (واتە ئىدىرىسى تىلبىسى - وەرگىز) بو ئەوئەى سنوورەكانى روژەلات لە دەست دريژى ئىران بپارىزىت و رزگار بكات ، بو ئەم مەبەستە عەشرەتى كوردى نارده ئە و ناوچانە و بە دريژايى سنوورى ئىران و توركيا لە لىواری رووبارى ئاراكساو هەتا كوتايى خوارووى مىسوپوتامياى پر كرد لە و عەشرەتە كوردانە نووسەرە يونانى و بيزەنتىيەكان كە دینه سەر پاس كردنى

كوردەكان بە رەجەلەك ئەگەرىنەو سەر ئەو عەشرەتە دىرینانەى لە و ناوچانەدا دامەزرابوون كە كەوتبوونە لىژايىيە روژە لاتىيەكانى شاخى تاورا هەتا ریزە شاخەكانى زاگروس . (كوردستانى زاگروس) بە شەكانى ژوووروى روژناوای ئەگریتەو .

سروشتى شاخاوى وولاتەكە شوین پەنجەى بە ناشكرا بەسەر جوړى بيشكەوتنى گەلى كوردەو بەجى هيشتوو . ریزە شاخەكان كە دۆل و دەشتە بەبیتەكان ئەبێن ، رىگايان لەو گرتبوو ميللەتەكە ببيتە خواونى ژيانىكى ئابوورى يەكگرتوى پتەو . لە هەمان كاتيشدا لە وەرگا بەبیتە ئەلپيەكان (نيازى لە وەرگايانەى كە لە ناوچە شاخاويى بەرزەكاندان - وەرگىز) ، لە روژانى زور دپىرنەو هانى كوردەكانى ئەدا رووبكەنە مەر و مالات بە خىنو كردن و ببيتە بيشەى زوربەى دانىشتوو كوردەكان .

مالاتەكانى لۆر و رووبەكانى لۆرگا بەر روژانەى ناو شاخەكانى

لە ۱۸ و ۱۹ سەدەدا كە رما روت كەشێرەكانە
كە شێرە تەكان بەرە و عەلایەكانیا نەو
رەوورە كە ئە لە وەرگا بەر ریزەكانى ناو شاخەكانى

ته بیاتی کورد ، وهك میلیه تیکی نازاو شه رکه رو سه ره بستی خواز ناوی نه بن . له ماوهی سه دهها سالدا نه پونانه پیزه نتهی کان و نه تورکه سلجوقییه کان و نه ته ره مهنگولییه داگیرکه ره کان بو یان نه کرا سه ریان بی شوپ بکن . بگره هه تا هاش دابهش کردنی کوردستانیش دهسه لاتی تورکیاو نیران له ناوچه که دا نه وهنده سه رزاری بوو ، عه شره ته کورده کان به ناسانی و به ناره زوی خویان ته م دیو شه و دیویان نه کردوو دانیان به دهسه لاتی هیچ لایه کیانا نه نه نا . شه ره ف خانی میژوو نویسی کورد نه نووسیت . سولتانه خاوهن شکوکان قهت دهست دریزیان نه نه کرده سه ر نیشتمان و خاکیان (واته هی کورده کان - نووسه ر) به لایانه وه نه وه سه روزیاد بوو دیارییان بو بنیرن و به گوییان بکن و له کاتی پیوستدا سه ربازیان بدهنی ."

نه وی راستی بیت کورده کان هه تا نیوهی یه که می سه دهی نوزده هه م دهست بهرداری سه ره به سستییه که ی خویان نه بوون .

نه و شوینه بی هاوتایه ی کوردستان له ناوچه رگی روژ هه لاتی نزدیکدا هه بیوو ، هه رگیز وای نه کرد کوردستان له روژانی کونه وه ببینه بکنه یه کی ریکاو بانی بازرگانی له نیوان نه وروپا و ناسیادا . نه مهش مانا و ناوه روکیکی سیاسی و ستراتیجی گه وره ی کوردستان روون نه کاته وه . له سه دهی نوزده هه مدا ، له سه رده می به رپا بوونی سیاسی ته ئیمپریالی وولاته نه وروپاییه کان له روژه لاتدا ، مانا و گرنگیتی کوردستان به تیژی په ره ی سه ند .

نه گه ر له روژانی دیریندا و له سه ده کانی ناوه راستدا کوردستان له گه ل نه رمینیا مه یانی شه رو هه رای گه رم بووبن له نیوان دهوله ته دراوسنییه کانددا و دووایی بوونه مه یانی داگیرکردنی تورکه سه لجووقییه کان و ته ته ره مهنگولییه کان ، نه وه له سه رده مه نوییه کانددا بووه (واته کوردستان وهرگیر) یه کی که له مه یانه گرنکه کانی به یه کا چوونی په رژه وه ندیییه سیاسییه کانی وولاتانی ناسیا و نه وروپا . له و ماوه یه ی نه م کاره باسی نه کات دوخی نابووری ناوچه روژه لاتیییه کانی ئیمپراتورییه ته عوسمانی ته و او قورس و په ریشان بوو . نه و هه رهس هیئانه قول و تیژه ی کشتوکال له

ناوچه کانی کورد و نه مه ندا په یوه ندی به راده نزمی هیزی به ره م هیئان و جووری به ره م هیئانی رژیم دی ره به گییه وه هه بوو . ک . ماکوان ، که به سه رنج دانه وه راده نزمی تیکنیکی کشتوکال له تورکیا نه خاته به رچاو ، دیت به راوردیک له گه ل نه و نامیرانه نه کات که جووتیاره کا به کاریان نه هیئان ، نه و نامیره سه ره تایبانه ی وهک ته ور که له زه مانی نووحدا به کار نه هیئرا ."

له به شی دووه می سه دهی نوزده هه م ، به شیکی زوری دانیشتووانی کوردستان وازیان له ژیانی نیمچه کوچه رایه تی هیئا و دامه زران ، نه وه ی بووه هوی دارزاندنی ریکخراوه عه شره تییه کان و په یوه ندیییه کی ته و اویشی به و گوپانه وه هه بوو که به سه ر ژیانی نابوویدا هات . سه ره که عه شره ت که به چه ند که سانیکی دهورو به ری خوی دهوره درابوو ، بی به زه بیانه نه ندانه ساده کانی عه شره ته که ی نه چه وسانده وه و خوینی نه مژین ، هه ر بو نمونه ؟ نه و کوردانه ی له ژیر سایه ی جافه ر ناغای سه روکی یه کی که له عه شره ته کورده کان بوو له روسیا ، نه بوو به خو پایی نیشیان بو بکر دایه . نه بوو داری ووشکی بو ناماده بکن ، له شاییدا دیاری بدهنی ، دیارییه که کش (گا) یه ک بوو . س . نا . نیگیازاروف نه نووسیت : له ناو خه لکه که دا په ندیک بلاو بوو بووه . په نده که بریتی بوو له (گایه کی جافه ر ناغا) ، نه مه وهک نه رک و باریکی گران ناو نه برا ."

به هوی نه وه مو باج و سه رانه قورس و گرانه ی میری له سه ره مه رو مالات و مولکی نه بزواو (املاک جامده) دانرا بوون ، کورده نیمچه دامه زراوه کان له هه ژاری و بی ده رانه تییه کی قولدا نه ژیان . عه شره تی جاف" به م جوړه باجی (خه رچی خانه)" واته باجی (سه رمال) ی نه دا . بو کو کردنه وه ی خه رچی خانه که سانی تاییه تی به ناوی (وجوه) واته [نه عیان - وهرگیر] دانه نران . هیندی جار سه ره که عه شره ته کان خویان نه بوون به و نه عیانانه و سوودیکی باشیشیان له م دهسه لاته نوییه یان نه دی و به شیکی زوری نه و باجانیه یان نه خسته گیرفانی خویانه وه . جگه له م خه رچی خانه یه ش ، کورده کان باج و سه رانه یه کی زوری تریشیان نه دا به سه روکه کانینان . نه و عه شره ته کوردانه ی وهک : شیفی زووری ، پیریسانی ، ره واندووز ، سوورچی ، هه رکی ،

کووری ، زراری وهی تر ، نهوانه ی له تورکیا نه ژیان و هاوینان کوچیان نه کرد بو له وهرگاگانیان له ئیران ، نه و عه شره تانه له دوخیکی خراپتردا نه ژیان . نهوانه نه بوو باج و سه رانه بدهن به هه ردووده وله ته که . ده یه که به تورکیا و باجی سوود بینینیش له له وهرگاگان به ئیران . نه گه کورده کان ، زستانان له زهوی وزاره کیلراوه کانیان له ئیراندا (میزرا) بمانایه وه ، نه وه نه بوو نه تاوه واته خه رجی خانه بدهن به کاربه دهستان . که م و زوری نه و خه رجی خانه یه ش به زوری له سه ر راده ی گه وره و بچوکی زهوی وزاره که نه وه ستا .

به هوی نه و باج و سه رانه قورس و گرانه وه ، چه ند عه شره تیک ناچار زیاتر روویان نه کرده دامه زراندن و به ره به ره ش نابوو ریبه که یان به ره و کشتوکال نه رویش . سه رنج دان و وورد بوونه وه له عه شره تی جاف چون له دوخیکی نیمچه کوچه ریبه وه بوو به عه شره تیکی دامه زراوو خه ریک بوو به زهوی چاندنه وه ، باشترین نمونه یه . جافه کان زستانیان له هه ریمی سه له یمانی نه برده سه ر . له سالانی (۲۰) ی ، سه ده ی نوژده هه مدا ، عه شره تی جاف زهوی وزاریکی کیلراوی نه وتوی بو زستان نه بوو . به روو بوومی گه نم و جوی نه و زهوی وزارانه به شی پیویستی عه شره ته که ی نه نه کرد . له بهر نه مه جافه کان گه نم و جوو خوارده مهنی تریان نه کبری . به س له (۵۰) کانی سالانی نه و سه ده یه دا سنووری زهوی وزاری کیلراو ته واو په ره ی سه ند . نه مه ش له نه نجامی نه وه وه بوو ده ره به که کان زهوی وزاره کانیان به ده یه که به سوخره نه دا به کری . هه روو ها کیلانندن و به کارهینانی زهوی وزاره نه کیلراوه کان . ئیتر لیره به دوواوه عه شره ته کورده کان ، هاوینان روویان نه نه کرده له وهرگاگان ، به لکو ته نیا مه رو مالاته کانیان بو نه و له وهرگانه ئونارد . نمونه ش عه شره تی (ریمیک) ه . نه و عه شره تی هه میشه له ناوچه ی بتوین نه ژیاو هاوینان مه رو مالاته که ی نه نارده له وهرگاگانی شاخی قه ندیل . به لام نهوانه ی مه رو مالاتیکی که میان بووایه نه وه زیاتر به زهویبه وه نه به سترانه وه و خو نه گه ر بکه و تنایه کوچ کردن نه وه نه رکی شوانیتی یان هه ر نه رکیکی تر له تووانایانا بووایه پنیان نه سپیردا .

سه روکه نه ریستو کراته کان نه که هه ر نه دمانی عه شره ته کانیان به لکو دانیشتوووه دامه زراوه کانیشیان

نه چه وسانده وه ، نهوانه ی له تاو بی ده سه لاتی په نیان نه برده بهر سه روک عه شره ته به توواناگان به و نیازه ی له ده ست دریزی و تالان کردنی بی ووجانی کوچه ره کان بیانپاریزن . بو نه مه ش نه بوو جووتیاره کان نه تاوه بدهن به سه ره که عه شره ته کان وله ئاست هه موو فه زمانه کانیا نا سه رکزومل که چ بن . نه م جو ره په یوه ندییی نیوان سه ره که عه شره ته کان و دانیشتوووه دامه زراوه کان له لایه ن کاربه ده ستانه وه په سند نه کراو پشتگیری نه کرا . نه وه تا کاربه ده ستانی ئیران به مه به سستی نه وه ی عه شره ته کورده کانی تورکیا به لای خویانا رابکیشن مافیکی زوریان نه دا به سه ره که عه شره ته کانی نه وی و ده میان چه ور نه کردن . بو نمونه مافی نه وه یان دا به پیرو ت ناغای سه ره که عه شره تی ملیشی هه موو هه ری می پاسوا به هه زار تومهن بگریت یان به کری بگریت له وه ۲۰۰ تومهنی بو خوی بوو و هه شت سه ده که شی دا به خه زینه . (پاش سه رهینان و سه ریردن و دووایی پرسیار کردن له م وله و مانای نه م رسته هه ر وه ها ده رچوو که به لام به وه راست نییه - وه رگری) . کاربه ده ستانی تورکیش بو هه مان مه به ست و بو نه وه ش ناگری دوژمنایه تی نیوان کورد و نه رهن خوش بکه نه هاتن نه م پارچه یان نه و پارچه زهویبه یان نه دا به م یان به و ده ره به گه و ناغا کورده کان .

سه ره که عه شره ته کورده کان بو نه وه ی جووتیاره کان به ژیر ده سته یی بهیلنه وه ، ده سته یه که پیوای چه کداریان له خزم و که س و کاری خویان و که سانی هه ژارو بی ده رامه ت و ره ش و رووتی عه شره ته که پیک هینابوو . چه ک و وولاخیان بی نه دراو به خیو نه کران . وه ک چون بو چاو ترساندن عه شره ته که وه هاش دژی عه شره ته بچوو که نیمچه کوچه ره دراوسیبه کانیش به کار نه هینران ، به و نیازه ی به گه و سه روکی نه و عه شره تانه بخه نه ژیر رکیفی خویانه وه تالانیشیان بی بکه ن . جگه له مه ش نه رکی باج و سه رانه کو کردنه وه ش له دانیشتوووه دامه زراوه کان خرابوووه نه سستی نه مانه .

دوژمنایه تی و شه رو هه رای نیوان سه روکه کورده کان نه بووه هوی تالانی کردنی گونده کان وله ناو بردنی مه زروعات و ده ردو قور به سه ری خه لک و خواکه . ده سه لاتی عه شره ته کان که له لایه ن کاربه ده ستانه وه پشتگیری نه کرا ، کاریگه رانه کاری کرده سه ر راده ی پیشکه وتن و نه شه و نومای نابوووری

ناوچه که . دانیشتووه دامه زراوه کان ، له نهجای نه وهی بی
ووچان کوچه ره کان په لاماریان نه دان و تالانیان نه کردن ، ناچار
بوون جاریکی تر بگه ریته وه سه ژیانی کوچه ریته . بو نمونه
دانیشتووه کورده کانی کورهایسینی (بانه) جاریکی تر بوونه وه به
کوچه ر^{۱۱۱} .

جگه له مهش نه وه موو باج و سه رانه زورانه ی
کاربه دهستان له دانیشتووه کانیان نه سه ندو له ته کیشیا هیرش
هینانی بی ووچانی هیزه کانی میری خه لکه که ی هان نه داو
ناچاری نه کردن رووبکه نه وه ژیانی کوچه ریته . نیلیزه ریکلو ،
به م بوته یه وه نه نووسیت « به هوی دوخی سیاسی وه ژماره یان
(واته ژماره ی کوچه رکان - نووسه ر) له زیاد بوون و که م بووندا
بوو . بو نمونه نه گه ر ناوچه یه ک له لایه ن موته سه ریفه وه تالان
بکرا بایه ، یان بکه وتایه بهر هاتوچو کردن هیزی سوپایی
نیلایه ته (شیرنشینه کان) نه وه دانیشتووانی نه و ناوچه یه که
به نیشته جی بوون راهاتبوون و خه ریکی زه وی و زار چاک کردن
بوون ، گونده کانیان به جی نه هیشت و وه ک چولستان نشینه کان
نه که وتنه وه ژیانی کوچه ریته . به سه له روژانی پاشدا له و
زه وی و زارانه نیشته جی نه بوون که بییان نه به خشرا^{۱۱۱} .

گه لیک له و ناوچانه ی خه لکه کانیان خه ریکی کشتووکال
بوون ، له نهجای هیرش و په لاماردانی بی وه ستانی عه شره ته
نیوه کوچه ره کان روویان نه کرده له وه رگاگان ، بو نمونه
ناوچه ی نایاگا له سنجاقی وان ، که زوربه ی دانیشتووه کانی
یه زیدی بوون ، جاران به ناوچه یه کی زور ئاوه دان ناوی
دهر کردبوو به لام له سه ره تایی سه ده ی نوزده هه مدا ، له
نهجای زور لی کردن عه شره ته کانی نه و ناوچه یه پرت و
بلا بوونه وه سه ری خویمان هه لگرت و ناوچه که ش بووه
له وه رگای مه رو مال^{۱۱۱} .

زولم و زورداری سه روکه ناینیه کان هینده ی تر دوخی
هه ژاری خه لکه که یان قول ترکرد . شیخه ده وله مه نده کان
سوودیان له ده سه لاتی ناینی خویمان نه دی و نه و ده سه لاته یانه
کردبووه مافیکی پیروز . که مترین ناره زایی دهر برین به رامبه ر
نه و شیخانه به تاوان و خوا نه په رستفدانه ترا . فاکتیکی زور
دهر باره ی نه و رووداوانه هه ن ، چون شیخه کان نه م و نه و
موریده هه ژاره کانیان سزا نه داو مال و مولکیان زهوت نه کردن
هه ر له بهر نه وهی له سه رانه و باج دان دووا نه که وتن .

له ژیر په رده ی « پاراستنی ئاسایش » دا ، زور جار
شیخه کان ده سه لاتی خویمان به سه ر دانیشتووه
ناموسلمانه کاندا (واته گاوره کان وه رگیر) نه سه پاندو به زوری
زورداره کی هه مه جو ری نه تاوه یان لی نه سه ندن . له مهش زیاتر
سه روکه ناینیه کان به و نیازه ی ده سته که وتی خویمان زیاتر
بکن ، به یارمه تی و پشتگیری کاربه دهستان چاره های جار
ناگری دوژمنایه تی نه ته وه بی و ناینان له نیوان دانیشتووه کاندا
خوش نه کرد . جا نه گه ر نه م سیاسی ته له زور شویندا
به تاییه تی له ناو کورده نیمچه دامه زراوه کاندا سه ری
نه گرت^{۱۱۱} ، به لام به پیچه وانه وه له ناو جووتیاره کوردو
نه رمن و ئاسوورییه کاندا سه ری نه نه گرت . نوینه ره کانی
میله تی نه رمن چاره های جار نه وه یان دوویاره نه کرده وه که
گله بی و ناره زاییان نه که له گه لی کورد به لکو له ناغا و دوره به گه
کورده کانه ، نه وانه ی کوردو نه رمنه نیان وه ک یه ک
نه رووتانده وه . هر میان ، نه وه ی نه رمنه نییه کی کاسولیکه له
سکا لانه که یدا نه نووسیت : « نه وان (به گه
کورده کان - نووسه ر) ، نه که هه ر جووتیاره نه رمنه نه کان ،
به لکو کورده هاو خوینه کانی خوشیان به نه لقه له گوپی خویمان
دانه نین . نه وانه ی ژیر ده سته ی (تورونه کان) ن^{۱۱۱} ، [واته
نه وانه ی خاوه ن پله ی به رزن - نووسه ر] . باشترین نمونه
(شاتاخ)^{۱۱۱} بوو ، له وی دهره به گه کورده کان وه ک چون
نه رمنه نه کانیان نه چه وسانده وه وه هاش کورده کانیان
نه رووتانده وه . له شاتاخ هه موو زه وی و زاره کان له ژیر چنگی
ده ده به گه کورده کاندا بوون . نه که هه ر له وی به لکو له ناوچه
روژه لاتیه کان **تری تورکیادا** له هه موو لایه کدا ، خاوه ن زه وی و
زاری گه وره و فراوانی کورد به چاو نه کرا . له ناحیه ی سنجاقی
(وا دیاره نووسه ر ناحیه و سنجاقی تیکه ل کردووه و به دووشتی
جیاوازی دانابن . دووریش نییه ناحیه یه ک بوویت ناوی
سنجاقی بوو بیته وه رگیر) ، دوو دهره به گی کورد ده ستیان
به سه ر هه موو زه وی و زاره کانی نه و سنجاقه که دا گرتبوو که
ناویان میر ناغا و حوسه یان ناغا بوو . به جووته زوربه ی هه ره
زوری دانیشتووانی نه و ناوچه یه یان نه رووتانده وه^{۱۱۱} .

شیخ و به گه کورده کان زوربه ی هه ره زوری ناوچه کانی
باکووری روژه لاتی نیمپراتورییه تی عوسمانیان
نه رووتانده وه . جووتیاره نه رمنه نه کانی ناوچه کانی باکووری

ٲيمپراٲوريې ته عوسمانې به ٲايې ته له ډوڅيكي هېچكار ٲالو ترشدا بوون . نو ٲه رنه نانه ٲه بوو داڅوازي و څواستي ډه ربه ځه كورډه كان به ځې بهين و له ولاشه وه كار به ډه استان كه ږولا ٲه سه پري نو و څوېن مژين و سٲه مكاريې ته كړد .

له نيوهې ډوهه مې سه ډهې نوډه سه وه وه ، هه ول و ته ډه لاي ډه ربه ځه كورډه كان به نيازي ډا ځير كړد و ډه سٲ به سه را ځرتي زه وې و زاري تر ، ٲاشكرا ږه رې سه ند . نو هه موو زه وې و زاره كيٲرا وانه ي زوره ي ډه سٲ ډه ربه ځه كورډه كان كه وٲ ، له ٲه نجامي كړيني زه وې و زاري ميري و زور كړد و ډه سٲ ډريژي كړد نه سه ر ميله ته ډراوسيې ناموو سلمانه كان و ډه كړد نيا و ډوايي ډا ځير كړدني زه وې و زاري څاوه ن مولكه بچو كه لا و زه كانه وه بوو .

به ږي ياسا جوٲتياره بي زه وې به ځيږ ډه سٲه ي ډه ربه ځه كان نه بوون ، به لام له رووي ٲابووريې وه سه رو مږ به وانه وه لكابوون . ډه ربه ځه بېني رژيمي سي يه ك زه وې و زاري ٲه ډا به جوٲتيا ريكي بي زه وې ، له ناوچه روژه لاتيېه كانې ٲوركيادا رژيمي سي يه ك « مارابا » ته واو ناسراوو بلاو بوو . ف . ئي . لينډن ډه ربه رهي نو رژيمي سي يه كې نزيك به « مارابا » بوو ٲه نووسيٲ : « له م فورمه ډا به ٲايې ته و به ٲاشكرا روڅساري ږه پره وې كار به ډه رز كړد څوې ډه رنه خات . واته سروشي سوو څوري له به كړي داندا^(٢١) » .

له بٲاتي ٲه ږه پره وې به ئي چارډانه ډورس و ځرانه ، ډه ربه ځه كان ډه رزيان ٲه ډا به جوٲتياره كان هه روه ها كل و ږه ږي به رهم هينان و زه وې و ٲوويشيان ٲه دانې . به واته ي ، (ٲا - ډو) ، ډه ربه ځه كان له ٲه نجامي به ځي هيناني نو ږه پره وه ٢/٢ ي به رهميان بوو څويان ٲه برد^(٢٢) . ډه ربه ځه كان بوو ٲه وې ږٲر جوٲتياره كان بچه وو سيننه وه و څويډيان بمژن هه و ږيان ٲه ډا كيٲځه كان له ځا ځووت و ٲاميري زه وې كيٲلان بي به ش بكن .

له كاتيكا ډه ربه ځه كان جوٲتياره كانينان مال ويران و نابووت ٲه كړد ، زور چار ٲه هاتن به ناوي (څير كړد و ږياوه ٲيېه) وه ، بو ماوه يه ك ځايه ك و نه خٲيك ځه نم و څويان بي ٲه ډان . به س ٲه قهرزه (څيره) ي ، ډه ربه ځه كان ، څير بي كراوه كانې واته جوٲتياره كانې ٲه څسٲه كيٲراوې ډوڅيكي ٲابووري و هه واهه كه هه رځيز چاويان له ډه سٲي يارمه ته

ډه ربه ځه كان بوو څير بي كړد نه كه يان بيت .

مستاجر چځه له و باچانه ي به ډه ربه ځه ٲه ډا ، ٲه بوو باچه كانې ميري ش بدات . څو ٲه ځه ر ډه ربه ځه كه له ځونده كه ډا بزيايه ، نو سا ٲه بوو څيزاني (مارابه) كه ، څزمه ٲيان بكاٲ . ډه ربه ځه به چاوي كړي كار سه پري مستاجر هه كي ٲه كړد . هه ر به و جوږه ش ره ډتاري له ځه ډا ٲه كړد . بو ي هه بوو ځنيو ي بي بدات و ليې بدات و بځره له زه وې به كه ش ډه رې بكاٲ . به لاي كه مه وه هه موو جوٲتياره كان بوو سوځره ٲه بران و ٲه بوو له زه وې و زاري ډه ربه ځه كان ډا به څوږايي ئيش بكن . نمونه يه كي زور ډه ربه رهي ٲه وه هه يه ځون جوٲتياره كان هه موو شٲيكيان به ډه سٲ ډه ربه ځه كانه وه بوو^(٢٣) . جوٲتياره كانې ځونډي هوډان له سالي ١٨٩٢ ډا ئيشيان بوو موحه مه ډا ځاي ډه ربه ځه كه يان ٲه كړد . ٣٠ كه س بو ماوه ي ډوو روژ نارډيان بوو هينان ٲه برد . (٥٠٠) كه س بو هينان و ږډني ځه نم و ځوكه ي هه له ٲه سوږان . (٥٠) كه س ، بو ماوه ي سي روژ ريكا و بانه كانينان ږينه و ږه ږو ٲه كړد . (٤٥٠) كه س نانينان (نيازي له ځه نم و څويېه - وه رځيز) ٲه ږډه عه ماره كانې . (١٥٠) كه س څانسويان بوو ډروسٲ ٲه كړد . دانيشٲوواني ځونده كه ځوڅيان بوو ٲه چني و كه ره سٲه ي څانوو ډروسٲ كړد نيا بوو ناماده ٲه كړد^(٢٤) .

ډه ربه ځه كورډه كان له كاتيكا بي به زه بيانه جوٲتياره كانينان ٲه روٲانده وه ، څوشيان ژيانينان به را ږوږد و راو كړد و ٲيرو ته سه لي ٲه ږډه سه ر . ٲا . ٲا . ناراكيٲيان ډاډ ږه روه رانه ناوي (طفيٲي) يان لي ٲه ني و ناو لي نانه كه ش ږه ږ به ږينسٲيانه و به وش ناويان ٲه بات كه له وه زياتر څاوه ن چه ك ږن هيجي ٲرين^(٢٥) .

ئيليزه ريكا ، ژياني ږه له څوشي و شادي ډه ربه ځه بي كار ه كان له ځه ل ژياني ږه له هه ژاري و برسٲي جوٲتياره كورډو ٲه ربه نه كان ٲه خاتنه تا ي ته رازوه و به را وږډيان ٲه كات و ٲه نووسيٲ : « ډوڅيكي زستانې ، ريكا ٲه نووسيٲ - وه ك هي جوٲتياره كورډه كان وه هاش هي ٲه ربه نه كان ، ډوڅيكي ساكاري له ډوږ ډروسٲ كراوه . نيوه ي ژيرخانه ، سه ر بانه كه ي به جوړيك ډا ږوږسراوه له ځه ل زه وې به كه ي ډه ورو به رې كه ږيوه ي نووساوه ځيا نا كړي ته وه . نو و ځزو ځيا يه به سه ر بانه وه كانن ځزو ځيا كه ي ډه ورو ږسٲي ډوڅه كهن . به هاران و هاوينان ٲه و

پیداچوو نه وو یه کی خیا

به چه بند لایه نیک کی ده نگ سازی زمانی کورد پیدا

به یاد عه بدولقادر

سه رنجانه راست بن بیان هه له به لگه ی تاییه تی خویان هه یه) و پیوستیان به ووتو ویژ هه یه ، به تاییه ت بو ده نگ سازی زمانی کوردی که هیشتا چند پایه یه کی نه چه سپیوه و گه لیک لایه نی کرنکی نه و توی ماوه که هیچی وای ده رباره نه گو تراوه .

● هه ر له م ده ور به ری باسه و له کونجی ره سه نیتی و نا ره سه نیتی ده نگه کانی زمانی کوردی ، پاش نه وه ی سه رنجه کانمان ده رباره ی نه و ده نگانه بیئش که ش کرد که له بنه رته دا به کوردیان نازانین به ره و پرووی نه و ده نگانه ده چین که کوردین و چند سه رنجیکیش ده رباره ی نه وان پیشکه ش ده که بن .

● ناشکرایه نیمه له م نووسینه ماندا به شوین نه وه دا ناچین که سه رجه م ده نگ سازی زمانی کوردی بگرین و گشت کونج و که له به ریکی ، بیشکنین ، به لکو چند تیشکیکمان ناراسته ی ده نگه کان کردوو هه و لیشمان داوه به پیی سنوری گو فاریک بدوین و خومان له دریزه پیدانیک بپاریزین که زور به پیوستمان نه زانیییت ، مه گه ر به مه به سستی پیداچوونه وه و راست

کردنه وه و پروونکردنه وه ی نه نیه ک نه بیت که تانیستا په ی به کارو جیگه بیان نه برابیی ، دیاره نیازیش له م نووسینه کو مه له باریکی سه رنجه بو ده نگزانان ده شیت له هه ندیک جیدا جیاوازییت له بیروپراو بو چوونی نه وان (نینجا نه وباری

لەم نووسینەدا دەرفەت ھەر ئەوەندە دەبیت کە دەست پێشخەری بە دەنگی [س، ص] بەدەین و سەرەتا لە تیببێکی ماموستا (مەسعود محەمەد) وورد دەبینەو و لە ویۆە مل دەنێن و ھەر لە دەدەین بە ھۆیەو کۆیرە برینیک بکۆلینینەو کە دەمیک سالە لە شوینی خۆی قەتماغە ی بەستووە ھەر لە دەدەین ئەو قەتماغە یە ھەر دەینەو و بۆتاونیک لە برینە کە وورد ببینەو .

ووشە ی (ھەر لۆەستان) کە لە دوو کەرتی (ھەر) و (وہستان) پەیدا بوو دەکریتە (ھەرستان ، ھەرسات ، ھەرستان) دەبینی لە ھەر موو حالاندا دەنگی [س] بەر دەوامە کە چی دوو دەنگی [ل، ت] قرتاندنیان بە سەردا دیت^(۱) بە لام مەن وای بو دەچم کە دزایەتی نیو دوو دەنگی [س، ت] زیاتر لە ووشانەدا بەدی دەکریت کە لیک دراو ، بە دەگمەن واریک دەکەوێت کە کیشە کە بە و جۆرە لە ووشە ی سادەدا خۆی بنوینی و لە ووشە ی سادەدا دزایەتیە کە بە لە ناوچوونی دەنگی [ت] کوتایی پێ دیت بۆنموو لە ناوچە ی سلیمانیدا (لە شیوہ ی سۆرانیدا) (دەست) دەکەن بە (دەس) دەنا زۆر جاریش واریک دەکەوێت دەنگی [ت] لە ناو نە چیت ئەوەندە نەبیت کە میک ھینتر بہاویتە سەر دەنگی [س] .

ھەر وە ک لە ووشە ی (پەست) دا ، بە لام بەرینژە ی ووشە لیکدراوہ کانەوہ جگە لە وە ی کە دەنگی [ت] ھەکە لە ناو دەچیت ئەو دەنگی [س] بەرەو [ص] دەبات ، پێم وایە مانە وە ی دەنگی [ت] لە ھەر دوو ووشە ی (ھەرستان ، ھەرستان) بۆ سەر زاری ناخپوہر گران بیت بویە بە شیوہ یە کێشتی خەلکی دەلین (ھەرلسان) نمونە ی دیکە لەم بارە یەوہ زۆرین ھەر وە کو .

(دەستار ، دەسەلات ، شوستە ، پەستەلەک ، شەست) ئیستەش سەرنج بەرە دەنگی [س] ی نیو ھەر یە کە لەم ووشانە چەند جاریک بیانناخپوہو بۆ بریار دانە کە ت کە ئایا ئەو دەنگە [س] ی بیان [ص] ھەر لە ھەر بۆ چوونی دەنگزانیکی ئینگلیزیان بەرامبەر وەر بگرە . بیکومان یە کاندوو لە ژیر تیشکی زمانە کە ی خویەوہ پیت دەلێت : ئەو دەنگی [ص] ھەر لە ھەر فوونی دەنگی [س] ھەر کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا لە تە ک بپرورای بۆ چوونی

کە لیک دەنگزانی کوردا یە کانگیر دەبیت کە بۆ نمونە ووشە ی (دەستار) ت بۆ بەینتەوہ تیت دەگە یە تەن کە بنەرەتی ووشە کە (دەست ھار) ھەر لە ناگامی کورت کردنەوہو ئاسانی دەر بریندا دەنگی [ھ] سەری تیدا چووەو بەرەو (دەستار) چووە ، پاشان باسی دزایەتی نیو دوو دەنگی [س، ت] مان بو دەکەن و بەرەو ئەو مان کیش دەکەن کە پیمان بەسەلینن ئەو جۆرە گۆرانی دەنگی ی کە لە دەنگی [س] دا بوویداوہ و بەو شیوہ دەر برینە دەنگی ی [س] دەوتریت (ئە لە فوونی س) چونکە : بە شیوہ ی دەر برینی دەنگ - فونیم - لە کورت و درینژی - ماوہ - بیان

تیزکردن و گر کردنی - لە ووشە یە کە وە بۆ ووشە یە کێ دیکە دا ئەگەر بەراورد بکریت دەوتریت (ئە لە فون) ، بە لام جیاوازی فونیمیک لە تە ک فونیمیکی دیدا لە جیکە ی سازدانیدا بەدی دەکریت ، بە چە شتیک شوینی دەر برینی فونیمیک لە فونیمیکی دی جیاوازی دەکریت کە کەم کەس ھەستیان پێ نە کات و بە گۆرینی فونیمیکیش لە تە ک فونیمیکی دیکە دا گە لیک جار وادەبیت کە واتای ووشە کە بگۆریت بۆ ووشە یە کێ دیکە و گە لیک جاریش وا دەبیت کە ووشە یە کێ بی سەر ویا لە رووی واتاوە بیک بەینیت ، ئینجا ئەگەر دەنگزانیکی عەرەبمان ھینایە ئەم

دادگەر یە وەوہ رای ئەویشمان خواست ، ئەویش لە ژیر تیشکی زمانە کە ی خویەوہ کە [ص] لە زمانی عەرەبیدا بە فونیمیکی سەر بە خۆ دەژمیریت پیمان دەلێت : کاکێ برا لە ناگامی دزایەتی نیوان ئەو دوو دەنگە دا فونیمی [س] گۆراوہ بۆ فونیمی [ص] ئیمەش لێرە دا بە مافیکی تەواوی ئەو ی دەزانین کە [ص] بە فونیمیکی سەر بە خۆ بزانی و ھەر موو ریساو پیناسە یە کێ واتای فونیم بە سەر دەنگی [ص] ی عەریددا دە چە سپیت . کە ئەمەش دپسانەوہ بیرورایە کێ جیاوازی لە وە ی پیشووە خاتەوہ و وا لە کۆمە لە دەنگزانیکی دیکە ی کورد دەکات کە بلین : کابرای عەرەب بە ھەر لە دا نە چووە کە [ص] ی بە فونیمیکی سەر بە خۆی زمانە کە ی داناوہ بە تاییەت ئەگەر جیکە ی سازدانی ئەو دوو دەنگە بەراورد بکەیت لە گە ل یە کتریدا ھەست دەکەیت کە جیکە ی دەر برینیان لە نیو دەمدا جیاوازی ئاسمان و ریسمانە .

له دهنگی [س] دا زار له نیو دمدا به ته وای پاده کشیت و خوی له پوکی ژیره وه گیرده کات به لام له دهنگی [ص] دا زار دهنوشیتته وه و نه وهنده به ره و مه لاشو بئند دهنیتته وه که له گهل دهربرینی دهنگه که دا لینی دهنوشیت واته کوممه له ی دووهم له دهنگزانانی کورد هه قی نه وه بیان هه یه که ببیزن : نه و گورانه ی که به سه ره دهنگی [س] دا هاتوو به ره و فونیمی [ص] ی بردوو ، به تاییه ت نه که به لگه ی میژو سی بوونی نه دهنگه یان له زمانی کوردیدا نیشاندا ی (بیگومان وینه ی نه م دهنگه له ناویستاده هه یه .. به لام له زمانیکی وه کو ئینگلیزیدا که نه م دوو دهنگه دهنوشیتته یه که مه زاره وه و [ص] به نه له فونی [س] دا دهنین بی مه لامه ت نیه جگه له وه ی که دهنگی [ص] به دهنگیکی ره سه نی زمانی ئینگلیزی ناژمیریت گورینیشیان له و ووشانه دا که خویان له بنه ره تا [س] ن (بۆنمونه ووشه ی sun) و ده لاین به نه له فونی [س] دهنوشیتته یه هیچی و له دهربرینی دهنگی ووشه کان و واتا کانیا ن ناگوریت ... به هه ر حال چه ند به لگه به دهسته وه بده ی که [ص] نه له فونی [س] ه نه وه نده ش به لگه هه ن که [ص] فونیمیکی سه ره به خوی زمانی کوردیه و نه م مه سه له یه پیوستی به لیتویژینه وه ی زیاتر هه یه و هه تا ئیسته ش هیچ که سیک له شاره زایان و دهنگزانانی کورد نه وه نده به لگه ی داسه پاوی باوه رپیکراوی وایان به دهسته وه نه داوه که چیگه ی

مشت و مرنه بیت و بیسه لینیت که [ص] نه له فونی [س] ه ، نه که ره نه م برپاره ش له لایه ن چه ند که سانیکه وه درابیت لیکدانه وه ی ووردو ترو ته سه لی به شویندا نه هاتوو و به لای زمانی کوردیمانه وه کومه لیک ووشه ی زوریش هه ن که دهنگی [ص] یان تیدا له سه ره تای ووشه وه هاتوو که گورانیان به فونیمی [س] دهربرین و سیسته می ووشه که نه شارده کات و چونیه تی ناخاوتنی دهنوشیتته یه .. بۆنمونه نه که ره فونیمی [س] بخه یه شوینی [ص] له ووشه ی (صال) دا وئینجا ووشه که بناخویین هه ست ده که ی که دهربرینی ووشه که له سه ره زار گیرو نالوز دهنیت به جوریک دهنگی [ل] ی پاش دهنگه بزویتته که به ره و [ل] ده چیت ، ئینجا نه که ره له زمانی کوردیدا [ص] به نه له فونی [س] دهنیت و به خسته بری کردنیان هیچ له واتای

ووشه که نه گوریت (وئمه ش به به لگه ی نه له فونیتی ریچاو بکریت) و هه ندیک له و دهنگزانانه ی که نه مه برپاریانه و دهنگه کانی [ل] ش به دوو فونیمی سه ره به خو له خسته بدن .. نا. نو سه رباره ت به و گورانه ی دوا یی دهنگی [ل] به [ل] چیمان به به لگه بۆ ده هیننه وه ؟ ! له کاتیدا نه م گوران و به ره و دهنگی [ل] چوو نه ش هیچ کار له واتای ووشه که ناکات ، شایا نه م لیکدانه وه یه نه وه ش ناگه یه نیت که دهنگی [ل] نه له فونی دهنگی [ل] بیت ؟؟

خونا شکریت بلین (بانیکه و دووه و) ، دهنیت (د) نه وره حمانی حاجی مارف) به لای راستیدا چوو بیت که به م جو ره وه لامی ماموستا (محمه مه نه مین هه ورامانی) دا وه ته وه و ده لیت : [دهنگی (ص) جگه له و ووشانه ی که له بنه ره تا عاره بین ووشه ی زور هه ن که دهنگی [ص] یان تیدا بیت . نه مه جگه له وه ی که له ناویستادا (ترانسلیره ی شنی ئینگلیزی) پتر له سی دهنگی [س] ی تیدا یه ، به لام له به ره نه وه ی که وینه ی دهنگی [ص] له ئینگلیزی و لاتینیدا نیه ناتوانین بلین نه مه یان [ص] هه و نه ویان [س] ه مه که ره به سه لیکه [1] به لگه و بروپیانوی دهنگزانانی ئینگلیز بۆ نه م مه سه له یه نه وه دا خوی دهنیتته وه ، که ده لاین : نه که ره دهنگی [س] له سه ره تای ووشه وه بیت و به داویدا دهنگیکی بزوین بیت نه و نه و دهنگه به شیوه یه کی ناراده یه که جیاواز له فونیمی [س] دهرده بریت که لیره دا

مه به ستیان له نه له فونه و بۆ چوو نه که شیان ته واو له گهل سیسته می زمانه که یاندا یه کانگیره : به لام ده بیت نیمه ی کورد بلین چی له کاتیکدا میژوو و امان بی بلیت که نه م دهنگه وینه ی له زمانه که ماندا هه یه ، به راستیش نازنریت بلین (هه رچی ریش سوربیت هه مزاغایه) و کت و مت لی توژیژینه وه ی زمانیکی دیکه بی ده ستکاری وه کوخوی دابنینه وه ... نه که ره بهاتایه دهنگی [ص] له هه موو زمانه کانی جیهان و لای هه موو نه ته وه کان نه له فون بوا یه نه وسا به ناچار ی نیمه ش دهستی خومان به چاوماندا ده گرت و ده مانگوت (له شاری کویرانین) ده نا خو

ناشکریت له پیناوی نه وهی که دهنگی [ص] له زمانی عه ربیدا هه به و زمانی عه ره بپیش کاریکه ریه کی توندو تیژی له سه زمانه که مان هه به ئیدی له و نیوانه دا و ازیش له وینه به کی دهنگی ره سه نی زمانه که مان بهین . من نه م مه سه له به ده که رینمه وه بو نه و کاته ی که پپته عه ره به به کان بو رینوسسی زمانی کوردی هه لیژیران خو نه که ر بهاتایه له سه ره تادا پیتی [ص] پش تی هه لکیشی پپته کانی دیکه ی زمانی کوردی بکرایه ده شیت نه مرو نه و حه ساسیه ته ده رپاره ی دهنگی [ص] له ئارادا نه بوایه و نه م مه سه له به ش هه ر وه که له زمانی فارسیدا - زور به ئاسایی به سه رماندا تیپه ری کردایه .

به کورتی بریاردانی نه له فونیتی یان فونیمیتی [ص] له زمانی کوردیدا بریاریکی سه ر پپی و تاکه که سی نیه و نه خوازن بی لیتویژینه وهی ووردو قولی شاره زایانی زمانی کوردی ناتوانین به خشکه یی - بی به ده سه ته وه دانی به لکه ی میژوویی وزانستی - خو مانی ئی ده رباز بکه یین .. بویه به ناچاری نه و برپاره بو که سانی شاره زاترو ده ستگا ئی پرسراوه بالا کانی وه کو کوردی زانیاری به جی ده هیلین ، چونکه ته نها نه وان ده توانن نه م برپاره بدهن .. ده شیت نه وانیش به نه پنی پشتگیری بیرو پای کومه له ی دووه میان کردبیت ، بویه له زنجیره کانی دواپی گو قاری کو پرو که لیک له چاپکراوه کانیدا پیتی (ص) یان له رینوسدا به کار هیناوه ...

● دهنگه بزوینه کانی زمانی کوردی کیشه به کی نه و تویان

له سه رنیه که جیکه ی مشت و مرو سه رنجی نه م نووسینه مان بیت ، له بهر نه وه بوارد ده هین به تیپینه کی دیکه ده رباره ی (هیشوه بزوین) له زمانی کوردی ماندا ، ده بیت جاری بو نه م باسه پیناسه به که بو واتای (برگه) پپش که ش بکه یین ئینجا له ویوه وورده وورده به ره و نه وه بچین که ئایا هیشوه بزوین له زمانی کوردیدا هه به یان نا ؟ ..

(برگه) بریتیه له دهنگیک یان چه ند دهنگیکی بیکه وه

به ستراو له وشه به کدا که به گوریک (کوژمیک) له ئاخاوتندا ده رده بریت . که واته ده شیت وشه له برگه به که یان چه ند برگه به که بیک بیت بونمونه .. وشه ی (چاو) به که برگه به ، به لام (هیمن) له دوو برگه (هی ، من) بیک دیت « دیاره نه وه یه ی دابه ش بوونی برگه به و جوړه سازده دات کیشه ی دژایه تی نیو دهنگه نه بزوینه کانه ، وشه ش هه به که له سی برگه و بگره زیاتریش بیک بیت بونمونه (گوله به روژ) له پینچ برگه (کو ، له ، به ، رو ، ژه) بیک دیت . ئینجا نه که ره سه رنج له پیناسه که بدهینه وه بو مانده ده که ویت که (له دهنگیک یان چه ند دهنگیکی بیکه وه به ستراو بیک دیت له وشه به کدا) که ده لیت دهنگیک دیاره مه به سستی له دهنگی بزوینه چونکه دهنگی نه بزوین به ته نها برگه بیک ناهینیت یان ده شیت چه ند نه بزوینیک قول بکه ن به قولی بزوینیکداو له ته که خویاندا کیشی بکه ن و برگه به که بیک بهین ، که واته برگه ش مه رچی خوی هه به و ده بیت هه موو برگه به که ته نها دهنگیکی بزوینی تیدا بیت وهه رگیز ناشیت برگه به که بیستین که به به که کور له زار هاتبیته ده ره وه دوو دهنگی بزوینی تیدا بیت ، له که لیک زمانی وه کو ئینگلیزیدا زور جار واروو ده دات له به که برگه دا دوویان سی دهنگی بزوین له هاوسیه تی به کدا ریزبین به لام نه وه نده بیکه وه چه سپ ده بن و به به کدا ده لکین و ده چنه سه ر به که به چه شنیک ته نها به که فونیم بیک ده هینن و به م دهنگانه ش نه که ره دوان بوون ده تریت دهنگی دوانه بزوین (Diph thong) و نه که ره سیان بوون پپیان ده وتریت دهنگی سیانه بزوین (Triph thong) ... و هه ره ها نه م دیارده به ش له زمانی کوردیدا هه رگیز روونادات چونکه دوو دهنگی [و ، ی] له زمانی کوردیدا - که لیک جار [ف] له شوینی [و] ده بیت له بادینیدا - له و حالاتانه دا ده وری دهنگی نه بزوین

ده بینن وهه رکاتیک دهنگیکی بزوینیان له پپشه وه یان له پاشه وه بیت نه و خویان ده بنه نه بزوین ، هه ر بویشه پپیان ده لین نیمچه بزوین (Semi vowel) بوونی نه م نیچه بزویانه له زمانی کوردیدا ده بیت هه ی نه گونجانی هاتن و بیکه وه لکانی دوو دهنگی بزوین بو بیک هینانی بزوینی دوولانه (یان سیلانه) وه که ریکریک له م دیارده به دا ره فتار ده که ن ... بو نمونه چه ند وشه به که

پیشکش دہکین (کویر، نوین، باوہر، شہوہ، ٹہو، چہو، ٹیوہ، کیو، شیو، پیمان، سیران، خوا، بروا، ہتاو، راو.... ہند) ٹیستہ شہموو بخوینیک دہتوانیت لہژریشکی پیناسہی برگہوہ ہریہ کہ لہم ووشانہ دابہش بکات و پاشان پرووی سہرنجی ناراستہی دہنگہ نیمچہ بزوینہ کہ بکات تا ہست بہ شیوہی رہفتار. تہ بزوینہ کہی بکات و بوئہوہش کہ بریارہ کہی جیکہی دلنیایی بیت دہبیت چہند جاریک تہ ووشانہ بناخیویت ہتا و ہکو دان بہ وراستہی دہنیت کہ تہ و دہنگہ بزویانہی لہ زمانی کوردیدا دہچنہ پال یہک تہ و ہندہ پیکدا نالکین و ناچنہ سہریہک کہ فونیمیک دروست بکەن تہ و ساش دہبیت بلین : کہ واتہ راستہ ہرگیز ناشیت لہ زمانی کوردیدا ہیشوہ بزوین ہہ بیت .

بہراویزہکان :

- (۱) د. ن. ورمحمانی حاجی مارف (ووشہی زمانی کوردی) بہ غدا ۱۹۷۵ ل ۳۴ - ۴۸ .
- (۲) * بہروانہ د. پاکیزہ رفیق حیل (لہکوئیوہ دہست بکەین بہدستور سازی ریزمانی کوردی) بہشی دووم (گوفاری کوری زانیاری کورد) بہرگی دووم بہشی یہکەم . بہ غدا . ۱۹۷۴ ل ۳۲۴ - ۳۵۷ .
- * زبیر بلال اسماعیل (میژووی زمانی کوردی) وەرگیرانی (یوسف رؤوف) بہ غدا ۱۹۸۴ .
- (۳) د. جہمال نەبەز (نووسینی کوردی بہ لاتینی) بہ غدا ۱۹۵۷ ل ۶ .

(۴) دہتگسازی زمانی کوردی ہەر لہ ناوہ راستی حەفتاکانہوہ بہردہوام تاوہکو تہ مرو ہولو کوئشی دلسوزانہی گەلنیک لہ شمارہزایان و ئی تویزہروانی زمانی کوردی بہ خوئیوہ دیوہو ہەرکەسہ بہینی بیرو بوچوونی خوئی ہولو بووئکر دہوہی گەنی لایہنی داوہ . بوئیہ بہ پیویستی دہزائم بوئگادارکردن و

وہبیرہینانہوہ بہ سەر نیوی تہو کتیبانہدا بجمہوہ کہ بو تہم مہبہستہ بہ چاپ گہیہندراون جگہ لہوہش کہ چہندہا ووتارو نووسینی جور بہجوری لہ پوزنامہو گوفارہکاندا بو تہرخان کراوہ

وئیمہ لیرہ بہنجہمان بو یہک ووتاری راکیشاوہ کہ گرنگیہکی تابیہتی لہباسہکماندا ہہیہ .

۱ - (محەمەد ئەمەین ھەورامانی) (فونہتیکی زمانی کوردی) دار الجاحظ . بہ غدا ۱۹۷۴ .

۲ - (مەسعود محەمەد) ووتاری (فونہتیک چیمان بوئکا) گوفاری کوری زانیاری کورد بہرگی سنیہم . بہشی یہکەم . ۱۹۷۵ ل ۵۶۸ - ۶۲۰ .

۳ - د. ن. ورمحمانی حاجی مارف (زمانی کوردی لہ بہر روشنایی فونہتیکدا) بہ غدا ۱۹۷۶ .

۴ - د. کەمال فوناد (فونیمەکانی زمانی کوردی) چاپی روئییوہو سانی چاپکرنیشی تہ نوسراوہ .

۵ - (محەمەد ئەمەین ھەورامانی) (زاری زمانی کوردی لہ تہرازوی بہراوورد) بہ غدا ۱۹۸۱ ل ۷۱ - ۱۶۲ و ہولدانیکہ بو بہراوردکردنی دیالیکتی ھەورامانی و سورانی لہرووی دہتگسازی یہوہ .

۶ - (غازی فاتح وەیس) (فونہتیک) بہ غدا ۱۹۸۴ .

(۳) بہروانہ (مەسعود محەمەد) ووتاری (فونہتیک چیمان بو بکا) گوفاری کوری زانیاری کورد بہرگی سنیہم بہشی یہکەم ۱۹۷۵ ل ۶۱۱ تیبیننہک دہربارہی دزایہتی نیوان دوو دہنگی [س،ت] دہخاتہ بوو . شایانی باسہ ماموستای ناوبراو لہم نووسینہدا گەلنیک لایہنی ووردو گرنگی دزایہتی نیو دہنگەکانی زمانی کوردی بووئکر دوتہوہ .

(۴) بہروانہ (د. ن. ورمحمان حاجی مارف) (زمانی کوردی لہ بہر روشنایی فونہتیکدا) بہ غدا ۱۹۷۶ ل ۴۹ .

سەرچاوہ غەربیہکان :

- (۱) د. ابراهیم انیس (الاصوات اللغویة) چاپی چوارہم قاہرہ ۱۹۷۱ .
- (۲) د. محمود السعران (مقدمة علم اللغة) ۱۹۶۲ .
- (۳) د. علی عبدالواحد وافی (علم اللغة) .
- (۴) محمد الانطاکی (الوجیز فی فقہ اللغة) حلب ۱۹۶۹ .
- (۵) منیر البعلبکی (المورد) قاموس انگلیزی - عربی بیروت ۱۹۸۱ .
- (۶) نعیم علویہ (بحوث لسانیة بین نحو اللسان ونحو الفکر) ۱۹۸۴ .

هه ریه کیک له ئیمه له وانیه پوژانه بتوانی چهندهها واتای
چۆر به جۆر دابریژی بو هه مان وشه .

هه رکاتی توانیمان به سه ر واتای وشه دا زال بین ، نه وا زۆر به
ریک و پیک ده توانین ههستی خومان ده برپین ، چ به ناخاوتن و
چ به نوسین . سه رکه و تن وشه هه میشه دهست له ناو دهست و
شان به شانی به کترن له ژیان دا . نه مه ش شتیکی بی گومانه .
ئیمه به هوی وشه وه ده توانین بدوین و له یه کدی تی بگه بین و
مه بهستی یه کدی بزانی ، بیروپرای خومان به یه کتر
پابگه بین و فرمان به سه ر کهسانی دیکه دا به سه پینن نه گه ر
وشه نه بوایه هه رگیزاو هه رگیز نه مان ده توانی بیری خومان
ده برپین و به بی وشه بیروپرا ده رناکه ویت و ده رنا بریت .

په وهندی نیوان بیرکردنه وه وشه نه وهنده به هیزه هه رچی
ناته واوی و که م و کوری یه ک له یه کیکیان دا هه بی به بی سی و دوو
لی کردن کار ده کاته سه ر نه وی دیکه یان . هه تا گه نجینه ی وشه
ده وه مه ندر بی ، چۆنیه تی بیرکردنه وه په وانتر و قوولتر و
به هیزتر ده بیت . هه روه ها بیری به بیت و زانیاری قوول زیاتر
میوانی نه قلی مروف ده بی . وشه نه بوایه ، ناده میزاد
شان به شانی ناژهل ، په تری ، هه ر به کیوانه وه ده مایه وه .
هه ر به سایه ی وشه وه یه که له پوری نه ته وایه تی و بیرو هوش و
زانیاری و زانستی باو و با پیرانمان ، هه روه ها سه رگوزشته و
وته کانیان و ده رمانگه ری و فه لسه فه کانیان بو ئیمه ماوه ته وه .

به لی نه گه ر وشه نه بوایه به مردنی نه مان که له پووریشیان
ده مرد . وشه هوی گوپان و پیشکه و تنی باری کومه لایه تی
مروفه ، نه گینا هه روه ک میرووله چۆنیه تی ژیانمان هه میشه
وه ک خوی ده مایه وه و چه رخی کار و فرمان راده وه ستاو له گه ر
ده که وت و هه موومان دهسته و سان ده بوین . هیزو توانای وشه
له چه رخی نوی دا دیارده یه کی کومه لایه تی و رامیاری یه ..
که ، وشه ، گلا ، چه نگ به رپا ده بی و فپوکه شان به شانی بو مپا
ئاوه دانسی و بیرو هوشی مرو به وشه ی ویرانکه رو گیره شیوین و
تیکده ر بوردومان ده کات . به لام که چه نگ کوتای بی هات و

ده ر با ره ی وشه

شوکت اسماعیل حسن

نوسه ریک ده لیت : « زۆر که س خولیا ی وینه کیشان ، یان
راوه ماسی یان پول کوکردنه وه یه ، به لام من خولیا ی
فه ره نه نگ بازیم » . وشه به ردی بناغه ی فه ره نه نگه . وشه ش
بریتی یه له کورته زار او هیه ک ، واته کورته رازو نیازو
مه به ستیکی درکاو ، هوی په ره پیدان و پیشکه و تن و پیشخستنی
زمانه « زمانیش دیاری یه که نده ردوی خوا به »^(۱) .

ناشتی که و ته نیوانه وه ، هرچی ته نگه و چه له مه و گپیرو گرفتیک
هه بیت ، وشه شی بی دهکاته وه و حل و فسه سلی دهکات و
ناسوده بی و هیمنی دهسه پینی و دهیچه سپینی .

سه ره تای هه موو نیش و کاریک و سه ره که و تنیک له وشه و وشه
دهر پینه وه دهس بی دهکات .

راسته ، چه ندهها ریگه ی دیکه هه به بو سه ره که و تن له ژیا ندا ،
به لام له هه موویان ناسان تر دهوله مه ندرکدنی گه نجینه ی
وشه یه . هه ندی له زانایانی په روره ده لین : هه راده ی توانای
نووسین و خویندنه وه ی زور به ی که سان له ولاتان دا ته نها له
پله ی توانایی قوتاییه کی شانزه سالیدایه .

خوزگه هه ره که سه له ناستی خو به وه بیتوانیایه روژی پینج شه ش
ده قیقه ی ته رخان بگردایه بو له به رکردنی وشه . به تاییه تی نه و
وشانه ی له به شه سه ره که کانی ناخاوتن ، به وینه :

- ناو : که به ردی چین له سه ره چینی دیواری زمانه ؛ وشه یه که
بو ناو لینانی شت ، چه ندیتی یان کار به کارده هینریت . واته ،
بو ناو لینانی گیاندار یان بی گیان ، هه روه ها بیر یان کار
به کارده هینری ،^(۱)

- ناوه لئاو : نه و نارایشته یه که ره ونه قی رسته دهرده خات .
وشه یه که چوته هال ناو بو نه وه ی باسی ناوو چی ناومان بو بکات و
سنوورو چونه ییتی به کارهینانی ناوو چی ناو دیاری دهکات و
په نگه و روخساری دهرده خاوه باره ی چونه تیا نه وه ده دوی و
زمان دهرده وشینیه وه ، چونکه روون که ره وه ی نه ریته . نیمه
وا راهاتوین که نریک ترین و ناسانترین وشه به کار بهینین و
کامیان زور ساناهی بو و به ره وانی گو کرا نه وه یان بخه یه
که ر ، به لام نه که ره نه و وشه یه ساده و ساکارو لاواز بو ، نه و
که سانی دهره پشت واده زانن گه مژمین .. هه ره که سه بی نه وه ی
به خو ی بزانی ووزه تین و هیزیک ی تاییه تیی شاراوه ی خو ی
تیدایه و به هوی نه و وشانه وه ی قیریان ده بی نه و ووزه په ستراو و
شاراوانه بزگار دهکات و دهریان ده پری .

- کردار : نه و که ره سه په رهنیزه یه که رسته ده جوو لین و
ده یخاته کار . هه تا کردار به هیز بی و له جینی خویدا
به کار بهینری زیاتر هیزت به سه ر رسته دا ده سکی و وه ک گولله
وته که ت کاریگر ده بی و نارمانج ده پیکتی . جاری و هه یه ته نها
کرداریک نی شی پینج شه ش وشه ی لاواز دهکات ؛ هه روه کو چون
کورد ده تی : قسه هه زاره و دوانی به کاره . کردار ووزه و پیز
ده دا به رسته و نه و داینه مو به یه چه رخی زمان هه لده سوور پینی و
هه ست به پهاله په ستوو ته وژی ده کری . کردار هه یه په ر
جموجوله و وه ک فیشه که شینه ده چی به ناسماندا و هه شه بو
بپیراردان و باسی خوورده وشتی ناده میزادو له ناخی دل دوان ،

ویستن و نه ویستن و بو خوش ویستن یان یک لی بوونه وه به کار
ده هینریت .

هه ندیکشیان باسی سوودی گشتی ده که ن ، وه ک ؛
له خو بووردن ، خو به خت کردن ، چاکه کردن ..! کرداریش هه یه
وریا که ره وه یه ، پیش بیینی هاوهره ، شت روودانه ، هوش
خستنه که ره په وکه ری رسته یه ، چوار په وپه وه ی زمانه و
به ره وپیشه وه ده یناژوی .

ئاوه لکردار : نه و به شه یه له به شه کانی ناخاوتن که باسی کردار
یان ئاوه لکردار یان ئاوه لئاومان بو دهکات و نه نگوست بو
ری و شوین و چونه تیی روودانی کردار یان بی ناسیننی شوین و
کات و چونه تیی و ژماره یان دریز دهکات .

دزرائیلی ده تی ، فرمانره وایی کردنی مروف به هوی
وشه وه یه . به هوی وشه وه ده توانین ناده میزاد بخه یه ژیر
پکیفی خو مانه وه و سه ر قافله بین . وشه وه که نه توم وایه ، هیزو
ووزه یه کی شاراوه یه له ناخی دهر وونی مروفا ، بو باشیی و بو
خرابه ، ده توانی بی سنوورو بی په روا به کاری بهیننی ؛
سوود به خش بی بو خوت ، بو که سانی دیکه یان بو که ل و
نیشتمان . وشه وه که خه لک وایه ، تا زیاتر دهر باره یان
بزانییت ، باشتر لیان تی ده گی و ده چیته بنجو بناوانیان . نه و

وشانه‌ی به واتاکانی ئیمرووه‌یان ده‌ناسرین هه‌ریه‌که‌یان میژووی رابوردووی خیزانی خو‌ی هه‌یه‌و هه‌تا زیاتر له رابوردووی بزانی باشترا لئی حال ده‌بی‌و چاکتر لئی تی‌ده‌گی . باشتیشه هه‌موو لایه‌کیان بکه‌ین به ناسیاوو بنه‌چه‌یان بناسین . مروف هه‌ر که له دایک ده‌بی تاسه‌مندی فیربوونه ، هه‌ر له‌به‌رئه‌مه‌شه که مندال بی‌ووچان روژی هه‌زاران پرسیار ده‌کات . که‌نجان ئاره‌زوومه‌ندی زانیاریه‌ین و به‌تاسووچه‌وه هه‌ولئ فیربوون ده‌دن : به‌لام به‌داخه‌وه پیاو که به‌سالداچوو ئه‌و مه‌یل و هه‌وه‌سه‌ی به‌ره‌و کزبوون ده‌روا ، که ئه‌وه‌ش نه‌ما هیژو توانای میشک و توانای وه‌رگرتن به‌ره‌و راوه‌ستان ده‌روات .

ئه‌که‌ر مرو به‌ دل و به‌ گیان بیه‌وی وشه‌ی نو‌ی فیربی‌و به‌رده‌وام بی‌ له‌ په‌ره‌پیدانی ژماره‌ی وشه‌کانی ، بی‌گومان هه‌ست ده‌کات سه‌رله‌نو‌ی چنگی له‌ ئاره‌زووی فیربوون گیرکردوته‌وه و سه‌رگه‌رمی زاخاودانه‌وه‌ی میشک و تیژکردنی بیرو هوشی و فیربوونی وشه‌ی نو‌ی تازه داتاشراره . پیاو که خووی به‌و خولیاپه‌وه گرت ئیتر ناتوانی وازی ئی به‌ینی و وه‌ک سییه‌ره‌که‌ی خو‌ی هه‌ر له‌گه‌لیدا ده‌مینیتیه‌وه . وشه‌ زیاتر بو‌که‌سانی به‌سالداچوو پنیوست‌تره وه‌ک بو‌گه‌نجان . چونکه ئیمه داوای زور شت له‌ گه‌نجان ناکه‌ین ، به‌لام چاره‌روانی شتی زیاتر له‌ که‌سانی کامل ده‌که‌ین . ته‌مه‌نی زور بیانوونی په . بازی پیریش فیری فیلی تازه‌ی راوده‌کری . « ئه‌که‌ر ئینسان له‌ روژانی ژیا‌نیدا به‌ریک و پیک می‌شکی به‌کار به‌ینی ئه‌وا له‌ ته‌مه‌نی پیریدا ووزه‌و توانای می‌شکی شتیکی ئه‌وتو که‌م ناکات ، ته‌نها وردپه‌ویی نه‌بی له‌ بیرکردنه‌وه‌دا ،⁽⁷⁾ تا دواسالانی نه‌وه‌دیش ، توانایی بیرو هوش و خولقاندن و دا‌هینان شان به‌شانی مروف به‌رده‌وامه . له‌ش پیر ده‌بی و چرچ و لوچ له‌ ده‌موچاودا ده‌رده‌که‌وی ، به‌لام میشک پیرنابی و داناکه‌وی ئه‌که‌ر به‌دروستی به‌کار به‌ینری .

(پیره‌میرد) شاعیری نه‌مر له‌ ته‌مه‌نی پیریدا جوانترین و پرماترین و به‌هیزترین شیعو فه‌لسه‌فه‌ی بو‌هات . میخائیل

ئانجیلۆ له‌ دوای حه‌فتا سالی‌یه‌وه جوانترین نه‌خش و وینه‌ی له‌سه‌ر دیواری که‌نیسه‌ی سیستین کیشا . فیردی موسیقاژهن دوای ته‌مه‌نی حه‌فتاو و پینچ سالی ئو‌پیرای ئوتیلای داناو ناویانگی پیه‌وه‌ر کرد . نه‌گه‌نج و نه‌ پیر به‌لگه‌ی ته‌مه‌نیان به‌ده‌سته‌وه‌نی‌یه‌ که‌ دووره‌په‌ریز رابوه‌ستن له‌مه‌ودای فیربوون و به‌ره‌م وه‌دی هیناندا .

« وشه‌ ئه‌و نامیاره‌ یاریده‌ده‌رانه‌یه‌ که‌ بیرکردنه‌وه‌ ده‌هینیتیه‌ کاپه‌وه ،⁽⁴⁾ . واته ، وشه‌ یاریده‌ده‌ری بیرو هوشه‌ که‌ بیینه‌ نه‌نجام ، هوی پيشاندانی یاده ، یادهاوهره‌ وشه‌ زیندوه‌و پر له‌ گه‌رمیی و ته‌وژمی ژیا‌نه ، ئیمه‌ی روچ له‌به‌ر خو‌مان دروستی ده‌که‌ین و خو‌مان دا‌یده‌ریژین و خو‌مان به‌کاری دینین . له‌به‌رئه‌وه هه‌موو خو‌وره‌وشتیکی باشی ئیمه‌ی تپادا ده‌رده‌که‌وی له‌گه‌ل هه‌موو ته‌ریکی سه‌یرو خو‌ارو خنج و به‌ پینچ و په‌ناو ته‌له‌که‌بازیشدا . ئه‌م داستانه‌ش بو‌ به‌ره‌ودوامان ده‌هینیتیه‌وه ... چاک و خرابیی ، پیاوه‌تیی و ناپیاوی ... وشه‌ هه‌یه‌ پر له‌ هه‌ستی خوشه‌ویستی و دل‌نه‌رمیی و براده‌ریتی و دو‌ستایه‌تیی .. وشه‌ش هه‌یه‌ ویرانکه‌رو بشیوین و ته‌فروتوناکه‌ره‌و پر له‌ ریک و دل‌ره‌قیی و دو‌ژمنایه‌تیی و ناخه‌زی‌یه هه‌ندی وشه‌ خو‌بییه‌و له‌سه‌ر زمانه‌و بی‌گیروگرفت خو‌ی ده‌دا به‌ده‌سته‌وه ، هه‌ندیکی بیانی‌یه‌و له‌سه‌ر زمان گران و خزوه‌و زوو‌زو ده‌که‌ویته‌ ناو ده‌ریای له‌بیرچووته‌وه‌وه . باشتروایه دو‌ستایه‌تیی له‌گه‌ل هه‌موو لایه‌کیان بگه‌ین و له‌ ئیستا و رابوردوویان بکولینه‌وه . زور وشه‌ چه‌نده‌ها مانای ئی ده‌بیتیه‌وه ، واته : چه‌نده‌ها هاوواتا و گه‌له‌ واتای هه‌یه ، ئه‌که‌ر به‌شی زوری ئه‌و مانایانه‌ بزاین ، ده‌بیتیه‌ هوی زاخاودانه‌وه‌ی میشک و په‌ره‌پیدانی مه‌ودای وشه‌سازی و قسول‌کردنه‌وه‌ی هوش . به‌هه‌چ زاواوه‌یه‌کی راست و دروست وشه‌یه‌ک لیک‌بده‌یتیه‌وه ، ده‌رگایه‌کی نو‌ی بو‌ میشک ده‌خه‌یته‌ سه‌ر پشت بو‌بیرکردنه‌وه‌و درکاندن ، زمان خو‌ینی روچه ،⁽⁴⁾ . زمان ئه‌و خو‌ینه‌یه‌ که‌ روچ له‌ شدا ده‌گه‌ریت . ئینگلیز ده‌لین : « ئه‌و شته‌ی نه‌توانی به‌روونی بی‌نی مانای وایه‌ نایزانی ، چیک ده‌لین ، ئه‌وه‌نده‌ی زمان زیندوو بی‌گه‌ل‌یش هینده‌ له‌

پیشکە و تندا یە . زۆر بە جێ یە بتوانی بە و پەری پاک و خاوینیە وە بە ئاسانی بیرو هوش و رای خۆت دەری پەری بو کەسانی دەور و پەشتت . ئەم جوړە بە هره یەش زۆر پێویستە ، بە تاییەتی بو هەموو ماموستا و و توویژکە رو پیاویکی رامیاری . له وانه یە بارستایی سەدان لیرە ی زەرد و شە ی پەرمانا له یادی کە سیکدا بی ، بە لام سوودی چی یە ئەگەر نە توانی بیلی یان نە هیلیت خەلکی دیکە سوودی لی وەرگری . بە وشە ی راست و پەوان و وشە ی پەرمانا و بە پیز دەگە یته مە بەستی خۆت . گەر پیاوان تا دواسنوور هیزو توانای قسە کردنی خویان وە پێش خستوو . بە هۆی وشە وە وایان له هەزاران کەس کردوو کە وە ک خویان بیری کە نە وە وە وە ک ئەوان هەست دەری پەری ، زمان جبه خانە ی بیرو هوشی ئادە میزادە ،^(۱) زمان بارو و تخانە ی میشکە شتیکی خوش و بە جێ یە وشە له شوینی خویدا بی و بە وشە ی له ئارمانج دەرو نە ستە ق و دە قوادە ق و مە بە ستە کە ت دەرخە ی . وشە ش بە خورایی دەس ناکە وی وە ک هەموو زانیاری یە ک کاتی ش دەوی و ئیشیش . (توماس ئە دیسون) ، بە نمونە ، جاری وا بوو پینج شە و پینج روژ لە سەری کە و بی سرە و تە و بی ئە وە ی سەرخە و یکی ش بشکی نی بە بە رده و امی خەریکی تاقی کردنە و یە کی زانستی بوو . چە نده ها جاریش چل و هەشت سەعات ، بی و جان ، سەرگە رمی لی کولینە وە و ئە زمون بوو . (فیکتور هیگو) هەر بە جله کانی بە ریه وە مایە وە و نە خەوت هە تا هە موو بە شە کانی چیروکی (قەموورە کە ی نو تە ردام) ی تە و او کرد . تا هە ول بە دە ی بە خویندنە وە و گوی گرتن زیاتر له دەور و پەشتی خۆت و له دنیا تی بگە ی ، وشە زیاتر فیردە بی و شوپشی له ژبانی خۆتدا بە رپا دەکە ی . ئە و وشە یە ی دە درکینری هە ست و زەوق و بیرو و راو رادە ی روشنبیری و میزاج دە رده خات .

وشە یە کی راست و دروست و بی پینج و پە نا برادە ریکی گیانی بە گیانیت بو پەیدا دەکات ، وشە یە کی هە ل و بی سە روپی و بە تیلە و توانج ناحە زیکت بو دە هینیتە کایە وە . وشە تە نها دەسکە لاو کە رە سە ی نووسەر ان و دە مر استان و خاوەن کارو

فرمانان نی یە ، بە لکو بە شیکی بایە خدارە له هویە کانی سەرکە و تە و بە ئە نجام گە یشتن بە ش بە حالی هە موو مرو و فیک له ژباندە .

وە ک و تمان ، هە موو وشە یە ک میژوو سەرگوزشتە ی خوی هە یە له روژی له دایک بوون و هاتتە ژبانیە وە تا له ناو چوون و نە مان .

پیاو ه تاییە کانی سە رده می فیرە و نە کان هونە ری خویندن و نووسینیان خۆبە خۆ بوو . نە یان دە هیش ت له نیوانیان بچیتە دە رده وە و کە سانی دیکە لی یانە وە فیرین . ئە م هونە رە یان دیزە بە دە رخۆنە کردبوو ، بویە له نە یینیە کانی پەرستگا دە ژمیرا . ئە م پەر فە تارە ش هیزو توانایە کی تاییە تی دابوونی و خە لکانی دە و رو پەشتیان بە چاوی ترسو له رزە وە تە ماشای پیاو ه تاییە کان و سەر و کە کانیان دە کرد .

زە رده خە نە نە تگری بە م قسە یە .. چونکە هە مووی تە نهاسی سە ل له مە و بە ر هە ندی له ئاغا کانی ناوچە یە ک له کوردستان نە یان دە هیش ت قوتابخانە له گوندە کاندە بکری تە وە ، بە بیانوی ئە وە کە ئە گەر [(سەر پووت) واتە : قوتابی] کە و تە ناو دیهاتە کانه وە ئە و مییری سە ر بازیان لی دە گری ، کە چی له هە مان کاندە مندالە کانی خویان له قوتابخانە کانی ناوشار دە یان خویند . بە و هویە و فرمانرە وایی ناوچە کە یان دە کردو بکوژو ببیر هەر خویان بوون .

گەر وە پیاوان دە لێن وشە فرمانرە وایی گیتی دە کات . سە دان وشە هە ن هیزو توانای تاییە تی یان هە یە و بە دریزی تە مە ن هاریکاریت دە کە ن و له تە کتا دە میننە وە و دوستی گیانی بە گیانیتن . فرمانرە واییان دیار ئە وانە ن کە خوشخوان و زمان پاراو قسە زانن .

هە ندی وشە پەر پووتی ووتە دە شاریتە وە و راست و بە تام و وریک و پیک دە کات و هە لو یستیکی پتە وی دە داتی .

مرو ف و له گە ل وشە راها توو وە دو ستایە تی پەیدا کردوو ، بی ئە وە ی بە خوی بزانی ئە و نو سراو ه پە ش و سپی یانە له بە رده میدان بە ئاسانی و بی گیر و گرفت دە یان خوینی تە وە یان ئە گەر پێویستی کرد دە شیان نووسی تە وە و وە کو بە شی له ژبانی

خوی مامه له بیان له گه ل دهکات و به بیریدا نایه ت که هر وشه یه ت له و وشانه هه ست و نه ست و روحی تایبه تیی خویی تیدا یه .
 (کونفوشیوس) ده ئی : « وشه دهنگی دله ده زرنکیته وه » هر وشه یه ک کورته هونراوه یه که بو خوی ، له گه ل شه وشدا پیاو ناتوانی بایه خی وشه به ته واوه تی ده رخات و وه کو پیویست شه و هیزه به تیینه ی هه یه تی بیدرکیتی . بو زال بوون به سه ر شه لاوازی یه دا پیویسته به روونی و ریک و پیک و کارامه یی بیرورا ده رببری . بی شه مه پیاو ناگاته نامانج و سه رنه که و تن شه نجامی پلانه که یه تی .

قسه زان هاو نیشتمانیکی په سنده . که وره پیاوان و ناوداران به رله وه ی جله وه فرمانره وایی بگرته ده س توانیوانه به وشه خه ک که مه ندکیش بکن و ایان ئی بکن و له مه به ستیان تی بکن و خویان چون دنیا ده بیین و چون ئی تی که یشتوون ناوه له کانیشیان و ئی بکن شه وانیش ناوه ها بییری ئی بکنه وه . یه کئی هه تا وشه زیاتر بزانی بی گومان بیروپای ده وه له مه ندوه له پیشببینی کردندا گورجه و بیسرکردنه وه ی خیرایه و بوون و قوول و به جی یه . که سانی دیکه ریزی ئی ده گرن ، هه روه ک چون تو خوت ریز له وانه ده گری که به جوانی و ناسانی و پرمانایی ده تاخه ون یان ده نووسن .

« وشه جل و به رگی بوشتاخی بیروپایه »^(۳) . وشه یه ک له جیی خویدا که وه ریکی پرشنگداره ، سه رکه و تنیکه له هه مان پی و شویندا و له ده مه قاله یه کی دوورو دریز چاکتره .

« کاریگه رترین ده رمان که هه تا ئیستا مروف به کاری هینایی وشه یه »^(۴) . هه تا کانگای وشه ت پتر بی ، ناره زوی ژین و ژیان و مه یلی فیروون و زانابیت له پیشتره . هه روه ها زور له جاران زیاترو ناسانتر ده رگای کاروبار و کومه لت بو له سه ر پشته .

وشه ی په تی پره له له ره و ناوازی موسیقا و هیمای پاکی ناخاوتنه و ، له کانگای دله وه هه لده قوولی و به ریتی یه له تام و خویی ووته ، به لام وه ک کورد ده ئی : « هه مووشتی به خوی و خویش به مانا » . رالف والدو ئیمرسون ده ئی : « وشه ی سه رجاده و لاکولان هه میشه کاریگه رو به هیزه » .

راسته وایه . به لام تایی ده قاوده تی هر به و شیوه یه ده ماو ده م بکه وینه وه ، به لکو نه بی قال بگری و له ته راز و بدری . ئنجا له ویژه دا به کار به یتری ، شه وسا بوخته که ی شه لقه یه و ده چینه کوپوه و له وانه یه بیی به په ند ، شه گه ر وانه بی ته مه نی کورته و پشت گوی ده که وی و له بیر ده چینه وه .

وشه شه و سنکه یه بیرورا له شوینی راست و ره وانی خویدا و به گویره ی هه لو یست داده کوتی .

وشه هیمای بیره ، شه نگوسته ی تی فیکرینه . هه چ بیروپایه ک هه یه به وشه ده رده خری ، هه روه ها کاروباریش به هوی وشه وه ده هینرته پیشه وه و پیش نهاد ده کری .

که وره پیاوان بیرویان به خویان هه یه ، زال بوون به سه ر وشه سازیدا که نزیکترین و خیراترین ریکه یه بو شه و له خو پازی بوونه .

شتیکی سه یر نی یه شه گه ر بلین ده یان که س له گه ل ناته و اویی و نادروستی له شیشیان ، له ژیاندا سه رکه و توون و چوونه ته ریزی که وره پیاوانه وه . (چارلز داروین) دواتروسکی هه ر دوو چاوی به ره و نه مان ده رویشته که (تیوری نشونه ماو په ره سه ندن) ی دانا . (روبرت لو یس ستیفنسون) ی نووسه ر به ده م ناله و نیش و نازاری سیله وه نه مری بو مایه ووه . هه روه ها (بیتهوفن) ی که ره و اله و سیفونی یه ی نوه می .

(وليام بيت) ی ئینگلیز به دوو دارشه ق ده چوو بو به شدار بوون له پارله مانی له نده ندا و له کوپوونه وه کاندا به وشه ی نه سته ق و پر له هیزی رامیاری هه موو شه ندانه کانی دیکه ی ده م کورت ده کرد . شه م پیاوانه له گه ل ناته و اویی و نادروستی له شیشیاندا چوونه ته ریزی که وره پیاوانه وه .

زمان ده ریایه کی قووله هه رگیز له بن نایه ت و پره له جوانیی و سه رسامی . شه و که سانه ی زور ده خویننه وه باش ده ناخاون و جوان ده نووسن .

(سامویل جونسون) ده ئی : « زمان پوشتاکی بیره » . زمان ده رپرو رازینه وه ی بیرو تی فکرینه . زور گه نج هه یه دوا ی ته مه نی بیست و پینج سالی له سالی کدا بیست و پینج وشه ی نوی له به رناکان . هه رکه سی بیی به قوتایی وشه سازی چار نی یه

هه رده بی بگاته نه و په پری روژن بیری . وشه ده گاته نه و په پری
قهر اغ زانیاری .

(نوح وییستر) سبی سالی ره به ق خه ریکی فهره ننگه
به ناویانگه که ی بوو و وازی نه هینا هه تا ته وای کرد .
(نه لیکساندهر دو ماس) ماوه ی چل سال له سهر یه که هه سوو
روژی هه ژده سه عات نووسیویه تی په وه .

کور د ولوژیست (دوکتور که مال مه زهر) هه روه که روژنیکی
به رده وام روژی هه شت سه عات ده خوینیته وه و ده نووسی .

(سیر هاری لودهر) کومیدی سکوتلانده بی ده هه زار چار
گوران بی (رومن له کلومن) ی له به رخویسه وه و توتسه وه
پیش نه وه ی له سهر شانو پیشکه شی بکات . نه گه ر شتیکی
بایه خدار هه بی و شایانی خویندنه وه یان نووسیینه وه بی ، نابی
نه بوونی کات بکری به بیانوو بو نه خویندنه وه و نه نووسین .
« وته ی باش گران به هایه بی نه وه ی هیچی تی بچی »^(۱) .

وشه بایه خی ته وای نابی و له هه سوو کون و قوژنیکی ژیانی
روژانه دا به کارده هینری .

ئینگلیز ده لاین : « وشه که ره سه و تقاسی بیرکردنه وه یه ،
بیرکردنه وه بییش خواردنه وه و هه ناسه دانه و وشه دهر برین ،
بلیسه سه ندنه .

وشه ته نها شته که هه رگیز او هه رگیز نافه وتی . وشه زیندو وه و
هه سوو بیویستیه کانی ژیانی تیا یه و له کانگای دلی ئاده میزاده وه
هه لده قوئی . وشه هه لیزاردن هونه ریکی پر له ووزه یه . نه گه ر
له کورت ترین وشه ورد بیینه وه ده توانین فریزیکی لی دهر بهینین
یان ته نانه ت رسته یه کیشی لی دهر وست بکه یین .

نه له مان ده لاین : « وشه له مروف خوشه و تره » نووسه ریک
ده لی : « وشه نه و جوړه پو شاکه ی بیرو پامانه که نابی له هیچ
کاتیکدا له خو مان به شپرو وورپترو چلکنتر پیشانی بده یین » .

وشه هیما ی سه رو سیما و خو وړه و شتمان ه . وشه ی زمانی
هه سوو که لیک دوا روژی بوونه ، دوا روژی ته نها بو نه وانه یه که
له نیستاره خو یانی بو نامه ده که ن .

نه گه ر وشه ی « خوا په رستن » بخه مه پیش هه سته نیشتمان
په روه ری یه وه له به رنه وه نی یه گومانم له هه سته

نیشتمان په روه ری هه یه ، به لکو مه به ست به رزکردنه وه ی نه م
هه سته یه تا راده ی کورنووش بو بردن و په رستن^(۱) .

۱۹۸۵/۹/۲۷

په راویزه کات

(۱) نوح وییستر

(۲) دوکتور نه و ره حماني حاجی مارف (ریزمانی کوردی - ناو)

(۳) دوکتور ئار فینگ لورج .

(۴) جود .

(۵) ئولیفه ر ویندل هولز

(۶) کولریچ

(۷) چیستر فیلد

(۸) که پلینگ

(۹) هیربرت

(۱۰) بو نه م وشه سازی یه زور سوود له م کتیبانه ی خواره ووم
وه رگیز اوه :

1 Six weeks to words of power.

by Wilfred Funk.

Funk and Wagnalls co. New York

2 The Wonder of Words.

by Isaac Goldberg

Appleton-century co.

New York.

3 Thy Tyranny of words by Stuart Chase.

4 Language uge in action

by s.i. Hayakawa

Harcourt, Brace co.

New York.

زیوهر و شيعری سياسی

عبدالرزاق بيمار

جگه له سياسهتی ناوهخۆ له سياسهتی دهرهوهش
دواوهو سياسهتی ههندی دهولهتی ههلسهنگاندوه . به
تاييهتی له کاتی شهري دووهمدا لایهنگیری دهولهته
سویندخواهکانی کردوهو دوژمنایهتی بۆ بهرهی هیتلهری له
کۆمهله شيعریکی ناوهروك و شیوه تازهدا دهرخستوه . له بهر
ئوهی داخهکه م سه رجه می دیوانی شيعری زیوهرمان له
به رده ستدا نی به ناتوانین سه رنجیکی گشتی و یه ك لایی له
هه موو سه رده م و جوړو قوناغی شيعره سیاسیهکانی بدهین و
ئه نجامیکی بوخت به ده ست بهینین ، بۆیه له چوارگوشه ی
کۆمه له شيعری (سۆزی نیشتمان) دا ئه م بابه ته باس ده که یه ن و
داخیشم ناچی که به هوی ده ست نه که و تنی روژنامه ی

(1) پێشهکی

مه لاهه بدولای زیوهر (1875 - 1948) شاعیریکی به
ناوبانگی کورده له عیراق ، له میژووی نویی ئه ده بی کوردیدا
شوینیکی دیاری هه یه و یه کیکه له و شاعیرانه ی شيعری
سیاسییان نووسیوه به جوړیک ئه گه ر باسی ئه م بابه ته ئه ده بی یه
بکریت له توانادا نی به ناوی ئه و هه لبوینردری . شيعری
سیاسی ی زیوهر بهر له یه که م شه ری جیهانی یه وه ده ست پی
ده کات و له دوا ی شه ره که وه تین و تاویکی زوری په یاد کردوه و
تاشه ری دووه م ده نگیک بووه له ده نگه کانی شيعری سه رده م به
تاييه تی له چوارچینه ی سه روودو گورانی و هونراوه
قوتابخانه یی به کان دا به رز ده نگی داوه ته وه .

(پیشکەوتن) ی سلیمانی یه وه نه متوانی که لینیکی که وره ی
بابه ته که م پر بکه مه وه پیشه کی داوای لیبور دن ده که م .

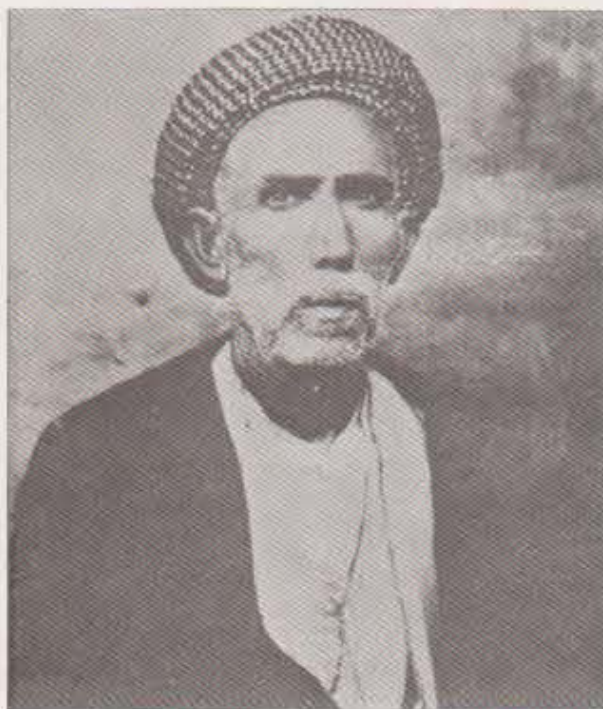
(۲) دیوانی زیوهر

تانیستا دیوانیکی ته واوی شیعره کانی زیوهر
چاپ نه کراوه ، له سه ره تایی سالی ۱۹۵۸ دا کتیبخانه ی زیوهر
هه ندیک شیعی به ناوی سوژی نیشتمان - به شی یه که م له
دیوانی زیوهر چاپ کردو وه کو له لاپه ره سی دا دیاره نوسخه ی
ته واوی دیوانی زیوهر لای نه وه کانی به ته واوی چنگ
نه که وتوووه نه وه ی نه م به شی یه که مه ی ناماده کردوووه به
نوسینه وه وه له بزاردن و پۆل پۆل کردن و په راوینزو پیشه کی
نوسین و ساغ کردنه وه وه نه وه ماموستا نجم الدین مه لایه ،
له وانیه نه گه ر نه و نه بوایه نه م به شه ش چاپ نه ده کراو
نه وه نده ی تر روشنبیران و به توانا کانیان ده که وتنه به ر لومه ی
گیانی شاعیریکی که وره ی بی هیوای دوور له قه درونرخ زانی .

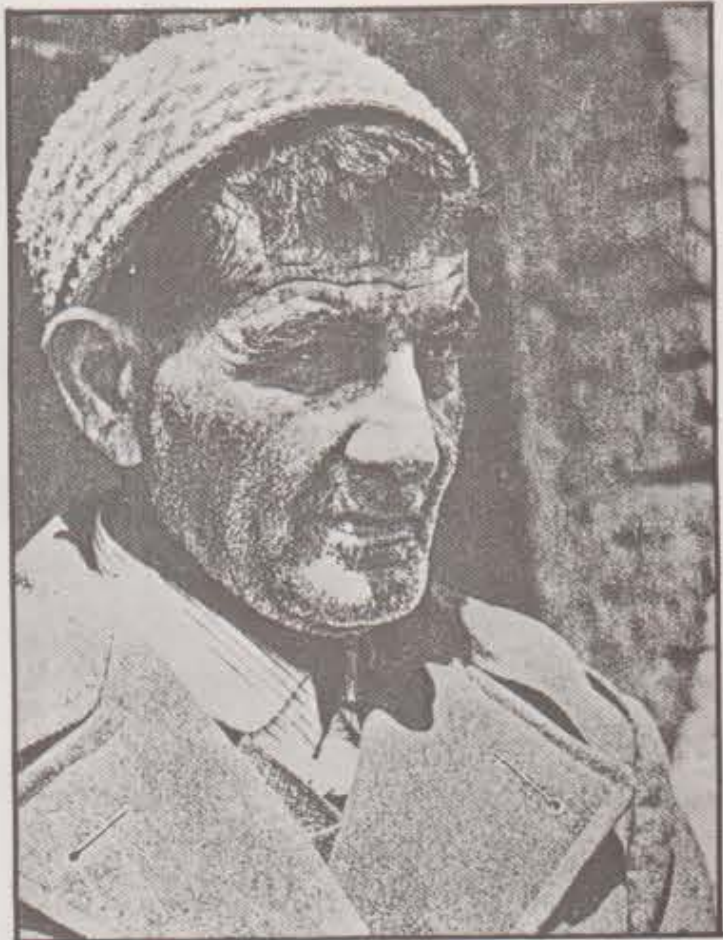
له گه ل نه وه شدا که نیمه قه رزدار ی نجم الدین مه لاین که
وه کو خوی ده لی (وانه م چاره هه ر چونی بوو پیم به جه رگی
خومدانا نه م دیوانه م به ریکو پیکی نووسی یه وه) چه ند
سه رنجیکی ره خنه گرانه ده رباره ی کاره که ی ماموستا
ده رده برین :

۱ - وه کو بوی ده چم کو که ره وه ی دیوان به چاوی په سه ندی و
خوش ویستنه وه سهیری شیعی زیوهر ی نه کردوووه ،
له وه ش ناچی پیوه ندی یه کی توندو تۆلی به شاعیره وه
هه بووبیت ، له وه ش ناچی چ زانین و یادگار و باس و
بابه تیکی تایبه تی لایبووبیت که پیوه ندییان به ژیاننامه ی
شاعیره بوته و روژگاری شیعره کانی یه وه هه بیت . بویه
ته نانه ت وینه ی شاعیره وه و چه ند دیره ی ژیانیشی له کتیبی
(میژووی نه ده بی کوردی) ی ماموستا علاء الدین
وه رگرتوووه زانینیکی تازه ی له م بووه وه پیشان نه داوه .

۲ - شیعره کان هه موو نه وانه ن که پیشتر له گوڤارو روژنامه و
نامیلکاندا بلاو کراونه وه وه له نووسینه وه شیاندا هه ندی جار

۳ - زوربه ی نه و شیعرانه ی که بو مندالان له عه ره بی یه وه ته رجه مه کراون بایه خیکی نه وتویان نی یه که ریگه له بلا و کردنه وه ی گه لیک شیعر ی جوانی تری زیوهر به تاییه تی غه زله کانی بگرن ، به رای من نه ده بوو هه لبرارده ی دیوانی شاعیریکی گه وره به م جو ره شیعر و سروودانه پر بکریته وه که لایه که وه له کتیب و نامیلکه ی تر دا بلا و بوونه ته وه له لایه کی تریشه وه هه ندیکیان بی ترخن و که لکی ناو دیوانیان نی یه . نه مه و بی هه موو پیوستی یه ک شیعریکی نه خول و فایقی کورپشی سه ربار کردوه .

تووشی هه له بووه و ده ستکاریشی کردوون .
 وه کونه وه که له لاپه ره (۱۱) دا ایوب که مه به ست له صلاح الدینی نه یوبی یه کراوه به (محمود) ، له لاپه ره ۱۴ دا نووسراوه که شیعر ی « نه ی وه ته ن چه نند خوشه ویستی » سالی ۱۹۲۵ ووتراوه ، راستی یه که شی نه وه یه که له تشرینی یه که می سالی ۱۹۲۲ له روژنامه ی بانگی کوردستاندا بلا و کراوه ته وه . له لاپه ره ۱۲۵ دا وه لای مه ته لیک که وه ختی خوی فایقی کورپی زیوهر له گو فاری دیاری کوردستاندا بلا و ی کردبووه وه به هی زیوهر ی داناوه . له لاپه ره ۴۹ دا خوی روونی کردوه ته وه که (شهوقی گه لاپیژی) ی کردوو به تیشکی گه لاپیژی ، چونکه وه کور خوی ده لی گورینه که (شیعره که له نگ ناکا) .

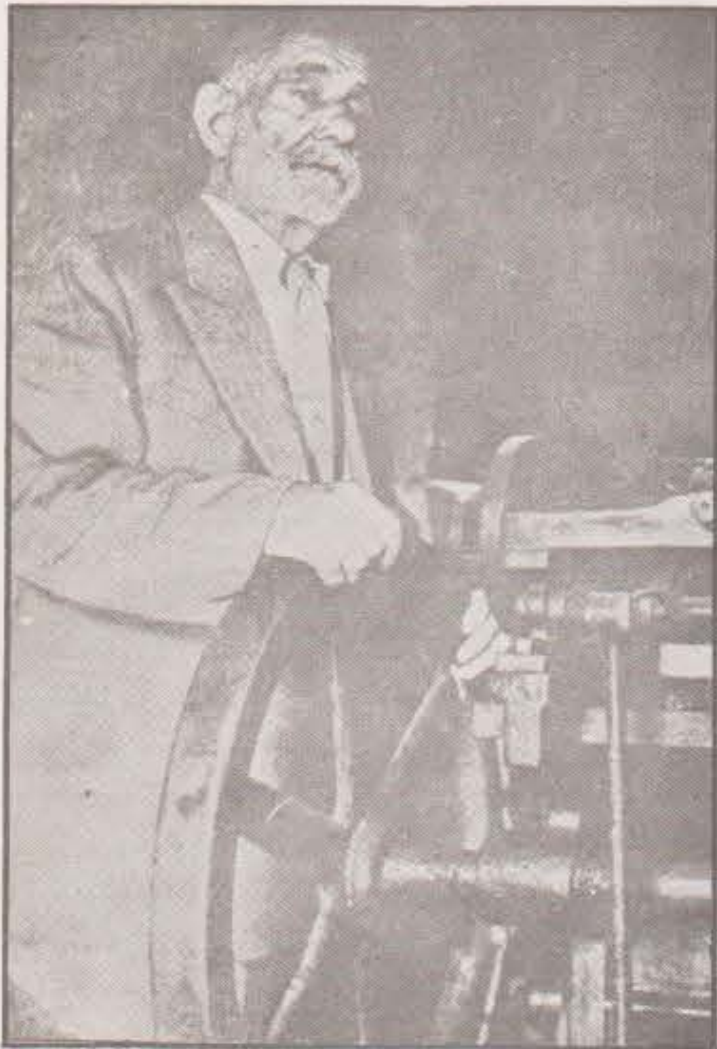
۴ - ماموستا نجم الدین مه لا وه کو دیتمان خوی گوئی شهوقی گه لاپیژی کردوو به تیشکی گه لاپیژی ، به ناشکرا دیاره وهرزو بیزاری دیمه نی ووشه عه ره بی یه کانی ناو شیعر ی زیوهره ، بویه هه مووی خستوو ته ناو که وانه وه له جیاتی شار دنه وه بیان و هینانه سه ر رینووسی کوردییان نه تک و رسوای کردوون و زهق و زوپ قیتی کردوونه وه ، نه م زهقی یه ش که م و زور کار له زهوقی خویندنه وه ی شیعره کان ده کات . له لاپه ره ۶۷ دا ره خنه ی له شاعیر گرتوو که قافییه ی خوش و عه رش ی به یه که وه جووت کردوو به لای نه وه وه نه م دوو ووشه یه له تای ته رازوودا ناوه ستن و ده لی (ده بوایه بی ووتایه) :

نه یان خویندنه وه به جوش و خروش

له جیاتی :

که ناواریان نه گه یانده عه رش

۵ - نمونه یه کی دیکه ی کاری ناپیویست نه و په راویزه یه که ماموستا نجم الدین مه لا له سه ر نه و شیعره ی که ناوی ناوه (ستایشی ئاسایشی سالی ۱۹۲۰ م) - ل ۲۰ نووسیویه تی ، که گوایا زیوهر وه کو پاکانه کردن و خو بردنه پیش له ده سه لاتی ئینگلیزو پشت کردنه کوردا یه تی نه م شیعره ی نووسیویه ، به راستی نه مه جو ره کووکه و لی له هه لادانی ناپیویسته ، له کاتیکدا به رامبه ره لوئیست و ناوه روکی زور

شیعری نیشتمانی ی زیور بی دهنگ بووه .
 هر به بوونه یه ش ده لیم شیعری (مال جوی
 کردنه وه) ش که هرگیز بیرو رای سیاسی ی زیور نانوینی
 من به شیعری نهوی نازانم و جی کردنه وه ی له دیوانی
 هه لیزارده دا نابویسته . شیعریک که هه لوئیستی زیور
 پیشان ده دات به رامیه ر به کار به ده ستانی سه رده می
 ده سه لاتداری ی ئینگلیز له سلیمانی ماموستا نجم الدین
 سه رناویکی نادرستی وه های بو داناوه که سه رنجی
 خوینده وار له گرنگی ی هه لوئیسته که شاش بییت ، نه وه تا
 به پیچه وانه وه نووسیویه تی :

(سه رگوزه شته ی کار به ده ستانی ده وری
 عوسمانی) که ده بوو بلی سه رگوزه شته ی کار به ده ستانی
 ده وری ئینگلیز ، هر نه م شیعره ش به بی سه رناوه که ی
 ماموستا نجم الدین له ژماره (۱۱) ی سالی ۱۹۲۲ ی
 روژنامه ی بانگی کوردستاندا بلا بووه ته وه . سه ره رای
 نه م تبیینی و ره خنامه رهنجی ماموستا نجم الدین جیگه ی
 شانازی یه و به که هوی بلا بوونه وه ی چمکیکه له دیوانی
 زیور .. نابی نه وه ش له بیربکه یین که گه لیک سه رنج و
 په راویزی به که لکی بو شیعره کان نووسیوه و به بی ی توانا
 ناوی گوئدو چیاوشوین وه هندی جار ووشه ی گرانی روون
 کردوه ته وه . زیره کانه ش هه له یه کی ماموستا رفیق حیلمی
 ده ست نیشان کردوه که تاکه شیعریکی (ضیا پاشا) ی به
 شیعری خه یام زانیوه له تیهه تکیشی شیعریکی زیوردا .
 هر چوئی بی نیمه دهسته و نه زهر چاوه پروانی دیوانی
 ته واوی زیورین ، به لام هر نه م به شه ش بووه ته سه ر
 چاوه ی نه و چه ند لاپه ره یه ی که له مه ولا پیشکیشتمانی
 ده که م .

ژیان وزیندوو یه تی یه له هه ناوی داره که دا . نه م لقه ش ناوی نرا
 (شیعری سیاسی) .

بی گومان هه مووشتیکی تازه شته کانی ده روپشتی خوی
 ده خاته باری سه رنج لی گرتن و هینان و بردن و به ره لهستی و به
 بیره وه چوون ، نیتر نه م بزاونت و چه ندو چوونه جمو جبولیک
 په یدا ده کات ، به لام به و قالب و به و ناوه که زهوقی نه وسا
 هوگری لقه تازه که بوون که (شیعری سیاسی) بوو وه نه بی
 هه نکاویکی شو رشگیرانه ی دنیای نه ده ب بووبیت و به یه ک جار
 له ناوه روک و روخساردا هه موو نه ده بی کوردی بی نوی

(۳) شیعری سیاسی له نه ده بی کوردیدا

له سه ره تایی نه م سه ده یه وه ، به تاییه تی له ده رو به رو
 دواوای چه نگی یه که می جیهانیدا شیعری قوتابخانه ی
 تهقلیدی لقیکی تازه ی لی سه وزبوو ، سه وز بوونی لقیکی تازه له
 اداریکی وه ها دیاره مژدانه ی نوی بوونه وه و گه رانی خوینی

گەل ، دیارە کە ئەم شیعەرە سیاسییە ئاویڤنە ی گەل بێ و لە گەلە وە نزیک بێت ، دەبێ روون و بێ گری و ئاشکرا بێت و بە گورجی ئامانج بپیکیت و چەکی دەستی خەبات کاران بێت .

لە راستیدا ناوانی بپه شیعیك بە ناوی شیعیری سیاسی رەخنە گران پەسندی ناکەن ، بە تایبەتی تیروانینی ئەمپرو لە گەل تیروانینی نیوسەد یان چەرخیکی پیش ئیستا لە شیعیرو مانای شیعیرو ئەرك و فەرمانەکانی شیعیر جیاوازه ، ئەوسا کە دەیان گوت شیعیر زمانی حالی گەلە ، مانای وابوو ئەوەی ئەمپرو پە خشان و ووتار دەیکەن دەبوو شیعیر ئەمانە هەمووی بکات ، هەر شاعیر خوی رادیوو روژنامە و گوڤار بوو .. هەر ئاھەنگیکی سیاسی دەگێردرا - تەنانەت کە قوتابخانە یەک یان یانە یەک یان جادە یەک ، یان روژنامە یەک دادەمەزرا یان گەرە یەک دەمرد و لە کوریکدا بە خێرھاتنی ناوداریك دەکرا ... ئەوا لە تەک ووتار بێژان ، شاعیر شیعیریکی دەخویندەوہ ، مەبەست و داخوای و راسپیری و ووتارەکان لە شیعیرە کە دا دووبارە دەکرایەوہ ، کە ئەمە بووبی مەیدانی شیعیری سیاسی دیارە مەیدانیکی تەنگە بەر دەبیت و شیعیرە کە ئەرکە بنەرەتەکانی خوی لە بێردەکات و لە رەگەزە بێک هینەرەکانی خوی پشت وەردەگێرێ ، ئەوسا بریتی دەبێ لە خوتبە و پەندو ئاموژگاری ، یان راپورت و هەوال گێرانەوہ ، یان دروشم و قسە ریزکردن لەسەر حیسابی پشت گوی خستنی سۆزو هەست و خە یال و دارپشتن و تەعبیری شیعیری .

واتا (تازە کردنەوہ کە سەبارەت بەو بناغە یە نی یە کە لەسەری دامەزراوہ بە لکو سەبارەت بە گۆرین و گۆران کاریی روژگارو بیرو باوہرو ناوو نرخە تازەکانی روژگارە کە تیکەل بە شیعیرە کە بوون) هەر وەکو دکتور علی عباس علوان بوی چووہ (تطور الشعر العراقي - ل ١١١) .

ئەو جغزە ی لە دەوری شیعیری سیاسییان دەکیشا ، گیانی هونەرە کە ی ریک دەگوشی و ئازاری دەدا . شیعیر هەمووی شیعیرە و ئەگەر راستگۆ بێت هەموو ناو دەروون و دەرهوہ ی دەروونی شاعیر دەردەبێ ، بە هەستیکی راستگۆیانە و بە سۆزیک ی گەر م و گور ، بە تانوپوو کەرەستە یەکی هونەری پێشکە و تووہوہ و لە دیمەنیکی شیاوو خوکرددا ، تیتەر بوچی

کرا بێتەوہ ، خو وەنە بێ دراما ، یان کورته چیرۆک یان رومان بێ ، یان هەر لە بازنە ی شیعیردا جوہه ریبازیک ی هونەری و ئاینیکی فەلسە فەیی و قوتابخانە یەکی وێژەیی داھینا بێت و شیعیری لە کوٹ و پێوہندی کوٹ رزگار کرد بێت نە خیر ئەمانە نە بووہ ، بە لام لە گەل ئەوہ شدا شیعیری سیاسی هەر بە دەرچوونیک دادەندرنیت لە جغزی مەیین و خو خواردنەوہ ی غەزە لی کوٹ و شیعیری قوتابخانە ی تەقلیدی . ئەگەر چ نە بێ لە جیاتی زولفی یارو نە عتی نە بێ و سۆزی دەرویشان بابەتی تازە ھاتە کایەوہ کە شاعیر لە شیعیریکدا یەک بابەت بە دەستەوہ دەگرنیت و بە هەوال و ماناو مەبەستی تازە سەرنجی گوی گران رادەکیشی و لە دەرگای هەست و دەماریشیان دەدا .. هەر وەھا کە لی وو شە و زاراوہ ی سیاسی و دارپشتە ی سیاسەتی روژانە و دەربیرینی زمانەوانی ی نیو خەلک و داخوایبەکان کە و تە ناو شیعیرەوہ ، باسی ئەوروپا و زانیاری و پیشە سازی و چەنگەکانی جیھان و دادو سەربەخویی و ئازادی و سەربەرز ی و نیشتمان و گەل و نەتەوہ لە تانوپوی و تە ی شیعیردا تی هەلکیش کران .

ھەر لە شیعیری سیاسیدا سۆزی کوردایەتی ئاوات و هیوای دواروژی گەل کە و تە پرو ، دەمە تە قی و بە ربەرەکانی ی بیرو باوہ پرو ریبازی سیاسی گەرم بوو ، خویندە واران ی ئەم جوہه شیعیرە زور بوون وای لی ھات بە تەعبیری ئەوسا بێی بە ئاویڤنە ی

دهوروبهري چهرخی بیستم و جموجوولی سیاسی
 کهرم داهاتووی تیگرایی ناگری ئەم شیعره‌ی خوش کرد ،
 ره‌گه‌کانی ئەم جموجووله‌ش هه‌روه‌کو له شیعره‌کانی حاجی
 قادری کوینی دا وینه‌ی داوه‌ته‌وه ، ده‌گه‌رینه‌وه سه‌ر هه‌لس و
 که‌وتی روژه‌لات له‌گه‌ل روژاواداو بلاو بوونه‌وه‌ی بیروپراکانی
 شو‌رشێ فه‌ره‌نساو فه‌یله‌سووفه‌کانی چهرخی رووناکی و
 راه‌رینی نه‌ته‌وه‌کانی روژ هه‌لاتی نه‌وروپاو په‌ره‌سه‌ندنی
 ریک‌خراوه‌ی نه‌قابه‌یی و کومه‌له‌ی کریکاران و بیرو باوه‌ری
 نیشتی‌راکیانه . به‌لام رووداوه‌کانی سالی ۱۹۰۸ له
 ئیمپراتوریه‌تی عوسمانی بوون به‌سه‌ره‌تایه‌کی ته‌قینه‌وه‌ی
 هوشیاری و راه‌رینی نوی که بوون به سه‌رچاوه‌ی نزیک
 شیعره‌ی سیاسی .. نه‌وه‌بوو سالی ۱۹۰۸ ئینقلاب له‌ ده‌وله‌تی
 عوسمانی روویداو (ده‌ستور) بو کومه‌ل بلاوکرایه‌وه . ئەم
 بزوتنه‌وه‌یه سه‌ره‌تای توانه‌وه‌ی سه‌ه‌ولبه‌ندانی حوکمی
 تاریکی سولتانی عوسمانی بوو ، له‌ سایه‌یدا روژنامه‌و
 چاپه‌مه‌نی زوربوو ، روشنی‌روو پیش‌ه‌وانی خه‌لك كه‌وتنه

ده‌بی‌بابه‌تی سیاسه‌ت به‌ رووتی وه‌کو تاپلوی دیوار بخاته‌ پروو
 له‌ کاتی خودان له‌ سیاسه‌تدا هه‌ستی ناوه‌وه‌ی خوی و خه‌یالی
 ره‌نگین و که‌ره‌سته‌ هونه‌رییه‌کانی شاعیرییه‌ت له‌ بیربکات ؟
 که‌ ئەمه‌ ده‌لین مه‌به‌ستمان به‌ هیچ جوړیک له‌ و باوه‌ره
 نزیک نابیته‌وه که‌ گویا سیاسه‌ت بابته‌یک نییه له‌ بابته‌کانی
 شیعر ، شیعریش گویا هه‌ر بو‌بابه‌تی ناسک و جوانی و
 هیمنی و ... تاد ده‌گونجی و گیانیکه له‌ قالبی ته‌نگی سیاسه‌تدا
 ناتره‌نجی .

هه‌ر چوونیک بیت شیعره‌ی هه‌یه ناوی نراوه شیعره‌ی
 سیاسی ، ئەم ناوانانه‌ش له‌ ئەده‌بی عه‌ره‌بیدا زور به‌کاره‌اتوه‌وه
 به‌ ده‌یان کتییی له‌سه‌ر دانراوه . بو‌پیناسینی شیعره‌ی
 سیاسیش احمد الشایب له‌ (کتییی تاریخ الشعر السياسي الى
 منتصف القرن الثاني الهجري) دا ده‌لی :

« ئەو هونه‌ره‌ ناخاوتنه‌یه که‌ په‌یوه‌ندی به‌ رژیمی
 ناوه‌خوی ده‌وله‌ت یان په‌یوه‌ندی به‌ ده‌سه‌لاتی ده‌ره‌وه‌و پایه‌ی
 له‌ نیو ده‌وله‌تاندا هه‌یه »

(وائل) له‌ کتییی (الشعر السياسي في العراق) دا ده‌لی :
 ئەو شیعره‌ی له‌ سیاسه‌ت بکه‌وی و ته‌عبیر له‌ و بکات بی‌ی
 ده‌لین شیعره‌ی سیاسی . سیاسه‌تیش وه‌کو پیناسه‌کراوه
 بریتی‌یه له‌ حوکمرانی‌ی که‌لان ، یان هونه‌ری نه‌و
 حوکمرانی‌یه ، زانستی سیاسه‌تیش نه‌وه‌یه که‌ له
 حوکمرانی‌ی نه‌ته‌وه‌کان ده‌کۆلینه‌وه له‌ بابته‌ شیوه‌ی ئەم
 حوکمرانی‌یه و رژیمه‌کانی و تا چه‌ندی کونجایشی له‌ گه‌ل حالی
 که‌لان دا .

جا ئەو شیعره‌ی که‌ له‌م پیناسه‌ی سیاسه‌ته‌ نزیک‌بیت ،
 لایه‌نگری رژیمنیک یان به‌ره‌لستی حوکمرانیک یان هاوارکه‌ری
 داخوازی نه‌ته‌وه ، یان ری‌نیشانده‌ری خه‌بات بو‌ریگه‌یه‌کی
 تاییه‌تی سیاسه‌ت بکات به‌ شیعره‌ی سیاسی دانراوه .

هه‌روه‌کو سه‌ر‌باری ئەمه‌ش نه‌وه‌ی هه‌واخوایی یان
 ناحه‌زیی کومه‌لنیک یان ناوداریک له‌ کاریک له‌ کاره‌کانیدا بخاته
 پرو ، با شاعیر له‌ و کومه‌له‌و یان ری‌بازه‌ سیاسی‌یه‌ش نه‌بیت یان
 نه‌ندامی ده‌سته‌یه‌کی دژبه‌وان نه‌بیت ، ئەوا شیعره‌که‌ی هه‌ربه
 شیعره‌ی سیاسی داده‌نریت .

روزگرد

گه شتیک به روزنامه کوردی به کانی دهورو بهری چاره کی
یه که می سه دهی بیستم دا گه لی نمونه ی نه و شیعه روته
سیاسیانه مان پیشان ده دات . روزنامه ی (پیشک و تن) ،
(روژی کورد - له سلیمانی) (بانگی کورد ، ژیا نه وه ، گو قاری
دیاری ی کوردستان ، زاری کرمانجی که شکولیکی باشی نه م
جو ره شیعرانه ن .

(۴) زیور کی یه و که سیتی ی زیور له مهیدانی سیاسه تدا :

زیور شاعیری کی دوو دهورو دوو سه رده مه ، به لکو
نه لقه ی به یه که وه به ستنی هه ردوو دهورو سه رده مه که یه و تا
دواییش له چالاک ی به رده وام بووه و تاسه ره له کو ری شیعره
نه ده بدا دهنگیکی دیارو به پیزی هه بووه .

له دهوری یه که صدا ، که له سالی ۱۸۷۵ له سلیمانی
هاتوته دنیاوه ، له مهربوان و بانه و مه هاباد و رواندوزو هه ولیرو
که رکوک خویندوو یه تی و زانسته کانی مه لایه تی و مزگه وتی
ته و او کردوو تا بووه به مه لا .

له م دهوردا له سه ره رنامه ی کوئی خویندن و زهان و
نه ده بی فارسی و به لاغته تی عه ره بی و شیعی کلاسیکی کورد
په روره بوو ، بیرو روشنبیری یه که ی له چوارچیوه ی و ولاتیکی
دوره دهست و دواکه وتوودا ده خولایه وه ، ولاتی دور له
شارستانه تی نوی ، گه لی نه خوش و هه ژارونه خوینه وارو
چه وساو هی بیوه ندی ی دهره به گی و عه شایه ری و کرده وه ی
کار به دهستانی رژیم عوسمانی ، نه چاپخانه و نه کتیب و نه
روزنامه و نه کاره باو به ره مه کانی ته کنولوجیای روزاوا . بیری
سیاسی ی باوی نه و سه رده مه ش له چوارچیوه ی خه لیفایه تی
نیسلام و پیروزی ی ده ولته تی موسلمان عوسمانی
ده خولایه وه ، به ریوه به ردن و ده سه لاتداری بی کار و دواکه وتوو
و دوژمن به ماف و نازادی ی خه لک و گیانی دیموکراتی .

جوولانه وه و داواکاری (تصلاح) و هاندانی پیشک و تن و
سه یرکردنی و ولاتانی نه وروپا و چاره سه رکردنی باری
کو مه لایه تی و چه سپاندنی ناواته نه ته وه بی یه کان . کو رو
کو مه له و روزنامه داوای نوی بوونه وه و هه نکاوی پیشک و تنیان
ده کرد ، کوردیش نه و وه خته روزنامه و کو رو کو مه له ی
کو مه لایه تی و سیاسی خوی هه بوو .. هه لدا نه وه و
خویندنه وه ی لاپه ره کانی گو قاری (روژ کورد - که له ۱۹۱۳) له
نه سه مبول دهرچوو هه پشنگیری نه م رایه ده کات .

به نمونه نه م هه لبسته ی (زیور) ده خوینینه وه که به
به ی دیوانی (سوزی نیشتمان) ده بی له سالی ۱۹۱۲ له
گو قاری (هه تاوی کورد) له نه سه م مبول
بلا و کرا و بیته وه - ل ۱۱ - به لام نه م گو قاره وه که له
پیشه کی یه که ی ماموستا جمال خه زنه دار له (روژ کورد) دا
ده رده که وی داوی سالی ۱۹۱۳ دهرچوو وه نه م ژماره یه شمان
نه دیتوو . هه رچونیک بیت ماموستا زیور له م شیعه ردا دهنگو
ناوازیکی بلند به به ر گوئی کورددا هه ل ده داتا له خه و
راپه ریت ، ده بیژیت خه و پیشه ی که رویشکی بی ده سه لاته ،
کارکردن کروکی ژینی تازه یه : کاری جوتیار ، کاری پیشه سازو
سه نه عت کارو کاسب . له گه ل ناوازی راپه ریندا دیمه نی
نه وروپامان بوینه ده کیشی که له میزه که یشتوو نه ته هه وارگی
به ختیاری :

خوابی خه رگوشی هه تاکه ی ؟ وه عده بی بیداری یه
دوژمنی خوت و منالت نه ژدیهای بیکاری یه
پیاوی ته مه ممل دوژمنی خوی و عه دویی هه رکه سه
قه ولی (الکاسب حبیب الله) له عالم دیاری یه

مه غریبی باری که یانده مه نزلی نه من و نه مان
توش له ناو قوردا چه قیوی عه یش و نوشت زاری یه

مه لا عابدوللای زیور له بهر ئه وهی شاعیر بووه و شاعیریکی خاوهن به هره بوو ، سنووری ئه و چوارچیوهی ژبانهی شکاندووه و دهنگوباسی ئه سته مبولی پایتهختی بیستووه ، بویه له ۱۹۰۱ دا ملی ری دهگری و دهچپته ئه سته مبول و چوار سال له وهی ده مینیته وه زمانی تورکی فیرده بی و خویندن ته واوده کات و چاوی به دنیا یه کی تازه روشن ده بی ، له ویدا گو فارو روزنامه و کتیبی تازه و زادهی چاپخانه زوره کانی چاوپنی ده که وی ، بی گومان شیعرای نیشتمانه روانه و مه عاریف په ره رانهی شاعیرانی نوی خوازی تورکی به رگویی ده که وی ، هه ره کو دورنی په شیعرای حاجی قادریشی خویند بیته وه . کاره با و هیزی هه لم و ئوتومبیل و تراموای و پاپوری دیوه و جموجوولی تیکوشانی سیاسی و کومه لایه تی خه لکی پایتهخت سه رنجی راکیشاوه ، هه ره ها خه باتی گه لان له پیناوی ماف و سه ره به ستیاندا ، ئه م دوره ده وریکی تازه بوو زیورهی شاعیر له گه لیدا سازاوه نگاهای تازه له گه لدا به ره و پیشه وه نا .

نیر که هاته وه سلیمانی ، له سالی ۱۹۰۷ دا له جیاتی ئه وه بیی به پیش نویژی مزگه وتیک یان مه لای گوندیک بوو به ماموستای قوتابخانهی روشندییهی عه سکه ری له سلیمانی ، له جیاتی کتیبی فتح القریب و ابن حجر له گه ل کتیبی میژووی ئه وروپا و جوغرافیا و زانستی دا رهفتاری ده کرد .

خو ئینقلابه که ی سالی ۱۹۰۸ ی عوسمانی به ته وای په ردهی دهوری کونی دادری و خه لکی ئیمپراتوریه تی هوشیار کرده وه و بزوتنه وهی نه ته وهی گری ستاند و کوپو کومه له ی سیاسی بلا بووه وه . ئینجا که بووبه شه ری په که می جیهان و ئینگلیز هاتنه وولات به ته وای دهوری په که م کشایه وه داوه و دهوری دووم دهستی جیکیربوو ، زیورهی شاعیریش بناغه ی شیعره ئه ده ب و روشنبیری کونی خوی له دهست نه دا و به رامبه ر به دهوری تازه شدا دوره په ریز نه وه ستا به لکو وه کو گوتمان بوو به ئالقه ی به یه که به ستنی هه ردوو ده وره که و تا دا وای ژبانی به م جو ره به رده وام بوو . ئه م نیوان کاری په له شیوهی روخساری شیعریشدا رهنگی دایه وه ، هه یکه لی شیعره کیشی عه ره زو ووشه و پرسته ی کون و زاراوهی عه ره بی و فارسی

له سه ر بناغه ی کون هه رمایه وه نه گه رچی له لایه کی دیکه وه له سه ر شیوهی نه ده بی عوسمانی له سه ر په یه ره وی شیعرای شیخ نوری نمونه ی تازه کردنه وه شی له هه لبه ستدا نوواندووه ، بویه له م بووه و جیاوازی له گه ل شاعیریکی وه کو (ببخود) دیاره که ببخود هه ولی ئه وهی نه داوه له ریچکه و شیوازی شیعرای کلاسیکی لابات . به لکو هه ر له سه ره تادا ، زیور له سالانی بیست و سی یه کاندایه کی که بووه له شاعیره پیشره وه کانی شیعرای کوردی وه کو شیخ نوری و عه لی که مال باپیرو ره فیک حیلمی و ئه حمه د موختار و ئه حمه د حه مدی صاحبقران .

ئه م پیشره وانه له بزوتنه وهی رزگار یخاوازی دا کاریان کردووه و دهنگوسه دایان له یه که نزی که بووه و له ناوه روک و شیوه دا هونه ره که یان رهنگو رووی هاوچه شن بووه . زیور په کی که له گه شترین ئه و ناوانه ، به لکو ده وریکی دیاری له نا و کوپی ئه ده بی ئه و وهخته دا بینیه ، وه کو ماموستا رفیق حیلمی ده لی : (په کی که له ماموستایانی شیعره ئه ده ب ، شیعرای گه لیک له تازه شاعیره کانی سلیمانی رهنگه له بو ده قه ی ئه ده بی ماموستا زیور دا قال کرابیته وه) ، له لایه کی تریشه وه سروود و گوزانی په نیشتمانی په کانی ناوو ناوبانگیکی زوریان بو په یدا کردووه و شوینه واریان له دلی روله کانی کوریدا پشتا و پشت نه سراوه ته وه .

ئه گه رچی دوا ی ئه وهی (پیره میرد) و (بی که س) دوو شاعیری هاوژیان و هاو شاری زیور ناوبانگیان سه ندو ده وریکی گه وره یان له شیعرای سیاسیدا گپرا ، پیره میرد به هوی روزنامه ی (ژین) و چالاکی ی کومه لایه تی و زانین په ره ری ی خویه وه و بی که س به هوی په خنه ی تیژو شیعره شورشگرییه کانی په وه له گه ل ئه وه شدا زیور تامرد هه ر خاوهن دهنگو رهنگی خوی مایه وه و خوی له کار به ده ستان و چاوپراوی رژیم سه رده م و کومه له و کو ره سیاسییه کان به دوورگرت و به ژبانی ساده و قه ناعه تگیری خویه وه دهستی به سه رو کلاوی ناوبانگی خوی و رابردووی زانیاری و په ره رده بی و ئه ده بی ی خویه وه گرت و ناوو شوره تی خوی به هوی کاریکی دژ به په رژه وه ندی گه له وه چلکن نه کرد .

که سیتی ی تاییه تی ی زیوهر له شیعرى سیاسى دا رهنگى داوه ته وه و بوئه وه ی نزیکتر لى شاره زابین پیویسته که میك به شیعره کانی دا بچینه وه و جوړى رهنگدانه وه که دست نیشان بکین . بوئه وه ش که رهسته ی پیوانه که مان زور له دهوړو به رو سه رده می ژیانى شاعر دوور نه که ویته وه .

نه وه ی له زیوهر ده بېنرى گیانیکى نیشتمان په روهرانه ی تاین په روهرى له سه رخوو به پشو و هیمنه ، شه خسى خو ی پیاوونکى بى هه لپه و قه له ندهر مه شره ب و ره نجکیش بوو ، هه روکو ماموستا سجادی ده لى : نه که رچى (له گوزهران زور ناماده نه بووه) به لام (نه فسیکى زور به رزى شاهانه ی بووه) .. هه نه مه ش وینه یه کى بالانمای رهفتارى نه و بووه له سیاسه تدا .. به هه ست و به هیوا ته و اوو ناگادارى سیاسه ت بووه ، له (شت) که یشته ووه ده ست نیشمانى که لى شتى گرنگیشى له م مه يدانه دا کردووه ، به لام له به رامبه ر روژگارى سه خت و بى به زه بیدا نه که ر په نجه بازى و زوران بازى بى نه کرابى نه و نه بووه به ديل و دراوکړى دوژمن ، له جهنگى سیاسیدا ته نیا گیان و دلنیکى پاکى بو خو ی بى پاس کرابیت نه وه ی به س بووه و با تاغه تی هیرش و ته کانى گیانفیدایانه شى ديار نه خستبیت به تاییه تی له سه رده مه نالوزو شلوقه کانى سیاسه تدا :

نه م وهخته که پر فیتنه و و رى به ستنه نیستا
خوشى که ببی مردنه یا نووستنه نیستا

له وهختیکى زور ناسک و نالوزدا له به ربه ره کانى ی نیوان که لیکى ساکارو نیمپریالزمیکى زورزان دا ، ریزه کانى کهل شیناوو بى سه رکرده و ریکخراوو کومه لیکى شورشگیرى پیشړه وى ریزان له گوړى دانه بوو ، ناته بابى روله کانى کهل به راده یه ک بوو که هه زار جار تیرو شیریان له یه ک ده سوو ، چ روشنبیران و چ سه ره ک هوزو بازرگان و ناوداران ، کومه لانى خه لکیش جله وى تیکوشانیا ن له دست تا قمیک یان پیشړه وونکى شورشگیرو دنیا دیده نه بوو ، نه وه بوو که :

دوو یارى وه فادارو به بى خه ش نى یه هه رگیز هه رچى که تاماشایى ده که م دوژمنه نیستا ناشووب و به لافیتنه وه کو ته رزه ده بارى هه ر جه رده یى و هه ر دزى و کوشتنه نیستا له م شاره که و ا به نبعى ناشووب و فه ساده ده رمانى شیفاى خه سته دلان روینه نیستا

نه مه نه که ر به ره ش بېنرى و هه لاتن له به رامبه ر کاره ساتدا لیک بدریته وه ، به لام هه میشه مانای گیل و نه زانى و بى ناگایى نى یه ، نه که راستت ده وى به د به ختى له وه دایه که شاعیر له دهردى که له که ی خو ی نه گات و له کاتى شیوه نى نه ودا گورانى (نارین) و له شایى نه ودا (سه ردولکه) بخوینى .. به لکو هونه رى یه که مین نه وه یه که له حالى کهل بکات و به دهردى کهل بزاتى ، تینجا هه لوینست و کرده وه داوا ده کریت ، هه ر له م رووه و خو ی ده لى :

من نه لیم لازم نى یه فیبرم له دنیا دا حساب
بیم نه لین ، نه ی چون نه جاتى خوت نه ده ی روژى
حساب ؟
من نه لیم (مه دى) له دنیا دا نى یه و زیندوونى یه
شاه نیسماعیل نه لى نه ت هینمه به ر دارى عه زاب
من نه لیم هیچ هه وسه له ی سه یرى کیتابم لانى یه
بیم نه لین : مه جبوور نه بى بگری به ده ستیکت
کیتاب

که وابى شاعیر راستى ده زانى به لام (شا نیسماعیل صه فه وى) ی زه مانه هه یه که هه رچى به دواى نه که وى ده ی هینیته به ر بارى نازار .
له لایه کى تره وه ، شاعیر دیویه تی زه وى ی بابه ته کانى شیعرى سیاسى و کومه لایه تی به یاره و که سیک کاسنیکى لى نه داوه ، ماوه فراوانه و کشتوکال که لى چه شنه و کرده وه که لى رهنگ ، نیتر نه و له هه ندى لایه ندا تی ی هه لچووه و کارو خزمه تیکى زورى به نه نجام که یاندووه ، نه وه یه ده بېنرى به و

ببی یه که کراوه به ماموستای قوتابخانه (یه که مجار قوتابخانه ی
شاماده بی پاشان سه ره تایی) هر له ۱۹۰۷ هه تا ۱۹۴۲
خه ریکی هان دانی زانین و زانیاری و خویندن بووه و چاوی
مندالان و روله کانی به سه ره موخته ره ع و داهاته تازه کانی
نه و روپادا کردوه ته وه و که وتوه ته به ره ره کانی نه خوینده واری و
له دژی ناگزوری یه کانی ناو کومه لدا جه نگاهه .

جا (علیم و مه عاریف) به چه کی ده ست گه ل و به ده رمانی
هه موو ده ردو ژیر ده ستی یه که ده زانی ، داواکردنی زانیاری
لای نه و له جیاتی دروشمی سیاسی و داخوازی یه بنه ره ته کانی
میلله ته . نه که هر نه و زور به ی شاعیران شیعیاری خه بات و
به ره ره کانی ی سیاسیان به شیعیاری خویندن و علیم و مه عار
گوژی یه وه .. هر نه وه ش بوورینیازی روزنامه و گوفا ره کانی نه و
سه رده مه .

ده توانم بلیم نه که ره به په له یه کی ناوچه وانی که سیتی ی
نه و شاعیرانه ی نه ژمین - نه ته وایه تی یه که یان له
چوارچیوه یه کی گشتی و ده سته مودا وینه ده کیشا که بریتی یه له
نیشتمان و خووشه ویستی ی وولات ، به لام وولاتیکی
شاخاووی ی جوان و ناوی ره وانی وه که وه سه رو به ردی وه کو
که وه ورو له چیاکانی سوپسه ره و لو بنان ره نگین تر ، نه که ره
باسی گه لی نه م وولاته ش کرابیت نه و ا هوشیارکردنه وه و
راپه راندنی و به خو وکه وتنی یه بو خویندن و ریگه ی علیم و
مه عاریف و هه لدان به شان و بالی میژووی کوون و ناودارانی
میژوو و زمان .. نه مانه له که ل مه رجی خونه دان له سیاسی تیک
که خه بات و وه ستان بی به رامبه ره به کار به ده ستان و
مه یدانداری ی پرله ترس و مال ویرانی .

به لام گه وه ره ی مه سه له که ی نیشتمان په روه ری له دلی
نه و داو پایه ی ماموستایی و ریزی نیشتمان په روه ری نه ویش له
دلی خه لکدا هر مایه وه .. سه باره ت به نه فس به رزی و
په روه رده و روشنبیری ی نایینی و مه لایانه ی خوی ریگه یه کی بو
هه ستو سوزی دلی شکاوی خوی له نایین په روه ریدا دوزیبه وه و
هر نه و شیعه ره سیاسی یه ی که (نه که ره بتوانین) به نیسلاحی
ناوی ببه ین ده سبه رداری گیانی شورشگیرانه بوو ، که وته ژیر
بالی ریره وی نیسلامه تی یه وه .

(ه) ریچکه کانی شیعیاری سیاسی لای زیوه ر

ده توانم بلیم شیعیاری سیاسی لای زیوه ر به تایبه تی
ده رباره ی سیاسی ناوخو سی ریچکه ی گرتووه ، یه که م
شیعیاری نیشتمانی و کوردایه تی ، دووم - شیعیاری معارف
په روه ری ، سی یه م شیعیاری نیسلامی .

له ریچکه ی یه که مدا شاعیر به و په ری جوش و خروشه وه
خوشه ویستی ی کوردستان ده خاته قالبی شیعه ره وه و به چاویکی
شاعیرانه سه یری دارو به ردی کوردستان ده کات ، به ردی به
گه وهر ، ناوی که وه سه رو هه و او باغ و باغاتی به به هه شت
ده زانی نه وه تا له سالی ۱۹۲۲ دا نه م شیعه ره ی له روزنامه ی
بانگی کوردستان له سلیمانی بلاو کردوته وه ، که له دوا بیشدا
یوو به گورانی و سروودی سه رزاری کوردی ناوچه که :

نه ی وه تن چه ند خوشه ویستی ، روحی شیرینی

منی

مه زره عه ی توخمی نیشات و باعپسی ژینی منی
بی تو که ره من کو هکه ن بم ، وه سلی شیرینم بیی
تیشه یی نادم له به ردت تو که شیرینی منی
که رچی نه رزی ، هیند بلند ی وه خته لای من بچی

عرش

واسیته ی سه ره سستی و نیجراحی نایینی منی
نیفتیخاری میلله تی ، تو ماده ریگی میهره بان
خوا هیلالیشی به تودا ، ماه و په روینی منی
نه و به هاران به و هه وای زور سافه وه وه ک

جه ننه تی

فه سلی زستانیش سه راسه ر باخی نه سرینی منی
بوچی نه قدی جیسم و جانی خوم به شاباشت

نه که م

خاکراهی حوکمرانی عیززو ته مکینی منی
تاره زووی فیکری سه یاحه ت ناکه م نیتر نه ی

وه تن

تو له جیگه ی قاهیره و تاران و به رلینی منی
نه م وولات خوشه ویستی یه و هه لسه نگاندنی له ناو

وولاتانی دنیا دا که ده سپیشکەری یە که ی بو زیوهر ده گەریته وه ، شه پوله که ی دانه مرکایه وه و تا سالانی په تچاش هر له پهره سه نندابوو ، خو که سهیری ژماره کانی که لاویژ بکەیت ده بینی به دهیان شاعیر ئەم ژنی په یان هه ژاندوووه به و ناوازه گۆرائییان گوتوووه . نموونه له شیعرێ ره مزی و که مالی و وردی و صفوه ت و شاکه لی و هاوارو مه نگوری دا ده دوزریته وه .

ماموستا زیوهریش هر به و شیعره وازی نه هیناوه به لکو له چه ند نموونه یه کی تریدا به تاییه تی له سرووده نیشتمانی یه کاتیدا ئە مه ی دووباره کردوووه ته وه ، سه رباری ئە مه ش ، باسی میژووی کونی کوردو ناودارانی کوردو شانازی پیوه یانه وه ده کات و له هه مووی دیارتر ههستی خو به کورد زانی و نه ته وه په روهری ده خاته دله وه نموونه یه کی ههستی شوڕشگیرانه ده خاته روو :

ئە ی کوردینه ، ئە ی مه ردینه با ده ست له ناو ده ست که ن هه موو

تا کورد له عالم ده رکه وئی بو په کیه تی بچین هه موو

ئە و جوهره سروودانه ی زور به ناوبانگن ئە مه انە .
واوه تەن خه ملیوه ، وه تەنی من کوردستانه ، تا ده س له مل هیوا نه که م ، سه رکه وه کورده ، ئیمه که مندال و نه وچه وانین .
لووتکه ی بابە تی شیعرێ سیاسی ی زیوهر له سالانی بیسته کاندایه نموونه ی جوان جوان دا ده بینری ، ئە و سالانه ی که مه سه له ی کورد به لایه کدا نه که وتبوو ، چاره نووسی دیاری نه کرابوو . زیوهر یه کیک بوو له داواکه رانی مانی سه ره بهستی ی ته وای کوردو یه کیک له لایه نگرانی شیخ مه حموود و حوکمداری یه که ی سلیمانی شوڕشه کانی شیخ . وه ته بی هر له چوارچیوه ی عیراقه وه سهیری کوردو کوردستانی کردبیت به لکو به چاوکی گشتی مه سه له ی سه ره به خویی کوردستان و مانی کوردی کردوووه ، ئە وه تا سالی ۱۹۲۴ دوا ی شوڕشه که ی شیخ سه عیدی پیران و شکست هینانی کورد بو برایانی کوردستانی ژوو روو له گەل شه مالی چپای شیمالدا

ده لاوینیته وه و ده لی :

ئە ی شه مال ، ئە ی شه مالی شاخی شیمال
ئە ی فیدای جیلوه و شنه ت سه رو مال
حورمه ت و سه سه رته تی منی به د حال
بگه یه نه به شاخی باغی میسال
جاری ئیفایی ره سمی ته عزیزم که
بو سه یی لاموته نامی ته قدیم که

*** **

چونکه ئە و شاخه زه وقی میلی یه ت
عه شق و سه ودا و خه یالی حوربیه ت
تیا ده ژنی فیکری به رزی کوردبیه ت
له به هه شت زیاتره به قودسییه ت
چونکه ئە و شاخه به رزه گولگه ونه
مه عده نی روحه ، شاخی ئالتوونه
هر فیدائی له ئینقیلابا چوو
پی ی مه لی مردوووه ، بلی زیندوو
چونکه بی شو به هه موده تیکی زوو
شیری مه ردان له نه سلی په یدابوو
قاره مان و دلاوه رانی په سین
وه تەن ئیحیا ده کن به عه زمی مه تین .

*** **

ئوفقت ئە رخه وانی یه که به هر
رهنگی سووری شه فه ق ئە کا ئیظهار
ئینعیکاسی ته صادومی ئە نوو
تاجی قه وس و قه زه ح ئە کا به نیثار
لاله زارت که سوورو رهنگینه
عه کللی خوینی شه هیدی ری ی دینه .

*** **

قهومی ساحیب مه تانه ت و به سووبات

چونکه بی قه‌دره لای هه‌وایی حه‌یات
حورمه‌ت و غیره‌تی نه‌کا ئیسپات
باقی‌یه ع:زمی تا‌کو روژی مه‌مات
عاقیبه‌ت شاخی به‌رزی کوردستان

له ناوانیه . تا‌قو لوقه جوله‌که یا کلدانیه‌ک بی
له ایمه کوردتره‌و له ایمه زیاتر استقلالیت
حوکمت وطنی‌یان او‌ی .

هه‌ر له‌م وتاره‌دا که له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی (مۆنرۆ) باسی
کوردستان ده‌کا ، چاوئیکیش ده‌بهریته کۆنگره‌ی (لۆزان) که
له‌ویدا نوینه‌رانی ئینگلیزو تورکیاو عیراق کۆ بوونه‌ته‌وه تا
چاره‌سه‌ری مشکله‌ی ویلایه‌تی موصل واتا چاره‌نووسی
کوردستان بگه‌ن .

له‌ پرووی به‌رچاو روونی‌یه‌وه ناویان ده‌با به (صاحب
وجدان) . هه‌رچۆنیک به‌م ووتانه ووتاره‌که‌ی دوا بی ده‌هینی :
«کوردستان مالی کوردانه ، حه‌رامه له بیگانه»

له‌م بابه‌ته‌وه ، له‌م بره شیعه‌ره‌دا که له‌ تورکی‌یه‌وه
کردوو‌یه‌تی به‌ کوردی بوچۆونیک ئاشکرای زیوه‌ر به‌رامبه‌ر به
پنویستی‌یه‌کان خه‌باتی سیاسی ته‌ماشای ده‌که‌ین :

ئیحاب نه‌گه‌ر سیلاحه ده‌سا وهختی فورسته
حازر به‌گه‌ر به‌کوشتنه ئیثباتی موده‌عا
هه‌رکه‌س خه‌ریکی خزمه‌تی نه‌هلی تغلبه
بی ده‌نگه‌بووه حقوق و ناکه‌ن که‌می حه‌یا
کورد هیمه‌تی بلندی هه‌یه ، سه‌وله‌تی هه‌یه
سا با نه‌ویش لیوایی حکومه‌ت بلندی‌بکا

له‌ گوڤاری (نووسه‌ری کورد) دا هاتوو « سالی ۱۹۲۲ که
شیخ مه‌حمود مه‌لیکی کوردستانی خواروو بوو له سلیمانی ،
زیوه‌ر نه‌م غه‌زه‌له‌ی خواره‌وه‌ی به‌ ناوی پیروزیایی جه‌ژنه‌وه بو
ناردوو « سه‌ره‌تا‌که‌ی نه‌وه‌یه :

روژی جه‌ژن نه‌تفالی وورده‌ بوونی جه‌ژنانه‌ی نه‌وی
هه‌ر یه‌که لای بابو مامی روپییه یا ئانه‌ی نه‌وی

له‌ دوا دوو به‌یتی هه‌لبه‌سته‌کدا ده‌تی :

زیوه‌رو بزوو‌تنه‌وه‌ی کوردایه‌تی و شیخ مه‌حمود :

هه‌رچی ده‌رباره‌ی هه‌لوستی زیوه‌ره به‌رامبه‌ر به
جوولانه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی له سلیمانی ، نه‌وا پنیوستی به‌ باسیکی
تایبه‌تی و دوورو دریزه‌یه ، به‌لام به‌ کورتی ده‌لین وه‌کو دیاره
زیوه‌ر هاوبه‌شی به‌کارو کرده‌وه‌و به‌ بیرو هه‌ستی کوردایه‌تی و
حوکمرانی و شو‌رشه‌که‌ی شیخ مه‌حمود بووه‌و ئیوه‌ش
میژوو‌ی دا‌کشان و هه‌لکشانی باری سیاسی نه‌و روژانه
ده‌زانو له هه‌لوستی ئینگلیز به‌رامبه‌ر به‌ شیخ مه‌حمود
ئاگادارن ، نه‌وه‌بوو دواچار له ۹ی تشرینی یه‌که‌می سالی
۱۹۲۲ دا شیخ مه‌حمود له به‌ندیخانه‌و لانه‌وازی‌ی کووه‌یت
که‌رایه‌وه‌و به‌ ناوی حوکمداری کوردستان قابینه‌ی داناو نه‌م
رووداو هه‌گی ئاواتی کوردی له‌ دلان به‌هیزکرد . نه‌گه‌رچی
چه‌ند مانگی‌کیش زیاتر نه‌بوو ، له‌م ماوه‌یه‌شدا شوینه‌واری
ناو‌میدی به‌سه‌ر کاروباردا دیاربوو به‌لام رووناکبیران به
برواوه سه‌یری دواروژیان ده‌کردو مه‌سه‌له‌ی ئازادیان به
هه‌قیکی ره‌وای هه‌موو میله‌تان ده‌زانی و دوا‌ی برانه‌وه‌ی
شه‌ری جیهانی له‌ ناسوی دووری کۆنگره‌ی ناشتی و قسه‌کانی
سه‌روک ویلسنی نه‌مه‌ریکایان ده‌روانی . هه‌ر له‌م ده‌لاقه‌یه‌وه ،
ماموستا زیوه‌ر له ژماره (۹) ی روژنامه‌ی روژی کوردستانی
۱۹۲۲ ووتاریک ده‌نووسی به‌ ناوی (کوردستان مالی کوردانه) و
باسی ده‌ستوری مؤنرۆ ده‌کات و باسی بوونی هه‌موو پیداووستی و
مه‌رجه‌کانی ئازادی ده‌کات :

« چونکه ام محیط کورده که به قه‌ده‌ر دولت
اسپانیا ابی هه‌مو ملته‌کی یک زبانن ، یک دینن ،
یک مذهبن ، تشکلاتی صوه‌تیشان یکه . ادعای
حمایه‌ی اقلیات ناکه‌ین . ادعای موجودیتی
کتله‌یه‌کی عظیم له‌ اسلام اکه‌ین . ایمه وه‌ک هیچ
قومیک نین له هه‌موشتیکدا یکین و فردیکی غیره‌مان

زیوهریش له م روژهدا چونکه دوعا مه قبول شه بی
هر دهوامی رفعتی تاجی ملوکانه ی شهوی
به رقه رارو پایه دارو نامداری که ی خودا
تا فلهک بو زیبو زینت شه ستارانه ی شهوی

له م چند ساله دا زیوهر خه ریکی دهرس گوته وه و ژینی
خیزانی بووه و له باری کومه لایه تی و سیاسی ی میلیه ته که
راماوه و پشووی خواردو ته وه ، له شه نجامی بیرکردنه وه و
به راووردکرنی باری روژگارو ژیانی کورددا شیعیری نووسیوه ،
له چوارچیوه و تام و نه فه سه ی شه م پارچه شیعه ردا :

کی یه تاسه ر له فه زای دهر دو غه مابنی مابنی
شه و هر کورده که چاوی له شه و ابنی و ابنی
هر سلیمانی یه عیفریتی حه سه د سواری بووه
هودهودی خوش خه به رم گه ر له سه با بنی بابنی

(ل ۱۶)

وابزانم خو به ستنه وه به قافیه و هونه رنواندنی له دووباره
کردنه وه ی دوو برگی دهنگی ووشه ی قافیه که که ووشه یه کی
تری لی دروست بکات وه کو (حیسه ابنی - سابنی ،
شه رابی - رابی ، مه لابی - لابی) چوارچیوه ی شیعه رکه ی لی
ته نگ کردو ته وه و شه بیره ی له دیرپی یه که م شیعه رکه دا
دایرشتوو ته و او ی نه کردووه ، شه گه رچی له دیره کانی تردا
باسی چند دهردیکی کومه لایه تی ناو شاره که ی کردووه ، به لام
ئاوازی خه م و که ساسی له شیعه رکه دا هه ست بی ده کری و
خه مگینی یه که ش نه چوه ته ژیر په رده ی ناسومیدی و
ره شبینی یه وه ، به لکو تامه زرو ی مزگینی ی په پو سلیمانه ی
خوش خه به ره .

له لایه کی تریشه وه په یمانی نهینی له قوولاییدا له گه ل
دل و دهررونی پاک و بی گه ردا به ستوووه شه گه رچی دهستی
(ته نهایی) و گوشه گیری دهگری له م ری یه دا :

تو به بینم کردووه وه ک کیوی ناسن مه حکه مه
تا له دنیا دا بمینم عه شقی چاومه ستانی خوم
دهستی (ته نهایی) چ خوشه بو منی پر غائیله
چونکه ته نها غار شه که م هه م شه سپی خوم ، مه یدانی

خوم

به لام که شه نجامی کونگره ی لوزان ده که وت و
حوکمداری یه که ی شیخ پیچرایه وه ، دهنگی نازادی کپکرا ،
شه ویش له سه ر به لینی خوی مایه وه . پاش شه وه ی شیخ
مه محمود گیراو به دیلو دوور له وولات له به ندیخانه توندکرا ،
نزیکه ی سن سال و نیو له به ندیخانه مایه وه ، روژکاری سیاسی ی
سلیمانی به تایبه تی و هه موو وولات به گشتی پر له ته م تاریک
ده هاته به رچاو . روژی یه ک لابوونی مه سه له ی کورد
ناشکرانه بوو ، ئینگلیزیش به ته و او ی نه ی دهرکاند (نه نا .. و
نه نا) خه لکی هه لده فریواندو به هیوای ده کردن له سه ریکی
تریشه وه هیوای ده ته زانندن و دل سارد ده کردن وه ، ده میک
ئاوات و ده میک هه ره شه . له مل ملانی ی فه ره نسادا ، له
په ترولدا ، له دانانی نوخته ی ستراتیجی سه ر ریگه ی
هیندستان و به ره له سستی کردنی مه ترسیی دواروژی سوقیه ت و
راگرتنی ته رازووی ده وله تانه ی نیوان ئیران و تورکیا ،
خه مخواریی دواروژی زاپونستی له فه له ستین و دانانی چند
دوه وله تیکی عه ره ب و جله و به نذکردنیان له ناوچه ی
روژه لاتدا ، له مانه دا ئینگلیز سه ری قال بوو ، وه که هه شت
بی ی ناو دهریا په لی له هه موو لایه ک ده گیراو هه موو دهرگایه کی
ده کرده وه یان دای ده خسته وه یان به نیوه کراوه بی لی
ده گه را .

له چاو نیمه دا ، شه وه بوو شیخ مه محمودی نه هیشیت ،
حاکمی سیاسی ئینگلیز له سلیمانی حوکمی ده کرد ،
پروپاگنده ی ژه هری به هه نگینی له ناو گه لدا بلاو ده کرده وه ،
نازاد یخوازانی راوده ناو به ره ره کانی ی دهرامه ت و ژینی
ده کردن ، ویزدانی چند دهررون نزم و ساکارانی تیک ده داو
ده ی کرین .. ره گی هه و اخواپی ئینگلیزی له ناو سه روک هوزو
ئاغه و اتدا داده کوتا .. دهنگی جه ماوه ری گه لی کوردی خه فه
ده کرد .

نیعمه‌تی دنیا سه‌راسه‌ر با له بو‌توبنی ، ره‌قیب !
به‌سه‌مه‌ته‌نها فیکری بیکرو جیلوه‌یی جانانی خوم
من به‌سه‌ده سو‌یچره‌و چین‌و خه‌تای نا‌گورمه‌وه
ئه‌رخه‌وانی گردی سه‌یوان ، ئاوی کانی‌یه‌ سکانی
خوم

جا ئه‌رخه‌وانه‌کانی گردی سه‌یوان شایه‌دی دواجاری
ئه‌نجامی ژبانی مروفن که هه‌موو به‌ره‌و گور شو‌رده‌بنه‌وه‌و
رووبه‌رووی مردن راده‌وه‌ستن . به‌تایبه‌تی شاعیریکی
به‌هه‌ستی ، ده‌روون ناسکی وه‌گوزیوه‌ر که بیرله‌ مرئین بکاته‌وه
به‌تای ئه‌وله‌م مه‌یدانه‌دا هه‌ر دین و ئاین په‌روه‌ره‌ی به .

ئه‌وسا که (کاخ‌ی‌مراد) رووخا ، زیوه‌ر په‌کینک‌بوو
له‌وانه‌ی دایانه‌ پال (په‌کیه‌تی‌ی قه‌واره‌ی عیراق) . ئه‌مه‌تا له
سالی ۱۹۲۴‌دا دوا‌ی بریاری (عصبه‌ الامم) و به‌ریتانیا که به
به‌ی‌ی بریاره‌که ویلایه‌تی مو‌وصل له‌ تورکیا رزگارکراو درا به
عیراق ده‌لی :

له‌ فه‌یضی لو‌طفی خواوه‌ ویلایه‌تی مو‌وصل
نه‌جاتی بوو به‌ ته‌واوی له‌ په‌نجه‌یی رومی
چ خوشه‌ حوکمی عه‌داله‌ت ، نه‌مانی مه‌حکومی
بژی به‌ عه‌دله‌وه (عصبه‌) له‌ گه‌ل بریتانی
چرای وولاته‌ فه‌راریان به‌ له‌فطی مه‌فه‌وومی

له‌م سه‌اله‌ میژوویییه‌ گرنکه‌ به‌ و‌لاوه‌ ریبازی ئاین
شاده‌ماری بیرو‌ده‌رپرینی شیعرێ زیوه‌ره‌ ، دیاره‌ سه‌باره‌ت به
په‌روه‌رده‌کردن و خویندن و باری ده‌ورویشتی ژینی ئه‌و ، ئاین
داری‌یه‌که‌ شتیکی رووکه‌ش و سه‌به‌یی نی‌یه‌ ، به‌ جو‌ریکه‌
بنووه‌ته‌ چاویلکه‌ و سه‌یری هه‌موو رووداوه‌کانی سیاسی و
کومه‌لایه‌تی وولات و ده‌ره‌وه‌ی وولاتی به‌ی‌کردوه‌ ، بی‌گومان
دیاره‌ که‌ ئاگاداری هه‌واله‌کانی جیهان بووه .

هه‌ر به‌م چاوه‌ش سه‌یری شو‌رشێ کوردستانی باکووری

کردوه‌ه ، ئه‌وه‌بوو چه‌ند به‌ندیگمان ئی پیشکیش کرد :

لاله‌زارت که‌ سوورو ره‌نگینه
عه‌کسی خوینی شه‌هیدی ری‌ی دینه

جا وه‌کو مه‌عاریف په‌روه‌ره‌ی به‌که‌ له‌ ئاین په‌روه‌ری
هه‌لده‌چی و له‌ شیعرێکدا گالته‌ به‌و پیشکه‌وتنه‌ی وولاته‌ ده‌کات
که‌ بووه‌ته‌ هو‌ی له‌ ناوچوونی ئاین (سو‌زی نیشتمان ل ۸۰) که
پوو ده‌کاته‌ قوتابییان و لاوانی رووناکبیر تی‌یان ده‌گه‌یه‌نی که
(مه‌ته‌عی عیلم و هونه‌ریوو چی‌ی موسلمانان) ، به‌لام له
ده‌ست‌چوو چونکه‌ (زوله‌تی جه‌هل و عه‌داوه‌ت ئووری ئیسلامی
نه‌هیشته‌) .

ئه‌ی گوئی گولزاری دین ئه‌ی نه‌وجه‌وانانی وه‌ته‌ن
ئه‌ی له‌ مه‌عنادا به‌قیمه‌ت ، په‌که‌ به‌ په‌که‌ دو‌ری عه‌ده‌ن

به‌لام ئیسلامه‌تی‌ی به‌ خه‌باتی گه‌لان له‌ پیناوی
سه‌ربه‌ستی و دادو پیشکه‌وتندا نه‌به‌ستوه‌ته‌وه‌ بو‌یه‌ هه‌ندی
پووداوی گرنکی سیاسی به‌ به‌ره‌واژتی ده‌گا ، وه‌کو هیرشی
راسته‌روه‌ هه‌سته‌گانی ئیسپانیا بو‌سه‌ر کوماری دیموکراتی ،
یان ده‌ستدریژی ناره‌وا‌ی ئیمپریالزمانه‌ی له‌ حه‌به‌شه‌ ، که
هه‌موو گه‌لانی جیهان به‌ زمانی نو‌ینه‌ره‌کانیان ده‌نگی ناره‌زاییان
له‌م دوو کاره‌ساته‌دا هه‌لبه‌ری ، به‌لام ئه‌وه‌ده‌لی :

تیکرژاوون خو به‌خو ، سووربوو به‌ خوین ده‌شت و چیا
ئینتقامی ئه‌ه‌لی ئیسلامه‌ له‌ ناو ئه‌سپانیا
گه‌ر هیلاسیلا موسلمانانی خسته‌ ناو که‌مه‌ند
حه‌ق ته‌عالا ده‌ست به‌چی بو‌ی نارد شه‌قی ئیتالیا

معارف په‌روه‌ری

رێچکه‌ی دووه‌می شیعرێ سیاسی‌ی زیوه‌ر هاندانی
خه‌لکه‌ بو‌ خویندن و خوینده‌واری و پیشکه‌وتن له‌ مه‌یدانی
زانباری و هونه‌رو پیشه‌سازیدا ، هه‌روه‌هانزه‌تاندنی پرپووچ و

بیرو رای کونو به ره‌لستی پیشک‌وتن. پیشک‌وتنی نه‌وروپا ده‌کاته پرووگه و نامانج و داوای هه‌نگاو هه‌لینانی کاروانی گه‌لی کورد ده‌کا بو گه‌یشتنه‌وه به‌و نامانجه . زور جار له‌م داوا بیروزو نامانجه ره‌وايه روده‌چی تاوای پیشان‌ده‌دا که هه‌موو ناوات و نامانجی کورد له‌سیاسه‌تدا هه‌ر خویندن و زانیاری‌یه و له‌ریگه‌ی خویندن و خوینده‌واری‌یه‌وه هه‌موو مافو داخوازی‌یه‌کانی کورد دیته‌دی و هه‌موو گه‌رگرفته‌کانی چاره‌سه‌ر ده‌کرنیت . بی‌کومان ره‌خنه‌گر بوی هه‌یه له‌په‌نجه‌ره‌یه‌که‌وه سه‌بیری نه‌و بابه‌ته یکات که نه‌مه ریگایه‌که له‌جیاتی ریگای تیکوشان و خه‌باتی شورش‌گیبری له‌دژی داگیرکه روچه‌وسینه‌روه .

جا نه‌و شاعرانه‌ی نه‌م جوړه بیرو باوه‌رانه ده‌ده‌بیرن ، له‌دیوانی شاعیردا توماریکی به‌ه‌ند پیک ده‌هینن ، وه‌نه‌بی هه‌ر له‌سروودو گورانی‌یه‌کان قوت‌باخانه‌شدا خو بنوینن به‌لکوله شی . ی تریشدا وینه‌یان زوره ، شیعریکی جوانی له‌م بابه‌ته‌دا که موسیقایی ووشه‌کان نه‌رم و ده‌نگی ووته‌کان هاو ناهه‌نگن و هیمنی و پشوو دریزی پیشان‌ده‌دن نه‌م پارچه‌یه که ده‌لی :

قه‌سه‌م به‌سبیه‌ری شاخ و شنه‌ی نه‌سیمی به‌هار
به‌قاسپه قاسپی که‌وو ده‌نگی کوترانی نزار
به‌ناوی صافی چیاوو هه‌وای بی ته‌پ و توژ
که‌مه‌قسه‌دم نی‌یه نیلا ته‌ره‌قییاتی دیار
ته‌ره‌قییاتی دیاریش یه‌کی له‌وان عیلمه
دووه‌م زراعه‌ته ، سنی‌یه‌م سناعه‌تیکي به‌کار

ریبازی ئابووری :

ریچکه‌ی سنی‌یه‌می نه‌و شاعرانه‌ی که‌به‌ناوی (نیسلاح) وه‌ره‌خنه له‌باری کومه‌لایه‌تی ده‌گری و گه‌لی رواله‌تی ناهه‌موار ده‌خاته پروورای تاییه‌تی خوی له‌باره‌یان‌وه ده‌ده‌بیریت ، چاره‌سازیشی ده‌خاته نه‌ستوی ریبازی دین و نیسلاسه‌تی ، به‌لام که له‌لایه‌نی ئابووری‌یه‌وه ده‌ستی نیسلاح دریز ده‌کات ، بابه‌تیکي بیرکردنه‌وه‌ی سیاسی تازه‌ی نه‌و سه‌رده‌مه پیشان‌ده‌دا :

مامه هومەر سه‌د شوکر تو قووه‌ت و چاوت هه‌یه
هه‌ر له‌دی‌یه‌ک چه‌ند ره‌زو عه‌ردو به‌رو ناوت هه‌یه
تووتنه‌که‌ت قیمه‌ت نه‌کا سه‌د نیشی تر بۆت قابیله
دییه‌ره‌زهرعی په‌موکه‌ی ئاوه‌ریس جاوت هه‌یه
تووتنه‌که‌ت قیمه‌ت نه‌کا مازوو گه‌زو ، پیسته‌و خوری
شالی زور جوان و نه‌جیبی ده‌شتی خوشناوت هه‌یه

ره‌نگبی مام هومه ، ره‌مزی لادی نشینان بیت ، به‌لام
رووی ده‌می شیعره‌که له‌هه‌موو هاوولاتانه‌و شیعره‌که
نامانجیکی سیاسی گرنه‌گ ده‌پیکي زیوه‌ر لیره‌دا داوای
(خوژییه‌تی) - اکتفای زاتی - ده‌کاته له‌لایه‌نی ئابووری‌یه‌وه
به‌روبوومی وولات و که‌ره‌سته‌ی بازرگانی و پیشه‌سازی
پیشان‌ده‌دا وه‌کو : تووتن ، په‌مو ، مازوو ، گه‌زو ، پیسته‌و
خوری ، که‌ول ، شال و ئاوه‌ریس و جاوو پیلاو میوه‌جات و راوو
ریگه‌ی ناوی به‌که‌له‌ک هه‌تا به‌غدا ، که نه‌مانه له‌سلیتی
شتومه‌کی هاوردی ده‌روه‌ه دابنرین . داوا له‌هاوولات ده‌کات
که له‌سه‌ر نه‌مانه گوزه‌ران بکات و نیشتمانیه‌روه‌ری له‌وه‌دایه
که چاولیکه‌ریی نه‌کات ، چه‌زناکات بو تین و کوتال و شه‌کرو چایی
پاره‌ی خه‌لکه‌که بو ده‌روه‌ه راکیش بکن و راهاتی نه‌ته‌وه‌ی بی
لاسه‌نگ‌بیت .

له‌لایه‌کی تریشه‌وه نه‌مه بانگدانی سه‌ربه‌خویی
ئابووری‌یه‌وه هه‌ولی دروست بوونی بازاری نیشتمانی‌یه‌که وه‌کو
د . مارف ده‌لی (له‌گوفاری کولیجی نه‌ده‌بیات - ۱۵) دا چینی
برجوازی نیشتمانی کورد که له‌م ماوه‌یه‌دا له‌دروست بوونا بوو
ده‌یویست بازاری نیشتمانه‌که‌ی خوی بو خوی بی ، دیاره
نه‌مه‌ش له‌قه‌واره‌ییکی سیاسی واته نیشتمانی قه‌ومی
سه‌ربه‌خودا دیته‌دی) .

نه‌م بانگه‌جگه له‌وه‌ی که له‌سوودی برجوازی
نیشتمانی‌یه هیوا پیدان و دل خوش کردنیشیانه که وولاتی نیمه
له‌لایه‌ن ئابووری‌یه‌وه که‌لکی نه‌وه‌ی پیه‌یه‌ ناواتی چینایه‌تی
نه‌وان بینیته‌دی ، به‌تاییه‌تی که نه‌م چینه‌ساوایه بریتی بوو له
بازرگان و خاوه‌ن مولکه‌غاییه‌کان که بروایان به‌پته‌ویی
ئابووری نیشتمان له‌ق‌بوو ده‌یان‌گوت ناوچه‌که (مربوطیت

تجارت و اقتصادياتي له گهل بغداد زوره) - روژی
کوردستان . ژ - ۱ - سالی ۱۹۲۲ .

توبلی ئی ئەم رییازی ئابووری یه دەنگدانەوهی سیاسەتی
خەباتی ئاسایش و سه لیبانە ی (غاندی) نه بیته ؟ که له لکیکی دا
خەلکی هیندستانی هان دەدا بو ئه وهی شتومه کی دەستکردی
خویان به کاربهینن و پشت بکه نه شتومه کی هاوردە ی ئینگلیز .
من ئەم دەنگدانەوهی به دوور نازانم چونکه تیکۆشانی ئه وسای
شاعیرو باری ژبانی گه له که ی له خەباتی غاندی و ژبانی
هیندی به کان به دوور نه بوو . هەر له م بابە ته وه له شیعیریکی
تردا ده لی :

پابه ندی به نی کاله وو پر سیزمه کلآشم
پهروه دهیی چه نگ سۆته که وو ساوه رو ماشم
من چیمه له فاسۆنی فه ره نگ ، چۆغه یی لیوی
تا شالی مه ره ز یانه خوری بی به قوماشم

ماموستا ره فیق حیلمی له م پر ووه وه گو توو یه تی :

(بێجگه له هه موو ئه مانه ش ده رسیکی إقتصادیمان فیر
ئه کاو ئه یه ویت که به ری محصولات و وولاتی خۆمان بخوین و
بپوشین تاوه کو ئاتاجی وولاتانی بیگانه
نه بین - گه لاویژ/ ۱۹۴۳) ئه مه ش به لای منه وه دەنگدانەوهی
تیکۆشانی سیاسی ئه و وه خته یه و به ره نجامی باری چین و
کومه لایه تی ی کورده واری یه هه روه کو ده ست نیشانمان کرد .

ئه نجام

ماموستا عه بدوللای زیوه ، شاعیریکی گه وری کورده و
یه کیکه له و شاعیرانه ی له مه دانی سیاسه تدا شیعری زوریان
داناهو و ریچکه ی کوردا یه تی و نیشتمان په روه ری گرتووه و
شیعره که ی به چه ند قوناغیکدا تپیه ریوه .
خویشی ئالفه ی به یه ک به ستنی دوو سه رده مه ، له لایه نی
میژوویی و له لایه نی ئه ده بی یه وه ، ئەم دوو لایه نی یه له
روخسار و بابە تی شیعره کانی په نگی داوه ته وه ، هه روه ها له

ژیان و باری روشنبیری ی شاعیر خویشیدا که روواله ته کان
به ره و پیش چوون و سازان له گهل نوی بوونه وه دا ده ست نیشان
ده کن .

شیعری سیاسی ی زیوه ر به شیکی به نرخی شیعری
کوردی یه له سه ره تای ئەم سه ده یه ماندا و ده نگیکی
شاعیرانه یه تا ناوه راستی سه ده که .

له لایه ن رییازی سیاسی ی شاعیره وه ، ره نگدانەوهی ئەم
رییازه سیاسی یه له شیعو نووسینه کانیدا ئه وه ده گه یه نی که
شاعیر نیشتمان په روه رو کورد په روه ر بووه و جوړه که سیتی ی
تایبه تی خو ی و باری گوزهرانی خو ی که متر ماوه ی خه باتی
شورشگیری ی سلبی داوه و زیاتر له شیعه ره کانیدا ئاوات و
ئامانجی سیاسی ی خو ی ده رب ریوه . له قوناغی دوامینی
سیاسیدا زیوه ر رووی کردو ته ئه وه که باوه ری به معارف
په روه ری و یه کیتی ی عیراق و ده ستگیرکردنی مافی کورد ه بیته
له چوار چپوه ی عیراقد . ئه مانه ش هه مووی له سه ر بناغه یه کی
بته وی پر وای ئایینی و ئیسلام په روه ری .

سه رچاوه کان :

- (۱) - دیوانی زیوه ر (سۆزی نیشتمان) .
- (۲) - گوڤاری گه لاویژ ژماره (۸) سانی ۱۹۴۳ - ماموستا ره فیق
حیلمی .
- (۳) - میژووی ئه ده بی کوردی ماموستا علاء الدین سجادی -
- (۴) - گوڤاری کولجی ئه ده بیات / د . مارف خه زنه دار / ژماره
(۱۵) .
- (۵) - تطور الشعر العراقي / د . علي عباس علوان ل ۴۸ .
- (۶) - الشعر السياسي في العراق / د . ابراهيم الواصلی .
- (۷) - روژنامه ی روژکردستان / جه مال خه زنه دار .
- (۸) - رابه ری روژنامه ی کوردی / جه مال خه زنه دار .
- (۹) - گوڤاری دیاری ی کوردستان / صالح زکی صلحقران .
- (۱۰) - الواقعية في الادب الكردي / د . عزالدین مصطفی رسول -
ل ۱۵ .
- (۱۱) - گوڤاری نووسه ری کورد / ژماره (۶) سانی ۱۹۷۲ .

- ۱ -

کئی نہ لی من کوچہ ری نیم ؟ ..
 نہی بوچی شو
 ہرچی کیشوہری خہم ہہ یہ
 نہ یکہ مہ ویستگہ ی ہونراوہو بہ تو ناگہ م ؟
 تو رویشتی و پیت نہ ووتم
 لہ کوپوہ دہست
 بہ گیرانہ وہی چیروکی عہ شقت بکہ م ...
 تو رویشتی و ...
 ریگای خوتت کرتہ بہ رو
 ناوہرت لیم نہ دایہ وہو
 ریگایہ کت نیشان نہ دام ..
 حہوت سال دووری
 فیری سووتانی کردم و ...
 ہہ مووہوژی بہ دہیان چار
 گرہم گرت و ہہر نہ سووتام ..

- ۲ -

کئی نہ لی من کوچہ ری نیم ؟ ..
 نہی بوچی شو
 ہرچی سنووری ووشہ یہ نہ بیرم و
 بو ساتیکیش ...
 لہ ناوہوشی شیعریکا
 خوم گہرم نہ کردوتہ وہ ..
 بہ سہر دہیان
 روویارو سہرچاوی عہ شقا
 ہہ نگاوی تینویتیم ناوہو
 تیر ناوم نہ خواردوتہ وہ ..

- ۳ -

لہ بوونمہ وہ تاکو نیستا

دلہیش
 وہ کو
 شووشہ
 تہ شکی

شاره که م

شاره که م هه ر لاجوانه
به به فرو په شه بایه وه
به که رماو به سه رمایه وه
خاک و خوئی
دهشت و دوئی

چیاکانی
رووباری ، سه رچاوه ی ، کانی ی
هه مووی جوانن
دیمه نی به رزی سروشتن
نه وینی ووردو درشتن
خوشم نه وین
له زوووه بو ئیلهامی شیعره کانم
بوون به هه وین
له توورپه یی و بی ئوقره یی شه وانه مدا
بوون به فریشته ی خه م په وین

●
من شاره که م خوش نه وی
جاده کانی
کلیسه و مزگه وته کانی
به ردو داری
گوپستان و سه ر مه زاری
هه مووی خوشه ویستی منن
هه مووی شایانی گورانی و
شیعرو هه لبه ست بو ووتتن

هه نگاوی غه ربیی نه نیم ..
که سی نه بوو
نهینی خو می لا دانیم ..
که سی نه بوو
دهرگای دلم بکاته وه ..
هه گبه ی نه م کۆچه م لی بگری و ...
که می دلم بداته وه ...

- ۴ -

زاهه کانم هینده کۆنن
خوینی میژوویمان لی نه تکی ..
له وه ته ی هه م دلم له بهر
مشته کۆله ی نه م دنیا جه نجاله دایه
نیتر چون وهک شووشه نه شکنی ..

- ۵ -

نیستا سه رم بریتی یه
له کومه لی خه می ئالوز
له کومه لی خه می پیروز
بویه جار جار به شینه یی
نه کشیم به ره و
جیهانی پر نه ندیشه و سوز
جار به جاریش
شیعری توورپه یه خه م نه گری و ...
نه فرهت نه که م له و شاعیره ی ترسنوکه
نه فرهت نه که م له و مروفه ی
بو دوژمنی له سه ر چوکه
نه فرهت نه که م له و دنیا یه ی
بوته ته ونی جالجالوکه ..

هه بوو نه بوو

محمد صديق محمود
هه ولير ۱۸ / ۱۰ / ۹۸۵

هه بوو نه بوو

باران تپنوی زهوی نه بوو

چه ند نهی گرماند هه وری به هار

چه ند دای نه رشت شه سته باران

نه لافاوی کیلگی نه برد

نه لانه ی مه لیک تیک نه چوو

به و بارانه

بی زیانه

ته نها لیوی گول ته نه بوو

کانی ناوی نه زیانه وه

نیرگزی نه که شان وه

نه و گولانه ی که ره شه با

ته مای خنکاند نیانی بوو

که شه دار بوون

هه ستیاره کان

که وره ی شار بوون

پوشن پیرو نووسه ره کان

جیگه ی پیز بوون و ناودار بوون

مامز له خه لك نه ته تر ساو

سرك نه بوو

کوتر له حه وشي مزگه وتا

له سه ر شوسته ی شه قامه کانی ناوشارا

به له نجه نه هاتوو نه چوو

که سیک نه بوو

دارلاستیکی له ملدا بیت

شار خاوین و پر گولزار بوو

یاساوی ئاسایشیش

هه رده م خه نده ی له سه ر زار بوو

له ناکاوا زرته بوزیک رای وه شاندم

له ناخا رای چله کاندم

منیش بیم ووت

به یاسای کوی ؟

تا به م جوړه نه م هه ژینی

ووتی فه رموو پیشم که وه

سزایه کی که لیک که وره چاوه ریته

چونکه جه نابی به ریزت

خه وی قه ده غه نه بینی

له خو بایچه بوون

ملا مسعود (بی بهش)

کفن هه ر جاوه بو سولتان و نوکه ر

له سه ر به ک ریگه به ریگه ت نه گوری

سه رت لیدن نه که ی قه ت نه و به ر نه و به ر

که خو ت گوری ده لین بیت وه ک قلیمه

له گه ل هه ر که س که گونجای بو تویه ده بیه جوکه ر

له گه ل حه ق بی حه قیش بو تویه هه رده م

هه زار سو تدم به حه ققی زاتی نه کبه ر

نه وه ی (بی بهش) له حه ق لادا حه قی بی

نه مه نده ی بو به سه عه قلی هه بی که ر

له خو بایی نه بین چاکه براده ر

زیه که س بوی بجیته سه ر هه تاسه ر

هه تاسه ر نه بووه نابی نه م جیهانه

نه وه ک بو تو نه ما بو زاتی سه روه ر

نه که ی مه عزوری جا هو مه نسه بت بی

هه مووی ده روا که هات لی ی دای موقه دده ر

ته لی ی من شالیارم نه و که دایه

له لای خوا هه ر دوو بیکن روژی مه حشه ر

وتوو یانه جوانه باشی مردن

هزره بته

● خالد سندوری ●

ریکه که ، نه زدی پاریزم ..
وهك ریا
سوزه که ، منا سوز کری ..
من شیا
باره که ، ل دوی تینا منه ..
تینه که
دی فه کیشم ،

دی راکیشم ،
بتهنه که
دا بگه هینمه قوناغه کی و ..
هیفی یا
چهند نه ساخ بیت
دی تیمارکه م
دهرمانه ..!
چهند هه ژار بیت ،
دی خودان که م ،
نه رزانه ..!

دی فه ژینم ،
هه تا رابته سه ر پیا
به س بزانیته ریکا ژینتی ،
خویی مه ..!
فه خوه تن ژمه یا قینتی ،
هیفی مه ..!
ئاف ته زی بیت ،
نه شیلی بیت ،

من دقیت ..
دله کی ژهیفی یا تژی بیت ،
من دقیت ..
من دقیت و ،
من دقیت و ،
من دقیت ...

دله کی ژکولا تژی بیت ،
بی مه بیت ..
ژینه کا تژی په ژی بیت ،
بومه بیت ..
دی گازی که م ،
نه رازی که م ،
من نه قیت
نه ئافهك ژکانین ته زی بیت ،
من نه قیت
سه روکانی یا شیلی بیت ،
من نه قیت
بلا با بیته ،
کی دقیت ..
بو خوب ره قیت
من نه قیت و
من نه قیت ..

هزره که ...
ژسه نگی گرانه ،
وهك چیا
بیره که ، که تیه دلی من ..
من قیا

هزره ته ل من ،
بیمه هزرا ..
هزره تی
گه نجه کی خورت
خوبه ژینم ،
ل ده هوه تی
ئومیده که ،
رامانه که ،
هیفی یه
نه ز بخوینم ،
ژی بنقینسم
جاره کی
قیانا من ،
ژیانا من ،
بوچی یه ؟
دلداریا خو ،
دیار نه که م
ب داده کی
دادگه ها بی به ره فان و ..
پاریزه ر
گونه هباریا ب ئاف چافافه
سه ران سه ر

شیرین

چونکه ناگرنجیین من و تو !

چیته شیرین ؟ لیم زویر بووی ۱۹
 نیستا چاوت پیوه داوه ..
 له خه م و نازار به ولاره ، هیچ نابینم له پوخسارتا
 له هه لوئستی پر پرسپارتا ،
 دلی شکاوت دهرنه خه ی ..
 هیوای پوخاوت دهرنه خه ی ..
 فرمیستی چاوت دهرنه خه ی ..
 چی بگم شیرین ۱۹
 نه نه بوو بیکه وه بزین ..
 بیین و بچین ،
 شنه ی به ختیاری هه لژین ..
 له یادم که ..
 وهک نه سستیبه یه کی کشاو ..
 وهک چلی گولی ژاکاو ..
 وهک په بوله یه کی سوتاو ..
 یان وهک زنجیریکی بچراو ، له یادم که !
 به لام من ، نا ..
 هه تاکو ما بنم له ژینا ،
 له دورره هه .. له گوشه ی خه ونه کانمه وه ،
 له هیمای شیعره کانمه وه ، بوت نه پروانم ،
 نه ی باخچه ی چاو سه وزی گیانم ،
 له دورره وه خوشم نه وی ،

نه وزاد به ندی

شیرین به دوو چاوی سه وزو
 دوو گونای خپو که شه وه
 به جوانترین جل و به رگو
 سه رسامترین ،

نه نداسی جوانی له شه وه ،
 هه موو پوژی له ریگا که مدا نه وه ستا ،
 له دنیای پرسوزو هه ستا ،
 چاوه پروانی منی نه کرد ،
 چاوه پروانی منی به ست و وونی نه کرد ،
 منیش به مات و خاموشی ،
 بی سلاو و چاک و خوشی ،
 سه رم دانه خست و وورد - وورد ،
 به ته نیشیتیدا ریم نه کرد !

هه موو پوژی شیرین به ماشینیکی شیک ،
 چاوه پروانی منی نه کرد ،
 منی هه ژار .. منی تاریک .. !!
 نا .. شیرین .. نا

تو ده وله مهنی و من هه ژار ..
 تو به خته وه ری و من خه مبار ..
 من و تو بیکه وه نازین ،
 به لام شیرین ..

بیرت نه چی ، خوشم نه وی ..
 له دورره وه .. له گوشه ی خه ونه کانمه وه ،
 له هیمای شیعره کانمه وه ، تکایه له ریگام لاجو ..
 له بهرته وه ،
 نه زانی بو ؟

نامه دیک بو نه و چکی دیناسم و نایناسم ...

نه ی کچی جوان گولی کویستان نه وروپا تو م لی وون ناکا له ناخما ، هه لگرتوی .. وهکو وولات وهکو هیوا وهکو شاعر ،	گرچی دوورم ، ببوره لیم .. به خه یالی ناواریه یی نه م وولاته ت بو نه گه ریم ... تومه پرسه .. مه پرسه لیم .. من چیم ؟ چونم ؟ نیستا له کویم ؟ گر ده توانی گر بو ت ده لوی .. ؟ له گه ل منا توش نه م وولاته ت ، خوش بوی .. کانی وولات چاوی منه لوتکه ی چیا سه ری منه پروله گه ل کانیه کاند ا ژوان بیه سته چاوم لیته .. پروله گه ل لوتکه کاند ا قسه بکه ، ناگام لیته ..	گر بتوانم له عه شقی تودا سه ری خوم نه به خشم به و گه رده لولو له ی رینی دلداریت . لی وون ده کا .. گر بوم بلوی چاوه کاتم نه به خشم به و پره شه بایه ی بوژوت ^(۱) ده کا .. نه ی کچی جوان ، ببوره لیم تونازانی سه رو چاوم به خشویه به و چی ژوانانه ی دیوانه ، شه می تیا نه نوان ؟ به و بن دارو گولی چه مانه ی نالی ، حه بیبه ی تیا نه دوان ؟
---	---	--

- نیتالیا -
کولیزی اته ندازیاری ،

نیتر به سه
به سه کریان

نه ی کچی جوان

په راویز :

۲ - مه به ست ماموستا « هیمن » ی شاعیره ..
دیبری ناو دووکه وانه که ، هی ماموستا « هیمن » ه .
شاعری ناله ی جودایی .
- ناله ی جودایی - هیمن - ۱۹۷۹ - لاپه ره ۲۴ -

۱ - بوژو - بوژوکردن - واته - ایزعاج کردن ووشه یه که
له ناوچه ی هه له بجه به کارده هینریت ..

قه لورین

نه وی رافه و ،
 نه وی ره قه
 نو چاقنی من ...
 هنده ساله ب ریکا ته قه
 نه نیی تانی ،
 نه نیی جاره ک سه ره دانی
 هه یلال منی ،
 بی هه واری ..
 بی خودانی

**

لو پسمامو ..
 بیریت ته ،
 چاقیت من دوتن
 هه ستیکیت من ،
 ها نیکی بیانی ..
 قه روتن ،
 نو که لوتن ..
 ترسا من ..
 زور گیرو بیی
 نه فی جانی ژبیر خوبیی
 خوزیکیت مه و ،
 نومیدیت مه ..
 بینه سوتن ...!!
 ترسا من ..
 هریت من و ته ،
 بینه خه ون
 نان نه هه نگه ک بیت و
 بخوتن ...
 کوتنا مه زتاب جه بیت
 (سوتم ، سوتم)
 نا نیت کوتن (

سه لمان کوفلی

خازگینی دزورن فی جانی

**

لاوی منو ..
 م که س نینه
 خازگینییت من
 ژاری نه زی ..
 هاتن ژشامی
 بازرگانی دانای گوندی
 فیجا قیزا ..
 یا لی بویه تف تغانی
 بیت خازن و ،
 قه دگوهیزن ،
 ل کولانی
 که کیت من ..
 هه رو بیت تین و ،
 ژمرا دبیزن سیسه بانئ
 پسمامی ته نائیته قه ..

نه زا رابم ..

سفق چمه سه ر سیریانی
 گوزکه کی ناغا ته زی به م
 بو ریفتنگال بین قه دانی
 هه چینی هات و ،
 دی بیژمی ..
 توب خودی کی

ته پسمامی من نه دیته ؟
 کورپی نه زی ..
 کاروانی به ،
 چاقه ریمه بیت ژوانئ
 هه چینی بوری ،
 دی بیژمی ..
 ده می لاوکی من بیینی
 بیژنی زوی به ..
 هه ره هه وارا دوتامی
 هه رو برایت دهنه شوی

په ياميك بو شار ئيكه بجه صه تاه

ديسانه وه له گه ل پيشه وادا نه دوى

نه مپو په يامى په ميبى

گه يشته شاره بى داره ، بى به هاره كهى چوارچرا

كاتى سه يري په يام كرا

به رهنگى سور لى نووسرابوو

« نه مپو بى ياخود به يانى

له م گه شته نه گه ريمه وه

ديارى جوانم بو كرپون ..

« بو چوارچرا ... نالايه به رز

بو لاوه كان ... مه شخه لى سوور

بو منالان ... سرودي نوى

بو كيوه كان ... گولاله لى سور

بو مه هاباد ... وشه لى كومان

بو زورداريش .. گه ردانه لى ژان ، په تى تازار »

له ژيره وه لى په يامه كه موزى پيشه واي لى درابور

جاريكى تر

به رهنگى سوور گه وره تر بو دنيايى نووسرابوو

« هر نه گه ريمه وه وولات »

كه بونى رهنگه كه يان كرد

بونى خوينى په نجاونو شوره سواره كه لى

شاره كه لى قازى لى نه هات

كفرى

۱۹۸۳/۶/۱۸

نه لى خاوهنى چوار چراى به رز ...

چون قه له رهشى شه وه زهنگ له دلنا هيلانه لى هه لبه ست ؟

نه لى خاوهنى بينايى پروون ...

بوچى پرياسكه لى كاره سات به م جوړه چاوه كانتى به ست ؟

نه لى نه و شاره لى !

نه لى نه و كوماره بيداره لى دوژمن له ناستت نه له رزى

كى هه تاوى له گيرفانى ناسوت دزى

كام ره شه با ؟

گرپى نه و روزى لوتكه تى كوژانده وه

زوحاكي كام سه ده لى تاوان

ميشكى پرواو په كيتى تى تونده وه

نه لى مه هاباده كه لى قازى .

گوناو كولى كيوى به فرينى بى نازى هه واره كه ت

دلوپ ، دلوپ خوينى گه شى پيا نه رزى و ..

تابلوى دوا روژى سه وزت بو نه خش نه كا

هه وري ناسوى بى به هارت

له به هارى داهاتوا

بارانى هيووا په خش نه كا

گوله گه نم ،

ديسانه وه له كيلگه لى نالاكه ت نه پروى

نوكى خامه ش ...

بۆيە شېئىرى شاعى

● خدیجە حمد ●

ئەي كۆچەرە ياخى بووھەكەي
بنارو كۆيستانى جوانى
وھەك مەنلىكى داكۆنى
تۆھۈگرى كوردستانى
كەچى ئەوا چەندان سالە
لە باوھەشى گەرمى تۆزاي
شە پۇلى رېق و تۈۈرەيى
بۆكە نارە زۆر دوورەكان
راپېچيان داي
لە شوئىنكا كىرسايتە وھ
دوور لە سۆزۈ مېھرەبانى
دوور لە چىاو بە فرو كە قىرى
دوور لە بالاي دار بە رووھ
بەرزەكانى ،
ئەي نازى مەنلانى كورد ؟
نالەي دايك ؟ چە وساوھەكان ؟
تۆچۈن وازوو لە بېرت كورد ؟
ھېچ نابېستى ھېچ نابېنى
دەنگى راستى سىخىرى جوانى
ھەربە خەيال ، خەوى شىرىن
چەند ساتىك لە گەلىان ئەزى
يا بە چاوى تىنۈۈى وولات
لە وىنەكانى ئەروانى
نازانم چۈن ؟! دەپىم بىلى ..
بە وىژدانت چۈن ئەتوانى
ئەي ئەستىرە رووناكەكەي
ئاسمانى نارام و ژيان
گەر لەم جىھانە كۆچ بەكەي
جى نشىن بېت لە ناو خولگەي
ئەستىرەكان ،
شىعەرەكانت لە گەل تىشك
لە گەل تىرىفەي مانگە شەوا
ھەر دىنە وھ بۆ كوردستان .

بىر جاھان

مەھمەد كانى وھ تەمانى

كىيانى شىرىن
ئەي قىنۈسى بېرو تواناۋ
گىشقى و ئەفەين ..
نازانم بۆچ ۹۹۹ !!
ئەمجارە شىيان دىسانە وھ پىرىارت دا
شادى لە دل ئاوارەبى و .
مىوان بى ئەھرىمەنى شىن !!!
ھۇنازەنن ..
خوتۇفە رەمۈت ئەم پەيمانە
سۆيىندى مروف بۆژيانە
سەرھەتاي خوشى ئاۋاتە و .
مژدەي كۆتايى گىرمانە !!!!
ئەي ھىۋاي ژىن
خوتۇفە رەمۈت
بە ووشەي بەرزو ئاگرىن
بۆ تىمارى زام و بىرىن
ھاۋبىرانى ئەم رىگايە
ئاھە نكىك و كۆپى ئەگرىن

ئامانچ لە بىر مارە ئەبىرىن
ھەرچى ووشەي نارە وايە
لە فەرھەنگى پاشە پوژا
پاك پاك ئەسپىن !!
ھەر خوتۇفە رەمۈت
دەبمە بوۈكى نىۈكە ژاۋەي بۆچۈنەكان
دوور لە چاوى خىشل و سامان
لە ناو گولزاري راستيا
وھەك دوو فرىشتە دەست دەگرىن
ئەدى ئىستا
ئەرى شىرىن
تكام وايە
توئە و خوايە !!!
پىش ئەۋەي ووشەي مال ئاۋات !!
لە زار دەرچى - ھۆتامى ژىن
فېرمان ناكەي ئەمجارەيان !!
لە دۋاي تۆچۈن چۈنى بگرىن !!!
لە دۋاي تۆچۈن چۈنى بگرىن !!!

تابلوئيه كى فولكلورى يانه :

له كه ويلى جوتيار يكدا

● پيشكشه به ماموستاي هيذا و مه زن دكتوره شوكره ره سول ●

له شيبانه ي دهركى كه ويل
له بهر مالى جوتيارى ويل
له دهركيم دا ، چومه ژوورى
تاريك ، گهرم ، وهك ته ندوورى
ژوورىكى كوئى ، داته پيو
چهند كوئله كه ونيرگه ي پزيو
هه تا چاوم پوون بوونه وه
چاك نه كرا ، لى وورد بوونه وه
سوئيكي دار ، داخراوه ..
ليژنه داريك ، هه لچندراوه
باول و نيغدانىكى كوئنه
حه وچوشيك و دوو ده رخونه
جه وال و له دىكى دراو ..
هه ردوو راست و چه پ راخراو
سى چوار كه ندووش پيزكراوه
گه نم و جويان تى كراوه ..
دوو هيژه پون داندرابون
به په پويهك سه ر گيرابون
سيلك و داس و ته وزداسيك
بى ميره و دهنده و مه ساسيك

سيوسيوئيك و به فرمالي
داندرابون ، له لاهاني ..
قهريل و بيژنگو كه ويك ..
سينيه كى مس و شى و سه ويك
هه ريه كه ده په تيك خرابوون
به ديوارى هه لواسرابوون
له قورپنه ي سه رى ژووره كه
هه لپه سئيررابوون ، تووره كه
په شكىكى گه وده ي ، مه يله و بوور
بنميچى ، كردبووه ديكور

مندالنىكى ، كولوجه دراو
دهستى به چلم سواخ دراو
مندالى جوتيارى داماو !!
سوتاو و قال بووى بهر هه تاو
لاقى ده عه رزى ژهنى بوو
ميشى دنياى ، تى وه رى بوو
بندالنيكيش ده نيو لانكه ي
گال و بغى بوو ، سه د توخه ي
مريشكه ره شى ، نيو كولانه

خاوه نى چهند جوجكه ي جوانه
دوو پشيله ، له و بهر وهركه وتوون
هه ستيان ، له مشكان راگرتوون !
پيريزنىكى بهر مال به كول
« بازن » تا بن هه نكل له قول
ژنيك ، بهر هه لبينه ، له بهر
ده چينه ژوورى و ديته ده ر

سئييك له دهركى به پيوه
مه شكىكى زلى وا پيوه
بوو كه كه ي مه شكى ده ژينى
پيريزن شيرى ده كولينى
دوو ديزه شيرى سه ر ناوون
پشيله كان ، تيوه ي راماوون
هه ركه خافل بيا كابان
كل و كوى خويان داده مران
ئه وانه ديمه نى جوانن !!
بوسته ريكي كوردستانن
« ناوه دان بى كانگه ي وه فا
لادى و هه وارى باسه فا »⁽¹⁾

هه ره نگوک :

(1) ديزه شيعرىكى ماموستا ، هيمن ، هه كه له شيعرى ، ناله ي
جودايى ، داده ره مووى :-

● كه ويل : كوخيكى قور ، ژوورىكى له قور درووست كراو ..
● دهرك : دهركا .

ديم بهره هويه و هه وارى باسه فا
ديم بهره لادى ، بهره كانگه ي وه فا

شاعره کی نه نیاس و دوو هوزان

سهلیم محمد عزیز

چه ندی پردین رهش ژ سر کتبخانا که فنا کوردی
به لینین و توز و ته نیی لسه رب رامالین .. دی که نجین نوی تر
ژ به ره م و له علین شاعرین په یسک بلند لی دیار و عه یان بن . لی
نه م لئه وی باوهری بیینه هیشتا سرجه ما چو شاعران بته قافی
نه هاتیه جه ماندن هه تا جزیری یان خانی ، نالی ، حاجی قادری
کوئی .. نه ف کاره به رف ته قافیبون و وه راره کا به رده وام
دجیت ، لی مخابن بو کاری فهری هیشتا دست بی نه هاتیه
کرن ، نفیسه فان و شاعرین هیشتا نه هاتین نیاسین و به ره میت
نه وان لناف سندریک و سر رفاتکیت مالان و مزگه فتان
نفستین .. دی توشی و ندابوونه کا مسوگر بن نه گه ر نه هیینه
رزگار کرن . نه ف هزره د میشکی مندا دزفیری ده می نه زبسه ر
هنده ک دست خه تان هه لبوویم و هنده ک ناف پیش چافیت من
که فتن و هیشتا هیفی ناسینی نه دیتی ، یان ریگه ها به لافبوونی
ما چی نه کری . وه کومه لا نه حمه دی زیوهی و نورالدین
شهرنه خی و موسته قایی نورهی و مه لا رهشیدی بلانی و مه لا
سه عیدی قازی و مه لا فازی ناگرهیی و عه بدولایی کاریزهیی ..
و زوریه ی نه فان شاعران ژ سه د سالیا نهودا ژیا بیینه ، هوسا
گازنوه ژ چاخ و روژین رهش فاهینه کرن کو که له پوری نه ده بی
کوردی تی بریه . ها - نه فان نافیت و نه فان نیزیکاندا ژیا بین هه ر
ته شیا باب و باهریت خو ژبیرنه کریه و هه ر دامانیت تاریخی خو
بسه رپاکیشایه . هیقیدارین بزاف هه بن کریار بیینه گوپی و
وه رسی رزگاربوونی بو بهینه نافیتن . وینانها یا خودی نه فان
نافدیریت سلال دی ب خوینده فانیت گوفا را کاروان دهینه ناسین
وتکا و داله قایی ژ هه فالان .. نه ده ب دوستان هه ر تشته کی ژی

- شیبانه : چوار چپوهی ده رگا
- نیرگه : کاریته
- لیزنه دار : کومه له دار .
- نیغدان : صندوق ، جوړه صندوقه
- حه و جوش : مه سینهی ناسن ..
- دهرخونه : سهرقه پاغ ، بو کوپه و گوزه و دیزه ..
- له د : نه لباد : لبادیکه له خوری دروست ده کری ..
- هیزه : پیسته یه و روئی تی ده کری ..
- سینک : سی فاقیکی ناسنه ، یان داره بو هه ندانه وهی خه رمان
به کاردی ..
- دهنده : گاسنه ، بو کیلانی زه وی ..
- مه ساس : داریکی دریزه و سهره که ی ناسنیکی تیژی مه یله و
پانی پیوه یه بو پاکردنه وهی گاسنه که ..
- سیو سیوه : گوشیکه (حبل) یکه بو پاکیشانی باگردین
به کاردی ..
- بی مه ره : خاکه ناز .
- قهریبیل ، کهو : وه ک بیژنگ وان ، به لام کوونه کانی گه وره ترن ،
بو دابیزانی گهنم و جوی خه رمان به کاردی ..
- شی : نامیرکه ، بو خوری شیکردنه وه ..
- سه وه : له (به رچنه) گه وره تره ، بو تیدا دانانی هه ور و حاجت
به کاردی ..
- ره شکه : له شیوهی توړیکدایه و بو کاکیشان به کاردی ..
- لانکه : بییشه ..
- جوجه : جوجه له ..
- کولوچه : کلوجه .
- وهرکه وتوون : پال که وتوون ...
- سینیک : سی داره و له یه کتری دهری ، ده پتته سی پایه ک و
مه شکه ی پیوه هه لده واسری ...
- زل : گه وره ..
- دیزه : له شیوهی مه نجه ل دایه به لام قه راغ و لیواره کانی
نه ستورترن ، بو نه وهی به گهرمی نه شکین ..
- خافل بیا : بی ناکا با ..
- ژه نیوو : لاقی له سهر زه وی پاکیشابوو
- لاق : قاج ...
- چه وال : وه ک کونیه وایه ، گه وره تره و گهنم و جوی تی
ده کری ..
- داده رمان : ده سوتان ...

بزانن بوروهن بکه نه په چ ب ریکا به لافکرني و چ بریکا هنارتني
 بهوسته ی . و شاعرني نه فني جاري ب خوننده فانان د دهينه
 ناسين (مه لانه حمه دي زيوه يي) په ..

مه لانه حمه د مينا همو شاگرديت ومختي خو ل گوند و
 شاران که پيان هه تا بويه مه لايي مزگه فته کي لده فراه
 دوسکيان ، پاشي چوپه ده فراه مزوريان ول گوندي (تله وه) مایه
 ولویرني ژنا وی دمريت و نه و هه ردو بچو کيت خو
 بشه پرزه يي و هينه گوندي (کاني مازي) لده فراه به رواری
 ژيريان . به لي کورې وی يي نيف ميره دنافيدا دخه ندقيت ،
 نه ف بار وزرونه پتر دسه پلین و حالی وی بهر ته سک دکن ، و
 وهکو ته رتيف و عاده تيت وی ومختي کچا خو یا نه خريني بو خو
 دکه ته پنگورک - ژن ب ژني - به لي به ري داوه تا خوبکه ت دچپه
 بهر دلوفانیا خودی ، وپشتی دوسالان کچا وی ژي بچو کي فه
 د مريت هوسا مالا وی کور دبپته فه نه زفزي پشتی و نه زوريه تا
 کچي لدويف خو ناهيليت .. و ژينا وی ژ کوفانيت دهرده سه ريا
 مه لايي جزيري ، و ژ بي که سیا فه قی ته يران ، و ژ غه ريبيا
 مه لايي با ته يي لناف شکه فتي کيمتر نه بوويه ..

ول دويف ناخفتنا مه لا خالدی سپينداری (سپيندارا

به ري گاري) و محمدی پيري و مه لا نورين ديري کي کو کتيب و
 ده ست خه تيت وی لده ف دوست و هوگران ماینه . سو پاس بو
 نه وان جواميرين زحمه ت و بزافا من به لاش نه بري و ب
 چاکيت خو فده ده ست خه تک ژ من را شاندي .. و ده ست خه ت
 يا بيک هاتيه ژ :

۱ - فه ره نکه کا فه شه نگ ب شيعر هاتيه دارپستن (کوردي
 فارسی په) و ژ کيشي و سه ليق و دانان ژ نوبهارا نه حمه دي خانی
 دویر ناکه فیت به لي شوينا عه ره بي فارسی په - به لي خالدی دکوت
 نه ف فه ره نکه ژ دانانا مصطفى ثوره يي په - هه تا ده ليفه بو مه
 چي بوی من پرسيارا مه لانه حمه دي کورې ثوره يي بخو کري ،
 نه ويش گوت بابي من فه ره نکه کا هوسا دانا بسو به لي چو
 نوسخه لده ف بنه مالی نه ماینه .

۲ - شيعره کا دريژ لسه رموليدناما پيغه مبه ر .. يا هه ژي کرياره
 بهيته به راوردکرن د گه ل يا مه لايي با ته يي و شيخ طاهري
 شوشي و ده ليفه ژ فاضي و فه رسه ت ژ خودی و هيمه ت ژ
 خه مخوران بو کارين هوسا .

۳ - کومه له چوارينه شيعرن دابه شکرينه لسه رسي جوينان دي
 هه ري که ژ جوينه کي بو خوننده فان هه لېژيرين :

نه فيني ژين نينا ده ري
 ناف که رستا خاکا به ري
 دل نيخسته ناف خه نجر ري
 ده ستی شيري دانا سه ري

• •

نه خشي نه خوشا هوشه
 نيشا گيزا نه توشه
 شيري تيز و سه رخوشه
 سه ر شانی شيري نوشه

• •

ژيني هه نه جه نگ و قه نجی
 جه نکيت قه نجان هيفيا که نجی

جانې گه نجی که فته ره نجی
 نامانج : تله و - و کيزم و په نجی

۴ - دوو پارچه شيعر تيدا هه نه ، مه
 بهي خوشه د نه فی ده ليفيرا به لاف که ين و
 بنا ناها يا خودی د ومختين داهاتيدا
 گوتاريت فره تر بهينه نفيسين و
 ليکولينه وه ييت کويرتر بهينه گوري هه تا
 نه ف که نجه ژ تاريي بهيته رزگارکرن .

شيعرا په کي :

شه قی روينشتم تا لمن دا سه حر
 ژده ري « عشقی » مابووم موچه بهر

هزر و ته خمينا و .. نشيف و نه فرازی
 ل دل و جانا من دکر داخواری

هيشتا کيفی مه نابيم پينج و چار
 نه بي هيفی مه ، بو ناکه م هژمار

که شتبا مه راسي هندی په بوونی
 کافی دا لمن ده ت بايي خه موولی

نه فينا ژيني چ په ل چ قوناخ
 کوفان و نيشه و مرن و سوتن و داخ

که ريامه فه بو دهردي وی عه ري
 مه ري ، چومه فه زيندان و به ندي

که هشتمه چه رخا ره شه نا ژینئ
من په یف ریزکرن باغیت نه فینئ

ناوهستم په ستنئ سه ره به ستنئ ب مه ستنئ
ژاری بن ده ست و هه ستنئ شکه ستنئ

ته خمینا هزرا .. مه ی ئینای سه ره به سه ره
سه نتا ته گه ریام من نه دیت نه سه ره

سه ره ریکا فینا مه م و زین چوینئ
سه ره پادشاهیت ب بنجه قئ بووینئ

گه ر بین یه ک یار و یار و بهار
بیژن کیرینه مار و هار و دار

ناف دهم و خه ما .. ناف به خرا خوینئ
ناف چاف و نافا .. به ره قه هرا شوینئ

به ره کولیت ژاریت بی په نا و دادی
سه ره دلیت ماریت .. بی سه نا و شادی

ئیکسیر نابیژیت یا پیچه دونیا
کولا وی چما .. فه له ک فه گه ریا ؟

هاتمه فه قه دا ، ژسه دا ده ردا
بی سه ودا ده ر باز بووم گه له ک عه ردا

سه ره نه فینداریت هیش خودان وه فا
یان نوبه داریت ناف په ردیت شه فا

پسیارا من سه ره له و جا عاله منئ
خودان نه گه رم بو چی ناگه منئ

چاقان من دیت بی دهنگی بی جهنگی
جوان حوری نه و چه له نگا یه ک رهنگی

سه ره قاره مانیت نیچیرا شیران
گه ل خو په رستیت به ره کانیا زیران

چومه جفاتا ته ف مه جهولاتی
شه وفا نه فینئ دا مه همه لاتی

بو چوم گه شتمه کافا سلاقی
مه ست بووم ژ بینا سینگ و خونافئ

سه ره ناخین و گازیا زاروکا گوئی
سه ره ناگری دلی دایکا بی سوتی

نافئ دل به ری هزرا مندا هات
من نه زانی به س نه فه یه خه لات

نه په نی من گوته چاف زه لالا ده لال
بی هه فال ناژیم .. توی بو من هه فال

چه ندی نه خوشیا نه زانا به خته
دوو هند نه په نیا زانایا ته خته

ده لالی چاف کلئ سوور گولا عه مری
گه ر بزائم کهنگی دی چمه قه بری

چه ند عه قل مه ندی هند مه نده هوشی
ناخفتن رهنگی تیر ناواز خوشی

لی نشیف نه قراز ، ئومید و داخواز
بلندی و سه رفیراز ، سه لیق و ناواز

دی ب هیستران نافده م ریحاناخو
چاف و .. دل دی پاریزم ژیناخو

دیمه ن شه فه ق روژی ب که مه ره پوئی
سوهن شه پال و خه ده نگ توئی

بو نابن دل و دل باخچ و گول
هه ر دی مینن شل و سل و سه یچ و کول

بلا بو من بیت کاروانئ کولا
شوینا خوشیا روژا باخچی کولا

تو نیچیر بوئی هاتم ب هه ر دوو چاقان
که تیه ده ستنیت من ناف راغا لاقان

کی دبیژیت کوفان ژ مه را عه مره ؟
یان ده ریایا ره ش نوی مال و قه بره

له و شه به رزه یو پر گیزه سه رم
نه ته نامه ژ دلدا سه ودا سه رم

من زانی رونامی پر شه فه ق هاتی
مینا هه یقی به ره روژی هه لاتی

شه ف و روژ ره و شا ژینئ سه ره خوش که ت
یه ک جاری چه رخا نه فینئ بو شکه ت

جانئ ده رمائی بی که سا که سه ره
دهنگئ جرها مه ی ناف کاسا که و سه ره

شوخ و شه نگیا خو گه له ک به ره که فتی
مه ست راوه ستام تو هه ر سه ره که فتی

بني هوش چاقيت من مان بو چاقيت رهش
نه فينيا ته لمن سوتن گيان ولهش

له ومن دا جاني جامي مه سستبووني
جان مه ست بوو ناف پيليت خه سستبووني

ژينا مه خوهر و خويني شيلايه
كسي بو كرى قه نجى هيلايه

يه كسه رد دنيايدا سه ودا سه ربووم
ناشكرا بو .. ژيني دا دهر به دهر بووم

وهك مه نده هوش بوي نه وچه له ننگ حورى
گوت مه ي و ژينم .. ژ منرا مه خمورى

چه ندا دل خوشي بو نفيسي بوو
ميفانيت ترسي برسي و بيكسي بوو

ده ستنى من گه شته باخچه كنى به فرين
عه قل و سه ودا ژ نه سمه رى زفرين

دهق وليقا هاته ده خاله تى
سينگ و مه مكا هاته شيكايه تى

هند ژارن په نا خوازن بو نوژا
يان دلدارن هيفيداريت سوزا

ده قى خودگل ده قى من كره جوت
نه فينى گه مى ، دل هات ژيپرا سوت

ناخفتن هاتنه گوتن بي زمان
دل دلداهات سوتن بي په مان

كسي بو سه ربه سستى سه ر لى هژيا
نه وه بي هاتى زانى چيه دنيا .. ؟؟

ده قيت مه جوت بوون عه قلى مه نه ما
پاشي بو هه وار .. كروانى خه ما

رومعت سوورگولى ، نه سمه ر خاتوينا
باغيت ژيني خه ملين نه م هاتينا

هندي مه ست ببين ناف باغيت فينى
پتر .. كويز تر دى چينه ناف ژيني

هزر و ته خمين هه رهاتن سه د هزار
توبه دار نيرو بوونه گونه هكار

بو نزانى چي په چهرخ و فلهك ؟
دنيا هژيا هه رمان هيليت خه لهك

من تو قياى بو من دى بي عه مر ژين
پيگه بژين ژين دى بيت سه بر وهين

شيعرا دووينا :

دوستى نه يا چه رخا سوار نه هاته خار هه ر چار كنار ببيت
بهار

گولا جوان وه ره بزان چيه ژيان خوشي و شيان خه م و كو فان
روندك رژيان چاغا بژيان بورى ژفان دلى ب خودان نه بسوو
دهرمان

روژيت كورتن خه م فروتن لهش گروتن دل گروتن دل بي
سووتن كى دى خوتن ؟
دلا گوتن گوتن جانادشيتن ده قى ميتن خوشي بيتن روندك
ريتن

دلى شكه ستي بهوش و هه ستي بي سه ربه ستي بخوش و
مه ستي هاته ده ستي
فين په رستي ته فن رستي چنى و په ستي ريك نيخستي و تو
نه خوا ستي

هه رببينه دونيا ژينه چ نه فينه فينك وهينه دل حه بينه
يان شرينه تير برينه پر گرينه خوش فرينه بي نه روينه

راستى يريا دل نه خريا چاف ورويا به ختى فيا ناگرى سيبا
دونيا هژيا نيزام بزديا گيا بژيا ستير ژيا دول و جيا

جاني هزار نه دا بربار چاقى به خمار مابى قرار لى بووزيمار

چهند شیعوئیکی بلاو نه کی اووهی ناری

کاکه‌ی فه‌للاح

چهن قطعو و چوارین و تاکه‌ی تیا نوسراوه‌ته‌وه و نیمه‌ش به سوپاسیکی گهرمه‌وه بو نه و بنه ماله‌یه و به شانازی یه‌کی زوره‌وه پیشک‌ش به خوینه‌رانی خوشه‌ویستی کوردی ده‌که‌ین له ریگای گو‌فاری (کاروان) ی‌گه‌ش و پرشنگ‌داره‌وه :

- ۱ -

له‌گوشه‌ی خه‌لوه‌تی پر میحنه‌تی دارولفه‌نا چبکه‌م ؟
له‌بهر زادو زه‌خیره‌ی مه‌نزلی‌دارو لبه‌قا چبکه‌م ؟
لیباسی‌تاعه‌ت و مه‌قبول و پاکم قه‌ت نه‌پوشی من ،
له‌روژی مه‌حشه‌را عوریا‌ن و بی به‌رگه‌و نه‌وا چبکه‌م ؟
نه‌بوو لیوو ده‌مم یه‌کده‌م به‌زیکری چاکه‌م‌ائیل بی ،
له‌ت‌حریم، زوسانی لالی بی‌ه‌مدو سه‌نا چبکه‌م ؟
خه‌یال و شاره‌زوی گولزاری جه‌ننه‌ت قه‌ت به‌دل‌تاده‌م ،
له‌سه‌ودا کردنی فەر‌شو و مه‌تاعی بی به‌ها چبکه‌م ؟
له‌نه‌فسی خومه‌ه‌م بره‌مودده‌عی بو‌من له‌دنیا‌دا ،
له‌به‌دخواهی ره‌فیقی شووم و یاری بی وه‌فا چبکه‌م ؟
ظه‌هیرم چاکه‌ بوو چوو ، مه‌لجه‌تم طاعه‌ت له‌ده‌س ده‌رچوو ،
له‌هه‌نگامی حسابا بی‌که‌س و پشت و په‌نا چبکه‌م ؟

ئه‌وه‌بوو له‌پیشه‌کی دیوانی (ناری) ، واته‌مه‌لا کاکه‌ه‌مه‌ی بیلو‌دا و تم له‌ئه‌نجامی کنه‌و پشکنین و سو‌راخ کردنیکی پشو‌ودارو دوورو درینژدا بو‌مان ده‌رکه‌وتوه‌ه‌م شاعیره‌هه‌لکه‌وتوو‌مان به‌ره‌می شیعی‌ری زور‌بوه ، به‌راست و چه‌پ و له‌هه‌موو بو‌نه‌و ده‌رفه‌تیک‌دا و بو‌بجو و کترین شت شیعی‌ریک ، یان چوارینیک ، یان به‌یتیکی دانا‌وه‌و خه‌لکیش له‌م دیو‌له‌و دیو ، به‌تایبه‌تی مه‌لا‌وه‌قیکان و شیخه‌کانی سلیمانی و ته‌ویله‌و بیاره ، له‌سه‌روو هه‌موویانه‌وه ، شیخ مه‌حموودی حه‌فید ، زور عاشقی شیعه‌ره‌کانی بوون و به‌تایبه‌تی داوای شیعی‌ریان لی‌کرده‌وه‌و جاری وابوه‌هه‌راسانیا‌ن کرده‌ه ، بویه‌به‌دنیایی و یه‌داخه‌وه‌ده‌لیم ئه‌م دیوانه ، دیوانی ته‌واوی شیعه‌ره‌کانی (ناری) نی‌یه‌و نابی ...

ماوه‌یه‌ک له‌مه‌وبه‌ر ، واته‌دوای چاپکردن و بلاو کردنه‌وه‌ی دیوانی (ناری) ، بو‌جاری دووه‌م ، په‌یوه‌ندیم له‌گه‌ل بنه‌ماله‌ی به‌ریز شیخ ره‌ئو‌فی کوری شیخ مه‌حموودی حه‌فید کرده‌وه‌و له‌ئه‌نجامی گه‌ران و پشکنینیکی زور‌دا ، توانیمان که‌شکو‌لیکی ده‌ست‌نووسی (شیخ ره‌ئو‌ف) مان ده‌ست بکه‌ویت که‌شیعی‌ری چهن شاعیریکی کوردو عه‌ره‌ب و فارسی تیدا‌یه ، به‌تایبه‌تی شیعی‌ری زوری (ناری) گرتوته‌خوی و دوای به‌رادو کو‌لینه‌وه ، بو‌مان ساغ بو‌وه‌وه‌که‌ئه‌م شه‌ش قه‌سیده‌یه‌و

به دهردی مه عصیته ئالوودهیه نه مبرو و جوودی من ،
 له رهنجی زهحمهت و ئازاری سهختی بی دهوا چیکه م ؟
 له سهه عهزمی سهههه ئامادهوو ، ناشارهزا ماوم
 خودایا گهر نه بی توفیق ، مننی بی رههنوما چیکه م ؟
 که نه بی دهفتهری حوسنی عه مهل بو چاره سازی من ،
 بهغهیرهز گرتنی داوینی ماته حته له عبا چیکه م ؟
 مدیری پیری دنیام و رهقیبی پیرو دهرویشم ،
 که وابی من وهکوو صوق له ته سییح و عه صا چیکه م ؟
 بلن (ناری) به قانونی صه داقهت ، که عبه که چ نابی ،
 له عیلمی بی نه تیجه و بی عه مهل ئاخرمه لا چیکه م ؟؟

- ۲ -

- بو بهرین (شیخ حسام الدین) ی ته ویله -

دهمیکه ماوه نه وباغی خه یالاتم به ویرانی ،
 وهها کاول بووه ، نیشکاله ته عمیری به ئاسانی
 شکوفه ی گولشه نی فکرم به شیوه ههروهکوو حالم
 له جیگه ی خونچه نی دانش ، رواوه خاری نادانی
 فه له که گهر دابجینی توخمی ناشادی له عاله مدا
 له دلم خه رهنی خه م جه م ده بی ، بو غوصصه هه رزانی
 له به حری سینه دا گیزی جه فا وا مه وچی کیشاوه ،
 له جوگه ی دیده په یدابوو سروشکی له علی رومانی .
 سهراپا داستانی بلبلی طه بعم په ریشانه ،
 به طهرزی نه ظمی تازه ی میله تی دامای ئیرانی
 له رومی روومدا حوکمی نه ما قانونی مه سروری
 هه تا ظاهر نه بوو طورره ی لیوایی ئالی عوسمانی
 خدیوی میسری خویش وهقتی ، سهه ری هه لئا بزم په کده م
 له سو جده ی شو کردا نیلن نه بی تا تهختی پیشانی
 سهه رم بو مؤده چی دانا ، و جوووم بو به شارهت چی
 حه یاتم گهر نیسارت بی ، ده بی دل که م به قوربانی
 لیبایی غه م ده بی صه د پاره که م ، بهرگی طه ره ب پوئشم ،
 هه تاکه ی من قه ناعهت که م له میحنهت طهرزی زیندانی

سو پاهی عیززه تم ئامادهیه بو سه ره قیبی غه م
 به شادی ده یرفینم تا به سه ره ده دی په ریشانی
 له شهوقی شه هدی نایابی حضوری تویه وا (ناری)
 ده کا طوطی سیفهت ئیمرو به لیوی شه ککه ره نه فشانی

- ۳ -

- بو تایه ره به گی وه سمان پاشای وتوه -

حوزنی من با حوسنی توئیشکاله تا ئاخرنه فه س
 بوچ زه کاتی حوسنی تو یا حوزنی من ناگا به که س
 طاهیرا ! فه رمووته وهقتی مردنت حازر ده بم ،
 واله خوئی مردنم ده مریم ، ده سا ئینصافه به س
 تازه فه رمووته له لای که س رازی عه شقی من مه لی
 نه ت ده زانی دل که کون بی ، دهنگی لی دی وه که جه ره س
 چاوه که م بو باغی حوسنت مه نعی چاوی من مه که ،
 لازمه بو پاسه بانی باغه که ت جووتی عه سه س
 بی ی بلین زاهید به خیری خوئی له وه عظی من گه ری
 عه شقی من شوعله و بلنسه ، وه عظی ئه و وه که خاروخه س
 خالی سه وزه ، داخی سه وزه ، به حسی ناسوری مه که ن
 تازه ده ی تو بی که (ناری) قهت شیقای نایه به که س

- ۴ -

بی چاوی پر خوماری ، خوماری باده ، باده
 بی نازی دلنه وازی ، حه یاتی من به باده
 بی هه مده م و حه بی بی ، بی شوخ و دلفریبی
 بی صوحبه تی له بی بی ، له به زمی باده لاده
 به س مه یلی عه یش و نوشی نیگاری بی وه فاکه
 له م ده س ، به ده سستی پووچی طه بی بی بو ده واده

خالی له مهجی باوهرو نه حبابو برایه
نه و مهمله که تی نیمه یه نه و صافی وه هایه
دهشتیکه ده لئی نیمچه به هشتیکه به حقه
جینگه ی نه مهل و کانی گول و کانی صه فایه

نه هلی هه موو صاحب هونه روده رکه و درایه ت
مایل به سه خاوو به که ره م کامی که دایه
یه که قطع له نه رضی به ره زاداری له لا من
مولکی خوته ن و مهمله که تی چینی به هایه

زاغی به نه ظهر طاوسی جانانه ، خه رانه
قومری چه مه ن و بلبلی گولزاری هومایه
به ردی له شه و ا شه و قی وه کوو روژه ، له روژا
خاکی له نه ظهر دا وه کوو نکسیری طه لایه

عیلله ت به نیگارانی پهری چیه ره له ویندا
شه مسی فه له کی شه و عله یی وه که شه و قی شه هایه
شاهیده که و ا شاهیدی بو شه معی جه مالی
تورکانی مه ریوانی که به روانه چرایه

نه ریابی طه بیعت ببری ره نکه زوبانم
که ریتمو بلیم هه ره کوو ماچین و خه تایه
خولاصه که دیباچه یی شیرینه به ناوی
له علی صیفه تی که وره کچی جوانی مه لایه

نه رم و سپی وو صافو به نازو به گریشمه
میخه که له ملو شوخ و شلو عیشوه نومایه
قامه ت به نه ی و ، مه مکی به یه ، له ب به گولئی ره ی
خه نده ی به مه زه و ، ماچی به صه هبا که ره وایه

ضوری که و ا له مه ی دا به حه سره ت و نه وایه
حیکایه تی له به زمی جه مشیدو که یقوباده
جا چاکه چونکه یارو حه ریفی هوشی پیره
به باده ساده مه سته (ام الفساد) ه باده
باری که جو فروشه و که ندوم نومایه نه مریو
به د زاته باده ناسا به له نه وصل و به دنیهاده
من واعیطی نه میرم ، به چاکه هه م موشیرم
به چاکه ده فعی مه ی که ، به چاکه دل به چاده
بو زاتی تو چ لازم نیظهاری حالی (ناری)
عالم هه موو نه زانی که طوطی خانه زاده

- بو به ریز شیخ مه محمودی وتوه -

نه ی نه ساسی عیززه تی من لوطفی بی پایانی تو
سورمه یی چاوم سه وادی خه ططی موشک نه فشانی تو
که ره ده منی پرسی له حالی من له ریگه ی لوطفه وه
موشکیله ته شریحی حالی غه مزه ده ی هیجرانی تو
دیده له بریزه ، قه ده ح ناسا ، له باده ی نه شکی ئال
دل وه کوو سازه ، نه فه س وه که تاره بو دیوانی تو
دهستی من داوینی تو ، هه لکه که داوینی که وات
تاشه پوئی نه شکی چاوم ته ره نه کا دامانی تو
لوطفی تو مه ندوبه بو قطع ه ی عیراقی قه لیبی من
که ره به مه کروه ی بزانی عاره لا ده ربانی تو
نه ظمی تو وه که پرچی یا هوو ، شیعی من وه که ریشی جوو
موو به موو مه علومه هه ردوولا حیکایه ت خوانی تو
نایه ته مه یدانی دیوانت نه به د دیوانی من
پیره نه سپی طه بعی (ناری) دائیره ی جه ولانی تو

چوارین

چاوه پریگه ی مژده بووم و مژده چی ناوی نه بوو
وهك سواره ی تورکمانه دنگی پر تاوی نه بوو
داخی داخانم هه میشه وهك هه تیوی لاره مل
نانی وشکی من دهمی پیخورو دوشاوی نه بوو

چوارین

ماچی قه دهمت بو من وهك شیرو شه کهر وایه
گوشه ی نه ظهرت لامن وهك دوپرو گوهر وایه
هرقی له دهمی توپی بو دفعی غه می توپی
گر تاله وهگر ترشه وهك قووتی جگر وایه
بو نه که ی مهنی به نی ئادم له مه یلی زیوو زهر
نه فسی کهر هه تتا به دنگی زهر به جاری دیته زهر

[ئهم دوو کوپله یه ش له سهر قه سیده ی [مه خمووری
مه ی و غه مزه بی دوو نیرگی کالم] هکه له لاپه ره (۵۰) ی
دیوانه که دا بلاو کراوه ته وه و ئهم دوو پارچه یه ی تیانی به]

گرتوویه مه کهر له شکری غه م مولکی هه واسم
من بو یه به هر له حظه یه غه مبارو که ساسم
به ویونه وه بی مه عریفه ت و نه ظم و قیاسم
بو رهنگی نه بوو جلوه بی مه ی په یکه ری خاسم
زیبی نه ظم و شوخی به زم و شاهی ره زم بو نه هات ؟

نه قشی غه زلم صوره تی وهك لات و مه ناته
مهستی شه کهن و هم ده هنی شاخی نه پاته
لایق به بیساطی صه فی نه ربایی نه جاته
وهك گول به صه فا جامیعی نه قسامی صیفاته
گول به ده ست و دیده مه ست و بت په رستم بو نه هات

بو صهیدی دلی عاشقی بیچاره که هه ردهم
په یکانی موژه ی چاری وهکوو تیری قه ضایه
(ناری) سه به بی خوفه له تورکمانی سته م جو
نه مپرو که وهها دهر به دهر و غه رقی جه فایه

- ۷ -

[ئهم قه سیده یه ی خواره وه ، وا باوه که (ناری) و
(تایه ربه گد) به یه که وه . دایان ناووه و له دیوانه که دا
دهرمان خست که به ته نیاهی (ناری) یه و نه وه نده هه یه له
دیوانه که دا (۵) به یته و لیره دا (۷) به یته و قافییه ی له
دیوانه که دا (مه ی کردین) ه به لام لیره دا (مه ی کردم) ه
وواته به شیوه ی تاکه تا ته و او ده بیته و وهك نه مانه تیک و
بو لیدوان و لیکولینه وه نه میثمان بلاو کرده وه]

به غه مزه ی چاری مه خمووری سیاهی مهستی مه ی کردم
به ماچی لیوی موسته غنی له نه نوعی مه زه ی کردم
ترازا به ندی سوخمه ی ئالی گولناری به ئاهی من
که چی دهستی له سهر دانا له سهیری باغی به ی کردم
به هوری په رچه م و زولفی روخ و نه بروی که داپوشی
له شه وقی روئیه تی به درو هیلالی به کشه وه ی کردم

نه گه رچی کوشتمی خو قابیض لئه رواحی مژگانی
به قانونی مه سیحایی به خه نده ی لیوی هه ی کردم
به عینوانی هه یا طوغرا میسالی زولفه که ی پوشی
له کسبی شیوه خه طوطو پوره بی شاهه نه که ی کردم

گوناهی من نه بوو زاهید که مه یلم دابه بتخانه
هه موو تاوانی دل بوو عاشقی ته رسا به چه ی کردم
شکاتی زه خمی دل (ناری) له طاهر به گد ته مه نناکه
بلی نه مپرو گول نه ندانی به تیری جه رگی په ی کردم

نہ قسیا ژنبابی

● ہشیار محمد حسن ●

● دھوک ●

رہشاند

« وہیلا رہبہ نئی ئە زئی .. ئە ز نہ ویرم دەرکە فم ، بیهنه کئی من بئی دەرکە فتن نه دهات ... ما دئی دەرکە فمه ژده فم چ ؟ .. ئە ف ماله چەند خوشه ، هه موو ب هه قرا دلخوش و شادن ، هه رچه نده هه ژارن نه وه که مه هه بینه .. لی پا خوزی ئە ز کچا قئی مالیام ، و کابانیا قئی مالی منبا ، ئە ز ل بن دلسوزیا وئی ژبابام ، و ویرابام سه ربه ست هاتبام و چووبام .. نئی سپیدی من ل بهر له ش شوشتنی را کۆتی : دئی قاییل بی ئە ز بیمه کچا ته ؟ ... ویزئی ناخینکه ک راهیلا و کۆت : هه رچه نده کچین خه لکی نابنه کچین چ که سان ، لی هندی تول مالا مه بی تو کچا منی .. ئە ز ویکافی تیگه هشتم کو چه زدکه ت ئە ز کچا وینم ، لی ناخفتنا وئی دیاربوو کو ئە ز وه کو میغانامه ، و دئی روژه ک هیت بجمه به رده ستی ژنبابا هار ... »

چاقین وئی مه لقینه ژ روژدکان ، لی جار بو جار بشکورینا دکه فیه ته سه ر لیقین وئی ، بشکورینا سه ربه ستی و دلشادی و ته ناهیی .. نه که سه ک لی دکه ته قیری .. نه که سه ک دقوتیت .. ژ بن کفشک و قنچاریک و کولم و مستین ژنبابی رزگار بوویه .. بو خو هناره ک ژ هنارا نیف باخچی چه وشئ کرو دبه ر هنار خوار نیرا که فته هزره کا کوور :

« ما بوچی بابی من دایکا من به ردا و ژنبابا لیقشین هینا جهی وئی ؟ ! .. بوچی به ختی من ره شکر ؟ .. سو زبیت نه چمه مال هندی ژنبابا پیتی و گوری ل شوونوارین دایکا منا ره بن روونشتبیت .. هندی دایکا من گوند بو گوند ل پاریه کئی نانی بگه رهیت .. ئە ز ژ دایکا خو چیتر نیتم .. ئە ز زئی دبیمه کچا

هه ر ژ زاروکینی ژینا وئی نه خوش و رسو ابوو ، سپیدی تاکو نقاری بو سیده و مه لوول بوو ، ستویی وئی ل سه ر ملی وئی بوو ، یا سه ر قزاق ژبوو ، یا نه شوشتی و نه فه شوشتی بوو ، هه موو لی فه دحارفتن ، لی دحه یاندن ، هه ر که سی دیتبا دابیزیت سنویی ، لی .. لی .. ئیرو پشته فاما بووی و ب ده ف و ئە زمان که فتی ، ناریشا وئی مه زنتر لیها ت .

هه موو کاروبلین مالی ل سه ر ملین وئی بوون ، لی کیماسی بو خو نه دانا ، یا قاییل نه بوو ب چ شیره تان .. هندی هند ترس و له رز داکر بوون ، ل نک بیونه هه وانته .

« نزا بوچی که سی ئە ز نه فیم ؟ .. یا ژ وانفه پاره

دئی دئی من خوشکه ن ، ما ئە و نزانن هه موو تشت پاره و ده وله مندی نینن .. ئو پاران مرو ف نه چیکرینه ، لی مرو فان پاره چیکرینه » .

ب پا بیسکیرا چوو سه ربانی ، به ری خو دا سه ر جادی ، کچ و کوران ب جلکین جوان خو خه ملاندینه و ده ستین هه فدوو کرتینه ، هندان کیسین چکلیتان د ده ستاندانه و هندان چه نتک .

« دئی بلا نوکه دایکا من ئە ز ب بهر سنگی خو فمه نووساندبام و ب نیف چاقین منغه ماچیکر با و چه ژتانه دابا من و ب جلکین جوان کاری من کر با و پرچا من شه هکر با و ئە ز چووبامه ل گه ل هه فالین خو ول چه ژنان گه ره ابام » .

نه دویرا بمینته ل سه ر بانئ دترسییا چاقی بابی وئی فیکه فتبا ، نه ژ ده کی نه ژ هه زاران ب پایسکیدا هاته خوار ، ده ست هافیه گیسکی و چه وش فه مالشت و هنده ک ئاف لی

کولانان !! ... فیجا بلا که یفا وان بهیت ... مال بووان ما .. بلا
جه ژنا خوب خوشی و شاهی بکن ..

دهنگی زهنگلا ده رگی هات ، هزرا وی به لاقبوو .. وهکو
چوچکی یا شه دله رزیت ، یا ژ ویفه بابی و بیه .. وهکو
دزیکه ران .. هیدی هیدی ... پینگاف هافینن .. به ر هف
ده رگی می چوو .. ل جهی کلپیرا نیرا ژ ده رغه .. چاکیته کی
سور که فته بهر چاقان .. دلنی وی ژ ترس و له رزی ته نابوو ..
بیهنا هات .. ده رگی شه کر

- روژ باش فیان ..

- گیان باش خالو ..

خوتیوه رکر و دهستی وی دا بهر ماچان .. ویژی ب نیف
چاقین ویفه ماچیکر .. و دهستی وی گرت و چوونه ژوور ..
شیروی خوب خواندنا گو فاره کیفه مژولکر و فیانیزی خوب
ته لبومیفه مژولکر و بیه فهدان ... چاقنی وی ب وینه کی که فت
دجهدا نیاسی ...

- نه ری شه فژی وینی خالی منی « ریفنگ » نینه ؟!

- به لی ریفنگه ... من و وی شهف وینه به ل باژاره کی دور
گرتییه

- ماته چند وینین وی هه نه ؟ پانی دوهوژی ته وینه کی وی
نیشا من دا !!!

- مانی شه زو نه ووه کو برانه .. ناخ ... ناخ

پشتی فیانی ته لبوم دانایه جهی وی ، رابوو ده رکه فت و
ب پایسیکیرا چوو سه ربانی ، بهری خو جاره کا دی دا جادی ،
چاقنی وی ب تورمبیللا بابی وی که فت ... شاش بسوو ...
پیسترکی گرت ، نه شیا گافه کی بهافیزیت .. شه زماننی وی
نه گه رها ، خو ناخفتن ژنی نه هات ... خو چه ماند چاقین وی
تژی روندک بوون .. یا دلی خودا گازندا ژ به ختی خودکته :

« ناخ کا دا بوچی خو ژ شیروی پرا دیار که م ؟ .. دی بلا
شه ز نه نیاسیام .. سه دا سه د شه ووه چوو بابی من ناگه هدار
کری کو نه زل شیرمه .. پانی گو تیوو من دی ته هنیرمه نک دایکا
ته ... بی دیار بوو کووی ژ بابی منرا گو تییه ... چ جارن ب منغه
ماچی نه کر بوو ، ده ما ب نیف چاقین منغه ماچیکری ، گو مان بو
مت چیبوو کو تشته که هه به .. و ده ما به حسنی براتیا خو وریفنکی

کری ناخینکا وی یا ژ قه سستا نه بوو .. فیجا نه ز چ بکه م ؟؟ نه
رهف ژ من دهیت ، نه ناخفتن .. شه ز وهکو که وا نیف دافنی
لیهاتیمه .. دی جاره کا دی که فمه د نیف ره کیدا ..

هیژ یا د وان هزرا دا شیروب سه ربانی که فت و گو تی :
- فیان .. ژنی چوو دهر .. وهره شه فه بابی ته بی هاتیه دهی
ته را .. نه ترسه .. دهنگا ته نا که ت ..

- نه .. نه .. دی من کوژیث !!!

- شه زل کهل ته مه .. کییی وه هه به تبلا خودریژ که ته ته ؟

ب چ دلی هه ی هات و دهستی خو کره د نیف دهستی
شیرویدا وهاته خوار .. شیروی دا بهرا خو .. هو چاقین وی ب
بابی وی که فتن ، ب هه ر دوو دهستان رانین شیروی گفاشتن ..
ورق ما راوهستیای .. رهنگی وی سوربوو .. به عجی ...

- برا شه کچا ته .. بهس هه ر وهکو من گو تییه براینی ته ..
ترس .. لیدان ، د شین نه هینه ب کارهینان .. قی جاری من
نیشا ته دا .. سو به هی ٹیک دی بهت و شه واره که ت .. دی ل ته

فەشیریت و توچ جار نابینی !!

- خوزی ئیکی بریا .. بە لا وی ژ من فە کربا .. بەس ئە فە نە
جارا ئیکێه دجیت .. من چەند جارەن بێ گوتیی :

« ئە گەر بچیه ماله کێ بیژە ئەز هیتیم .. من کەس
نینە .. نە بیژە ئەز کچا فلانکە سیمە .. هەموو خەلک من
دنیا سن ، هەردی ته فە گە رینن مال » .

- برا .. ئە گەر وەسا ب ته فە بوویە بە لا .. بەهێل ل فیری ...
سۆزبیت وەکو گولە کێ ب خودانکەم .. ته خەم نە بیت ،
خواندنگە هـ نیزیکی مالا مە یە .. چ کیماسی ناکە فیتە خواندنا
وی !!

- هۆ .. هۆ .. یا ژ خویە .. مادەم زانی ئەز ب مالا هەو
دزانم .. ئیدی ئە و نامینتە ل فیره .. منژی دفت ئەز نە زانم ب
چ سەر چوو .. ل کیفە یە .. دەنگ و باسین وی چ جارەن
نە گە هە من ...

- بوچی ؟ ما ئە وژی کچا ته نینه ؟!

- بە لی ... سەری وی ب سەر سەری زارو کین من دکە فیت ، لی
ئە بو خو ناهیلیت ، چ خوشیی بو مە ناهیلیت .

- نە دی ل فیره ب ئەز ناهیم .. ئەز ب چ درافە ناچم !!
بەختی ته مە خال .. دی من کوژن .. دی من کوژن !!
-

- نە ئەز ته نا کوژم .. لی من بندافە کا چیکری .. دی بیتە جەنی
ته ... خواندنگە ها ته .. کوژی ته .. و ب دەست و دان خواری
دی هیتە بەر ته !!!

فیانی ل فیژیا دا .. بابی وی چنگلی وی گرت و خشاندا وژ
دە فە ... ل تورمبیلی سوار کر .

شیرۆ روونشتە سەر کورسیکە کی و دەستی خودانا بن
جینیکا خو و کە فته هزر و بیران ...

« ناخ .. من چ کر ؟ من چ ب سەری فیانی ئینا ؟ لی نە
بناسین من بوون .. بناسین وی بوون .. بناسین جوتیار و برایی
وی بوون .. گوتی « ریفنگ » خالی منە لی خالی وی یی دروستی
نە بوو ... و برایی جوتیاری ژ ی ئەز خەلەت تیگە هاندم ..
گوتی : بەری سی هە یفان مە لای ل مزگە فتی کرە گازی کو :
« کچکە کا بەرزە بووی نافی وی فیانه » و تاکو نەو بێ شوون

چوویە ، کە چی ئە و جارای دی بوو بەرزە بووی و ئە ف جاره ئە فە
چوار روژ بوون بەرزە بووی .. ئە وژی چنە .. جوتیار وەسایینی
ب بوو کرە گوھی مامی وی کو فیانا ل مالا مە .. یا ژ هە مووان
شاشتر بەرسقا مامی وی ئە فە بوو « پا نەو ناریشە کا بو مە
چیبووی ئە وژی تورمبیلای برایی من ل کچکە کێ دایە و کچکا
کوشتی ... و نەو یی دزیندانیفە و تورمبیلای منا « سوپەر » ژ ی
ل مال نینە ئە گەر دا چمە دە ی و پیرا ... و ته راستی دفت هەر
مە ناگە هـ ژ فیانی نینە « ئە وژی ل ویری بووم ... من هزر کر کو
برایی وی ئە وی کچک کوشتی بابی فیانییە .. لی پاشی دەر کە فته
برایی وان بێ سییی .

- دای گوری دی وەرە ژوور شیفی بخو ... ژ مینژە یە من
رویکری .. تو هوسا کە فته هزر و بیران .. هە یهۆ .. هە یهۆ ..
ما تو زانی « ئە گەر دایک بوو ژناب .. بابژی دبیته زرباب » .
- دادی .. ماشیف د کیرا منرا بچیتە خوار ... نئ ئە گەر ئە و

کچا هە ژارە کییا و مە ئە ف بنگارە پیرا بری ... دا هزار جارەن
سو پاسیا مە کەت ... و چ جارەن ئە م ژ بیر نە دکرین ... لی چ
بکەم ؟ کچا زەنگینایە .. و ب کە دا ملین هە ژاران زەنگین
بوونە .. ته دیت بابی وی چەندی ب گە ف و گو پوو .. هەر
وە کو ئە م دوژمنین وی .. نە ریز نە سو پاس .. هەر وە کو ئە م ل
بەر چنیکین بابی وی مە زن بووینە .. بەس ئە وژی چنە .. دی
من بێ ب فیانیفە ، وی جاری ژنابا وی دەستە کێ وی
سو تیبوو ... لی جاری دی وی هە مووی سوژن .

- وەرە شیفا خو بخو .. ته خەم نە بیت .. دو هوو وی دکوتە
من : « مرو فە کێ دایکا من هە قالی بابی منە و بابی یی نزانیت ..
سوژا دایە من ب دزیکیفە دی من بە ته نک دایکا من و بابی من
نزانیت ئەز ب چ سەر چووم » .

- گە لە ک باشە .. دادی .. ژ نوو بیهنا من فەرە سیا .. لی دەما
ئەز چوویمە ل پە ی بابی و پیرا من گوتە بابی وی :

« بوچی هوون نا هنیرنە نک دایکا وی ؟ .. ویژی گوتە
من :

« خووندارییا کە فته نافبە را مە ، ئەز نە شیم . « فیجا
ئە گەر چوو نک دایکا خو بابی وی چ بکەت ، نزانیت ل
کیریە .. و ئە گەر زانیژی نکاریت ژ ی و مگریت !!!! ...

وهك شيت خوشم دهويست . شتيكي سهيره ، بوچي بهكيكمان خوش دهوي ؟ له هه موو جيهاندا چاوت ته نيا يهك ئافهريده ببنييت ، له ميشكتدا ته نيا كه لكه له ي يهك خه يالنت هه بي ، له دلندا يهك خه زوله سه رليوانت ته نيا يهك ناو ! ناويك كه يه كړي به سه ر ده مته وه يه وهك هه لقولاني كان يهك له سه رچاوه وه ، به رده وام له ناخي گيانته وه قولپ ده دات و به دريژايي روژ له هه موو جياگايهك وهك دووعا له به رخته وه ده يليته وه .

بنيويست ناكات چيروكه كه مان بگيرمه وه : خوشه ويستي هه ميشه هه مان چيروكي هه يه ، يهك چيروك و هيچي تر - بينيم و خوشم ويست و هه رته وه نده . ساليكي ره بهق له سايه ي ئه وييني ئه ودا ژيام ، له ئاميزيدا ، له نازيدا ، له نيكاو وشه كانيدا توقم بووم ، پيچرا بوومه وه به به رگيك كه به شيك بوو له و . وام ئي هاتبوو نه م ده زاني روژه يان شه وه ، زيندووم يان مردووم ، ئاخو ، له سه رته م زه مينه يان له دنيا يه كي تر ده ژيم .

كه چي مرد ، چون ؟ نازانم ، ئاگاداري نيم ، ئيواره يهك باران ئي دابوو ، بو سبه يني تووشي كو كه بوو و له جياگادا كه وت ، هه فته يهك مايه وه . چي روويدا ئيستاش نازانم .

دوكتور هاتن ده رمانيان نووسي ، رويشتن . ئافره تيك ده رمانه كان ي ده دايه . ده ستي گرم داگيرابوو ، ناوچه واني كه رم و رهش ببووه ، چاوه كان ي كه شو غه م ئي نيشتوو بوون .

قسه م له گه ل ده كرد ، وه لامي ده دامه وه ، باسي چيمان كرد ؟ بيرم نايه ، هه موويم بير چوته وه ، هه ر هه مووي . مرد ! به زه حمه ت دوا هه ناسه ي ديته يادم - هه ناسه يه كي ته نكي لاواز . سسته ره كه وتي ئاخ ! ئيتر هه موو شتي تي گه يشم ، تي گه يشتم ، له وساشه وه سه رم له هيچ ده رنه كردووه .

قه شه يه كم دي باسي (خانمه كه ت) ي بو ده كردم ، لام و ابوو قسه ي بي ده ئي ده رم كرد مادام مرد ووه كه سه ه قه ئه وه ي نيه

خواليا خوشبوو

●
چيروكي

●
كي دي موپاسان

●
ئارام قه ره داغي

●
له ئينگليزيه وه كردوويه

●
به كوردي

به بینی من و نه و بزانی . به کیکی ترهات ، پیاویکی تا بلنی چاک و
روح سووک بوو ، که باسی نه وی بو کردم گریام .

هه زاره ها پرسپاریان له باره ی دستووری ناشتیه وه
کرد ، نیستا نازانم چی بیون . به لام تابووته که م
له بیره - زرمه ی چه کوشه که کاتی دوی نه وه ی لاشه که بیان
تی خست بزماره کانیا ن پیدا داده کوتا . ناخ خواهه !

ناشتیان . ناشتیان . نا له و کونه دا ! چه ند که سیک ،
هاوپی یه ک هاتن ، به لام من بوی دهرچوم ، پام کرده سهر
شه قام و ماوه یه کی زور خولامه وه ، دویای چوممه وه ماله وه و
روژی دویای سهری خوم هه لگرت .

دوینی هاتمه وه بو پاریس . کاتی ژووری نووستنه که یم
بینی ، ژووری نووستنه که مان ، پیخه فه که مان ، شتومه ک و
هه موو خانووه که هیشتا نه و رهنگه مردووانه یه ی لی نیشتبوو که
له مهرگ به چی ده مینی . به جوریک خه فه ت دایگرتم نه وه نده ی
نه مابوو له په نجه ره یه که وه خوم بهاومه سهر شه قامه که ،
نه مده توانی چیتر له ناو نه م شتانه دا بمینمه وه . نه و دیوارانه ی
له باوه شیان گرتبوو که هیشتا رهنگه له پیچ و درزه هه ست پی
نه کراوه کانیا ندا هه زاره ها نه نومی وجود و گوشت و هه ناسه ی
نه و حه شار درابی .

شه پقه که م هه لگرت رابکه مه دهره وه ، له پریکدا
که یشتمه لای دهرگا که ، به به رده م ناوینه که وره که ی هوله که دا
تی به ریم ، نه و ناوینه یه ی داینا بوو تا هه موو روژیک پیش چوونه
دهره وه ، له ته وقی سهره وه تا قوله بی له خوی ورد ببیته وه ،
جوانی توالت و پیلا و وشه پقه که ی تازه بکاته وه .

وه ک مردوو له به رده م نه م ناوینه یه دا راوه ستام که
چاره ها وینه ی نه وی پیشان داوه چاره ها ، که ده بی نیستا
وینه یه کی بو خوی هه لگرتی . وه ستام ، ده له رزیم ، چاوم

برېبېووه ئاوينه كه ، قوولايي ئاوينه ئيستا به تال كه پوژي له پوژان به جواني نه و پر بېوو وهك نيگاي شيتانه ي من نه وپش نه وسا خاوه ني هه موو وجودي نه و بوو . هه ستم كرد ئاوينه كه م خوش دهوي ، ده ستم لي دا ، سارد بوو . ناخ ! ياد ، ياد ! ئاوينه ي خه فه تاوي زيندوي ترسناك ، سه به بكاري هه موو ناخوشي به كانمان ! ئاي كه به خته وهره نه و كه سه ي دلي وهك ئاوينه وينه ي تيدا دروست ده بي و ده كوژي ته وه ، نه وه ي تيايدايه ، نه وه ي له به رده مي دا پروي داوه هه رچي به ك سه يري كردووه له خه ياليدا رهنكي داوه ته وه ، هه مووي بيرده چي ته وه ! ئاي كه نازارم چه شت .

چومه دهره وه ، بي ويستي خوم ، بي نه وه ي خوشم بزانم يان به موي به ره و گورستان كه وتمه ري . گوره بچكوله كه يم دوزيه وه ، خاچيكي مه رمه رو نه م دورسي وشه يه « خوش ، ده ويست ، خوش ويستر ابوو ، مرد ! »

له ويديايه ، له م ژيره دايه ، دهرزي ! خوايه ! كه وتمه هه نسك دان و سه رم نا به زويه كه وه . به و جوړه ماوه يه كي زور مامه وه تاشه و داها ت ، نه وسا چه زيكي كيوي يانه و سه ير سواري سه رم بوو ، خولي اي نه وينداريكي ناوميد . ويستم شه و له نزيكيه وه به سه ر به رم ، دوا شه و تير له سه ر گوره كه ي بگريم . به لام له وانه يه يم بينن و دهرم بكن . چي بكم ؟ هه ستم بيرم له م شاري مردوانه كرده وه ، كه پام . كه پام .

ئاي نه م شاره چه ند بچووكه له چاو شاري زيندواندا ، كه چي مردووان ئيچگار له زيندووان زور ترن ، نه و چوار نه وه زيندووه ي كه له هه مان كاتدا ده زين ، پيوستيان به خانووي به رزو شه قامه ، به پووناكي روژ شادن ، ئاوي كاني ده خو نه وه ، شه ربه تي ميوزو ناني كيلگه ده خون كه چي هه زاره ها نه وه ي مردووان ، به جوړه ها پله و پايه وه ، له سه ره تاي ميژووه تا نه مرو ته نيا هيچيان به سه ، تا قه كيلگه يه ك كه نه وپش هيچ نيه . زه وي به خير هاتيان دهكات ، له بير ده چنه وه به دوعا !

له و په ري گورستانه تازه كه وگه يشتمه گورستانيكي كون كه تيايدا مردوواني سالا هاي رابوردو توژيان تيكل به خول بووه ، نه وانه ي خاچه كانيان نه ماون و روژ له دواي روژ مردووي تازه له جي يان ده نيژرين گوله كيوي و دره ختي سه رووي به ناسماندا چووي رهش داگه راوي به گوشتي مروف گه شه كردو و باخيكي غه مناكي جواني له گورستانه كه دا پيك هينا بوو .

ته نيا بووم ، ته واو ته نيا بووم ، له پشت دهرختيكي سه وزه وه خوم مات داو له ناو كه لا ره شه چره كه يدا خوم شارده وه . خوم توند كردبوو له قه دي دره خته كه وهك چون زه لام يكي كه شتي نو قم بوو خوي به ته خته داريكه وه گيرده كات .

چاوه ريم كرد تا شه و داها ت و ته واو تاريك بوو ، نه وسا نه ويم به جي هيشت و ورده ورده به هه نكاوي هياوش و خاموش به سه ر نه و زه وي يه دا ، نه و زه وي يه پر مردووه دا ، كه پام - زور كه پام ، ئيچگار زور ، گوره كه يم نه دوزيه وه .

ده ستم دريژ كردبوو ، چاوم زه ق كردبووه ، له كيل و به رده كان هه ل ده كه وتم ، ده ستم ، پيم ، نه ژنو و سه رم ده ياندا له به رده كان و هه ر بوم نه دوزرايه وه . وهك كويز ده ستم به گوره كاندا ده هينا ، به ر دو ، خاچ و شيشي ئاسن و ئيكليل شووشه و گولم ده ناسيه وه ، به په نجه ناوه كانم ده خو ينده وه . به لام چون شه ويكه ، چون شه ويكه ! نه مدوزيه وه .

مانگ له ئاسماندا نه بوو ! چون شه ويكه ! ترس دايگرم ، ترسيكي كوشنده له م ريچكه ته سكا نه دا ، له نيوان دوو ريز گوردا ! گور ، گور ، هه موولا هه ركور ! لاي راست ، چه پ ، به رده م ، پاشه وه ، چوار دهر ، هه موو چيگه يه ك هه ر گور بوو . نه ژنوم ده له رزي ، هيزي رو يشتنم نه ما ، له سه ر گوريك دانيشتم . گويم له تر به ي دلم بوو ، گويم له شتيكي تريش بوو - ده نكيكي تيكله لاي نه ناسراو ! تو بلي نه م ده نكه له ميشكه تر ساوه كه مه وه ، يان له شه وي خاموش يا خود له ژير زه مينه وه هه لقبوليت ! چاوم به چوار ده ورمدا گيرا . چه ند

له ویندا مامه وه ، نازاتم ! ترس بی گیانی کردبووم ، مهست بووبووم ، وهخت بووبقیژینم ، بمرم . له پریکدا ههستم کردنه و له وحه مه پمه بهی له سه ری دانیشتموم دهجوولیته وه .

به هه له دا نه چووبووم ، وهك یه کی له ژیره وه پالی پیوه بنی دهجوولایه وه . به پرتاو خوم هه لدایه سه ر گوریکه تر . به لی ، بینیم شه و به رده ی هه ر نیستا به جیم هینشت راست بووه و مردوویهك ده رکه وت که بریتی بوو له په یکه ریکی پرووت و به پشته چه ماوه که ی پالی به به رده که وه ده نا . بینیم ، جوان بینیم ، که رچی شه و له گور تاریکتر بوو ، له سه ر خاچه که نووسرابوو : لیره دا ژاک تولیفان راکشاه که له ته مه نی په نجاو یه ك سنالیدا کوچی دواپی کردوو ، پیاویکی چاک و ده ستیاک بوو ، خیزانه که ی خوش ده ویست ، له ژیر ره حمه تی یه زداندا گیانی سپاردوه .

پیاوه مردووه که شه و وشانه ی خوینده وه که له سه ر گوره که ی نووسرابوو ، نینجا به ردیکی تیژی بچوویکی له سه ر ریگه که هه لگرت و دهستی کرد به کوژاندنه وه یان . که لی بووه به گوشه ی چاوه بوشه کانی سه ریکی شه و چاله ی کرد که تا سالیك له وه و پیش تیدا راکشابوو و به نوویکی نیسقانیک که روزی له روزان په نجه ی شایه تمانی بووه وهك به ده نکه شقارته له سه ر دیوار بنووسی شه و وشانه ی نووسی : لیره دا ژاک تولیفان راکشاه که له ته مه نی په نجاو یه ك سنالیدا کوچی دواپی کردوه . به هوی نه سه ره وتی خویه وه بووه هوی مهرگی ناوهختی باویکی که چه زی ده کرد میراتی یه که ی بو بمینیته وه . شه شکه نجه ی خیزانه که یی ده دا ، شه شکه نجه ی مناله که یی ده دا ، فیلی له دراوسیکانی ده کردو بیتوانیایه دزی ده کرد . مروقیکی به دغه ریوو .

خه ریکی نووسینی راستی یه که یین . بوم ده رکه وت نووسراوی سه ر گوره کان فری به راستی یه وه نیه ، و مردووه کان هه موویان ده ست پیس و ساخته چی و دروژن و فیلیازو به خیل و عه ییدارو پیس بوون . هه موویان دزی و ته له که یان کردوه و چی کاری ناشیرین و شه رمه زاری یه لی یان وه شاوه ته وه . به لی هه موویان ، شه م باوکه چاکانه ، شه م هاوسه ره دلسوزانه ، شه م کوره په رستراوانه ، شه م کاره که ره شه مینانه ، شه م بازارگانه سه ر راستانه ، شه م ژن و پیاوانه که گواپه هه رگیز بی یان خوار دانه ناوه !

هه موو خه ریکی نووسین بوون ، له و لانه ی نه مری یه یانه وه شه و راستی یه ره ق و ترسناک و پیروزانه یان ده نووسی که که سانی شه م دنیا لی بی خه به رن یان خویان واده رده خن ناگیان لی نه بی .

وتم نیستا ره نگه شه ویش له گوره که ی راست بووبیته وه ، بویه بی ترس به ناو گوره کاندا ، به ناو لاشه و په یکه ره کاندا که و تمه که ران ، دلنیا بووم ده دیدوزمه وه . له دووره ده موجاوه له کفن پیچراوه که یم ناسیه وه . خاچه مه پمه ره که ی که له وه و پیش لی نووسرابوو « خوشی ده ویست ، خوش ویسترابوو ، مرد » نیستا شه مه ی لی نووسرابوو : « روژیکیا بو خه له تاندنی دلداره که ی چووه ده ره وه ، باران بوو ، سه رمای بوو ، مرد . »

دواپی ده رکه وت ده مه و به یان به بووراوه یی له نزدیک گوریکه وه دوزراومه ته وه .

له م کتیبه وه وه رگیراوه :

مردووه که که نووسینه که ی ته و او کرد ، پیکه نینی به خوی ده هات . کاتی ناوړ ده ده مه وه ده بینم هه موو گوره کان کراونه ته وه و مردووه کان هاتوونه ته ده ره وه و هه موو نووسینی سه ر گوره کان یان کوژاندوته وه که که سوکاریان نووسیویانه و

باوان و مندالان

نوسینی : لیو تولستوی

وهرگیری له ئینگلیزیه وه : نه که ره م قهره داخی

هه ریه که یان تازه جوانترین بهرگی له بهر کردبوون ،
بچوکه که یان دایکی بهرگیکی شینی له بهر کردبوو ، که وره که ش
دایکی بهرگیکی زهردی کالی له بهر کردبوو ، هه ریه که شیان
له چکیکی سوری کردبوو ، دواى نان خواردن له مال دهرچوون و
له م لاولای گوماوه که وه راوهستان ، له پیشدا هه ریه که یان نه وی
دیکه ی بانگ کرد بوئه وه ی بهرگه جوانه که ی ببینیت .. له پاشدا
دهستیان کرد به یاری کردن ..

هه فته ی پیروزی به خیرایی هات ، خه ریک بوو کاتی
به کارهینانی گالیسکه ی سه سه هول به سه رچی ، تا ئیستاش
توپه له به فر له م لاولاوه هه رماوه ، یا له توانه وه دایه و به ره و
شه قامی گونده که دین وله و چالاییه ی که که وتوته نیوان هه ردوو
گۆره پانی گونده که وه گوماویکی که وره ی پیکهیناوه .
له م دوو گۆره پانه وه ، دوو کچی بچوک دهرکه وتن ، که
یه کیکیان له وی دیکه یان که میک که وره تر بوو ، دایکی

وا به بیریاندا هات که بچنه ناو گومه که وه ، له پیشدا بچوکه که یان چوو به بهرگ و پیلاوه کانیه وه خوئی کرد به گومه که دا ، که ووره که یان هاواری ئی کرد : « مالاشا ... مالاشا و امه که ، نه گینا دایکت لیت نه دات ، له پیشدا پیلاوه کانت دابکه نه ، وامنیش دیم .. » نه وسا هه ردووکیان پیلاوه کانیان داکه ن و کراسه کانیشیان هه لکرداو هه ردوو لاهه چونه ناو ناوه که وه ، ناو تا قوله بیی مالاشا هاتبو ، بویه قیژانی : « نه زانی نه کولکا ناوه که قووله من زور نه ترسم » نه کولکا ووتی : « نه خیر ئیتر له وه قوولتر نابیت ، نه وه هه موو قوولیه که یه تی وهره بولای منه وه .. » نه وسا هه ریه که یان له وی دیکه نزیک بوه وه نه کولکا ووتی : له سه رخو مالاشا ، له سه رخو پرژهی ناوه که م ئی مه ده له سه رخو برو ... » هه ر له م قسانه نه بوه وه ، که مالاشا به قاچی شه قی له ناوه که هه لدا هه مووی به سه ر بهرگه کانی نه کولکادا پرژان و به قورولیته سواغی دا ، ته نانه ت گه یشته چاووگوشی .. نه کولکا له سه ر نه مه زور له مالاشا توره بوو به ره و رووی رای کرد بوئه وهی ئی بدات .. به لام مالاشا هه ر که دی چی له نه کولکا کردوه زور ترسا و یه کسه ر له گومه که رای کرده دهره وه و به ره و ماله وه چوو ، وا ریکه وت دایکی نه کولکا له ریکاوه نه رویشت چاوی به کچه که ی که وت چی به سه رهاتوو بویه قیژانی به سه ره به چی وات له خوت کردوو گچه به دفره که م ، کچه بچوکه که ووتی : « مالاشا قورولیته ی بوهاویشتم به نانقه ست وای ئی کردم » دایکی نه کولکا ، مالاشای گرت و یه ک زله ی تی سره واند وای کرد که هه موو شه قامه که پرکات له گریه و هاوار بویه دایکی له دهنگی کچه که ی هاته دهره وه و به توره بیه وه قیژاندی به سه ر دراوسیه که یدا " بوله کچه که م نه ده بیت بو ؟ " .

ئیتتر هه ردوو ئافره ته که دهستیان کرد به جنیودانی یه کتری ، جوتیاره کان له کوخه کانیه وه دهره پرین و له ده وریان کوپونه وه ، هه موو به جاریک هاواریان نه کرد که سیش گوی ئی نه بوو چی نه لین و ، نه وه نده ی نه مابوو شه ر له نیوانیاندا دروست بیت . ناله وکاته دا ئافره تیکی پیر دهره که وت که نهنگی نه کولکابوو و به ره و ناوه راستی جوتیاره کان هات و به ناره زاییه وه قیژاندی " نه ی خه لکی به شه ره ف ئیوه ناوا ده کن

له هه فته ی پیروزی دا .. " بو ئیوه شه ره ف مه ندیه که سوپاسی خوا بکن نه ک له ده وری شه ریکی وا کوپینه وه .. " به لام جوتیاره کان هه رگوشیان ئی نه گرت و خستیانه لاهه .

کاتیک که هه موو خه ریکی شه رو جنیو بوون ، نه کولکا چوه ژوره وه و بهرگه که ی ووشک کرده وه و نه وسا جاریکی تر به ره و گوماوه که چوو ، به ردیکی بچوکی تیژی گرت به دهسته وه و دهستی کرد به هه لکه ندنی زهویه که بوئه وه ی جوگه یه کی بچوکی ئی هه لکه نیت له کاتیکدا نه م خه ریکی نه مه بوو ، مالاشاش به ره و رووی هات و دهستی کرد به یارمه تی داننی له هه لکه ندنه که دا به هوی پارچه ته خته یه که وه . تانه وکاته جوتیاره کان له ده مه قالی دابوون که له پر ناوه که به خویم پرژایه ناو نه و جوگه بچوکه ی هه ردوو کچه که هه لیان که ندبوو و به خیرایی به ره و رووی جوتیاره کان کشا هه ردوو کچه که ش به ته نیشتی جوگه که وه هاتن به ره و رویان نه کولکا ووتی : " مالاشا مالاشا به سه " مالاشاش ویستی شتیک بلی به لام نه ی توانی نه و پر مه ی پیکه نینه ی پهنگی خوارد بوه وه تیایدا ده ری نه په رینی .. ئیتتر هه ردوو کچه که رایان نه کردو به وپارچه ته خته یه بی نه که نین که وه ک به له م به ناو جوگه که دا نه رویشت و گه یشته ناوه راستی جوتیاره کان ، هه ر که ژنه پیره که نه مه ی دی رووی کرده هه ردوو ژنه شه رکه ره که و ووتی : " ئیوه که میک ریزی خوا ناگرن !!! " نه وه ئیوه به هوی نه م دوو کچه بچوکه وه شه ر نه کن ، له کاتیکدا نه وان ده میکه له بیریان چوته وه ، نه وه تا به یه که وه به خوشی و به ختیار ی یاری ده کن به خوا نه وان له ئیوه ژیرترن ، هه ردوو ژنه شه ر که ره که سه یری دوو مناله بچوکه که یان کرد و له خویمان به شه رم هاتن ، له کاتیکدا هه موو جوتیاره کانیش دایانه پر مه ی پیکه نین و به بی هوشی خویمان ته ریقی گرتنی و به کوخه کانیاندا بلا بوونه وه .

سه رچاوه :

The World's classics :

— STORIES —

by : Leo Tolstoy pp 201 — 204 London .

منداڵ

چوون فیری ترس ده بیټو چوون چاره سهری ده کړیټ

جه لال خه له ف زاله بی

ماکه وی کړ بوټه وهی دووشمن له گواره [بیچووه] کانی ، دور
بخاته وهو وه له ی بکات ، باله شه بی ده کات ورا ده کات ، به بی

ترس شیوانیکی له شی و هه لچوونی دهروونی زور به هیزه
که تووشی مروف دیت و تین ده کاته هه موو جه سته ی ، تین ده کاته
سه ر باره کانی دهروونی و ته نی و فه رمانه کانی ده ره وه و
ناو خو بی له شی مروف .

نه میش کاتیک پروده دات ، که مروف هه ست بکات به
هه لوئستیک ، یان بلین ترسینه ریک ، که هه ره شه له نه مانی
بکات ، یان زیانکی لی بدات ، نه و ترسینه ره راست بیټ ، یان
به خه یال دروستی بکات .

زور له زاناکان رایان وایه ، که کاتیک منداڵ له دایک
ده بیټ ، نه له ناگر ده ترسیت ، نه له مار ، نه له تاریکی ، له
دووشت نه بیټ نه و دوو شته ش یه کیکیان دهنگی به رزه و ،
نه وی تریان که وتنه له شوینی به رزه وه بو شوینی نزم و چال .
له وهی نه بیټ له ناو هه موو گیان له به ره کانداهه مروف
ترسنوک بیټ و بترسیت ، به لکوو هه موو گیان له به ریک
ده ترسیت ، چونکه نه گهر نه ترسیت ناژی و قرده کات وه
به گویره ی نه و ترسینه ره ش په ووشت ده کات بو نمونه :

نەردە بفریت ، دووشمنە کەشی وادەزانیت ئەم کەو بەالی
شکاردو ناتوانیت بفریت شوینی دەکەویت ، بەم شیوێه
دووشمنە کە لە گوارەکانی دوور دەخاتەووە ئەمجاش دەفریت .

بەلام ناسک کە راوچی دەبنیت ، رادەکات . کەرویشک
دەبنیت هەلۆ بەئاسمانەو دەبنیت خوی مات دەکات ،
کە تانجی بینی رادەکات .

کەلکەکانی ترس :

گومان نیە لەویدا کە ترس کەلکی زۆری هەبوو بو
هەمووکیان لە بەریک ، بەتایبەتی بو مروف . یە کەم کەلکی ترس
ئەو بوو کە بوته هۆی ئەوێ گیان لە بەران قەرنە کەن ، ئەگەر
مروفی کۆن نە ترسایە لە گیان لە بەرە گوشت خۆرەکان ، هەرگز
خۆی لە ئەشکەوت و کوونە تاوێردا نە دەشاردەووە ، زاناگان
دەلێن : ئەگەر مروف نە ترسایە ، هیچ خانووبەرە و قەلاو
تەلاریکی هەلنە دەچنی ، هیچ پەیکەر و پەستگە و نەقش و
نیگاریکی نە دەکردووە نە دەکیشا ، هیچ جوړە پیشکە و تینیکی
بە دەست نە دەهینا .

کەلکی ترس بو مندال ئەوێ دەپاریزیت لە ئاوە ناگر ،
لە کەوتن ، لە پلیشانەوێ رینگەویان ، چونکە ترس جوړە
ئاگاداری و ووریایی یە کە .

زیانەکانی ترس :

لە راستیدا هەلچوونی ترس زیانیکی زۆری هەیه بو
مروف ، چ مندال بیت یان گەرەبیت ، بەتایبەتی ئەگەر ئەو
ترسە لە جیگەیی خۆیدا نەبیت . چونکە ترس جوړیکە
هەشەلەژاندنی لەشو ئەندامەکانی ، بیگومان ئەمە تینی
خرایی هەیه بوی .

ترس ئەگەر لە جیگەیی خۆیدا نەبیت ، یان زۆر بەهیزبیت
دەبیتە جوړە نەخۆشی یەکی دەروونی لە مندالداو ژیانی لی تال
دەکات و تووشی دلەخوربێ و دلەراوکی یەکی زۆری دەکات ،
بەلکوو ئەگەر بەردەوام بیت دەبیتە [موتە کە - الکابوس]

کە چاوی دەچیتە خەو دەچیتە سەرسنگی هەناسەیی کورت
دەکات و خەوی شیرینی لی تال دەکات . جاری واهەیه مروفی
گەرە تووشی نەخۆشی لەش دەکات . زۆر جار مروفی گەرە
لە ترسا هات و چۆی ناو جەماوەر ناکات ، یان هاوڕیتی کەسانی
تری ناکات ، یان بەشداری زۆر و تووویژ ناکات لە ترسی ئەوێ
کە نە کەوێتە هەلەو .

کاتی واهەیه مروف کار و پیشەیی باشی بو هەلەدەکەویت
بەلام لە ترسی ئەوێ کە سەرنەکەوێت تیدا ، نایان کات . لە
ترس زیان بەخش تر بو مندال ، شاردنەوێ ترسە ، چونکە زۆر
مندال هەن ترسەکانیان [خەفە - کبت] دەکەن و خویان نازاو
بە جەرگ دەردەخەن ، بو ئەوێ گالتەیان بێ نەکەن و
کەس و کاریان لیان رازی بن ، بەلکوو زۆر باوکان هەن
بەهەلەیی خویان مندالەکانیان فیری ترسنوکی دەکەن .

چۆن ترسی

مندال دروست دەبیت ؟

وێکۆو : لە سەرەتاوە باسمان کرد ، مندال کاتی کە لە دایک
دەبیت لە هیچ ناترسیت ، ئەوێ سەگ ، نە لە دیمەنی
ناشیرین دەترسیت ، بەپێچەوانەو مندالی یەک دوومانگی بو
هەموو شتی کە لێی نێزیک بیتەو دەشنیتەووە پێدەکەنیت ،
بەلام کە تەمەنی لە سالیکی تێپەری وانامینیت ، بەلکوو
بووەندیکی شت بێ دەکەنیت ، وەلەهەندیکی سل دەکات ، وە لە
هەندیکی تری گومان دەکات و سەرسام دەبیت ، وە
لەهەندیکیان دەترسیت .

بی گومان لیژدها پرسیاریک دیته پیشه وه ده لیت : نه ی
 گوايه که مندال دواي له دايك بوونی فیری ترس ببیت ، چون
 چونی فیری ده ببیت ؟ له وه لایمی نه م پرسیاره دا ، زاناکان
 بوونه ته خاوه نی دوو تیوره وه :

تیوری به که میان ده لیت : به گویره ی نه وه ی که ترس
 جوړیکه له وه له چوونه ده روونیا نه ی که مندال له گه ل خوی ده ی
 هینیته جهان وه ، مانای وایه ترس [پالنه ریک - غریزه] ی
 سروشتی به و به ره میکه له به ره مه کانی کو نه ندای ده مار .
 به و ناوینشانه ی که مندال تاوه کوو گه شه ی پیش نه که ویت و
 هه ندیک له به شه کانی میشکی نه که یه ت ترس فیرنابیت .
 به لگه یه کی تریش بو راستی نه م تیوره نه وه یه ، که دایکی
 مندال ، کاتیک که [له نگه ری - توازن] منداله که ی تیک
 ده چیت ، هه ست ده کات ، به ترس و هه لچونیک تاییه تی
 له سه رده م و چاوی منداله که وادیاره نه مه به شیکه له و
 ترسه سروشتی به ی که له گه ل خوی هانوییتی به ژیا نه وه .

نه وه ی نه م کاره ی چهنه جاریک کرده وه ، ده ی بینی هه ر
 نه وه نده منداله که چاوی به مشکه که بکه و تایه ده گریا دوا یی وای
 لی هات ، نه وه کوو هه ر له مشک بترسیت به لکوو نه وه ی
 تووکه که ی نه رم و نول بوایه لینی ده ترسا ، گیانی تیدا بوایه ،
 وه کوو که رویشک و پشیله ، یان گیانی تیدا نه بوایه ، وه کوو
 که وله ریوی نه م جوړه فیروونه ش پیی ده وتریت ، فیروون به
 ریگه ی [یه بوه ندی - ارتباط] .

زانایه کی تریش که ناوی [باقلووه - Pavlov]
 داهینه ری [فیروونی مه رجی - التعلم الشرطی] یه و
 له زاناکانی رووسی یه پال پشته ی نه م تیوره ی کرده وه .

نه و مندالانه
 کامانه ن که ترسنوک ده بن ؟

وه کوو له سه ره تاوه باسمان کرد :، نه گه ر مندال بترسیت

تیوری دووه میان ده لیت : مندال که له دايك ده ببیت هیچ
 جوړه ترسیکی له گیان و له ده رووندا نیه ، به لکوو له کو مه ل و
 ده وروو به ره وه فیری ده ببیت . نه م تیوره ، تیوریک زور مزده
 به خش و دل خوشکه ره ، له به ر نه وه ی به پیی نه م ترسی مندال ،
 هه رچهنه زیاد ده ببیت و په رده سینیت ، ناوه هاش که م ده کات و
 لاش ده بریت .

یه کیک له و زانایانه ی که پال پشته ی نه م تیوره ده که ن
 زانایه کی نه مریکی یه به ناوی [واتسون - Watson] نه م زانایه
 مشکیک سیی نه رم و نولی نیزیکی مندالیک (۱۱) یانزه مانگی
 ده کرده وه ، تییبینی ده کرد ، که منداله که دهستی بو راده
 کیشاو یاری پی ده کردو هه لی ده گلو فاند به لام دوا ی ماوه یه ک
 هه ر که دهستی منداله بگه بیشتایه ته مشکه که و نه گه بیشتایه ،
 نه و دوو ناسنه ی که له پشته ی خوی وه ناماده کرد بوون ، ده پدان
 به یه کداو ده نگیک به رزی ناخوشیان لیوه ده هات ، منداله که
 داده چه له کی و وای ده زانی نه مه دهنگی مشکه که یه ، دوا ی

له شتيك شاياني ترس بيت ، نه وه كاريكي سروشتي يه ، به لام
نه گبه تي داك و باوك له وه دايه ، كه منداله كه يان بترسيت له
شتيك شاياني ترس نه بيت ، وه كوو :

ترسان له ميلووره ، يان له مشك ، يان له خوډكه و
نه وانگه ل ، يان له جنوكه .

له گه ل نه وه شدا هه نديك له مندالان [ته وانا - استعداد]
يان زياتره بو فيربووني ترس و ترسنوك بوون ، وه كوو :

نه و مندالانه ي كه باوه پيان به خويان نيه ، يان نه و
مندالانه ي له خيزانيدا ده زين هه ست به ثاسايش و نارام
ناكهن ، يان جوړه كرده وه يه ك ده كه ن و دوايي هه ست به
په شيماني و گونا هه كه ن و تووشې به ربه ره كاني يه كي ده رووني
ده بن ، يان باوكيان كرده وه ي زور په قيان له گه ل ده كه ن ، يان
كاري و ايان پي ده سپيرن ، كه ناتوانن نه نجامي بدن ، نه وكاته
هه ست به ناته و اووي و نه توانين ده كه ن و ترسنوك ده بن .

نه و شتانه كامانه ن

كه مندال لي يان ده ترسن ؟

نه و شتانه ي كه مندال لي يان ده ترسن نه مانه ن :

۱ - هه نديك له مندالان له و كه سانه ده ترسن ، كه نه ناسراوون
هه روه ها مندالان ، كه جي گوپكي زوريان پي بكرت ،
ده ترسن ، به تايبه تي له ده ورووبه ريكه وه كه لي ي راهاتبيتن بو
ده وروو به ريكي تازه له گه ل نه وه شدا مندالي ته و اوو
ته ندر ووست باش ، له گه ل هه موو ده ورووبه ريكي تازه دا ،
هه رزوو راديت .

۲ - تاريخي : مندالان زور له تاريخي ده ترسن ، به تايبه تي
نه وانه ي كه ته مه نيان له (۵) پينج سال كه متره ، له گه ل
نه وه شدا ، نه و مندالانه ي كه له تاريخي ده ترسن ، به لگه يان
به ده ست وه هه يه .

بو نمونه روژنيكيان له مندالنيكي (۴) سالي م پرسى :-

- نه وه توله تاریکی ده ترسیت ؟

- ووتی : له بهرته وه یه پیش چاوی خوم نابینم وو سه رم نه دات به دیواره که دا .
وتم : گالته ده که یت دیواره کان لپته وه دوورن

ووتی : نه ی به لکوو بپم له پیاله یه که هه لکه وت وشکا .
له که ل نه وه شدا خه یالی قوولی مندالان ، چه نده ها دیوو درنج و
خیویان له تاریکی دا بو دهره خسینیت و ده یان توقینیت .

۳ - ته نیایی :

مندال زور چه ز به قه له بالغی ده کات ، به تایبه تی
قه له بالغی یه که دایکی تیدا بیت ، له بهرته وه نه که ر به ته نیا
بمینیته وه ده ترسیت .

۴ - مردن :

مندال زور له مردن ده ترسیت ، به تایبه تی کاتیک که
هاوپی یه کی خوشه ویستی ، یان مندالیک ناسیاوی ده مریت و
به بهر چاویوه هه لی ده گرن و ده پیه ن بو گورستان ، وه ده زانیت
له چالیکدا ده ی شارنه وه به گل دای ده پوشن ، به ته نها جینی
ده هیلن چه ند دیمه نیکی سامناک و ترسینه ره ، که خه یالی
لیده کاته وه له چالیک تاریکدا شه و به جینی ده هیلن !! چونکه
نه و نازانیت که گیانی تیدا نیه ! هه رگز له یادم ناچیت دیمه نی
نه و منداله (۵) پینچ سالانی یه ی که روژیکیان به دامای یه وه
بپی وتم :

- توده زانیت که هه قالی مام عه لی مرد ، بردیان بو گورستانه که
خستیانه چالیک تاریکه وه ، قسه که ی ته واونه کردو ووتی :
زور له مردن ده ترسم !

منیش ووتم : بوله مردن ده ترسیت !؟ نه ی باشه چه ز ناکه یت
ببیته چوله که وه که هه قال

ووتی : ده توانم بفرم بومالی دیمه نی هاوپی
وتم : به لی ! نه ی بالت نابیت .

ووتی : زور چه ز ده که م بمرم وه کووه هه قال
وتم : نه ی له مردن ناترسیت !؟

ووتی : نه .

به راستی زور هه له یه که هه نده که سئیک باسی دیمه نی
دوزه خ و جهه نم و تور به یی و توله ی یه زدانی به به زه یی بو مندال
ده گیرنه وه . له به رنه وه ی نه م جوړه هه ره شاننه ، گیانی چالاکي
له مندالاندا ده پوخینیت ، ووره ی نزم ده کاته وه و پق و کینه ی
تیدا درووست ده کات .

شه گیکی تریش ده ترسیت ، له وانه یه له هه موو گیان له به ریک
بترسیت که له شیوه ی سه گد ابیت .
جاری وا هه یه ترسی مندال به شیوه کی راسته و خونیه ،
وه کوو : نه و منداله ی ، که له رووداوی شوتموبیلیکه وه
ده ترسیت ، ده بینین ، له سه ر جیکه ی نووستنه که ش ، که
به بیر یادیته وه ، ده ترسیت و هه موو له شی ده که ویته له رزین و
هه ژین .

نه و کار که رانه ی که تین

ده که نه سه ر فیر بوونی ترس :

۲ - کرده وه :

که سو کاری نه زان ، به تاییه تی دایک و باوکی نه زان ،
جاری واهه یه کرده وه ی ناهه موار له گه ل منداله کانیااندا
ده که ن ؛ نه و کرده وانه ش ده بنه هو ی ترسنوک بوونیان .

۱ - که شه کردن و فیر بوون :

کرده وه ناهه مواره کانیش زورن ، بو نمونه هه ندیکیان باس
ده که یین :

هه ندیک له زانایان ده لین :

۱ - باوک و دایکی نه زان زور سه ر زه نشتی منداله کانیاان
ده که ن .

مندال له ته مه نی (۵) پینج سالیدا فیری ترس ده بیت ، له گه ل
نه وه شدا ته مه نیکی دیاری کراو دانه تراوه بو فیر بوونی ترس ،
وه گومان نیه له وه دا که گه و ره بوون و که شه کردن تینیان هه یه بو
فیر بوونی ترس ؛ چونکه زیاتر قام ده که نه وه و شتی ترسناک و
مرینه ر له شتی بی زیان و بی ده سته لات له یه ک جیاده که نه وه ، له
گه ل نه وه شدا خه یالی به هیزی ، جاری واهه یه ، شتی بی زیانی
به زیان به خش دینیته پیش چاو ، به تاییه تی کاتیک که هه ست
بکات براوخوشکه کانی دایک و باوکی لیدا گیرده که ن .

۲ - داواو داخوازی هه ر شتیکیان هه بیت ، به ووشه ی نه و
هه ره شه وه لامیان ده ده نه وه .

۳ - هه موو کاتیک به راوردی منداله کانیاان له نیوان یه کدا یان
له گه ل مندالانی تردا ده که ن .

زور له زاناکان ده لین مندالی زیره ک ترسنوک تره له
مندالانی زه یین کویر ، له به ر نه وه پیویسته مندالی زیره ک
چاودیزی یه ک و گرنگی یه کی تاییه تی بدریتی . هه ر وه کوو چون
مندال ته مه نی پیشکه ویت ، ترسی زور ده بیت ، ناوه هاش
تاته مه نی پیشکه ویت ترسی که م ده کات و راستی شته
ترسناکه کان و مرینه ره کانی بووون ده بیته وه و ترسی لیان
ده شکیت .

نه م کرده وانه ش ده بنه هو ی نه وه ی که نه و مندالانه
هه ست به نه بانین و نه ویستنی خویمان بکه ن لای که سو کاریان ،
خویمان به سووک و بی که لک ده زانن . نه م جوړه بیر کرده وه ش ،
ده بیته هو ی ترسنوک بوونیان ، که سو کاری زانواو روشنبر ،
نه م جوړه کرده وانه ناکه ن ، له گه ل منداله کانیدا ، به لکوو
کرده وه ی وایان له گه ل ده که ن که باوه ر به خویمان په یدا بکه ن ،
وره یان به رز بکاته وه و ، به زاتیان بکات . هه روه ها ناراسته و
راپه ری یان ده که ن ، بو نه ترساندن و چاوقایمیان ده که ن :

ده بیت نه وه بزاین که فیر بوون تینکی زوری هه یه بو
فیر بوونی ترس . بو نمونه : نه که ر سه گیکی در په لاماری
مندالیک بدات ، نه ک هه ر له و ده ترسیت ، به شکوو له هه موو

باوکی دلسوز ، ده بیت ده ورووبه ریکی پر نارام و
ناسایش و هیمن بو منداله که ی درووست بکات ، نه وه کوو بیخاته

په ژاره و دله راوگي و دله خورپيوه ، به لكوو ده بيته په ناو پاسايه ك ، بو منداله كاني .

چاره كړدني ترسي مندال

۱ - زور چار مندال كه ته مه ني پيش ده كه وښت ، هر له خوښه وه ترسه كه ي به سه ر ده چيت ، به تايبه تي نه و ترسانه ي هوښه كي ناشكه را يان نيه ، وه كوو ترسان له سيسرك و قالونچه و په ربه مريشك .

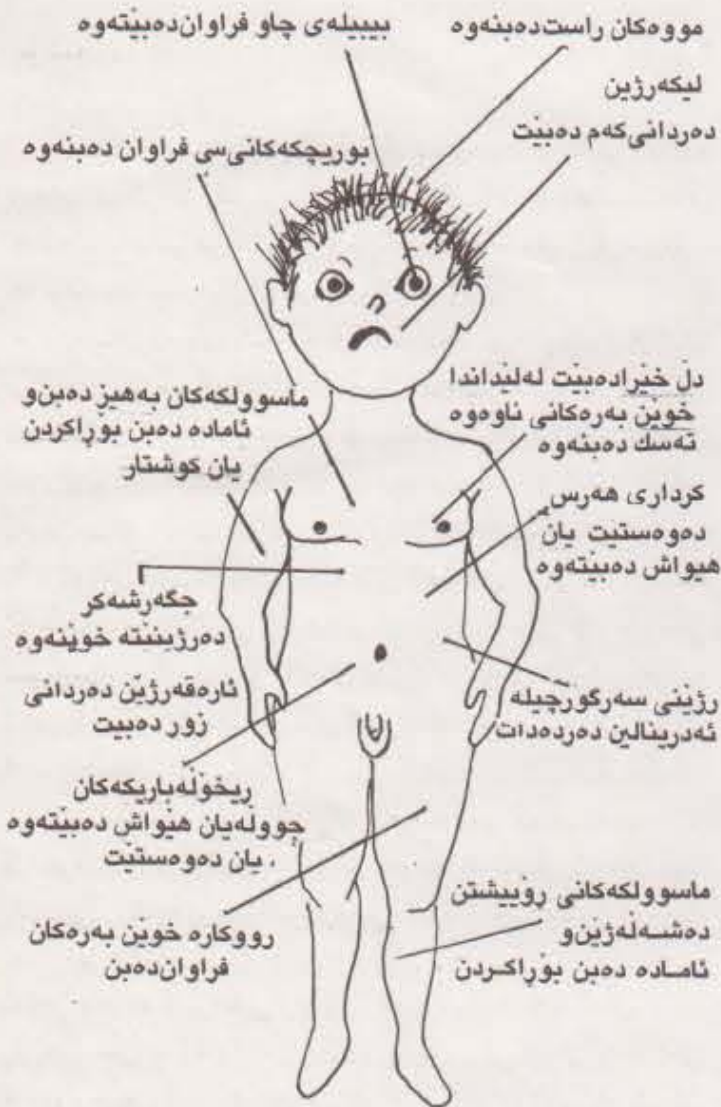
هر چه ند تادره ننگيك ، هه نده ترسيكي له گه لدا ده مينيت بو ماوه يه كي دوور . وه كوو : ترس له ته نيابي ، يان ترس له تاريكي ، يان ترس له هه نده گيان له بهريك .

۲ - ده توانيت ترسي منداله كه ت بشكښت ، به ده ست نيشان كړدن و ديارئ كړدني ، نه و شته ي كه لني ده ترسيت ، وه چون لني ترساوه ، وه بوچي لني ده ترسيت . دواي نه وه به شيوه يه كي ناسان روويه رووي نه و شته ي بكه ره وه ، تابوي دهرده كه وښت كه ترسي ناوښت .

۳ - نه خه له تيت هه نده كړده وه يه كي ناپه سه ندي له گه ل بكه يت ، كه تووشي زياني دهر ووني بكات .

وه كوو : گالته ي پي بكه يت ، يان پني پي بكه يت ، يان بيشكښت لاي مندالني هاوړني و هاوته مه ني خوي ، يان لني تووره بيت له به رنه وه ي كه ده ترسيت ، يان هر شه ي لني بكه يت به و شته ي لني ده ترسيت ، يان پشت گوښي خه يت و پرسياړي لني نه كه يت ، به شكوو ده بيت نه وه نده رووي بده يتي و بيلاوښت ، تا دلي خوښت بو ده كاته وه و هه موو په ژاره يه كي خوي ناشكه را ده كات ، نه و كاته چاره ي ده كه يت .

۴ - نه كه يت باسي نه و چيروكه خه يالي يانه ي بو بگيرته وه كه باسي ديوو درنج و خيوو نه وانگه ل ده كهن ، نه و چيروكانه ي كه له كه لكه له ي خه يالي مندال دهن ، خه وي خوښي شه واني بي دهنكي له چاو ده بزكښن . نه و چيروكانه ش ، وه كوو : چيروكي ديوه ره ش و ديوه سبي ، نه و چيروكه ترسینه رانه ي كه مندال گوښان لنيان بيت موو چوپكه به ته وقي سه رياندا ديت و

نهم وينه يه گرنگرين ، نه و گورانانه ، ديارئ ده كات كه به سه ره شي مندال ديت ، له كاتي هه لچووندا تير هه لچووني ترس بيت ، يان جوړه هه لچوونكي تري بيت .

له پاژنه ی پیاڼه وه دهره چیت . باش وایه که شه و چیروکانه ی بو بگپړته وه ، که نامانجه کانیاڼ په روهرده یین .

اهم المصادر :

- ۱ - مجلة الام والطفل العدد ۳۷۵ - السنة ۲۲ - آذار ۱۹۷۸
- ۲ - مجلة الام والطفل العدد ۲۸۶ - السنة ۲۳ - شباط ۱۹۷۹

بو نمونه :

- ۳ - مخاوف الاطفال تأليف هيلين روس ، ترجمة الدكتور محمد خيرى اشرف وتقديم الدكتور عبدالعزيز القوصى . ط ۱ ۱۹۵۵ مؤسسه فرانکلین للطباعة والنشر - القاهرة نيويورک
- ۴ - الطفل في مرحلتى الطفولة المتأخرة والمراهقة - باللغة الكردية - ط ۱ جلال خلف ژالهی - ط ۱ مطبعة (حسام) بغداد ۱۹۸۳
- ۵ - ومصادر اخرى .

ته گهر منداله که ت له سه گ دهرسیت ، باسی سه گ و وه فای سه گی بو بگپړه وه ، شه و سه گه به که لک و دلسوژانه ی که هه میشه پاسی مرووف و ران و بزنگه له کانی مروقیان کردو وه ، که چه نده ها مندالیان له مردن رزگار کردو وه .

۵ - له بهر شه وه ی که مندال چاولیکه ره و دایک و باوکیش پيشه وان بو منداله کانیاڼ ، نابیت هیچ جوړه ترسینک دهر برن له ناست و به رامبه ریان ، چونکه مندال دایک و باوکی به زری پوښ داده نیت ، دژى هه موو ترسینه ریک شه مجا شه گهر شه وان ببینیت به ترسنوکی ، شه وه شه م به جاریک دهر ووخت .

۶ - شه گهر منداله که ت له تاریکی دهر ترسیت بو شه وه ی که ترسه که ی له تاریکی بشکیت و نه مینیت : باش وایه باسی سوو ده کانی تاریکی بو بکه یت و بلنیت سوو دی تاریکی شه وه یه که مرووف و گیان له به رانی تری تیدا ده چه وینه وه .

۷ - راهینان :

راهینانی مندال له نزیک بوونه وه ی گیان له به ران و کرده وه کردن له که لیاندا ، دواى شه وه ی له زیانیان شه مین بیت باشترین ریگه یه بو به زات بوون و به جه رگ بوونی مندال . بو نمونه :

شه گهر هه ر له شیره خوړی یه وه . رای به نیت که له تاریکیدا بنویت ، یان به ته نها له ژوریکدا بنویت ، بى گومان که فامی کرده وه هیچ ناترسیت : به لام تو هه ر له و روژه ی که گوښی ده که یت له باوه ش خوتا یان قنورکه و بیشکه که ی له پالتا دابته یت ، دواى شه وه ی که فامیشی کرده وه ناویریت به ته نها بنویت بو نمونه :

منداله کانی دیهاته کان نه له سه گ ، نه له میلووره و قالونچه دهرسین ، یان زور مندال هه ن چ له شاروو چ له لادی به شه وان ، شه گهر له ژووری نوسته که یاندا چرا بسووتیت ، خه ویان لی ناکه ویت .

چه ند تیبینی یه ک :

۱ - دهره ینه رو هونه رمه ندى گوڤاره که بو ی هه یه ده ست کارى ، شه وینه بکات ، که پروودانه کانی هه لچوونی ناشکه راکراوه .

۲ - بو ی هه یه که دیمه ن و وینه ی تری بخاته پال وه کوو : شه م وینانه : یه که م :

وینه ی باوکیک یان دایکیک ، یان هه ردوکیان که هانی منداله (۲) سالی یه که یان بده ن که نزیکی گیان له به ریک بیته وه ، بوته وه ی ترسی بشکیت ، نیتر شه وگیان له به ره سه گ بیت یان هه رچی یه کی تری بیت . دووهم :

یان وینه یه کی خه یالی زانای شه مریکی واتسون که چون مشکه که ی نزیکی مندالیکی (۱۱) مانگی کردوته وه ، منداله که هیچ لینی نه ترساوه له سه ره تاوه . سییه م :

هه ر دیمه نیک که خو ی به باشی ده زانیت .

کورته باسیک ده رباره ی کلکداری هالی

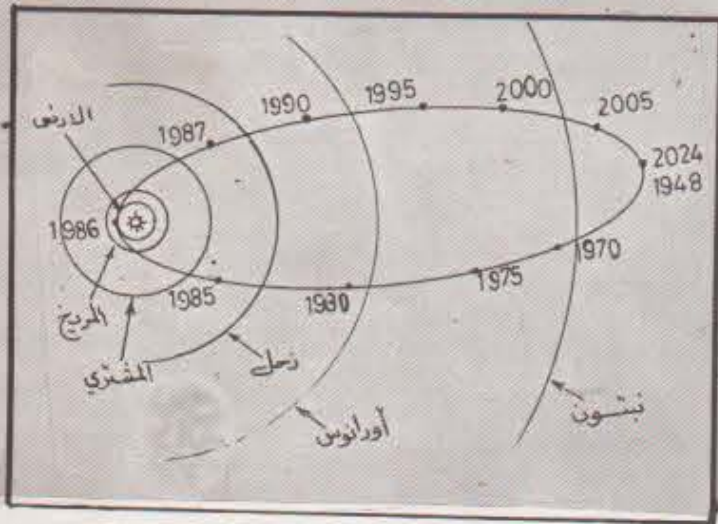
ناماده کردنی
سلام محمد اسماعیل

کولیزی زانیاری / زانکوی صلاح الدین

شوینی پوژ وهرده گریټ ... میژووی سهردانه کانی ئەم کلکداره
ئەگەر یتە وە بو ٢٤٠ پ. ز. ، لە وکاتە وە تانیستا ٢٩ جار لە زەوی
نزیك کە وتۆتە وە . بویه کە م جار زانای بە ریتانی (ئەدمون
هالی) لە سەده ی هەژده هەمدا لە ریزه وو کاتی بینینی ئەم

کلکداری هالی و نزیك بوونه وە ی لە زەوی :
پاش ههفتا و شهه سال و به سهردانیکێ تازه ، جاریکێ
تر کلکداری هالی لە زەوی نزیك ئەکە ویتە وە . زهوش ئەم جار
به چاویکی زانستی یانه تی زه پروانی و به بیریکێ فراوان و
پیشکە و تنخوازانه ی دور له بیرواری خه یالاوی کون ،
پیشوازی لی ئەکات .

کلکداری هالی به دەوری خوردا ئەسوریتە وە و
خولگه یه کی هیلکە یی لاکیشە یی^(١) هه یه ، هه موو ٧٦ سال
جاریک سوپیک به دەوری پوژدا ته واو دهکات ئەم کلکداره له
سەرو کلک پیک هاتوو ، سهریش بریتی یه له ناویکی رهقی
به ردین وه یان لینی په ستر او ، به هوی نزیك کە وتنه وە ی له
پوژه وە توژی سەر وە ی ئەم تەنە رهقه شی ئە بیتە وە و چینیکی
گازی خهست و چر به دەوری ناوکدا دروست ئە بیت ، که
زور به ی زوری قه واره ی سەری کلکدار پیک ده هینیت ، پاش
ئە وە ی ئەم تەنە له زەوی نزیك ئەکە ویتە وە به هوی کارتی کردنی
پاله په ستوی تیشکا وەری و پوژه باوه (ضغط الاشعاع والريح
الشمسية) هه ندیک له و مادده گازه چره ی به شیوه ی کلک و بو
چه نده ها ملیون میل دریز ده بیتە وە^(٢) و ناراسته ی پیچه وانە ی

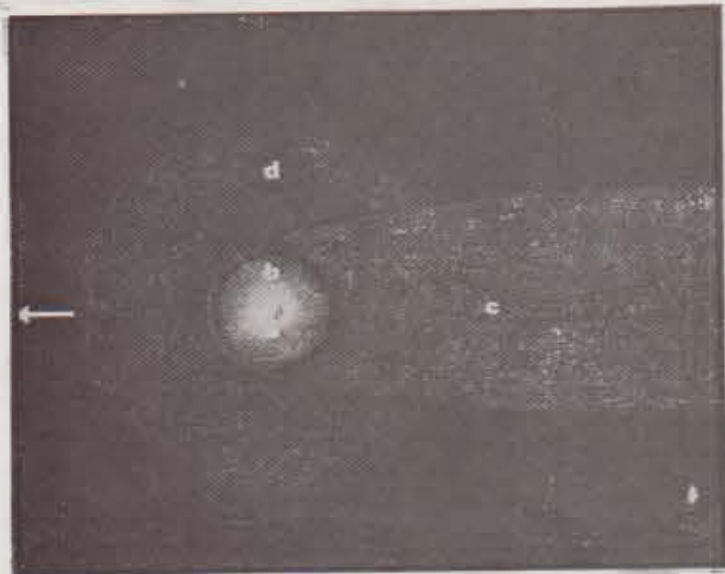

هیلکاری به شه کانی کلکدار .

کلکه که ی نژیکه ی ۵۰ ملیون میل ده بیت ، دور ترین خالی له
 پوژه وه ، له سه ر خولگه که ی ، که نه یگاتی ده که ویتنه نیوان
 خولگه ی دووپه روانه ی نبتون و پلوتونه . به هوی ساردی نه و
 ماده هیه ی لی پیگ هاتووه پروناکی نی یه ، نه وه ی هیه یه تر
 بریتی یه له و پروناکی یه دراوه یه ی له پوژه وه وه ری گرتووه .
 کلکداری هالی له ناوه راستی مانگی کانونی دووه می
 سالی ۱۹۸۵ دا خولگه ی په روانه ی موشته ری بریوه و پرووه
 خورکه وتوته ری . له ۱۸ ی تشرینی دووه می هه مان سالدا هالی
 ده گاته نیوه ی سه رووی گوی ناسمان بو که م به ختی
 دانیشتوانی سه روو هیلی یه کسان ی ، بریوه ی نه م جارهی
 کلکداره که جیاوازی هیه له گه ل نه و بریوه ی له سالی
 ۱۹۱۰ دا بری بووی (به گویره ی زهوی) ، به وه ی له وانه یه
 نه و دانیشتوانه کلکداره که نه بینن وه یان که متر بی بینن .
 به لام دانیشتوانی خوار هیلی یه کسان ی به یان یان ، به ماوه یه ک
 پیش ده رکه وتنی خور ، گه ر سه یری ناوه ندی ناسمان بکن به
 چاوی ناسایی کلکداره که به دی ده کن پاش نه مه کلکداره که
 وون ده بیت تا مانگی نازارو نیسانی سالی ۱۹۸۶ له دووه م خالی
 بینینی داو له نیوه ی خوارووی ناسماندا ده رده که ویت ، له م

کلکداری هالی ۱۹۱۰

خولگه ی کلکداری هالی

کلکداره ی کولپوه ته وه ، راستی بو چوونه کانی نه م زانایه وای
 کرد کلکداره که هه ر به ناوی خویه وه ناو بنریت .
 دواچار که بینرابیت سالی ۱۹۱۰ ز . بوو که به چاوی
 ناسایی به دی نه کرا ، له و سه ردا نه یدا ، کلکداره که ، به نیوان
 پوژو زهوی دا تیپه پ بووه و ناراسته ی کلکی کلکداره که پرووه
 زهوی بووه . بارستایی نه م کلکداره ۱۰ ملیار تونه ، تیره که ی
 نژیکه ی ۵،۴ هه زار کیلومه تر ده بیت ، کاتیک له پوژ نژیک
 نه که ویتنه وه (واته نه و کاته ی له زهوی نژیک که وتوته وه)

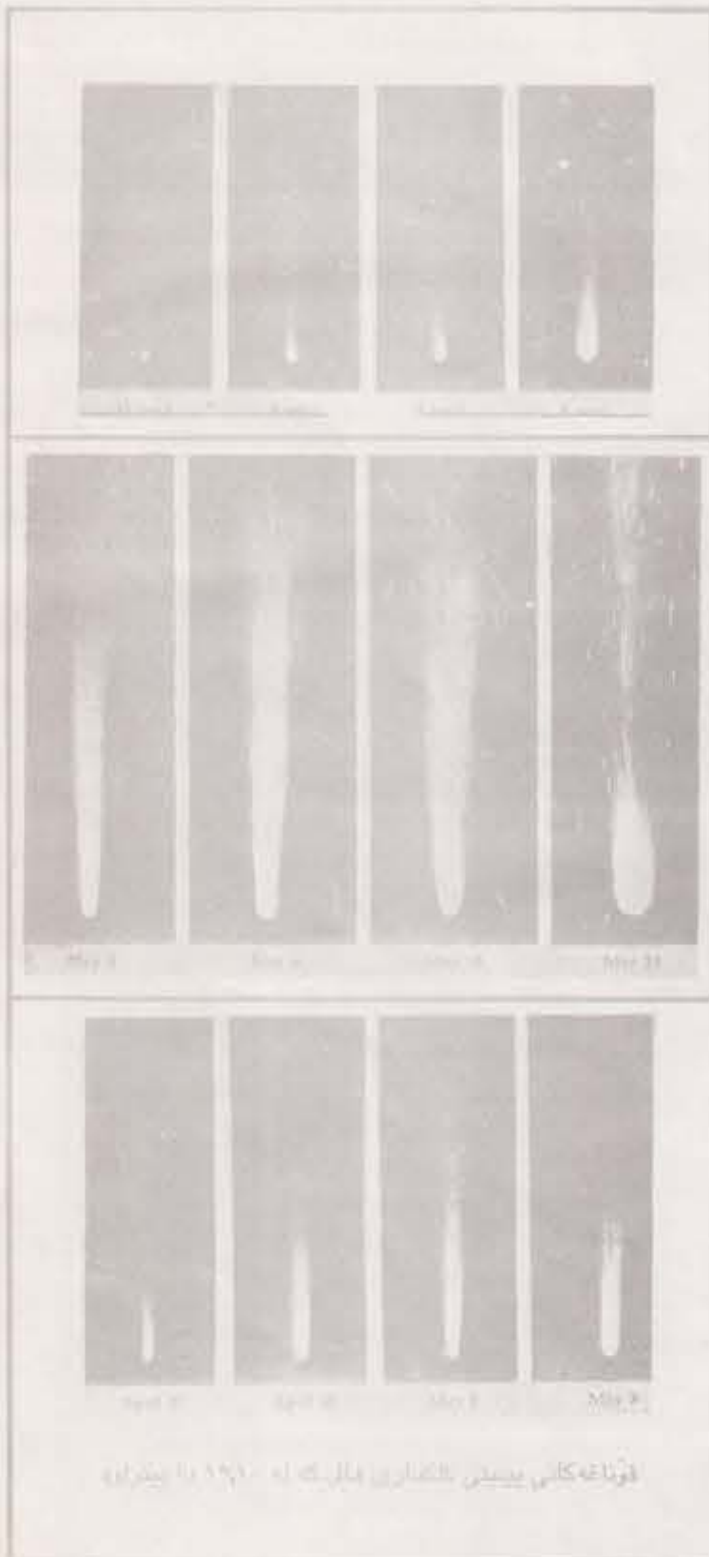
کاتهدا کلکی کلکدارهکه به هموو ناوندی ناسماندا بهخش
تهبیتهوهو دریزی بهکشی دهگاته ۵۰ میلیون میل . ثم جاروش
دانیشتوانی سهروو هیل بهکسانی کهمتر بهدی دهکن و به
راکشای له ناسوی ناسماندا بهدی دهکن .

نزیکنین خالی کلکدارهکه له زهوی بهوه له ۱۱ ی نپسانی
۱۹۸۶ دا دهبیت^{۱۱} ، پاش تهوهی پروناکی کلکداری هالی کهم
دهبیتهوهو وورده وورده بهروو نادباری دهپوات تا له قولایی
ناسماندا وون دهبیت و دهست دهکاتهوه به کوچه ۷۶
سالی بهکهی تاله سالی ۲۰۶۲ ز . دا وبهسهر داتیکی تازهسهر
له نهوهی سهدهی بیست ویه کهمی سهرزهوی عدا تهوه

زانایانی گهره وون له م دوو سالی دیوایی دا چناودین
کلکداری هالی یان کردو دیاره بهکی تازه میان بو ناشکرایوو
تهویش خولانهوهی سهری کلکدارهکه به به دهوری خویدا ،
وایان لیک دایهوه که تهو گورانی پروناکی به له سهرووی
کلکدارهکه (هندی جار تریک و هندی جار پروناک دهبیترا)
دهگه رپتهوه بو خولانهوهی کلکدارهکه به دهوری خویدا هموو
۱۰،۲ کاژیر خولیک ته و او دهکات .

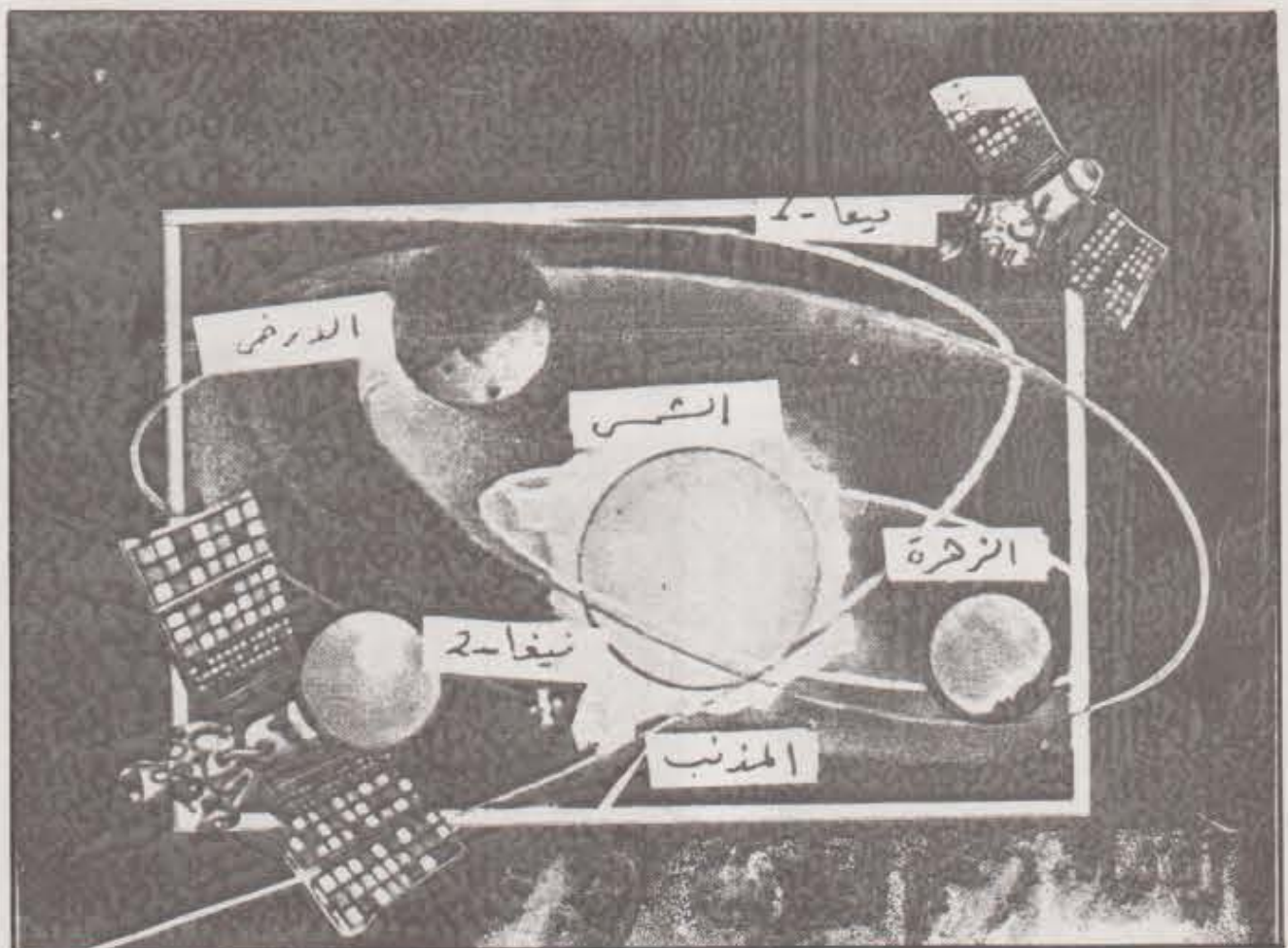
به رنامه ی خو ناماده کردن بو پیشوازی کردنی هالی -

زور له ولاته پیشکه وتوو هکان به چند قوناغیک مووشه کی
بویشایی و مانگی دهستکردیان ناردوو به بو بویشایی گهره وون
تایوانن به هویانهوهو له نزیکه وه زانیاری تازه دهرباره ی هالی
وهر بگرن . به که مین قوناغ به کیتی سوقیهت دهستی پی کردوله
کانوونی دووه می سالی ۱۹۸۵ دا دوو که شتی بویشایی نارد به
ناوی (فیکا ۱ و فیکا ۲) هوه ههروه ها ولاته به ککرتوو هکانی
ته مریکا دوو که شتی ناماده کردوو ، به که میان (سولار
ماکس) ه که هندی له کارهکانی بریتی به له کرتنی بیتی هالی و
تومار کردنی نه خشی تهو نیشکه سهروو بته ویشایی بهی که له
به شه چره کهی چه فی کلکداره که وه دهردمچی ، به هوی
تهویشه وه توخمه کانی به شه چره که دیاری دهکرتیت . وه
دووهمیان ناوی (پایونسیر فینوس) هو له خولگه به کی دهوری

زوهردا دائه نری ، له مانگی شوپاتدا وینهی هالی ده گرت کاتیک به دوری خوردا ده سورپته وه ، ههروه ها نه اندازه گری شه به نگی تیشکی سه روو بئه وشهیی (مقیاس طیف الاشعة فوق بنفسجية) به کار ده هینیت بو پیوانی کولان وه له چونی گازی هایدروجینی ناوکلکداره که تا بتوانن به هویه وه هیندی ناوی به هه لم بوو تیایدا بدوزنه وه . وه له کانونوی دووه می داهاتودا به هوی مه کوی بو شایی چالنجه ره وه مانگیکی دستکرد ده نیردریت بو نزیک هالی ، شه مانگه دستکرده نامیریکی تاییه تی تیا به که هه ندی زانیاری له سه رکلی کلکداره که له ماوهی ۴۸ کازیردا وه رده گرت و ده گه رپته وه ناو مه کۆکه . مه کۆی بو شایی کولومبیا ش تا قیگه به کی بو شایی و

نامرزی وینه گرتن و ته له سکوبی تیشکی سه روو بئه وشهیی داده به زینته سه ر پوی کلکداره که . نه وی شایانی باسه له به رنامه که یاندا وابریار دراوه هه موو که شتی بهوشایی به کان له ماوهی (۶ - ۱۲) ی نازاردا بگه نه نزیک هالی و زانیاری لی وه ر بگرن . به لام نازانسی ناسمانی ئه وروپا (وكالة القضاء الاوربية) له ته مووزی ۱۹۸۵ دا که شتی به کی ناسمانی به ناوی (جیوتو) وه ناردوه بو پیشوازی کردنی هالی و به دوری ۲۰۰ میل له سه ری کلکداره که وه نزیک ده که ویته وه . شه و کاره گرنگانه ی شه که شتی به به نه نجامی ده گه نیت بریتی به له ناردنی وینه ی ته له فزیونی پروون و ناشکرای هالی ، ههروه ها ناردنی زانیاری وه رگیراو له سی پیوه ری شه به نگی ، له گه ل

Galileo 1 و Galileo 2 پیشوازی هالی ده که ن

ئەمانەدا خويندەنەوھى چەند ئامپرازىكىش دەنيرىت وھكو :
 ئامپرازى ھەست پىي كىردن بە بەرىھە ووتنى ووردىلە كانى ناوچىنە
 گازى يەكە ، ئامپرازى شى كىردنەوھى ئەلەكترونى ، ئامپرازى
 دىيارى كىردنى ئايون ، ئامپرازى پىوانى بوارە موگناتىسى يەكە .
 ھەروھە يابانىش كەشتى يەكى بە ناوى (پلاننىت) ھوھ
 ئامادە كىردوھە و پىيار واپە لە ۸ى ئازارى داھاتوودا بە دوورى
 ۶۰ ھەزار مىل لە كلكدارەكە وھ نىزىك يەكە وپتەوھە كە تەنھا چوار
 ئامپرازى ھەلگرتوھە ، چونكە ناتوانىت لە ۲۶،۵ پاوھند زىاتىر
 ھەل بگىرىت .

سەبارەت بە دوو كەشتى (فېگا ۱ و فېگا ۲) ، زانا
 فەرەنسى و ئەمىرىكى و ئەوروپى يەكان ھاوشان لەگەل زاناىانى
 سوڧىھە تدا كارەكانى دوو كەشتى يەكە جى بە جى دەكەن ،
 ھەرىكە لە كەشتى يەكانىش پىك ھاوھە لە لوولە كىكى گە وروھ
 چەندەھا ئامپراز و ئامىرى تىداپە ، ھىندىكىيان برىتىن لە :-

ئامپرازى ناردنى شەپولى رادىيوى ، ئامىرى وىنەگرتنى
 تەلە فزىيوى ، ئامپرازى پىوانى توندى بوارى موگناتىسى ، وھ لە
 لوتكە گوپى يەكەى كەشتى يەكەدا بالونىكى دروستكارى
 فەرەنسى ھەپە بەكار دەھىنرىت بوڧداپە زاندنى ھەندىك ئامپراز بو
 سەر پەروانەى زوھرە بە نىيازى دەست كە وتنى زانىارى
 دەربارەى بەرگى چىنە ھەواكەى دەررى پەروانەكە ، ھەروھە
 دوو بال لە كەشتى يەكە جىا دەبىتەوھە كە خانەى كارو
 بووناكى يان تىداپە ووزەى كارەباپى بە ھوى تىشكى پوژوھە
 دروست دەكەت و دەھىدات بەكەشتى يەكە . لە ئامپرازە
 ئالوزانەى فېگا ھەلى دەگىرىت ئامپرازى (سامسون) ھە ، كە نىياز
 واپو كەشتى ئەوروپى (جىوتو) ھەلى بگىرىت ، بەلام لەبەر
 ئالوزى ئەم ئامپرازە نەى توانى . ئەم ئامپرازە برىتى يەكە لە
 سنوقىك كە ووردكەى ناوچىنە گازى يەكەى كلكدارەكە دىتە
 ناوى ، ھەر ووردكە يەك كە دىتە ناو سنوقەكە وھ خوى دەكىشىت
 بە پەپەكە يەكى ئەلە منىومى دا ، بەوھ نىشانە يەكى كارەباپى
 دروست دەبىت كە توندى يەكەى پىشت دەبەستى بە بارستاپى و
 چرى ئەو ووردكانەى ناوچىنە گازى يەكە وھ ، پاشان بە ھوى
 ئەم زانىارى يانەوھە قەبارەى ووردكەكانى ناوچىنە گازى يەكە
 دىيارى دەگىرىت .

نىزىك پىوونەوھە يازمەتى دانى يەكتىرى (لە بوارى
 زانستى دا) لە نىوان زاناىانى وولاتە پىشكە و تووھ كاندا بەوھدا
 دەردەكە وى كە يەك ھەول دەدەن بوڧدوژىنەوھە دىيارى كىردنى
 شوپىن و ئاراستەى دوو كەشتى (فېگا ۱ فېگا ۲) . نىستگە
 ئەمەرىكى كان زانىارى تەواو دەربارەى شوپىنى دوو
 كەشتى يەكە و كلكدارەكە دىيارى دەكەن . زاناىانى سوڧىھە تىش
 ئاراستە كىردنى فېگا ۱ بە ئەنجام دەگە يەنن تاماوھى ۶ ھەزار
 مىل لە بەشە چەرەكەى كلكدارەكە نىزىك دەكە وپتەوھە بە مەرجىك
 ئاراستەى جوولەى كەشتى يەكە بە پىچە وانەى ئاراستەى
 جوولەى كلكدارەكەوھ دەبىت ، لەو كاتەدا ناوھندە خىراپى
 كلكدارو كەشتى يەكە (بە پىي يەكتر) نىزىكەى ۷۰ كم كاژىر
 دەبىت . واپىيار دراوھ لە ۶ى ئازاردا كەشتى يەكە بگاتە
 نىزىكتىن خال لە كلكدارەكەوھ ، كەشتى يەكەش تەنھا ماوھى
 چەند خولەكەك دەتوانىت لە وبارەدا بەمىنىتەوھە ، لەم ماوھەدا
 كەشتى يەكە زوربەى كارە زانستى يەكانى بە ئەنجام
 دەگە نىت . يەكەك لە كارە ھەرە گىرنگەكانى ئەم دوو كەشتى يە
 ئاراستە كىردنى دوو ئامىرى وىنەگرتنە بەرەو ناوچە چەرەكەى
 كلكدارەكە ، كە چەند وىنە يەكى زور رىك و پىك و تەواو نىزىك
 بەرھەم دەھىنرىت ، ئەم وىنە گرتنەش بە ھوى ئامپرازى تاپىتە
 كومپىوتەرى يەوھ ئەنجام دەدەرىت ، وىنەكانىش وادەردەچن كە
 ھەر وھكو ئەوھ واپە لە دوورى ۱۸۰ پى لە بووى كلكدارەكەوھ
 دەستگىر بوپى ، ھەر لەم كاتەدا زاناىانى سوڧىھە ت دەست
 دەكەن بە شى كىردنەوھى زانىارى يە وەرگىراوھكانى فېگا ۱

و فېگا ۲ ، وھ ناردنى زانىارى تەواو بوڧكەشتى (جىوتو) تاپتوانىت
 لە ۱۳ى ئازاردا ماوھى ۳۰۰ مىل لە سەرى كلكدارەكەوھ نىزىك
 يەكە وپتەوھە . بەم جوړە بە تىپە پىوونى كات كلكدارى ھالى بە
 سەردانى تازەى لە زەوى نىزىك دەكە وپتەوھە ، زاناىان و چاودىرە
 ئاسمانى يەكانىش ئامادەپى خويان بوڧئە و پىشسوازى كىردنە
 دەربىرەوھە دىيارى دەستىشيان بوڧمروڧايتەى ئەو وھ لامانە يەكە
 لە چەندەھا مەتەلە پىرسىار بەجى ماوھە بەخشىنى زانىارى
 تازەپە دەربارەى سىروشتى ھالى و ئاشكرا كىردنى
 نەپنى يەكانىتەى

وهيان كلكى . ته گەر ناوکی سەر بەرزەوی بکەوێت" (کە ئەمە زۆر دەگمەتە چونکە ناوکی کلکدار زۆر زۆر بچوکتەرە لە هەموو لەشی کلکدارە کە و لە زەوی) . بە هۆی بیری کەشی زەوی و بیا داگێشانی بەرووی زەوی دا جگە لە بەیدا بوونی دەنگی کێ و وەرە لە رێتە وە بە کێ بی شوێنێ ترسێتە روویان کردنی ئەو شوێنێ بەری دەکەوێت . هیچ کاریکی تر ناکاتە سەر بەشە کە ی تری زەوی و مەرقایەتی لە ناوایات . خۆ ئەگەر تەنها چینه گازی بەگە ی سەری کلکدار وهیان کلک (کە ئەمە یان زیاتر شیائو ترە چونکە دەیه ها ملیون میل درێژە) بەرزەوی کەوت لە بەر چوکی ووردکە کانی ناو چینه گازی بە کە هیچ ئەنجامیکی رووخینەر بەدی ناکرێت . ئاتمیستا لە جووری بەسە گد ادانی دوویم (واتا کلک و زەوی) دوو جار رووی داوه . بەکە میان لە رۆژی ۳۰ی حوزەیرانی سالی ۱۸۶۱دا بوو کە هیچ کاریکی خرابی بەرزەوی ئە بەخشی . تەنانەت جگە لە گەردوون ناسەکان کە س بی سەزانی دوو میشیان لە ۱۹ی ئایاری سالی ۱۹۱۰دا بوو کە زەوی چوو کلکی کلکداری هالی یەو . زەوی شپتەکان بەکەم شەویان بە لینی ئەبینی . بەلام زانیاریانی رواتگە (مرصدی (بیکدی سدی)ی فەرەنسی دیار دە ی تیشکدانەوی رۆوناکی یان لە دەوری خۆرو مانگدا بە ئاشکرا بینی . کە هەر وەکو ئەو وایوو خەرمانەیان دابی . ئەم رووداوەش تەنها بە هۆی هەوریکە و دەبیست کە لە ئەتومی گەردوونی (ذرات الکویة) بیک هاتی کە تیرە کە یان بە شیک بیست لە ملیونیک بەشی بەک مللی مەتر .

ئەوی شایانی باسە هیچ شوینکاریکی کارەبایی یان موگناتیسی لە سەر رووی زەوی بەدی نەکرا . بەلام لەوانە یە لە چینه بەرزەکانی کەشی زەوی دا رووی دابی .

کوئایی کلکدار .

ئێستابلینی سەر تەمەنی کلکدارو بېرسین . ئایا کلکدار بە گشتی وکلکداری هالی بە تاییەتی . تەمەنیکی دیاری کراویان هەیه یان بوونیکی تاسەر؟ ئەو هی ئاشکرا یە و بە یاسای بوون دادەئیریت ئەو یە کە هەموو شتی ک لە دنیای بووندا . هەرچە نە تەمەنی بوونی درێژخایانیش بیست رۆژیک دیت کەم

هەنگ لە ومانگە دەست کردنە ی بویشواری کۆنی هال بەکار دەهێنریت

ئایا دەشیست کلکدار بەرزەوی بکەوێت ؟

لەوانە یە هەندێ لە رۆشنییران ئەم پرسیارە لە خۆیان بکەن و بەگە میویشیان بو تەو بچیت کە لەوانە یە ئەم کارەساتە هەر وەشە لە بیرونی ئارەمیران بکات . بەلام روودانی ئەم بەریە کە وێتە زۆر دەگمەتە . چونکە کلکدارە کە زەوی لە بەک خولگە زانی تا روودات . وە زۆر زۆر دەگمەن بی دەکەوی لە بەک خالی سەر خولگە یاندا بەک نگرین و بەریە ک بگەون . ئاتمیستا بێر لەو بەک یەو کە ئەگەر کلکداریک بەرزەوی بکەوێت چی روودەات . لەم کاتە دا یان سەری کلکدار بەرزەوی دەکەوێت

ئینسکلۆپیدیا

له میژوودا

کۆرین و ناماده کردنی
که مال جه لال غه ریب

به شی دووهم

به ره و خوار (واتا هه تا ئیستا) به زۆری ئه تله سی جیهانی و
فه ره نگی جوغرافی و فه ره نگی زمانیان تیدایه . هه روه ها
زۆر به ی ئه و ئینسکلۆپیدیا تازانه ی که به فه ره نگی جیهانی
(المعجم العالمي = Universal Lexicon ۱۷۲۲ - ۱۷۵۰ ده ست
به ده کن ، واتا ئه و فه ره نگی که له لایه ن کتیب فرۆشی
لایبزیکی به وه جوهان هه نریخ زیدله ره وه Johann Heinrich Zedler
دانراوه هه ندیک بابه تیان ده رباره ی میژووی ژیان (سیره =
ترجمه الحیاة Biography) تیدایه ، به تایبه تی میژووی ژیانی
هه ندیک له و مروفه به ناوبانگانه ی که ئه وساکه هه ر له ژیاندا
مابوون که چی چاپی به که می ئینسکلۆپیدیا ی به ریتانی =
Encyclopaedia-Britannica ی ۱۷۶۸ - ۱۷۷۱ هه رگیز بابه تی
ئه وتوی تیدانه بووه که به یوه ندی به میژووی ژیانی که سانه وه
هه بیت . که وره ترین ئینسکلۆپیدیا ی ئیسپانیس ناوی
ئیسپاسایه و (Espasa) له سالی ۱۹۰۵ وه هه تا ئیستا
هه ره رده وامه . فه ره ننگدانه ر (معجمی = Lexicographer)
هه نری واتسون فۆوله ر (Henry watson fowler) له پیشه کی چاپی
به که می سالی ۱۹۱۱ ی (کورتی فه ره نگی نوکسفۆردی

ئینسکلۆپیدیا به شیوه یه کی گشتی : -
پۆلی (ده وری) ئینسکلۆپیدیا : - له ناو هه موو سه رچاوه هه مه
چۆره کاندایا : فه ره نگی (قاموس = معجم = Dictionary) و
ئه تله س (اطلس = Atlas) و فه ره نگی جوغرافیا
= Gazetteer و رابه ره کاندایا (دلیل = Directory) ته نها
ئینسکلۆپیدیا به که به کاریکی بوخت و ته واو دابنریت . چونکه
ئه وانی تر ته نها کورته باسیکی ئه و بابه تانه ده کن که بویان
ته رخان کراون و ته نها هه ر ئینسکلۆپیدیا شه که هه ول ده دات
زانستی به کی راست و به وان ده رباره ی ئه و بابه تانه بدات که
باسیان ده کات . بو ئه م مه به سته ش چه نده ها راقه و نه خشه و
هیلکاری و (رسم تخطیعی) کارت و خسته ی هه لژماری (جداول
إحصائیه = Statistical tables) به کار ده هینیت ، جگه له
سه رچاوه کانی (مرجع = مصدر = Reference) باسه کان ،
ئه و چه ند ئینسکلۆپیدیا تازه یه ی که له ئینسکلۆپیدیا تازه که ی
ئه براهام ریی Abraham Ree ی سالی ۱۸۰۲ - ۱۸۲۰ . و
ئینسکلۆپیدیا پۆلین کراوه که ی (واتا رژیمی به که ی) Systematic
Encyclopaedia سالی ۱۷۸۲ - ۱۸۲۲ وه وه ده ست به ده کن

ئینگلیزی باو) دا = The concise oxford Dictionary of current english نووسیویتی که وا (فهره نگیك که تاییهت بیت به به کارهینانی وشه و دسته واژه - شبه جمله - عبارة Phrases زانستی تهنها دهر باره ی نه و شتانه پیشکەش دهکات که نه و وشه و دسته واژانه یان بو ته رخان کراوه) له بهر نه وه نه و فهره نگی ئینسکلۆپیدیایه ی^(۱۷) که میژوو که ی دهگه رپته وه بو سه ده ی دههم یان یازدههم واتا (سویداس Suidas) پردیکی نزیک خه ره وه له نیوان فهره نگی و ئینسکلۆپیدیادا پنگه هینیت له وه دا که پوآله ته سه ره کی په کانی هه ردوکیان ده به ستیت به یه کتری به وه له کاتی پیوستدا به وینه یان به هیلکاری ده یانرا زینتیه وه .

په یوه ندی په ئالوگوره کان Interrelations : -

بئ گومان ئینسکلۆپیدیا هه ره له خو به وه نه هاتوته بوون ، به لکو هه ر ئینسکلۆپیدیایه ک له سه ر بناغه ی شاره زایی و ناوه روکی هینی تریان هینی پیش خو ی دامه زینراوه . بلاوکه ره وه ی (ناشر Publisher) ئه لمانی فریدریک ئه رنولد بروکهاوس Friedrich Arnold Brockhaus ئینسکلۆپیدیا نابووته که ی (مفلس) گوته یلف ریناته س لوبیل = Gotthelf renatus Lobel ی له سالی ۱۸۰۸ دا کبری په وه و دستکاری کردو کردی به و کتیه به ناویانگه ی که بی ی دهوتریت فهره نگی و توویژ (Conversations-lexikon). نو سه ره کلاسیکی په کان چه ند کتییکی سه رچاوه یی یان دهر باره ی هه ول و ته قه للای فهره نگی نو سه پیشینانه کان داناوه ، به لام له وه موو چه ند نمونه په دا سایکلۆپیدیایه ی Cyclopaedia سالی ۱۷۲۸ که هینی ئینسکلۆپیدیا نووسی ئینگلیز ئیفرایم چیمبه رس ephraim Chambers بووه کاریکی دیار بووه چونکه ئینسکلۆپیدیایه ی دیدرو Diderot وریی Ree ژود جیاواز ده بوون ئه گه ر چیمبه رس پیشانی نه دا بایه که ئینسکلۆپیدیای تازه ده بیت چون بیت . هوی ژوربه ی نه و چالاکیه ی که له دواییدا له مه یانی ئینسکلۆپیدیادا پووی داوه

راسته وخو دهگه رپته وه بو پوولی به ره مه که ی (چیمبه رس) ی پیشه وا .

کومه له ی خوینه ران (مجموعه القراء Readerships) : -

دانه رانی ئینسکلۆپیدیا به زوری نه و کومه له جه ماوه ره ره چاو ده که ن که بو یان ده نووسن ، بو نمونه هه ندیک له و دانه رانه ئینسکلۆپیدیا بو مروقی ئاسایی داده نین وه ندیکیان بو مندالان وه ندیکیشیان بو راهیه کان (ره بان Monks) ئینسکلۆپیدیای به ریتانی بو به کارهینان له لایه ن مروقی زیره ک و روشنبیره وه دائراوه . دانه ری ئینسکلۆپیدیای کولومیی . Columbic Ency له سالی ۱۹۳۵ دا هه ولی داوه که کاریکی نه وتو پیشکەش بکات نه وه نده کورت و ساده بیت که بشیت بو نه وه ی ببیت به رابه ریک (مرشد Guide) بو ئیبراهام لینکولنی بچوک Abraham Lincoln هه ره ها جیسویت میکابیل پیکسینفیلدهر = Jesuit Michael Pexenteider له سالی ۱۶۷۰ دا به ره مه که ی به ناوی هویه کانی فیرکردن (الوسائل التعليمية = Apparatus of learning) به پوونی و ئاشکرایه ی به شیوه ی و توویژی (محادثه = Conversation) نیوان ماموستاو قوتابی نووسیوه ته وه . سانت ئیزودور St. Isidore به ره مه که ی به جوړیکی نه وتو داناوه که گشت داخوازی و پیوستی په کانی قه شه و کلیسه کانی له وشه و زاواوه به جی هیناوه .

ئه وانه ی له دانانی ئینسکلۆپیدیادا به شدار ده بن (المساهمون في التحرير Contributors) : -

بئ گومان له دانانی ئینسکلۆپیدیادا چه نده ها زاناو هونه رمه ند به شدارده بن ، هه رچه نده کاریکی زه جمه ته و نه ش بووه به عاده ت که هه موویان ناو نووس بکرین ، به لام وه کوو زانراوه ئینسکلۆپیدیا دانه ری ئینگلیز جون هاریس John Harris ناوی نه و زانایانه ی نووسیوه که له دانانی ئینسکلۆپیدیایه ی : فهره نگی ته کنیکی (القاموس التکنیکی - Lexicon-technicum) له

(القاموس الانجليزى العالمى للفنون والعلوم) له سالى (١٧٠٤) دا بلاوكرده وه . له سالى ١٧٢٨ دا (نيهرىم تشامبرز) كه له سالى ١٧٤٠ دامردوه نينسكلوپيديا يه كى بلاوكرده وه به بى بى پيتى ته بجه دى ريكراره وه به وه دناسريت كه كارى كه زور كه س به شدارى تيدا كرده وه نيشانه ي رهنوس كراو (علامه مرقومه) ، نه وهى كه به لگه يه بو كه راندنه وه ، واتا كه راندنه وهى وشه يه ك يان زاراره يه ك بو هاوه له كه ي^(٣٧) (مرادف) پيشه وهى تيدا به كارهيتراره ، نه م نينسكلوپيديا يه بو به بناغه يه ك بو زور له و نينسكلوپيديا يانه ي كه به دوايدا هاتون . وه كو نه وهى كه يوهان زيدلر (١٧٢٢ - ١٧٥٤) له نه لمانيا به ناوى فهره نكي جيهاى (المعجم العالمى) يه وه بلاوى كرده وه . له نه ده نبره له سالى ١٧٧١ دا چاپى يه كه مى (بازنه ي زانستى يه كانى به ريتانى - دائرة المعارف البريطانية - Encyclopaedia Britannica) به (٣) به رگه بلاوكراره وه ، له مه دا هردوو رژيمه كه ي (شيوازه كه ي) ريكنستن : رژيمى نه لفو بى بى (ابجدى) و رژيمى زانياريش (النظام العلمى) تيدا به كارهيتراره ، چاپى دووم له م نينسكلوپيديا يه كه دواى پينج سال له چاپى يه كه م ده رچووه به (١٠) به رگه بووه . كه ليك شه جهره ي ژيان و وتارى عيژووى تيدا بووه وه له هه ر جاريكيشدا ژماره ي نينستا ناوبه تاوه له چاپ ده دريته وه وه له هه ر جاريكيشدا ژماره ي به رگه كانى زياتر ده بيت ، نه وه بووه له سالى ١٩٥٨ به (٢٨) به رگه ده رچووه له سالى زانستى يه كانى فهره نسى (نينسكلوپيديا L'Encyclop'odie) وه كو له دوايدا باسى ده كه ين به (٢٨) به رگه ده رچوو ، له دانانه كه يدا جگه له (ديدرو) ژماره يه كى كه وره له زانايان و دانه ران و فه يله سووفه كانى فهره نسه به شدارى يان كرده وه به جورى كى نه وتو كه به بى هيچ چه ندو چونيك به سه ركه وتووترين بازنه ي زانستى داده نريت .

تنجا له سالى (١٧٩٦ - ١٨٠٨) دا بازنه ي زانستى نه لمانى (بروكهاوس) بلاوكراره وه ، دواى نه وه بازنه ي زانستى نه مريكى الانسكلوپيديا الامريكى . Americana Ency) له سالى ١٨٢٩ - ١٨٣٣ دا له ژير چاوديرى (فرانسيزليير) له (١٣) به رگه بلاوكراره وه ، به لام نه مه يان له چاپه دوايه كانيدا

كوپينيكى ته واوى نه وتوى تيدا كراوه واى لى هاتوه كه هه ر ناوه كه ي (نارناوه كه ي) وه كو خوى ماوه ته وه . له نيشتمانى عه ره بيشدا په تروس بوستانى (بطرس البستاني) له سالى ١٨٧٦ - ١٨٨٣ دا شهش به رگى يه كه مى له بازنه ي زانستى بوستانى (دائرة معارف البستاني) بلاوكرده وه ، تنجا سه ليم بوستانى به رگى (٨٠٧) ي له سالى ١٨٨٣ - ١٨٨٤ دا ده ركرده وه سيبو نه جيبيش (كوره كانى په تروس) له سالانى ١٨٨٧ - ١٨٩٨ - ١٩٠٠ دا به رگى (٩ ، ١٠ ، ١١) يان به به شدارى له گه ل سليمان بوستانيدا ده ركرده وه له سالى ١٩٥٤ دا فؤاد نه فرام بوستانى ده ستى كرد به چاو پيدا خشانه وه يه كه به و به رگانه دا كه چاپ كرابوون وه كو كه لاله كرينيك بو ته واوكردى نيشه كه نه ويش به به شدارى كردن له گه ل ليژنه يه كه له زاناكانى لوبنان ، تنجا له نيوانى دوو سالى ١٩١٢ - ١٩٣٨ دا بازنه ي زانستى نيسلامى (دائرة المعارف الاسلاميه = Encyclop'odie de L'Islam) به (٤) به رگه باشكويه كى هونه رى (ملحق فنى) له كتيخانه ي (بريل) له شارى ليدن Leyden له هوله نده ده رچوو ژماره ي لاپه ره كانى له (٥) هه زار زياتر بووه له دانانى نه م نينسكلوپيديا يه دا چه ندان له خو ره لات ناسه مه زنه كان به شدارى يان كرده وه^(٣٨) .

به شيك له م بازنه يه (هه تا پيتى ط) له ماوه ي سالانى ١٩٣٣ - ١٩٦٥ دا گوپرايه سه ر زمانى عه ره بى ، له سالى ١٩٥٤ دا ليژنه يه كه له خو ره لات ناسه كانى سه رده م له ژير چاوديرى : كراموزو جيب وبيرنارد لويس دا ده ستيان كرد به ده ره نانى چاپيكى تازه به زمانى نينكليزى و فهره نسى و نه لمانى له بازنه ي زانستى نيسلامى^(٣٩) . له سالى ١٩٣٨ دا بازنه ي زانستى سه ده ي بيسته م (دائرة معارف القرن العشرين) به (٢٠) به رگه له لايه ن ماموستا (محمد فريد وجدى) يه وه له ميسردا بلاوكراره وه ، له لوبناندا له سالى ١٩٥٥ دا بازنه ي زانستى عه ره بى (الموسوعة العربية) به يه كه به رگه ده رچوو .

له م سه د ساله ي دوايدا كردارى دانانى نينسكلوپيديا كه بيشته نه وه پرى لوته كى به رزى و گرنگترينى نه وانه ي كه له م

ئینسکلۆپیدیای فەرهنسی L'Encyclopedie -

ئینسکلۆپیدیای فەرهنسی یان فەرهنگی گشتی زانیاریی و هونەر و پیشه‌کانی فەرهنسی ، خاوه‌نی پروژە‌ی دانانە‌کە‌ی (جان پۆل دی مالف) بوو ، بە‌لام ئە‌وه‌بوو پروژە‌کە‌ وه‌ستا هە‌تا ئە‌وکاتە‌ی لە‌ سە‌ده‌ی ۱۸ هە‌مدا ئی‌شه‌کە‌ بە‌ (دیدرو) سپیرا ، دیدرو بە‌ یارمە‌تی : مونتسیکیو د‌الامبیر^(۳۳) و فولتیرو پوسوو تورجو بە‌رگی یە‌کە‌می لە‌ سالی ۱۷۵۱ دا دەرکرد ، ننج‌ا لە‌ سەر ئی‌شه‌کە‌ بە‌رده‌وام‌بوو هە‌تا لە‌ سالی ۱۷۷۲ دا بە‌ (۲۸) بە‌رگ تە‌واوی کرد ، دوا‌ی ئە‌وه‌ لە‌ سالی ۱۷۸۰ دا پاشکۆ‌یە‌ک و پیرستیکی خستە‌ سەر ، جیاوازی ئە‌م ئینسکلۆپیدیایە‌ لە‌ بازنە‌ی زانیاری یە‌کانی تر ئە‌وه‌یە‌ کە‌ مژدە‌ی سەرکە‌وتنی زانیاریی بی‌بوو ، ئە‌و مژدە‌یە‌ی کە‌ فە‌یلە‌سوفان و زانیان : فرە‌نسیس باکون Bacon ۱۵۶۱ - ۱۶۲۶ ، دیکارت - Descartes ۱۵۹۷ - ۱۶۵۴ و نیوتن Newton ۱۶۴۲ - ۱۷۲۷ داخوازیی یان کردوو ، جگە‌ لە‌وه‌ی کە‌ ئە‌م ئینسکلۆپیدیایە‌ بە‌رگری لە‌ گیانی ژیری (روح‌العقل) و فە‌لسە‌فە‌ی گومان (فلسفة‌ الشک) دەرکرد ، وە‌کو‌و لە‌ سەر‌انە‌ری ئە‌و سە‌ده‌یە‌ دا باووو ، کارە‌کە‌ی زۆر بە‌ تین‌ و فراوان‌ و وای ئی‌هات کە‌ بوو بوو بە‌ قوتابخانە‌یە‌کی تە‌واو‌ و کە‌سانە‌ی کە‌ لایە‌نی فە‌لسە‌فە‌ و ژیری دە‌گرن . ئە‌م ئینسکلۆپیدیایە‌ بە‌وه‌دا کە‌دانی بە‌ فە‌لسە‌فە‌ی مادید^(۳۴) دە‌ناو بە‌وه‌ی کە‌ هیرشیکی بە‌ هیزی دە‌برده‌ سەر یاسا‌کانی شارستانی و ئاینی ئە‌و وە‌خت ، بوو بە‌ کارکە‌ریکی گرنگ لە‌ هە‌لگیرساندنی شورش فەرهنسی ۱۷۸۹ و گە‌شه‌ بی‌کردنیدا . لە‌ دوا‌ی ئە‌مه‌وه‌ هە‌موو بازنە‌یە‌کی زانیاریی و هونە‌ری هەر بە‌ ئینسکلۆپیدیای ناو‌دە‌بریت .

ئایا راستە‌ کە‌ ئینسکلۆپیدیای بە‌ریتانی بە‌ریتانی یە‌^(۳۵)

نە‌ راست نیە ، چونکە‌ ئیستاکە‌ ئە‌مریکی یە‌ و بنکە‌ سەرە‌کی یە‌کە‌شی لە‌ شاری شیکاگو یە‌ نزی‌ک بە‌ زانکۆ‌ی

ماو‌یە‌دا بلاوکراو نە‌تە‌وه : بازنە‌ی زانستی ئیتالی (الانسکلۆپیدیایا ایطالیة‌ Italiana Ency) لە‌ سالی ۱۹۲۹ - ۱۹۳۹ دا بە‌ (۳۶) بە‌رگ و چاپی تازه‌ لە‌ بازنە‌ی زانستی ئە‌لمانی لە‌ ۱۹۴۹ دا و بازنە‌ی زانستی سوویتی Soviet مە‌زن بە‌ (۶۵) بە‌رگ و بازنە‌ی زانستی مە‌جە‌ری = Hungarian Ency لە‌ سالی ۱۹۱۱ - ۱۹۲۷ دا و بازنە‌ی زانستی هۆ‌لە‌ندی Holland لە‌ سالی ۱۹۲۲ - ۱۹۳۸ دا و بازنە‌ی زانستی ئە‌سکە‌ندینا‌فی Scandinavian لە‌ ۱۹۴۷ - ۱۹۵۰ دا و بازنە‌ی زانستی سوئیسری Swiss لە‌ سالی ۱۹۴۵ - ۱۹۴۸ دا و بازنە‌ی زانستی ئیسپانی = Spanish و بازنە‌ی زانستی پورتوگالی Portuguese لە‌ سالی ۱۹۵۴ دا بە‌رگی یە‌کە‌م لە‌ بازنە‌ی زانستی ئیندۆنیسی Indonesian دەرچوو و لە‌ سالی ۱۹۴۶ دا دە‌ست کراو بە‌ دانانی بازنە‌ی زانستی تورکی Turkish . بازنە‌ی زانستی یابانی Japanese لە‌ سالی ۱۹۳۱ - ۱۹۳۵ دا بە‌ (۲۸) بە‌رگ دەرچوو و لە‌ سالی ۱۹۳۹ دا پاشکۆ‌یە‌کی بوکراو ، دوا‌ی ئە‌وه‌ ئینسکلۆپیدیای دانەرە‌کان تە‌نها گۆ‌ی یان نە‌ ئە‌دایە‌ دانانی بازنە‌ی زانستی گشتی بە‌ لکو‌ه‌ و ل و تە‌قە‌ لاشیان بە‌ره‌و دانانی ئینسکلۆپیدیای تایبە‌تیش ئاراستە‌کرد ، ئە‌و جورانە‌ی کە‌ دەربارە‌ی لقی‌ک لە‌ لقه‌کانی زانستی ئە‌دە‌وین ، بو‌نموونە‌ بازنە‌ی زانستی هونە‌ری ئە‌لمانی (۳۵) بە‌رگ) کە‌ (نە‌لریش لیم و فیلکس بیکەر) لە‌ ۱۹۰۷ - ۱۹۴۷ دا دەرکرد و بازنە‌ی زانستی زانیارییە‌ کۆ‌مه‌لایە‌تی یە‌کان (موسوعه‌ العلوم الاجتماعیة‌) و فەرهنگی (جروف) بو‌ موسیقا و موسیقا یاسا‌ ژە‌نە‌کان و بازنە‌ی زانستی ئاینی (موسوعه‌ المعرفه‌ الدینیة‌) و بازنە‌ی زانستی کاتۆلیکی . هە‌ندیک بازنە‌ی زانستی بە‌ تایبە‌تی بو‌ مندا لان دانراون ، ئە‌مانە‌ش بە‌ شیو‌ە‌یە‌کی گشتی بە‌ بی‌ی ئە‌لف بی‌ ری‌ک نە‌خراون بە‌ لکو‌ بە‌ بی‌ی بابە‌تە‌کان (گیاندار ، روو‌ە‌ک ، ئە‌دە‌ب ، میژوو ، هونەر ، ...) بە‌ لام ئە‌وه‌ وە‌کو‌و کتیبیک

وایە‌ کە‌ بو‌ خویندە‌وه‌ دانرا بیت نە‌وه‌ک وە‌کو‌و سەرچاوه‌یە‌کی خیرای حازر بە‌ دە‌ست . ئیستا بلاکە‌ ره‌وه‌کانی ئینسکلۆپیدیای هە‌ولی ئە‌وه‌ دە‌دە‌ن کە‌ ئینسکلۆپیدیای زۆر بابە‌ت بگریته‌وه‌ لە‌ بە‌ر ئە‌وه‌ بە‌رده‌وام کتیبی سالانە‌ و پاشکۆ‌ی بو‌ دەرده‌کە‌ن .

شیکاگوئی به ناوبانگ که خاوهنی ۱۶٪ ی به شه سهره کی به کانی ئینسکلوپیدیا که به لام په یوه نندی نیوان هم دوو ده زکایه هر له مه یانی دارا بی دانیه ، به لکو زانکوی شیکاغو هه تا راده یه کی زور له گه ل نووسه رانی ئینسکلوپیدیا که دا هاوکاری ده کات ، پوخته ی شاره زایی و نه جامی لیکولینه وه کانی خوی ، جگه له سهرچاوه ده ستنوسی و کتیبی به نرخی کتیبخانه کانی خوی ، خستوته به ردهستی نه و نووسه رانه ی که ژماره یان له (۱۰۰) که س که متر نه ، هه ندیک که س ده لین که زانکوی شیکاغو دهستی بالایی هه یه له ودا که ئینسکلوپیدیا ی به ریتانی جیگه یه کی باشی بو خوی له ناو هه موو ئینسکلوپیدیا کانی جیهاندا ، داگیر کردوه . سالی له (۱۵۰) هه زار هه تا (۲۰۰) هه زار دانه له م ئینسکلوپیدیا به ناوچه هه مه جوړه کانی جیهاندا ده فروشریت ، هه ر دانه به کیش له (۲۴) به رگ پیکهاتوه . ژماره ی لاپه ره کانی هر یه کی که له به رگانه ش ده گاته نزیکه ی هه زار لاپه ره له قه باره ی گوره . هه ندیک له شاره زاکان سهرجه می ژماره ی وشه کانی هه موو بابه ته کانی ئینسکلوپیدیا که به نزیکه ی (۴۰) ملیون وشه ده قه بلین . هم ئینسکلوپیدیا به هر نه وه نیه که واقه باره یه کی گوره ی هه یه ، به لکو به وه ناسراوه که مه ودا یه کی فراوانی هه یه و بابه ت نیه به خه یالدا بیت و هم به درژی بیت یان به کورتی ، باسی نه کرد بیت و بابه ته کانی هه موو لایه نه کانی زانستی مروفا یه تی یان گرتوته وه . جگه له وه ی به وه ناسراوه که ساده زانیاری به کانی جیگه ی پروان و ده توانین بلین که باشتین بازنه ی زانستی به به زمانی ئینگلیزی نووسرا بیت .

له گه ل هم شدا هم ئینسکلوپیدیا به هر له گله یی و ره خه به ده رنیه ، هم ره خنانه ش به ر له چند سالی که به شیوه ی کتیبیک به ناوی (نه فسانه ی - اسطوره - ئینسکلوپیدیا به ریتانی) - یه وه له لایه ن دوکتور هارنی ئینباینده ر) وه ده رخراون . زور به ی نه و ره خنانه ی که ره خه گره کان پیشانیان داوه ، به تابه تی دوکتور هارنی ، ده رباره ی بابه ته زانیاری به کانتن ، نه ویش له وه دایه که به ره به ره به تیه ربوونی کات ، هم بابه تانه به ره و کونی ده رن . بی گومان

زانیاری به کان له پیشکه و تنیکی خیرادان و دوزینه وه و داهینانه زانیاری به کانیش به خیرایی دوا به دوا ی به کتری دین له به ر نه وه هیچ چار نیه ده بیت لی پرسراوه کانی هم ئینسکلوپیدیا به ، به خیرایی و به بی ی پیشکه و تنی زانیاری بابه ته کانی ئینسکلوپیدیا که بزار بکن . له به ر نه وه جیگه ی سهر سورمان نیه نه گه ر ده سته ی نووسه رانی ئینسکلوپیدیا که خه ریکی ناماده کردنی دانه یه کی تازه ی بزار کروو چاک کراوین ، به بی ی تازه ترین زانستی و پیشکه و تنی زانیاری له جیهاندا ، له وه ده چیت که هم دانه تازه یه له ناوهراستی سالانی هه فتا کاندانه رجهیت (تیبینی) : له ده ورو به ری نه و کاته دا ده رچوه) وه کوو هه ندیک له سهرچاوه ناگاداره کان ده ی گیرنه وه چونکه ده سته ی نووسه رانی ئینسکلوپیدیا که هم کاره یان زور به نهینی گرتوه له ترسی نه وه ی که بازاری دانه پیشووه کانیانی بی بشکیت نه گه ر ده نگوباسی دانه تازه بزار کروو که یان بلاو بکه نه وه . نه وه ی شایانی باسه که ته مه نی ئینسکلوپیدیا ی به ریتانی له دوو سه د سال زیاتره دوو پیای سکوتله ندی له (نه ده نبره) له سالی ۱۷۶۸ دا پروژه که یان بوداوه . به لام نه وه ونده ی بی نه چوو ئینسکلوپیدیا که به ره و له نده ن براو له وی هه تا سالی ۱۹۰۱ مایه وه ، نجا بردیان بو نه مه ریکا . به م جوړه ئینسکلوپیدیا که وای لی هات که به ره چه له ک به ریتانی بیت و به بنکه (فرمانگه) و دارایی وقه له مو پیشه سازی (چاپ کردن و دهره نینان) نه مه ریکی بیت .

ئینسکلوپیدیا ی به ریتانی (شیکاغو) له چاپ تازه که یدا (۳) ، واتا چاپی (۱۵) هم ، له (۲۰) ی شویاتی ۱۹۷۴ دا ده رچوه ، به بی ی نه و به رنامه یه ی که بریاری له سهر درابوو هم چاپ بزاریکی ته وای تیدا کراوه ، به جوړیکی نه و تو که هر له چاپی (۱۴) هم ناچیت و ده لیت ئینسکلوپیدیا به کی تره . نه وه ی شایانی باسه که چاپی (۱۴) هم ، بو یه که م جار ، له سالی ۱۹۲۹ دا له چاپ دراوه . به لام له وساکه وه هه تا کاتی له چایدانی چاپی (۱۵) هم ته نها که میک خسته سهر و ده سته کاری تیدا کراوه ، هه رچه نده که له و ماوه یه دا زانیاری به کانی مروفا یه تی پیشکه و تنیکی باشیشیان به دست هیناوه . ره خه گرانی چاپی (۱۴) هم زور بوون ، به

براده به کی نه وتوکه هه ندیکیان دهلین ته م چاپه زور جیاوازترینیه له و چاپی به که مه ی که له سالی ۱۷۷۱ دا له نه دهنبره پایته ختی سکوتله نده دا به (۲) به رگ ده رجووه ، کاتیک که ته م نینسکلوپیدیای بریتانی په به راستی به ریتانی بوو ، به لام نیستا ته نها هر په ناو به ریتانی په ، چونکه له م دوایی په دا نه مریکی په کان له نینگلیزه کانیاں کرپی په وه . به لام ته م په خته په کجار زلگراوه و دوریشه له راستی په وه ، چونکه ته م نینسکلوپیدیای بریتانی په ی که نه ونده که وره بووه و که شه ی کردووه هه تا ژماره ی به رگه کانی ، له چاپی (۱۴) هه دا ، که یشتوته (۲۴) به رگه نزیکه ی (۲۷) ملیون ووشه ی تیدایه ، که چی له چاپی په که میدا ته نها (۲) به رگه بووه . نه وه ی شایانی باسه که چاپی په که م هیچی نه دوزیوه ته وه که بیلیت دهر باره ی جیهانی تازه (العالم جدید) واتا نه مریکا ، ته مه نه بییت : (نه مریکا په کیکه له و چوار به شه ی که جیهانی نی پیک دیت و به بی به ربه رگه کانی له هه مووشیان گه وره تره) خو دهر باره ی به رگه زی ناسک (نافرته) واتا (الجنس اللطيف The Fair or gentle sex) نه باسی (به رگه زی) کردووه و نه باسی (ناسک) . به لکو ته نها دیریکی نووسیوه که نه ویش ته مه په (ژن مئی پیواوه بو نه وه ی زودتریشی نی بزانتیت بگه ریزه وه بو مه وزوعی پیواو .

له که ل نه وه شدا نینسکلوپیدیای بریتانی له چاپی چوارده هه میدا ، له هه ندیک تیکه ل و پیکه نی پایه ته کانی و که مو کرپی ووتاره زانیاریی په کاندیدا به دهر تیه له به رته وه (۳۰) سال ده بییت (نیستا که بووه به چل سال) که نی پرسراوانی نووسینگه ی ته م نینسکلوپیدیایه ، له شیکاغو ، هه ستیکی ته اوویان کردووه به پیوسیستی بزار کردنه وه ی بیان تازه کردنه وه ی ، له کوتایی په نجاکاندا نه بییت چاکی لویان نی نه کردووه به لادا بو دهر کردنی چاپی (۱۵) هه م . به م جوړه چاپه تازه که واتا (بریتانیکای - ۲) وای پی دهلین ، که وره ترده رجووله قه باره دا وه که له چاپی (۱۴) هه م و ژماره ی به رگه کانی که یشتوته (۳۰) له جیاتی (۲۴) و ژماره ی ووشه کانی که یشتوته (۴۷) ملیون له جیاتی (۲۷) ملیون دیاره ته م کارهش پیک نه ده هات نه که رته و پاره زوره نه بوایه که بوئی ترخان کرابوو نزیکه ی (۳۰) ملیون

دولار بووه . بویه ناویشی تراوه (بریتانیکای - ۲) چونکه له سی به ش ، بیان و هکوو خویشان دهلین ، له سی بازته ی زانستی پیکهاتووه ، ناوی گریکیشیان (اغریق) له م به شانی ناوه وه کوو پرو پیدیا (واتا سه رتهایی) Propaedia بو به شی په که م و مایکرو پیدیا (واتا کورته ی زانستی یان زانستی ساکار) Micropaedia بو به شی دووم و ماکرو پیدیا (واتا زانستی مه زن) Macropaedia بو به شی سی هه م ، له راستیدا خوینته ری ناسایی ، به تاییه تی به شه دوومه کورته که ی چاپه تازه که ی واتا (مایکرو پیدیا) ی به لاره گرنگه ، چونکه زانستی په کی باشی دهر باره ی هه موو مه وزوعیک ده داتی ، که رچی به شیوه په کی زور قول و دریزیش نه بییت و دهر باره ی هه م مه وزوعیک نزیکه ی (۷۵۰) ووشه ی نووسیوه . ته م به شه له (۱۰) به رگه پیکهاتووه . له ناماده کردن و نووسینیدا هه مان تووسه رانی نینسکلوپیدیا که به شداریی یان کردووه . به لام به شی سی هه م واتا (ماکرو پیدیا) که دوورو دریزه به مه به سستی نه وه داتراوه که زانستی په کی ته او قول دهر باره ی هه موو مه وزوعیک پیکهاتووه بکات . له نووسینی ته م به شه دا چنده ها پسور له نووسه رو زانای ناسراوو به ناوبانگ به شداریی یان کردووه ، زور به ی ووتاره کانیی به تاییه تی دوورو دریزه کانیاں به پیته په که مه کانی ناوی نووسه رگه کانیاں نیمزاکراون . ته م به شه له (۱۹) به رگه پیکهاتووه ، به لام له م به شه دا مه رج نیه که ژماره ی ووشه کانی بابه ته کان و هکوو یه کن ، بو نمونه په کیک له بابه ته کان (مه وزوعه کان) نزیکه ی (۲۵۰) هه زار ووشه ی له سه ر نووسراوه . نه وه ماوه باسی بکه ین که وای به شی په که م (واتا پرو پیدیا) که ته نها له یه که به رگه پیکهاتووه بریتیه له چه ند پیوستیک که بو هه مووان باشه . له که ل ته م پیروستانه دا وینه په کی هیلکاری (رسم تخطیطي) بو مه وزوعه کان هه په . ته مه ش بو نه و که سه باشه که ده یه ویت مه وزوعیکی تاییه تی ، یان چه ند مه وزوعیک ، له نینسکلوپیدیا که دا بخوینیت .

بابه ته کانی (ماده کانی) ته م نینسکلوپیدیایه^(۳) به بی ی رژیمی شه لفو بییی alphabetically پیته به پیته letter by letter له ژنر مه وزوعه سه ره کی په کاندرا ریکخراون (واتا ریزکراون) ته م سه وزوعه سه ره کی یانه ش مه وزوعی ناوه نجی یان نی ده بیته وه و

له کوتایي هه ربابه تیکیشدا بیبلوگرافیا یه کی نایاب هه یه (۱۰) به رگی دوایی یان بیرستیکی ئەلف و بی یی دوورو دریزی تیدایه له باره ی مه وزوعه سه ره کی به کان و ناوه نجی به کان و مروف و شوینه به ناویانگه کانه وه . دوا به رگیش ئەتله سیکی دهوله ته کانی جیهان و نه خشی و ردوره نگینی تیدایه ، به وینه و هه لژماری زوره وه . چاپی نوهم و یانزه هم له م ئینسکلۆپیدیایه به وه ناسراون که مه یانگی زانیاری فراوانیان تیدایه ، به لام چاپه دوایینه کانی ووتاره کانی هه رچه نده کورتن به لام به شیوازیکی ئاسان و ئاشکرا نووسراون . ئینسکلۆپیدیای به ریتانی بنو یه که م جار له سالی ۱۹۲۸ دا کتیبیکی سالانه ی (کتاب سنوي year book) بوکراوه ، که هه موو که مو کورپی به کانی به رگه کانی پینشووی بی چاره کراوه ، بیرسته کانی دوو سو دیان هه یه .

(۱) ژماره ی لاپه ره به رگه کانمان دهنی .
 (۲) زانستی به کی کورتی بوخته مان دهر باره ی ئەو شتاته دهنی که ده مانه ویت بیان زانین . گه رچی ووتاره کانی (بابه ته کانی) دوورو دریزن ، به لام ووتاری لیسته ی بیبلوگرافی به کانی دواوه ی کورتن (به پیچه وانه ی بازته ی زانستی ئەمریکی به وه که ووتاره کانی له خوینا کورتن به لام ووتاری لیسته ی بیبلوگرافی به کانی دواوه ی دریزن) ووتاره کانی له دوورو دریزییدا جیاوازن هه ندیکیان ته نها (۴) دیزن و هه ندیکیان نزیکه ی (۵۰) لاپه ره دهن ، بو نموونه ئەو ووتارانه ی که دهر باره ی (میزووی زانیاری به کان) له گه ل لیسته ی ئەو سه رچاوانه ی که بو نووسینی ئەم ووتاره پشتیان بی به ستراوه ، هه روه ها ووتار دهر باره ی زانیاری کومه لایه تی (علم الاجتماع Sociology) و جهنگی جیهانی دووهم نموونه ی نه خشه کانیش وه کوو نه خشی جوغرافی ئەوروپا و ئاسیا و خوره لاتی ناوه راست . له بهر ئەوه پینووسته ئەم ئینسکلۆپیدیایه له کتیبخانه ی گشتی و کتیبخانه ی هه موو زانکوو کولێجه کانداه بیت

په راویزه کان :

۱۶ - رابه ر (دلیل directory) : کتیبیک (نامیلکه به ک) که لیسته به که له ناو نازناوی (عنوان) تیدابیت و به بی ی پیتی ئەلف و بی ریزکراون

وه کوو (رابه ری گه شت کردن) سه رچاوه : المورد / لاپه ره ۲۷۹ .
 ۱۷ - فه رهنگی ئینسکلۆپیدیایی : ئەو فه رهنگه به که له ئینسکلۆپیدیایه بچیت .

۱۸ - فولتیر Voltair (۱۶۹۴ - ۱۷۷۸) : دانهریک و فه یله سووفینی فه رهنگی بووه ، به کیک بووه له بلیمه ته کانی ئەو سه رده مه . پینشه وای بزووتنه وه ی فه لسه فه ی ماددی بووه . له مه یانی ئەده بو و شیعوو میزوودا دهستی هه بووه . ریکه ی بو شوژی فه رهنگی خوش کردوو ، که لیک کتیبی داناه وه کوو کتیبی (گفتوگۆی فه لسه فی - محاورات فلسفیه) و (کینید) . هتد .

۱۹ - جان جاک روسو Rousseau (۱۷۱۲ - ۱۷۷۸) : دانهریکی فه رهنگی بووه که لیک کتیبی داناه وه کوو : په یمانی کومه لایه تی (العقد الاجتماعي) و (ئه میل) ریکه ی بو شوژی فه رهنگی پک کردوته وه .

سه رچاوه : المنجد / الاعلام / لاپه ره ۲۲۴
 ۲۰ - مونتسکیو Montesquieu (۱۶۸۹ - ۱۷۵۵) : دانهریکی فه رهنگی به کتیبی (بنه رته کانی یاسا و شه ریه ته کان) ی داناه وه که له لایهن یوسف همام آصاف (۱۸۹۳) و عادل زعیتر (۱۹۵۴) له ژیر نازناوی (روح الشرائع) دا کراوه به عه ره بی .

سه رچاوه : المنجد / الاعلام / لاپه ره ۵۲۲
 ۲۱ - توماس ماکاوی (۱۸۰۰ - ۱۸۵۹) : به کیک بووه له میزوو نووسه مه زنه کان و رامباره کانی ئینگلیز کتیبی (میزووی ئینگلته ره) ی داناه . به به کیک له یاسا ناس و میزوو نووسه کانی سه ده کانی ناوه راست داده نریت .

سه رچاوه : المنجد / الاعلام / لاپه ره ۴۷۲
 ۲۲ - سیر پاو ل فینوکرادوف (۱۸۵۴ - ۱۹۲۵) میزوو نووسینی ئینگلیزه له روسیا له دایک بووه ، له دوا ییدا بووه به پروفیسوری میزوو له زانکو ی موسکودا له سالی ۱۸۸۷ دا ئنجا پروفیسوری یاسا له زانکو ی ئوکسفورد له ئینگلته ره هه تا سالی ۱۹۰۳ . چه ند کتیبیکی هه یه دهر باره ی میزوو یاسا و باری کومه لایه تی سه رچاوه : الموسوعه العربیه المیسره / لاپه ره ۱۳۵۵ .

۲۳ - توماس گریک ماساریک (۱۸۵۰ - ۱۹۳۷) : رامباریکی چیکوسلواکی بووه ، به دامه زیننه ری به که مو که وره ی چیکوسلواکیا داده نریت . به که م سه ره ک کوماری چیکوسلواکیا بووه ، پروفیسوری فه لسه فه بووه له زانکو ی قیبه نه دا ، ئنجا له زانکو ی پراگه (۱۸۸۲ - ۱۹۱۱) له سالی ۱۹۱۸ دا بووه به سه ره ک کوماری تازه . چه ند کتیبیکی داناه به ناویانگه ترینیان (دامه زرانده ی دهوله تیک) ۱۹۲۷ ، ئامانجه

به رزه كانی مرقابه تی (المثل العليا الانسانية) ۱۹۳۸ و مرقای نوی و
ثانین (الانسان الحديث والدين) ۱۹۳۸ .

سەرچاوه : الموسوعة العربية الميسرة / لاپهه ۱۶۲۲ .

۲۴ - سير دافيد بريوستهر ۱۷۸۱ - ۱۸۶۷ : زانای فيزيولو
فهيله سوو فی سروشتی سکوته ندی به ، چه ند باسیکی ده باره ی
جه مسه رگرتنی پوناکی وانا (استقطاب الضوء) نووسیوه . نامرانی
کالیدو سکوی (مشکال - میدع - Kaleidoscope) داهیناوه . له سالی
۱۸۵۹ دا بووه به به پیوه به ری زانکوی شه ده نبره . له دانراوه
زانباریی به کانی : نامه یکه له زانباریی به بینایی به کاندای (رسالة فی
البصريات) ۱۸۳۱ و (ژیانی سیرئیسحاق نیوتن) ۱۸۲۸ و (زیاتر له
یهک جیهان) ۱۸۵۴ .

سەرچاوه : الموسوعة العربية الميسرة / لاپهه ۳۵۹ .

۲۵ - هانز کریستیان ئورستد ۱۷۷۷ - ۱۸۵۱ : زانایه کی
فیزیایی و کیمیایی دانیمارکی به پروفیسور بووه له زانکوی
کوپنهاگن . له سالی ۱۸۱۹ دا په یوه ندی نیوانی کاره باو موگناتیسی
دوژیوه ته وه . یه که م که س بووه که ماده ی شه له منیومی
جیاکردوته وه . سەرچاوه : الموسوعة العربية الميسرة / لاپهه
۲۵۸ .

۲۶ - سیر ویلیام هنرشل ۱۷۳۸ - ۱۸۲۲ : زانایه کی شه ستیره وانی به
له (هانوفهر) له دایک بووه . شه ستیره ی ئورانوس و پاشکوکانی و
پاشکوکانی شه ستیره ی که یوانی (زحل Saturn) دوژیوه ته وه . له سالی
۱۷۸۹ دا ته لیسکوپینکی شه ستیره وانی که وره ی دامه زانندووه که
تیره که ی (قطر) ۴۸ ئینچ بووه و دووری تیشکوکهی (البعد البتري)
۴۰ بی بووه . شه بوو به هوی دوژینه وه ی ژماره ی که تر له شه
شه ستیره یی به کان (سديم Nebula) وانا ژماره که بیان له (۱۰۰) وه بوو
به (۲۵۰۰) .

سەرچاوه : الموسوعة العربية الميسرة / لاپهه ۱۸۹۴

۲ - المنجد / الاعلام / لاپهه ۵۵۹ .

۲۷ - فلادیمیر نیلیش لینین ۱۸۷۰ - ۱۹۲۴ : سه روکی
شورشی روسی بووه . چه ند کتیبینکی داناوه وه کوو (ئیمپریالیزم
به رزترین قوناغی سه رمایه دارییی به) (الاستعمار اعلى مراحل
الراسمالية) (دهولت و شورش) (الدولة والثورة) .

سەرچاوه : ۱ - المنجد / الاعلام / لاپهه ۴۶۸ .

۲ - الموسوعة العربية الميسرة / لاپهه ۱۵۶۷ .

۲۸ - شه لفرابی ۸۷۰ - ۹۵۰ ز : له شاری (فاراب) له دایک بووه .
یه کی که بووه له فهيله سووفه مه زنه کانی عه ره بو ئیسلام ، خاوه نی
فهلسه فه یه کی تایبه تی بووه . له وه رگیره (مترجم) که وره کانی

فهلسه فه ی یونانی دادنه نریت . له فهلسه فه که یدا له لایه نی
ئیفلاتون و ئه رستو قورئانی بیروزه وه کاری تیکراوه . که لیک
کتیبی داناوه وه کوو (هه لژماریی زانباریی به کانی - إحصاء العلوم)
و نامه یه که له ماناکانی ژیریدا (معاني العقل) و بیرو پای هاوولاتی -
یه کانی شاره په سنده که (آراء اهل المدينة الفاضلة) و تیکه ل کردنی
بیرو پای دوو فهيله سووف ئیفلاتونی خوداوه ندیی و ئه رستو
(الجمع بين رأي الحكيمين إفلاطون الالهي و ارسطو) .

سەرچاوه : ۱ - المنجد / الاعلام / لاپهه ۲۳۷۹ - الموسوعة
العربية الميسرة / لاپهه ۱۲۶۲ .

۲۹ - دالامبیر ۱۷۱۷ - ۱۷۸۳ : نووسه رو فهيله سوو فی
فه ره نس ، یه کی که له دانره کانی ئینسکلۆپیدیایی فه ره نس .

سەرچاوه : المنجد / الاعلام / لاپهه ۱۸۸ .

۳۰ - روجر باکون Roger Bacon (۱۲۱۴ - ۱۲۹۲) : راهیبینی
فرانسیسکانی ئینگیلیزی بووه و یه کی که بووه له زانایه که وره کانی
سه ده کانی ناوه راست و تازه که ره وه ی ریکه ی تاقیکه یی له
زانباریی به کاندای پروفیسور بووه له زانکوی ئوکسفورد دانه ری
کتیبی (کتیبه مه زنه که Opus Majus) بووه .

۳۱ - وه کوو : فنسک ، هوتسا ، ئه رنولد ، هفنخ ، پروفنسال ،
باسیه ، هارتمان ، جیب .

سەرچاوه : المنجد / الاعلام / لاپهه ۱۸۹

۳۲ - شه بازنه ی زانستی ئیسلامی به بریتیه له بازنه ی زانستی
شه وروبی که له میسریدا له سالی ۱۹۳۳ دا له لایه ن محمد ثابت
الفندی و احمد الشنشایوی و ابراهیم زکی خورشیدو عبدالحمید
یونس وه کراوه به عه ره یی و له سالی ۱۹۵۰ دا له شه سته مبول
ده ست کراوه به گورینی یو زمانی تورکی .

سەرچاوه : المنجد / الاعلام / لاپهه ۱۹۰

۳۳ - الاسناد الترافقي (cross-reference) وانا که راندنه وه ی به شیک له
کتیبیک بیان پیرستیک بو به شیک تر به مه به سستی روون کردنه وه .

۳۴ - بیرو پای مادیی (المذهب المادي Materialism)

۳۵ - سه رچاوه : - گوفا ری (العربی) ژماره / ۱۵۵ تشرینی یه که می
۱۹۷۱ لاپهه / ۱۴۰ .

۳۶ - سه رچاوه : - گوفا ری (العربی) ژماره / ۱۸۷ حوزه بیرانی /
۱۹۷۴ لاپهه / ۸۶ .

۳۷ - سه رچاوه / شه کوومه له تیبینی و ووتارانه ی که دراون به
قوتایی یه کانی خویندنی به رزی زانباریی کتیبخانه کانی زانکوی
به غدا له سالی ۱۹۷۷ دا که له لایه ن ماموستا محمود احمد محمده وه
کو کراوه ته و .

ئایا « ژان دارک » سوهوتینرا ؟

نووسینی : ی . چیرنیک
وه رگیزی له رووسی یه وه : جه لال ته فی

فهره نسه بوو و له وی به ره سمی تاجی شاهانه نرایه سه رکاری
حه وته م و دوا ی نه مه ، له پایزی سالی ۱۴۲۹ دا له شکری ژان
به ره و پاریس جوولا .

ده وروپشته کانی کاری حه وته م به دهستی نه نقه ست
دزی ژان که وته جم و جوول و پیلان گیران ، له گه ل نه وه شدا ،
هه رچه نده نه شتوانرا پاریس بگیری به لام ژان وره ی به رنه دا و
پتر بر وای گه لی فهره نسای بوکاره ره واکه ی دابین کرد و توانرا
چه ند شوینیکی گرنکی باکووری فهره نسا بگیری و خویان
که یانده شاری « کومپین » که دوژمن داگیری کردبوو . ۲۳ ی
مایسی « ۱۴۳۰ » له نه نجامی په لاماردانیکی پاله وانانه دا « ژان
دارک » و چه ند هاوکاریکی به دیل گیران و پاش ماوه یه ک
به پاره یه کی زور درایه ده ست کار به ده ستانی ئینگلیز .

له ناو گه لدا ده نگ وابلابوو که گرتنی « کیژوله که ی
ئورلیانز » له نه نجامی ناهاکی و پیلانی ده وروپشته کی کوشکی
پادشا نه نجام دراوه ، و کرده هه لوئیستیان نه مه ی سه لماندوه .
بووینه ، ده رکه وتوه که لئیرسراوی شاری « کومپین » زور زوو
ده رگای شاری داخستوه و به مه ریگای ی له هاوکارانی ژان
دارک گرتوه فریای بکه ون .

روژی ۲۱ ی شوباتی ۱۴۳۱ یه کیک له دادگا هه ره
گرنکه کانی میژوو له شاری « روان » ی فهره نسی دهستی کرد
به مه حکه مه کردنی « ژان دارک » ی پاله وانی میلی فهره نسا .
دوو سال بوو خه باتی پاله وانانه ی نه م کچه دی نشینه ی خه لکی
« دومیریم » ه دهستی بی کردبوو - نه و خه باته ی له دلی
روله کانی گه لی فهره نسا دا کردی به پاله وانیکی نه مر .
فهره نسا له نه نجامی شه ری « سه د ساله » دا تووشی
گه وره ترین ده ردی سه ری بوو بوو ، و پاریس و زوریه ی
شاره کانی تری فهره نسا ئینگلیزی دوژمن داگیری کردبوو .

« ژان دارک » له بینینیکی کاری حه وته می شای لبرای
فهره نسه دا ، که پیاویکی ترسنوک و بی بریاربوو ، توانی قایل
بکات که نه م له « غه یبه وه » راسپیرراوه فهره نسا رزگار بکات ،
پاش نه مه به سه رکر دایه تی له شکریکه وه چوه سه ر شاری
« ئورلیانز » که له گه مارودانی ئینگلیز رزگاری بکات . نه م
« کیژوله ی ئورلیانز » ه توانی به سه ر چه ند سه رکر دایه کی
ئینگلیزی خاوه ن تاقی کردنه وه و قال بووی شه ردا سه رکه وی و
شاره که ی رزگار کرد . دوا ی نه مه شاری « ریمس » ی له ژیر
دهستی دوژمن ده رهینا که مه لبه ندی تاج له سه رنانی شاکانی

ئینگلیزه كان بېرياران دا هم مو نه و دستكه و ته رامیاری یانه به کار بهینن که له نه نجامی گرتنی ژان دارکدا دهستیان که وتبوو . له تشرین دوهمی سالی ۱۴۲۹ دا شازاده « بېندفورد » ی داردهستی له پاریس کورپه زا هشت سالی په که ی خوی به ناوی ه نری شه شه مه وه کرد به « پادشای فهره نسه » . « شازاده بېندفورد » سه روکایه تی دادگا که ی « بوئی پییه ر کوشون » ی چاودنیریکه ری سپارد که قه شه په گي دلره قو بی شه رم وو ، و له لایه ن ئینگلیزه کانه وه زانکوی پاریسی بی سپر ابوو . « کوشون » داوای کرد « ژان وهک » له دین وه رکه راویک « مه حکه مه بکری که له سه ر » زه وی پیروزی کلپسه « گیراوه . له کانونی په که می سالی « ۱۴۲۰ » دا ژانیا ن خسته زیندانیکی تاریکی ژیر زه مینه وه له قه لایه کی شاری « روان » داو پاش دوو مانگ مه حکه مه دهستی بی کرد . هم مو هیزو توانای پاریزه ره به توانا کان بو نه وه ته رخا ن کرا که ترس و له رز بخه نه دلی نه و کیژوله جوتیاره به سه زمانه ساکاره وه بیتوقینن ، هه تا بگره راپورتی تاوانبار کردنه که ش ، که به لاتینی نووسرا بوو و خویندرا په وه ، بویان وه رته گیرا په سه ر فهره نسی که تی ی بگات و هم مو هه ولیکیان دا بو نه وه ی دان به وه دا بیی گویا بزوتنه وه که ی به فهرمانی شه ی تان بوه نه و کیژوله ساکاره به بیرواری « پیاوانی ناین » دانی به تاوانیاری خویدا ناو فهرمانی گرتنی « هه تا مردن » ی به سه ردا درا . هه ندیک له سه ر کرده جهنگی په کان نه م ته کنیکه ی « کوشون » تی نه که یشتن و به « ناپاک » بیان دایه قه له م . به لام په کیک له دادپرسه کان گراف نوریکی پاریزگاری « روان » ی دلینا کردو بی ی ووت :

« خمت نه بی ، نه یکه یین به ته له وه ! »

« ژان » به لینی دابوو که ئیتر جلی پیاوانه له بهر نه کات ، به لام له زیندانداندا به فیل وایان لیکرد دووباره نه و جلانه له بهر بکاته وه ... به م جوړه ، نه و تاوانه ی ویستیان به سه ریدا

به پینن که گویا « خوانه ناسه » و له دین لایداوه به م جلی پیاوانه له بهر کردنه به سه ریدا سه پیترا .

به م جوړه ، دادگا سه رله نوی به سترا په وه و بېریار درا « له بهر نه وه ی دووباره ژان دارک که راوه ته وه سه ر تاوانه کانی پيشووی بدریته دهست دادگای پیروزی کلپسه ! ... » و اتا به زیندووی بسووتینری و روژی « ۳۰ » ی مایسی ۱۴۲۱ له بهر چاوی کومه لیکي زوری سه ربازانی ئینگلیز کاره که نه نجام درا .

« ژان » له کاتی سووتاندندا نه وه نده خوگرو چاونه ترس بوو ههستی زور به ی دوژمنه کانی بولای خوی راکیشا .

چاره که سه ده یه ک دوا ی « سووتاندنی » ژان ، له نه نجامی داو کردنی پادشای فهره نسه دا « مه حکه مه ی ژان دارک » زیندوو کرایه وه - نه و پادشایه نه یویست نه و بیروا په له میشکی خه لکدا لابه ری که گویا ته ختی پادشایی به فهرمانی شه ی تان و به دهستی چا دووگه ریک دهست که وتوه ... به م جوړه ، له سالی ۱۴۵۵ دا به بیی فهرمانی پایا « کالیکس » ی سپه م مه حکه مه په کی تازه به سترا و فهرمانی دادگا که ی نه و سای « روان » ی بوو چهل کرده وه و سه ر به رزی بو ناوی « ژان دارک » گیرا په وه ... پاش چه ند سه ده یه ک ، و اتا له سالی « ۱۹۲۰ » دا کلپسه ویستی که لک له ناوبانگ و خوشه ویستی « ژان » وه رگری و نازناوی « کاسولیک پیروز » ی لی ناو خستیه ریزی « پیروژانی کلپسه » وه .

نه نجامی نووسراوی دادگا کانی سالی « ۱۴۲۱ » و « ۱۴۵۵ » به باشی پاریزراون و به نیمه که یشتوون ، هه رچه نده ناشکرایه که نه وه ی سالی « ۱۴۲۱ » ، له لایه ن « کوشون » ه وه دهستکاری کراون و ریک خراون به لام له گه ل نه وه شدا به هو ی نه و نووسراوانه وه زانیا ریمان ده رباره ی ژیا نی « ژان دارک » له زور به ی ژیا نی نه وانه زور تره که له سه ده ی پازده هه مدا ژیاون ... له گه ل نه وه شدا له وه نه چی که دادگا و لیپرسینه وه و

سووتاندنی تنها « شانوگه ری » یه کی دروست کراو بوویی ، شانوگه ری یه کی وا که له ودیو پرده که یه وه گه وره ترین « بگرو به رده ی » له میژووی (جه نگی نهینی) دا به خوویه وه دیبی . ماویه کی که م پاش « مردنی » ژان دارک نه فسانه یه کی وا بلاوبوه وه که بروای گه لی فهره نسای به سووتاندنی « کیژوله که ی ژورلیانز » نه هیشت . هر چه ند له ده میکه وه نه م بیروپایه له نارادایه به لام تنها له م سالانه ی دواییه دا جی ی خوی کردوته وه به تاییه تی پاش نه وه ی ده یه ها په راوله فهره نسا بلاوکرایه وه که باسی رزگارکردنی « کیژوله که ی ژورلیانز » نه که ن له سالی ۱۴۳۱ !

یه که م نه فسانه له م باره یه وه له ۱۴۳۶ دا له « ژورلیانز » بلاوبوه وه ، واتا تنها نزدیکی پینج سال و سی مانگ دوا ی « سووتاندنی » ژان .

له دهفته ری حساباتی شاری ژورلیانزدا ، که له لایه ن لپرسراوی شاره وانی یه وه نووسراوه ، نه وه نه خوینینه وه که « ۹ » ی تابی نه و ساله دوو دراوی زیردراوه به « ژان دیولی » زپربرای « ژان دارک » له پاداشی نه وه دا که نامه ی له « کیژوله که ی ژورلیانز وه » له شاری « ئارلونی لوکسه مبورگ » وه هیناوه . له هه مان دهفته ردا دیاره که نه م برایه ی ژان دارک ، که له لایه ن پادشاه نازناویکی خانه دانه ی بی به خشرابوو ، چوه ته کوشکی کارلی حه و ته م پاره ی بو خه رجی ریگا وه رگرتوه .. زور نووسراوی تری له م جوړه هه ن که باسی هات و چوی « ژان دیولی » نه که ن بولای پادشاو « ژان دارک » که هه موویان میژووی ته موزو ناب و نه یلوی سالی ۱۴۳۶ یان پیوه یه ... گومانیش له راستی نه و نووسراوانه دا نیه .

نه گه ر بروا به و نووسراوانه بکه ی ن ، نه بینین که ۲۸ ی ته موزی ۱۴۳۹ ، واتا هه شت سال پتر دوا ی مردنی « ره سمی » ژان ، « کیژوله که ی ژورلیانز » خوی گه پراوه ته وه شاری ژورلیانز . ژان ، که ئیستا ناوی خوی نابوو « ژان دارمواز » له و شماره دا ، که خو شه ویستی له دلی هه مواندا بوو ، به باشی پیشوازی کراو زور که س ناسی یه وه .

نووسراوه ره سمی یه کان شه وه به باشی ده رته خه ن که خه لکی شار « ژان دارمواز » یان به « ژان دارک » زانیوه ... له دهفته ری حساباتی شاردا نووسراوه که پاره یه کی زوری دراوه تی که بریتی بوه له « ۲۱۰ » لیفر « له پاداشی » نه و کاره په له وانانه یه یه دا که له کاتی گه مارودانی شاردا نواندوو یه تی ! « له هه مان دهفته ردا نووسراوه که « بانگه یشتنی نانی نیوه روی له لایه ن دوو خانه دانی شاره وه بو کراوه و ریزی زوری لیگیراوه . » .

نه مه نه و چه ند راستیانه ن که نه فسانه ی رزگاربوونی ژانیان له سه ر دامه زراوه . ریزلیگرتن و پیشوازی کردنی « ژان دارمواز » له و شماره سی خال نه گه یه نی : یان خه لک به هه له دا چوون و بی ناگا ژانیان به « ژان دارک » زانیوه ، که نه م دوخه له سه ده کانی ناوه راستدا زور جار روی دوا ه . یان بو که لکی خو یان به نه نقه ست کردوو یانه به ژان دارک . یان به راست و بی دروست کردن ژان دارمواز ژان دارکی رزگارکراو بوه ! یا نه م خالانه روون بکه ی نه وه .

هه له ی براکانی ژان دارک بو ناسینه وه ی ری تی ناچی و ناشی بو ده ستکه وتی خو یان شه م درویه یان کردبی ، هه روه ها ناشی هه موو خه لکی شاری ژورلیانزیش به هه له دا چووبین یان خه له تابن . بیجگه له مه ش ، ده نگو باسی ژیانی چه ند سالیکی له وه پاشی ژان روون و ناشکرایه .

له راپورته کانی سه روکی شاری « سان تیوو » ی ناوچه ی « میتس » دا نووسراوه که : « کیژوله که ی ژورلیانز هاتوه بو دی ی « گرانژ ژور ژورم » ی نزیک « میتس » و گه وره پیاوانی نه و گونده و براکانی ژان ناسیویانه ته وه . « هه روه ها له « ئارلون » یش به باشی له لایه ن شازاده نه لیزاییته وه پیشوازی کراوه . نووووسراویشه که : کیژوله که به شداری له ژیانی رامیاری و ئایینی شاری « ئارلون » دا کردوه وه که کوشکی شازاده ی لوکسیمبورگ و له وه پاش له کوشکی گراف « ئولریک » ی شاری « کیلنی » دا جم و جولی له کاروباری ده ره به گه کاندا کردوه ، له شاری « کیلنی » چالاکی یه کی ته وای نواندوه بو نه وه ی گراف « ئولریک » هه لیزیردریت بو سه روکی قه شه کانی « تریر » و به مه دلی « هه نری کالینزیر » ی

نه دمامی ، لیژنه ی کلیسه ، ی له خوئی ره نجانده و به تاوانی جادووگه ری و خوانه ناس بانگ کراوه ته به رده م شه نجومه نی کلیسه بولپرسینه وه . بویه « ژان » به په له له وی خوئی ده ریاز کرده و چوه ته « نارلون » . شه م زانیاریانه له نارشیفی قه شه « ژان نیدیپر » دا نووسراون .

پاش شه مه ، ژان له به هاری داهاتوودا شووی به « روبیرت دارمواز » کرده و به مه نازناوی بوته ژان دارمواز ! گومان له وه دا نیه که سه روکی شاره وانی « سان تیپو » ده رکه وتنی « کیژوله ژان » ی به « ژان دارک » ی راسته قینه داناه . شه وی شیایوی باسه ده ستنووسیکی تری هه مان سه روکی شاره وانی دوزراوه ته وه که دان به هه له ی خویدا شه نی و له م باره یه وه نووووسیویه تی : « شه مسال کچیک په یدابوو خوئی به کیژوله که ی فهره نسا شه زانی و به جوړیکی وا شاره زایانه شه م ده وری شه بینی که زوور که سی زاناو تیگه یشتووشی له خشته بر دوو باوه ریان پیکرد ! »

شه م زانیاریانه له سالی ۱۶۸۲ د له گوڤاری « میرکوو گه لانت » دا بلاوکراونه ته وه له کاتی خویدا باری ولاتی شله قاند هه ره شه و ساله شه نامه ی ماره کردنی « ژان دارمواز » بلاوکرایه وه ، به لام ده قه شه سلپی که ی هه رگیز ده رنه که وت بویه هه ندیک شه لین دوور نیه شه م « ماره برینه » کاریکی ریک خراوو دروست کراوی قه شه « فینیی » بی له سه ده ی حه فده هه مدا .. شه مه هه روه که شه ویه که گوایا روبیرت دارمواز له باتی ماره یی چه ند مولکیکی خوئی له سه ر ژانی « کیژوله ی فهره نسا » تاپو کرده .

له په راوی « میژووی لو تارینگین » دا به م جوړه شه م وه سیه ی ماره ییه شی کراوه ته وه : « شه م کیژوله ی نورلیانزه ، یان راستتر ، شه م کچه فیلبازه ی شه م ناوه ی له خوئی نابوو شووی به روبیرت دارمواز کردو هیچی تر ! »

ژیانی پیش سی سالی ده رکه وتنی ژان دارموازمان لا ناشکرایه و شه زانین چی کرده و ناشبئی شه وه له یاد بگین که له ماوه ی شه و سی ساله دا هاوولاتی په کان هه ر له گوماندا ابوون که تایا ژان دارکه یان شه و تایا بپروا به رزگار کردنی ژان دارک بگن

له سووتاندن یان شه . شه و شماره نه که ته نها له سالی ۱۴۲۶ د پاره ی داوه به براکانی که نامه یان له ژانه وه هیناوه به لکوله ۱۴۲۹ شدا له و کاته دا که دارمواز له نورلیانز په یدابوو - پاره یان داوه بوو « خویندنی دوعا و نزا بوته وه ی خوا گیانی بیه خشی و بیخاته به هه شته وه ! .. »

زوری نه خایاند سیاستی کارلی حه وته م گوړینی به سه ردا هات و له ۱۴۲۶ د ، که تازه پاریس رزگار کرابوو ، بیبری له و کرده وه تایا کاتی شه وه نه هاتوه به ره سمی بلاو بگریته وه که ژان دارمواز هه مان ژان دارکی له سووتاندن رزگار کراوه ؟ له به ره شه وه ی گه ل زور به توندی ره خنه ی له وه شه گرت که شه وسا کارل هیچ هه ولیکی نه داوه بو رزگار کردنی ژان و شه یویست به مه که میک رای خه لک بو لای خوئی راکیشی ، بویه ویستی شه م هه له له ده ست نه دات و گوی نه داته شه وه ی شه م ژانه ساخته یه یان شه و که لک له ناویانگو خوشه ویستی « کیژوله که ی نورلیانز » له دلی گه لدا وه رگری .

بیجگه له مه شه ، ژان دارمواز نورلیانزی به چی هیشت و خوئی گه یانده شه و شوینانه ی هیشتا خه باتی تیدا نه کرا دژی نینگلیزه داگیر که ره کان و چاوی به ماریشال « ژیل دی ری » که وت که زور به باشی شه یناسی و سه ر کردایه تی له شکریکی بی سپارد که بچیه سه ر پاکوری « پوانو » . له « ۱۴۴۰ » یشدا گه یشته پاریس که له ده میکه وه تامه زروو چاوه ری ی بینینی بوون . به لام په رله مانی پاریس ، که شه و کاته ده وری دادگاشی شه بینی که وته کار بو شه وه ی ژان نه گاته پایته خت و له ریگا گرتیان و به ده ست به سه ری که یانندیانه په رله مان . گومان له وه دا نیه که کارل له مه شاگادار کراوه و بی ی قایل بوه . په رله مان به وه تاوانباری کرد که ناوی ژان دارکی له خوئی ناوه له ناوه راستی شاردا به « کوله که ی ریساو کرده وه » به ستراهه وه . که ژان دانی به وه دانا گوایا ناوی ژان دارکی له خوئی ناوه به ره لایان کرد . پاش شه مه چون ژیاوه و له کوئی مردوه نازانری ، شه وه نه بی که دوا ی مردنی روبیرت دارمواز شووی کرده ته وه به « ژان دوینی » ناویک و وه سیه یه کی سالی ۱۴۵۷ دووباره ده ری شه خاته وه که به وه تاوانبار کراوه گوایا

ناوی ژان دارکی له خوی ناوه .

له راستیدا ، پاش سالی ۱۴۴۰ پش له قهره نسادا ناوبه ناو « ژان دارک » ی ساخته په دابوه . په کیک له ۱۴۵۲ دا له شاری « نانژو » په پیدا بوو که گویا هر دوو زبراکانی « کیژوله که ی ژورلیانز » ناسیویانه ته وه پاش چهند سالیك په کیکی تریش له شاری « مان » په دابوه ، به لام زوری بی نه چوو درووی هر دوکیان دهرکه وت . نه م دوو نمونه په مان ته نها له بهر نه وه هینایه وه که دهری بخه یین تا چ راده په ک که له نه یویستوه بپروا به مردنی « پاله وانه میلی » په که ی بکات .

رچه ی « ژان دارمواز » زور نالوزه نه م هه واله زور کونه . نه ناتول فرانسیش . که ژیانی ژان دارکی نووسیویه ته وه باسی نه مه ی کردوه . له سه ره تایی سده ی نوزده هه مه وه زور په راو دهرچوه که نووسه ره کانیا ن هه ولیان داوه گومان بخه نه سووتاندنی ژان دارکه وه به تاییه تی له م ده - پازده سالانه ی دواپیه دا ژماره په کی زور نووسراوه دهر باره ی رزگار کردنی له سووتاندن له چاپ دراوه . هه ندیک له م نووسراوانه شه قلی کونه په رستی یان پیوه دیاره ، هه ندیکی تریشیا ن ، به پیچه وانه وه ، نه وه رت نه کاته وه خه باتی ژان بیه ستیته وه به کلیسه و کاسولیکی په وه .

با گوی له « ژ . گریمو » رابگرین که دژی بیروپای « کارتیکردنی کلیسه » په و له سالی ۱۹۵۲ دا په راوی « نایا ژان دارک سووتینرا » ی بلاو کردوته وه .

گریمو نه وه به نه فسانه دانه نی که نه وتیری ژان دارک سووتینراوه نه که نه وه ی که رزگاری بوه . گریمو نه وه مان بیر نه خاته وه که کاتی ژان دارمواز له ژورلیانز په دابوو نه وه هاوولاتی په هه ژارو دهوله مه ندانه ناسیویانه ته وه که له وه پیش له کاتی که مارودانی شاردا به باشی ناسیویانه و زوریشیا ن له « ریمس » به شداری یان له که لدا کردوه له کاتی تاچ خسته نه سه رکاری حه و ته م که نه مه رووی داوه ته نها نزیکه ی شه ش سال به سه رکاره ساته که دا رابوردوه نه وه ش ماوه په کی زور

نیه که بی ی بخه له تین ، شتر چون نیمه بتوانین پاش نزیکی پینج سده نه و بیرورایانه رت بکه یینه وه و بلین درویه ؟

نه وه ش که براكانی په کسه ر خوشکه که یان ناسیوه ته وه به لکه په کی تری راستی رزگار بیونی په تی ، نه ی که ژان دامواز که یشته شاری « لو تارینگین » و په کسه ر به دوا ی براكانیدا که را به لکه په کی ترنیه ؟ نه ی بوچی که س به دروی نه خسته وه و لی نی نه پرسی نه م پینج ساله له کوی بووه چون ژیاوه ؟ دیاره نه مه نده دنیا بوون که ژان دارمواز هه مان ژان دارکه دلیان لی کرمی نه بووه گومانیا ن لی نه کردوه .

دهر باره ی یادداشته کانی سه روکی شاره وانی « سان تیوو » ، کی نه لی نه وه ی له پیشدا نووسیویه تی هه له یه و نه وه ی له وه پاش نووسیویه تی راسته و به پیچه وانه وه نیه ؟ ... کی نه لی نه وه ی دواپی ، که گویا ژان دارمواز ژان دارک نیه ، دروست نه کراوه و بو مه به ستیک نه نووسراوه ؟ ... هه روه ها ، بوچی نه وه ی له وه پاش له میژووی « لو تورانگین » نووسراوه به راست بزانی ؟ ... بیجگه له مه ش ، بوچی « شه هاده ی ماره برینه که ی » به درو بزانی و بلین گویا قه شه « فینی » دروستی کردوه ؟ ... له وه ناچی قه شه ی ناوبراو هیچ که لکیکی له مه وه رگرتبی . که واته بوچی نه وه شه هاده یه راست نه بی ؟ ... نابی نه وه شمان بیر بچی که قه شه « فینی » نه مه ی ته نها لای براهی باس کردوه و نه ویش پاش ماوه په ک له کوفاری « میرکیور که لانت » دا بلاوی کردوته وه .

خالیکی گرنگی تر : « ژان دی تونیلقیل و « سوبلی دی دین » ی هاوپی ی « روبیرت دارمواز » که که واهی نه وه وه سیه په بوون که روبیرت به شیک له مولکه کانی خوی داوه به ژان و نیمزایان کردوه زور چاک « کیژوله که ی ژورلیانز » یان ناسیوه و ناشی به هه له دا چووین و مه به ست و به رژه وه ندیشیا ن نه بووه نه مه بکه ن بیجگه له مه ، هه لس و که وتی ژان دارمواز خوشی نه مه نه سه لینی ... چون نه تر ساوه له پیشدا خوی به نامه ناشکرا بکات و دواپیش بیته وه لای براكانی و له وه پاش شوو به دارمواز بکات که باشی نه یزانی له کاتی ماره بریندا دوا ی

« بی ناسه » و روون کردنه وهی ناوو ناو نیشانی لی نه که ن ؟ ...
 سهیر نه وهیه نه و نه فسانه یه ش دروست کراوه که گویا روبر ،
 پاش نه وهی زانیویه تی ژنه که ی خه له تاندوویه تی خستوویه تیه
 شیتخانه یه کی نزیك شاری « برییی » ، به لام نه مه
 نه سه لمینراوه و له نارشیفی نه و نه خوشخانه یه دا نه مه نیه .
 بیجگه له مه ، هه تا نیستاش نه وه کانی روبرت ژنه که ی به
 « کیژوله که ی ئورلیانز » نه زانن و شانازی پیوه نه که ن و به
 پیروزییه وه یادی نه که نه وه . له مه ش گرنگتر ، نه که ر « ژان
 دارمواز » ژان دارک نه بوایه چون نه یویرا بیچته شاری
 « ئورلیانز » ، که به باشی نه یان ناسی و له ماریشال « ژیل دی
 ری » نزیك بیچته وه ؟ دیاره نه که ر ژان دارکی راسته قینه
 نه بوایه هر یه کی که له م رووداوانه ی باس کران ناشکرای
 نه کردو به دروی نه خسته وه . که له وه پاشیش چه ند ژان
 دارکیکی تر په یدا بوه هیچ له مه به سته که ناگورنی نه وه
 ناسه لمینی که کیژوله که ی ئورلیانز رزگاری نه بوه .

نووسراویکی گرنگی تری ۲۹ ی ته موزی ۱۴۴۲ له
 به ریوه به رایه تی « کاتبی عدل » ی پاريسدا نه وه ده ره خا که
 له پاداشتی « خزمه ت کردنی پادشا و شازاده کارلی ئورلیانزا
 پارچه زهوی یه که به خشراوه به پییه ردیولی و ژانی خوشکی . .
 نایا نه مه نه وه ناگه یه نی که ژان له ۱۴۴۳ دا زیندو بووه ؟
 له نه نجامی نه م هه موو خالانه دا ژ . گریمو نه لی : « نایا
 نه م هه موو خالانه مافی نه وه مان ناده نی به وردی بگه ریین بو
 نه وه ی بزانی نایا « ۳۰ » ی مایس ۱۴۳۱ کیژوله که ی ئورلیانز
 سووتینراوه یان نه ؟ »

وهک وتمان ، به دریزی نووسراوه کانی دادگای « روان »
 پاریزراون ، به لام گرنگترین شتی تیدانیه : نه « دوابریاری
 شاهانه » بو فه رمانی سووتان و نه نامه ی جی به جی کردنی
 سووتاندنه که .

« م . گارسون » ، که یه کی که له به ناوبانگترین
 « پاریزهر » هه فه ره نس یه کانی ، که به دریزی له ژسانی « ژان
 دارک » ی کولیوه ته وه ، نه لی که نه بوونی نه م دوو وه سیه یه
 کاریکی نه شیاوه بو نه و جوړه رووداوانه ی نه و کاته . واتا
 نه بوونیان نه وه نه که یه نی کاره که نه نجام نه دراوه . هه روه ها

« شارل دیولی » داواکاری گشتی فه ره نسای سه ده ی
 شازده هه م نه لی که « نه بوونی نه م دوو وه سیه یه شتیکی
 سهیرو پر له نه پنی یه ! » بیجگه له مه ، زوربه ی نووسراوه
 ره سمی یه کانی سه ده ی شازده هه می فه ره نسا ، که باسی
 سووتاندنی ژان نه که ن ، روون و ناشکرا نین و دوو واتا
 هه لته گرن . بو وینه ، له « نارشیفی به ریتانی سالی ۱۵۴۰ دا
 نووسراوه که » له ۱۴۳۱ دا کیژوله که له روان سووتینرا ... یان
 فه رمانی سووتاندنی به سه را درا ! ... » .

« سیمفورین شامپی » له په راوی « که شتی یه که بو
 خانمان » . که له ۱۵۰۳ دا له شاری لیون چاپ کراوه
 نووسیه تی : « ئنگلیزه کانی نه لین ژان له روان سووتینرا ،
 به لام فه ره نس یه کانی نه مه ره ت نه که نه وه و جوړج شاتیل له
 داستانی « رووداوه نایابه کانی نه م سه رده مه ماندا » نه لی :
 [هه رچه نده کیژوله که له روان سووتینرا به لام دواپی زیندوو
 بووه] .

له یادداشتی شازاده یه کی نه وسای فه ره نسادا ، که
 ناگاداری رووداوه که بوه نووسراوه :

« له باتی ژان دارک کچیکی تر سووتینراوه !
 هه روه ها » پییه ر کیوسکیل « که خو ی له بکاتی
 « سووتاندنه که دا » ناماده بوه ، نووسیه تی : « ژان هه لاتو
 کچیکی تر له باتی نه و سووتینرا . » !

له ده ستتووسی ژماره ۱۱۵۴۲ ی به شی « کتیبخانه ی میلی
 ئینگلیز » ی موزه خانه ی به ریتانیدا نووسراوه : « .. له دواپیدا
 ژان سووتینرا ... یان کچیکی تر که له و نه جوو سووتینرا وه تا
 نیستاش زور که س باوه ریان به مه هه یه ... »

دهنگو باسی رزگار بوونی ژان وا به خیرایی بلا بووه و
 په ره ماننی پارسی شله ژاند که نه وسا هینشتا دارده ستو
 گو ی رایه لی فه رمان په وا ئینگلیزه کانی بووو بگره له ویدا نه م
 پرسیاره ش کرا : « نایا کوشون ناپاکی له و کاره دا نه کردوه که
 بی ی سپیردرا بوو ؟ .. » به لام نه توانرا له که س بپرسریته وه ،
 چونکه زوربه ی هاوکاره کانی کوشون ، که له دادگادا له که لیدا
 بوون ، چه ند مانگیک پاش دادپرسینه وه که له ناو چون : « دی
 سانتینی » و « پییه ر لوازیله ر » و « نیکولای دی روو » ی

نه ندامانی دادگاوه ژان دی ستیفی «چاودیریکه ری دادگا» له زه لکاودا خنکان . «و» لیفونیتین «ی دادپرس به جوریک ون بوو لاشه که شی نه دوزرایه وه .

پاش چاره که سه دهیهک ، که بریار درا دادگا دووباره بیه ستریته وه کاربه دهستانی فهره نساش ده ستیان کرد به پشکنین ، به لام «کوشون» له سالی ۱۴۴۴ دا مردبوو ، خه لکی «دومینیکان» وتیان گواپا نازانن «لی میستر» ی سه روک قه شه یان چی لی هاتوه . به لام به هرچونیک بوو توانیان چهند که سیکي نه ندامانی دادگا که ی روان بدوزنه وه . به لام پینچ له وانه وتیان که «هیچیان نه دیوه» . سیانیان وتیان پیش ته و او بوونی دادگا رویشتون و ناگاداری نه نجامه که ی نه بوون ، دوانیان به وه خویان په رانده وه که بیریان خراب بوو هیچیان له یاد نه ماوه له بهر نه وه نازانن له کاتی مه حکمه کردنی «کیژوله که ی نورلیانز» دا چی روی داوه ! بیجگه له مه ، گومان له روژی سوتاندنه که شدا هه یه ...

نه وه بوو و ترا که «۳۰» ی مایس سووتینرا . به لام هه ندی نووسراوی نه و کاته نه لاین ۱۴ ی حوزه یران وه هندیکیان ۶ ی ته موز سووتینرا وه نامه ره سمی یه کانی کوتایی سه دهی پازده هه مو سه ره تایی سه دهی شازده هه م نه لاین گواپا له شویاتی ۱۴۲۲ دا سووتینراوه .

ههروه ها جیاوازی له شیوه ی کوشتنه که شیدا هه یه . بووینه ، [ژان لا شاپیل] ی ئارشیف - نووس نه لی له پیشدا سه ر برراوه نه و سالا شه که ی سووتینراوه .

هه ندیک ئارشیفی تر نه لاین گواپا ژان «له کاتی سوتاندندا کلاویکی قووج کراوه ته سه ری که روی داپوشیوه» . له هه ندیکیاندا نووسراوه «چاوی به ستراره ته وه ..»

هه رچه نده «جه لاد» هه که هه موو هه ولپکی داوه که خه لکه که سوتاندنی «جادوگه ره که» ببینن ، به لام نه یانتوانی نه وه ببینن و دلنیا بن که نه وه ی سووتینراوه ژان دارک بوه یان نه !

نه گه ر نه وه راست بی که یه کیکی تر سووتینراوه ، نه ی چاره نووسی «کیژوله که ی نورلیانز» چون بوه ؟ ..

ئاشکرایه که له سه ره تایی گرتنیدا ژیانی به ندیخانه ی سه خت بوه ، به لام له وه پاش باری سه ر شانی سووک بوه . پاسه وانه ئینگلیزه کان زور جار لی ی دور نه که و تنه وه به ته نیا به جی یان نه هیشت و ریگیان نه دا خه لک بیت بو لای . که داوشیان لی کرد به لاین بدات هه ولی راکردن نه دات نه م به لینه ی بی نه دان .

هه ندیک له زانا فهره نسی یه کان نه لاین که ژان به هو ی ریگیه کی ژیر زه مینی زیندانه که وه رایکردوه . دیاره زور به ی قه لا کانی نه وسا ریگی وانه یی یان هه بوه . نه گه ر وایی که واته تو بللی هه موو مه حکمه کردنه که ی «ژان دارک» ته نها کومیدیا یه که نه بوو بی ؟ دیاره نه گه ر وایی هه موو نه ندامانی دادگا که نه و ده وره یان ببینوه که بی یان سپیراوه وه له وه پیش بو یان دیاری کراوه وه وسا نه توانین بلین که «کوشون» دروستی کردی و نه یه یشتی به ته وای قسه کانی «ژان دارک» بنووسری . به لگه ش بو نه مه نه وه یه که له سه ده ی بیسته مه دا روونوسی «وه سقه کان» ی دادگا دوزراوه ته وه نه وه ئاشکرا کراوه که «کوشون» ده ستکاری ده قه نه سللی یه کانی کردوه وه وسا خراوه ته به ر چاوی «کوشکه کان» ی پادشایانی نه وروپا . له وه نه چی گرنکترین مه به سستی مه حکمه کردنی «ژان دارک» نه وه بوو بی که به لمینری کارلی حه و ته م به شیوه یه کی نارپه وا چوته سه ر ته خت و به یارمه تی «شه یقان» بوه به پادشا و نه و تیکسته کوپراوانه ی نیراون بو کوشکه کانی پادشایانی نه وروپا نه مانه ی تیدا روون و ئاشکرایه .

«کوشون» گه وره ترین ده وری ببینوه و زور جار دریزه ی به دادگا داوه به راده یه کی وا چهند جاریک په رله مان هانی داوه که په له ی تیدا بکات .

تو بللی کوشون به نه نقه ست خو ی به دوژمنی «کیژوله که ی نورلیانز» پیشان نه دایی بو نه وه ی بیکه ن به سه روکی دادگا که و به مه بتوانی ژان رزگار بکات ؟ .. کوشون به نه نقه ست زور پرسپاری گرنکی له ژان نه کردو لی یان بی ده نگ بووه . گرنکترین خال نه وه یه که به پیچه وانه ی هه موو دوخیکی له جوړه ، له به ندیخانه دا سزای ژانیا ن نه داوه ! ... دیاره هه ر

نه مانه بوون وایان له کوشون کرد له سه رها تادا فه رماني « گرتنی هه تا مردن » ی به سه ردا داو ته نها له وه پاش به تاوانی له به رکردنی جلی پیاوانه وه که « دژی فه رماني خواجه » فه رماني سووتاندنی درا ! ... نایا نه مه دواخستنی تایبه تی نیه بوئه وه ی پیلانی را کردنه که ی به جی بینی ؟ ... ئینگلیزه کان نه وه بیان مه به ست بوو که « جادووگر » بسووتینری ، نیتر هه رکه سیک سووتینرابی لای نه وان گرنگ نه بوه !

لیره دا پرسسیارنیک دینه گوری : بوچی کوشون ویستویه تی ژان رزگار بکات ؟ ... دیاره هیچ نه بی له بهر نه وه ی بوه که نه گه ره لویست گوراو کاروباری ولات که وته وه دهست فه رهنسی په کان که لک له م کاره ی وه رگری .

« گریمو » به دلناییه وه نه ئی که کوشون و سه روکه ئینگلیزه کانی مه به ستیان بوه ژان رزگار بکن چونکه ، وه ک زوربه ی زانایان نه لاین ، ژان دارک خوشکی ناشه رمعی کارلی چه وته م بوه !

بابیننه وه سه رژیانی ژان : واپاوه که ژان له سالی ۱۴۱۰ بیان ۱۴۱۲ دا له دایک بوه ، که واته له کاتی دادگاکی « روان » دا ته مه نی نزیکه ی « ۱۹ » سال بوه . به لام « ئوقیبتیت » ی هاوپی ی گیانی به گیانی ژان و ژنی « ژیرا دی سیون » ، له دادگاکی جاری دوه مدا ده ری خستوه که ژان له ۱۴۰۶ یان له ۱۴۰۷ دا له دایک بوه .

نه بی چی وای له و « کیژوله شوانه » ی خه لکی « دومیرمی » یه کردبی توانیبیتی زیاد له هه مووکه س وا کار له کارلی چه وته م بکات له شکر کوبکاته وه دژی ئینگلیز ؟ . میژوو نووسه کان باسی « نهینی » یه کی زور گرنگ نه کهن که ژان داویتی به گوئی پادشادا ... نه و تاوانه ی درابوه پال کارلی چه وته م که گوایا « زوله » وه لویستی نه لیزابیتی دایکیش نه مه ی نه سه لماند زور به راست نه زانراو پروای بی کرابوو . دوورنیه « ژان » توانیبیتی بوی سه لمینی که نه و منداله زوله ی نه لیزابیتیه . خه لک به دوایدا نه گه ری . نه و سه لماندنه ش رهنگه یه کیک له و دوو نه لقانه بی که هه میشه بی ی بوه له کاتی گرته که یدا لی سی سه ندراوه . نه م نه لقانه که وته لای کوشون و ده رباره یان پرسسیاری له ژان کرد . نه و زور به کورتی وه رمای

دایه وه « کوشون » یه زوری له سه ر نه رویشته . ئینگلیزه کانیش ، نه گه ر به مه یان زانیبی ، بی دهنگه یان لی کردوه ، چونکه نه وانیش وه ک کارلی چه وته م نه یانویستوه به چاریک ناوی نه لیزابیت بزریت چونکه نه مه نه بوه هوی گومان کردن له چونیته ی له دایک بوونی کاترینه ی کچی که شووی به هه نری شای ئینگلیز کردبوو ، وه هه نری شه شه میش که میک پیش دادگاکی روان له پاریس کرابوو به پادشا . ژان پیش دهست پیکردنی دادگا بی ی وتبوون که وه رمای زور پرسسیار ناداته وه نه ندامانی دادگاش زوریان لی نه کرد که نه م بریاره ی خوی بگوری ، چونکه رهنگه به رژه وه ندی هه ردوو لایان له وه دا بووبی که هه ندی شت ده رباره ی له دایک بوون و پیگه یشتنی « ژان » نه زانری . دوورنیه رزگارکردنی ژان به ره زامه ندی و ریک که وتی کارلی چه وته م و شازاده « بیدفورد » بووبی . بویه هه تا گهت وگو له نیوان نه واندا به رده وام بوه « کوشون » دادگای دواخستوه . بیجگه له مه ش ، ئینگلیز چه زیان به مانه وه ی ژان کردوه بو نه وه ی بارمه تیه کی به نرخ بی به ده ستیانه وه له کاتی گهت وگو کردن له گه ل فه رهنسی په کاند او دیاره توانیویشیانه له به ندیخانه که ی روانه وه بیگوزنه وه بو هه رلایه ک ویستبیتیان . به لام بی گومان به لگه یه کی ره سمی نیه که ژان کچی نه لیزابیته .

با نه وه شمان له بیر نه چی که له ۱۴۳۶ دا ژان ده رکه وته وه پروپاگانده ی بوخوی نه کرد . به پیچه وانه وه ، ناوی خوی نابوو « کلود » و نه لاین نه و کاته ی ده رکه وت گه ل له هه لویستی ناهه نگه و خوشیدا بوو به هوی ده کردنی ئینگلیزه وه له پاریس له نیسانی ۱۴۳۶ دا به لام نه توانین نه م باره به شیوه یه کی تر باسی بکه یین و بلین : له م کاته دا گهت وگو به ستنی ناشتی له نارادا بوو ، و ریگایان به له شکری ئینگلیز دا به بی زیان له پاریس ده رچی دوورنیه نه وانیش له پاداشی نه مه دا ژانایان به ردابی ... نه مه بوو هه لویست و نه و رووداوانه ی که گوایا نه یسه لمینن « ژان » نه سووتینراوه و نه مه ش چه ند بیروپایه کی جیاوازی له فه رهنسا دروست کردوه . بووینه ، هه ندیک له زانایان نه لاین زوربه ی نه م به لگانه ریک خراون ... له لایه کی تره وه ، نه و رایه ی که ویستویانه نه م کیژوله پاله وانه میلی په

دی یه بوئه و کاره هه لَبژێردراوه ؟ له بهر ئه وهی که دوور بوه له مه لَبه ندی ئاژاوه و دوژمنایه تی پارتی « یوڤوڤون » و « ئارمانیاک » و مه ترسی تیدانه بوه . « ژان » که هاتو ته لای کارلی حه وته م وتوو یه تی که ته مه نی « سی جار حه وت ساله ! » که ئه مه ش ئه گه پێته وه بو سا لی ۱۴۰۷ - ۱۴۰۸ که سا لی له دایک بوونی راسته قینه ی ژانه ! له دادگای دوهمدا پارێزه ری به ناوبانگ « بریال » په نجه ی بو « خانه دانی » ژان را کیشاو ووتی که گویا « خالیکی سوو ری بچوک له پشت گو یی راستی یه وه بوه . » ئه مه ش نیشانه ی نه وه و خوینی پاشاکانی فه ره نسه بوو ! « ژ . پیم » که پشتگیری کی تری ئه م بیریایه یه ، ئه ئی که میژوونوس « ئه دو ید شنیده ری » هاو پری ی ، که دوستیکی نزیکی پاپا « پیم » ی یازده هه م و پاپا « پیم » ی دوا زده هه م بوه له سا لی ۱۹۲۵ دا له ئارشیفی فاتیکاندا ده قی ئه سل دابه رسینه وه ی دوهمی ژانی بینوه که به ئاشکرا ده ری خستوه کچی کتی یه . ئه ی بوچی « ئه دوارد شنیده ر » ئه م باسه ی بلاو نه کردو ته وه ؟ له بهر ئه وه ی فاتیکان نه یویستوه بلاو بیته وه و ئه ویش دلی پاپای نه شکانده ، به لام ئه مه ی بو چه ند هاو پری یه کی تریشی گیرا وه ته و نامه یه کیشی ده رباره ی ئه مه بو پیم نووسرا وه !

بجگه له مه ، « ژ . دی سیزان » و « ئه . گرین » ئه ئین که ئه و ریگای ژیرزه مینه یان دوژیوه ته وه که « ژان » له زینداندای پیایدا رزگاری بوه . هاو بیسانی ئه م هه لو یستانه ئه وه ش ئه که ن به خالیکی گرنگ که ئه ئی گویا له کاتی سووتانده که دا کلاویک کراوه ته سه ری و رووی دیار نه بوه له مه ش گرنگتر : هه موو ئه و شتانه ی ده رباره ی شیوه ی سووتانده که باس کراون ۱۰ - ۱۵ سال پاش ئه و میژوه نووسرا ونه ته وه و دوور نیه گوڤابن .

ناخو ژان پاش رزگار کردنه که ی له کو یی ژیبانی ؟ .. له وانه یه له روما ، له کو شکی پاپا « مارتین » ی پینجه م بووی ، چونکه له و یی ئه ی توانی ده وریکی گرنگ ببینی بو پته و کردنی په یوه ندی فاتیکان و پادشا ... یان دوور نیه له زیندانیکی ئینگلیزیدا توند کرابی . ئه ی بوچی ته نها پاش پینج سال

بخه نه ریزی « خیزانی پادشا » وه و ده وری خراب و ترسنو کانه ی کارل ده ربخه ن و له دایک بوونی ناشه رعیه انه ی که و ره پیاوان روون بکه نه وه کلێسه ره تی ئه کاته وه و نایه و یی « زو ئی » یان به سه را سه پی . بو یه له گه ره می جم و جو ئی ئه فسانه ی « رزگار کردنی ژان » دا هاوکارانی ئه م بیرو پرایه که پان به دوای شتیکی تردا که زیاتر روونی بکه نه وه و زو ره یی ئه و پرسیاران ه ی له هاوکارانی ئه م بیرو پرایه کراون له کتیبه که ی « ک . پاستیر » دا بلاو کرا وه ته وه که له سا لی ۱۹۶۲ دا له پاريس به ناوی « دوو ژان دارک » وه چاپ کرا وه . له ئه نجامدا گومان له وه دا ته ماوه که « ژان دارک » چه ند جار یک ئه وه ی درکاند وه که چه ند نه ینی یه کی لایه پیویسته بیان پاریزی ... ره نگه یه کیک له و نه ینی یانه ئه وه بووی که گویا « له غه بیه وه » فه رمانی بی دراوه خه بات بکات بو رزگار کردنی فه ره نسا له دوژمن ... بچگه له مه ش ، داواکاری گشتی ئه وسای فه ره نسا ، « ژان پریل » له کاتی دادگای دوهمدا وتوو یه تی که « ئه و نه ینی یانه ناشی باس بکرین ! ... »

له کتیبه که ی « پاستیر » دا بیرو رای هه ردوو نه وه کانی « دیو لی » و « ژان دارمواز » نووسرا وه . نه وه کانی « لی » رایته گه یه نی که هیچ نه ینی یه که له وه دا نیه ژان دارک به هو یه وه توانی بیستی له کو شکی کارلی حه وته مدا ده سنی بروت ، چونکه شازاده « دی بار » ی گه و ره ی ئه و دی یه ی ژانی لی له دایک بوه و خوشکه که ی ژنی پادشا بوه له مه دا یارمه تی دا وه : به پینچه وانه ی ئه مه دا ، نه وه کانی « ژان دارمواز » ده ری ئه خه ن که سنوور رو بیرتی با پیره گه و ره یان نه ی توانیوه کچیک ماره بکات که له خیزانیکی به ناوبانگ نه بووی و دیاره پینج ئه م هه نگاوه له وه دلنیا بوه ئه و کچه ژان دارک !

پروفیسو ری به ناوبانگ « بو سل » ، که به گه رمی پشتی ئه وانه ئه گری که ئه ئین ژان کچی ئه لیزابیته له م باره یه وه ئه ئی : « که ئه و کچه له دایک بوو به ناوی « ژان دارت » وه ره وانه ی دی ی (دو مری می) یان کرد . « ئه وه ی شایانی باسه ، له سه ده ی یازده هه مدا له فه ره نسا دارک به دارت ئه نووسرا ! . گومان له وه دا نیه که ئه م « ژان دارت » هه خزمی چه ند « دارک » ناویکی کار به ده ستی گه و ره ی پاريس بوه . ئه ی بوچی ئه و

شڪه رڻواس مه توري
بو ناره قهي سرگونات
«ڪو» م ڪه وتومه توري

*** **

هه ٿينه دهی هه ٿينه
توري گهرنت هه ٿينه
هه چهند گهرنت هه ٿيني
جهرگو دلم دهرديني

*** **

دهري خه دهی دهري خه
خالي پرومتهت دهرخه
نه گهر خالت ده بينم
خوڻي دلم به لرخه .

*** **

دای خه ده توخودا دای خه
نهو ٿيوه جوانهت داخه
چاوم لي يه چهند ٿاله
بوني دي وه هه لاله .

*** **

چهند جواني گوڻي چهند جواني
هو په ريلهی سرڪاني
نه گهر ٿاغا ڪوڻ نه دا
ده تفرينم له بو «وان» ي .

*** **

هو ووه تا نه و پيا و پيره به دم داشڪاندي په لکه توتنانه وه
سر مه سته ، گوڻيه ڪهي پر ڪردو به هانکه هانک و په تي
ده برده وه کاتي خستيه سر شاني نه و ڪيڙه بالا به رزه ، ڪيڙه
وهري ڪهوت ، وادياره ده بي اته وه بو بن ڪه ويڻي هه ره وه زي ...
بوني ، له چاوان وون بوو .

مامه پيرهش هه روا داده شڪيني ، له پر چريڪهي
ٿي هه سته ، لافاوي گوراني ي به سر نه و ناوه دا په رت ڪرد ،
شاوي ده باراند ، ڪه لا توتنه کان له له ره و بوق و قودا ويلکه کان له
دهنگو منيش له جووله ، ڪه وتين ، هه موومان نوقمي شادي
بووين و خوڻن گه رايه وه ده ماره ووشڪ هه لاتووه کانمان . ده با
هه موومان گوڻي ي بو هه لڙهين ، بزائين پيره ڪام نه نديشه ي
سه رده مي لاوي تي هه تي گرتبوو ؟ ، ڪام عه شق به م پيري يه
باوه شي بي دا ڪردووه ؟!

ٿيوه نه و به سته فولڪوري يه ووشه مرواري يه ي ڪه مام
(محمودي) (۸۰) ساله به دهنگه سازه ڪهي ده ي چري :-

مه بزيوه دهی مه بزيوه
توخودا چاوان مه بزيوه
هه تا چاوت بزيو بزيوه
جهرگم دي له په گنيوه

*** **

مه لاره دهی مه لاره
نهو بالاو له شو لاره
خرينگهي بازنكي ده ستت
هارهي دي وه ته ياره .

*** **

مه توري دهی مه توري

(۱) - سندولان :- گوڻديکه ده ڪه ويته نزيڪ قه لادزي .
(۲) - مام محمود :- جو و تياريني ، ته مه ني (۸۰) ساله و
سه رچاوه ي نه م به سته فولڪوري يه يه .

له كه لتووری میلیمانه وه

چه بام

تۆمارکردنی
فیصل دینهاتی

- ۱ -

ئه وجا کۆر ده یگو
له زووری ، له زووری « سه ره نئی »
تادارنیمه ، تا تاوم لی ده سه نئی
هه رکه زهینئی خۆم ده داوه
که وهک ئه وا ده خینی ، به ده م موسری
پشت له کاوله هه ولیری
ئه و سار به وئی بواری ، ئه من دو عایه کی ده که م
یا « سولطان عه ولای عاره بی »
ماری بابئی نازدار چه بیرانی له وئی بارکه
بیته وه جیرانی مه بیخی .
ئه وجا کیژ ده یگو ...
خوابیکردایه ئه و سار به وئی بواری
ئه من ببوومایه گوپاره کی داری دارکنیر

له دهستی کۆره چه بیرانی خۆم
هه موو دانی سبه پنان و دانی ئیواران
بئی ی بله وه راندبایه وه کارو به رخی خۆی
« ناوه لالا » خوا بیکردایه ئه من به قوربانی
گورینگه ی ته زبیحه که ی کۆره چه بیرانی خۆم بام
وه کی هه موو ده می ده یگیریته وه له دهستی خۆی

- ۲ -

به وشینخه که ی مار له « ئه نگروزی »
عیل و عه شیره تی ماری بابئی چه بیرانی
لی ی ده ناوه ده په ریه وه له رووباری « گلانکه » ی
ئاوایوو له « زورگه زراو » ئی رهنگین
هه واریان دووره ، مزریان دریژه
هینواره درهنگه
هه ریان ده داوه له « رووباروتۆزی »
کۆر ده ری چ دوستی کی به به قاو به ته مانم نه بوو
ئه و ساره که له ده شتی کاوله « قه راجئی »
له گه ر به ژنی باریک ، قه درو قامه تی شیرین
زهنده یی به بازن ، قامکی به ئه نگوستیله
بئی یی به خرخار ، گئی یی به گواره
که پویی به خه زیم
پیمان بکا کیژنه .

- ۳ -

چه یران له « پونگینه » ی مامه ری
ئه وا به ته مابووم
کورته که کی لۆقه ت و قامه تی شیرین دروست که م .
پشتی له ره شه ره حانی
به ری له سوژه گوری
کۆر ده ری خۆزی سه د خۆزی داران
سی شه و رامووسانم

له سه ر به ژني باريك و قه دو قامه تي شيرن قه رديا
يه كه كيان سه ريي پايو زستانان
كه داده نيشت له به يني دوو داران
ده بري گورينكي مافووري
نه وي ديكه يان له فه سلي دهره بواران
وه كي خير ده چته خواري
زاده كيشي سه ري جوانه مايني

له بين گومه تي « ميرم » ه ديانتي
وه ريانده دا له باره كي تو زي .

فه ره نكوک

ده يگو : ده يوت

موسري : موصل / نه ينه وا

سار : سال

به وي : به و

بو ار : به هار

مار : مال

مه : نيمه

كو پار : كوچان

داني سبه ينان : سه رله به ياني

به به قاو به ته مانم : باوه پيکراو و نيازخواز

قه دو قامه ت : قه دو بالا

ده ري : ده ني

تاو ر : ره شمال ده وار

شينکه : مه به ست له كه رويشكه

« : نه واني نيوان كه وانه ناوي گوندو شوينه .

تا زي : تانجي

له به رايني كوچ و كوچباري
ئاخيريان له ده شتي كاوله « قه راجي »
له به خونه خوني تاوري .

- ۴ -

سه رده مه كي راو كه بووم

ده گه رام له بنه ينه ي « كاني كه راني »

ده كا بابانت ويران بي

شينکه كي چاو به گروانم هر ده ستاند

جوته تا زي به كي گي به ريشوره ي

چارپه ل به خه ته م به رداني

ده يانه يناو ده يانبرد

ده يانه ينا سه ريي « به ردو بي به ردی »

هه ورازي « قه ره مانتي »

نشيويني « كووره كان »

بانيني « ته روا ري »

« قه ره قا جي دوو پياني »

جوته ناشي « كاني »

سه ر شيني سه ر به تار

نيواره دره نکه

ده كا بريي « مه فته ني »

نه وها له به ر خاتري خاتر داران

دووسه رنج :

(۱) ده قي تيکسته كان له گوندي گه ره شينخان تو مارکراوه

(۲) نه م سه رچاوانه سوو ديان ني وه رگيراوه

۱ - به ره و فولکلور خالد جوتيار

۲ - په ندي پيشينان و قسه ي نه سته قي کورباکد . شکريره

رسول

مهرديني

ب دڙي به نه ب ماڻي به

تومارڪرنا : سه رچيا محمد

خودان قه در ... سي زيرا بده من ؟ چنڪو من شوله كالبه روشولا
من بدووزيرا ناقه تنييت ، نه ز پينتي ب سي زيرامه .

وهزيري گوتي : ناچيبييت ، نه ز ڙدووزيرا زيده تر ناده مه
ته . جاره كادي هه ڙاري بخوگه لهك لاف لاف وهيشي ڙي ڪرن ڪو
سي زيرا بده تي . به لي يا بي سود بوو . وهزيري گوتي : من چ
هه ڙاريت ڙ رهنگي ته نه ديتي نه .. تو هه ڙاره ڪي ب رسقي خو
نه بي رازي .. دي بيڙي به س مه گرفتار ياته بتني ياهه ي ، هه ڙار
پاش قه برو نه مرڪره دوو ٽيلچيا گوتي : في هه ڙاري ده ربيخن .
ٽيلچيا هه ڙار دابه ر پالا دده ره جڪيت قه سري دا برنه خاري ..
هه ڙار (حاڪم) زفري وبه ري خودا مال . پشتي ده مه ڪي دريڙ ب
سه ر قه چووي حاڪمي روڙه ڪي گوت : وهزير ... تو چ دبيڙي
نه گه ر نه م نه ف شه قه خو دناف باڙيري دا به ردهينه خاري و
گوهي خودهينه خه لڪي باڙيري ڪاني بوومه چ دبيڙن و چه وا ب
حوڪمي مه درازينه .. وهزيري گوت : گه لهك شوله ڪا باشه .
هه ر دووڪا ڪاري مه زناتي ٽيخست دهسته ڪي چلڪيت دهرويشا
ڪر نه به رخو .. تزبييت دريڙ دستويي خو ٽالاندن ، ل گه ل
روڙنافا خو دناف باڙيري دا به ردهانه خاري .. لناف سوپڪا
لناف جادا گهريان هه تا نيڻا شه في باڙير بي دهنگ بوو
وهخته ڪي ل پهري باڙيري ده رڪه تن ، به ري خوداني ڪولڪه ڪي
ره پ وريت بي ڙهه مي خانيا ويغه ، مروغه ڪي بي پهرو پيتال بي

جاره ڪي ڙجاران دبيڙن : ل باڙيره ڪي حاڪمه ڪي گه لهك
باش هه بوو . خه لڪي وي باڙيري هه مي ب حوڪمي وي
دپازي بوون .. روڙه ڪي حاڪمي دناف ديوانخانا خودا پسيارهڪ
ڙ وهزيري خوي به رپسياري خه زيني ڪرو گوت : نه ري
مه رديني ب مالي دونيايي به يان ب دي مروفي به ؟ به ري وهزير
هزرا خو باش بڪه ت به رسقاوي زوي دافه و گوت : حاڪمي
خوش بيت ، مه رديني ب مالي دونيايي به ! نه گه ر ته مالي دونيايي
هه بيت دي شي مه ردينا خو دياره ڪي .. چنڪو مالي دونيايي
هه مي به .. مال مروفي مه زن دڪه ت و دگه هينته گه لهك داخازا
هه ر تشه ته ڪي ته لفني جيهاني بغيث دي ب پاره ي هيتي نيڻا
دهستي ته .. به لي نه گه ر ته مالي دونيايي نه بيت بلا دي ته هه ر
بي مه رديني چ درا ناگريت ، مه ردينياته دي دزڪ دابيت ، ديار
نابيت . حاڪمي فيا في ٽا خفتنا وهزيري ب جه ربييت ڪاني
خه به ري وهزيري به . دبيڙن روڙه ڪي حاڪمي ڪاري خو
ٽيخست ، هندهڪ چلڪيت په رتي ڪر نه به رخو ، سه روپن گوهيت
خوپيچان ، دفنا خو ب چوڪيت خو ٽه نا ، گوپالهڪ دابه رخو ،
هيدي هيدي قه سستا قه سرا وهزيري ڪر .. چوو به رامبه ري
وهزيري وب دهنگه ڪي نزم گوتي : نه ز هه ڙاره ڪم . من پشتي
خودي قه سستا ته ڪري .. دهوله ت سه ري خو ڪه ره مه ڪي ل گه ل
من بڪه . وهزيري دهسته داين دوو زير هافيننه بهر .. به لي
هه ڙاري ياني (حاڪمي) هه ر دوو زير نه راڪرن و گوتي : وهزيري

دژوورقه ، کهر حیسیلهک یا رایبختی ، بی که تی به سهر
ههستی پشتاخو ، پیلاقین خوییت دانایه بن سهری خو ، بی
لبهر چراکی ، وی پستی نیف شهقی بی بلویل کئی لئ ددهت
کهس نزانیت چهند ناوازیت نهرم مه لویل و دل کیشن مروقی
هه رفیت گوئی خوبدهتی .. دهما ههردوکا بقی رهنگی دیتی
حاکمی کوت :

- دابچینه دهف فی مروقی ، کانئ نهفه چ کهسه ..؟
چوونه بهر دهری خانی و سلاف کرنئ .. راست رابوو پیا
بهرسقا وان داقه و گوئی :

وی که ره مکن .. هوین گه لهک ب خیر هاتن گه لی بابه
دهرویشا .. خوشه پر زه کرو جهی وان ل سهر حیسیلی کرن ،
نهو بخول سهر عهردی روینشته خاری و گه لهک شهرم ژوان
دکر .. هه تاکو هندی چ بالیفک ژی نه بوون دانیته بهر پالی وان ..
حاکمی زانی بی شهرم ژخو دکهت ئینا گوئی :

مه چ ژته نهقییت ، بهس توروینه خاری ، جاری بیهنه کا
بلویل بومه لئ بده . کابرای دهست دا بلویل و پف کرسی .. مروف
قه د نه شیت ل دیواناوی رابیت و گوئی خونه دهتی .

حاکمی گوئی : نهز بهری خو دهمه مالاته یاخرو خالی به
باشه تو خاری ل کیری دخوی ..؟ کابرای گوئی : نهز نهفه مه
نهوی تو من دبینی .. ههردانه کئی خاری ل جهه کی دخوم .
حاکمی گوئی :

- باشه نهفه چ وهختی شهقی به ؟ ته چه دلی ته هوسا
بی خوش ؟ توفی بلویل لئ ددهی ماتو بخو نانقی ؟ کابرای
کوت :

- بوچی دلی من بی خوش نابیت ؟ مامن چ دی ژ خودی
دقییت ؟ بهری ههفت سالان هه ژ دوتماما خودکر ، دهما بو من
چووین خاستین مامی من نهخت فه بری و کوت نهختی وی ههفت
زیرن .. به لی ژمه نه هات نه م بی فه گوینرین ئینا نهز رابوو
هاتمه باژیری نهفه ههفت ساله نهز کافانینی دکم ، سال
بزیره کی نهفرو من ههقی خوینی وهرگرتی .. سوباهی دی

گافانی ی هیلمو دی چمه مال ، من نهختی خو بی لیک دای دی
دوتما ماخوڤه گوہیزم .. فیجا چه وا دلی من بی خوش نابیت گه لی
بابه دهر ویشا ؟ بهس کا هوین بومن بیژن هوین ب چ هاتی نه وب
چ دچن ؟

حاکمی گوت : ما نه ز دی چ بیژم .. نه م ژ ی بشول
هاتبوین بهس نه م به ری خود دینه ته نه م نه شین چ بیژن ،
چنکو ته چ هاری کاری بی چی نابیت بوومه بگه ی ، ناخفتنا مه
یا بی سوڤه . گافانی گوتی : مادهم هوین هاتینه دهم من وب
خلمه تن دفت هوین خلمه تا خوبین ، یا لسه رملیت من نه وه
نه ز ته خسیری نه کم ، ل دیف بی چیبونا خودی دهستی
هاری کاری بووه دریز کم . حاکمی گوتی :
نه فده سال پترن من یا ل بهر نه ز بجمه « چه چی »
به لی هه تا نوکه ژمن نه هاتی به نه ز فی کولی ژدلی خود دهر بیخم ،
فی نه رکی نه ز نه داکم .. چنکو دهستی منی کورته ، من پیتفی
بچه فت زیپایه بوو فی ریکی .. هه تا نوکه ژ ی چ مال نه هاتی به
دهستی من بوو فی سه فوری .

دهما حاکمی وه گوتی گافانی ب ناف چاقه کیت شه کری شه
دهست دا بهریکا خو حه فت زیپیت خو ئینانه دهری وکت کته
هژمارتنه ددهستی دهر ویسی (حاکم داو گوت : نه فده بوته حه فت
زیپه قی ریکاته .. تو نه ف ساله هه ره چه چی ریکاته یافه ره ..
من هه تا نوکه حه فت سالاً گافانی یا کری ، دی حه فت سالیت
دی ژ ی گافانی ی کم ، دی چاره کاوی نهختی خولیک دهمه شه .

حاکمی گوت : قه نه فده چی نابیت .. نه فده حه فت ساله
هه تا ته لیک داین ، نوکه چافی دوتما اته و مالا هه وه لته یه کا
که نگی روژه کی زویتر زفری یه شه دا بوته دوتما اته
فه گوہیزن .. من حه فت زیپیت ته نه فین نه ز ژته وهر ناگرم .

گافانی سویندیت مه زن خارن و حاکم ناس کرو گوتی :
نه ف بوته نه حه فت زیپو نه ژ ی دی بیهنا خو دریز کم
هه تا حه فت سالیت دی خو دی بی مه زنه .

حاکمی زیپیت خو بهردانه دبنی بهریکا خود او نه وی و
وهزیری هه ردووکا خاترا خو ژ ی خاست ول دهر گه می دان و
ده که تن . ل گه ل روژه هه لاتنی حاکمی گوته چار نیلچیا : هه رنه
فلانه جهی ، گافانه کی لویری نافی وی « محه مده » بگرن و
بینن . هه ر چار نیلچی چوون گافان دانه بهر سینگی خو ئوئینا
قه سری . گافانی بریفه گوته هه ر چار نیلچیا : گه لی برا نه ز
گافانه کی رویتم ما حاکمی چ ژمنه ؟ ما من چ گونه هه یه ؟
که سی ژ نیلچیا بهر سفا وی نه دا . گافان گه هاندنه قه سری ..
حاکمی دهنگل هه می وهزیرو که نکه نیت خو کر .. ل ناقا هه میا
حاکمی گوته وهزیری بهر سپاری خه زینی بیراته تیت فلانه
وهختی دهمه ته گوتی « مه ردینی ب مالی یه نه ب دلی یه » و ته
شقیدی ب چافی خودیت چه وا گافانی ب سینگی کی مه زن نه م
رهوانه کرین .. پانی نه وه حه فت زیپ نه فده حه فت ساله هه تا
لیک داین و نهختی دوتما وی بوون به لی باش بیرا خوبینه فلانه
روژی فلانه هه یفی دهمه نه وه ژار هاتی یه دهمه ته و خو
هه وجهی ته کری ، داخازا سی زیپا ژ ته کری و ته نه دایی ..

پانی خه زینا دهوله تی هه می لین دهستی ته بوو ، توو وی لبه ر
زیپا بکیشی نوئه وه ژاری ته دیتی و ته پاش شه بری نه وه ژاری
ته پاش شه بری نه وه نه ز بووم من خو گوهار تیوو ، من دفیا نه و
ناخفتنا ته گوتی کانی دقالبی راستی دایه حاکمی
دهست دایی تیرکه کی زیپا بهردانینا دهستی گافانی
داو گوتی : نه فده بووته هه ره دوتما ما خو بی فه گوہیزه ، وهزیر
ژی ژ شولی وی نیخست ، نه ژ ی هاتمه فه خو زیپه ک ژ ی
نه دامن .

تیبینی :

نه ف چیرووکه من یا
ژار ده فی « شمس الدین محمد » ی
کولی بووی ژبی وی ژ ۶۰ سالاپتره و نوکه
ناکنجی یه ل باژیری دهوکی

گه نجينه کا زيرين

ئەمەين حەيدەر بوتانى

پيش گوتن :-

ئەف تشتى دوير ژ گومانى يە ئەفە ، کو ئەم دزانين چاندن و ساخبيرى کرنا درامەتى ، ئو هەمى تايەک ژ تاييت ئابوورى يى ئەگەرەک مەزنى ژ ئەگەرەيت هەرە پيدى بو ئاڤا کرنا شارستانی يە تا مروقاتى يى . لە ورا لبراهى يى ئو بدريژاھى يا ديروکى ، هەرئیک ژ فان مللە تيت جيهانى باريکە رى يەک ژ فى ریکا پان و بەرين و دريژ گرتنە . ئەگەر يیکە کا بچويک ژى بت ، لى ئەفە ژى رادەوستيت لسەر هەبوونا پيدى يى دن ، مينا پيشە سازى و هەبوونا کان زاداو دەرھينانا مەترياليت خاف کو وەلاتيت رۆژئاقايى بى رادبوون ، لى نھو وەلاتيت دن ژى مينا وان بى رادين ، ئەوژى بە ئەگەرە رابوونا شسورەشا پيشە سازى و نەشيانا چاندنى بە دابين کرنا رەخ و روى يت سەرەکى د ژيانا مروقى دا . ئیک ژى ژ فان مللە تا کو بە هرا پترى ژيانا وان کە قتبو سەر چاندنى ، مللە تى کورد بو ، کو بە ئاوايە کا راست و درست بى رادبوو ئوبى رادبيت . هەر چە ند ژى وەلاتى وان د کە قنارەدا شانويەک وەسابوو ، کو گەلەک دەقيت راميارى تيدا دەاتە نغاندن . کودشين بيژين دەست پى کرى يە ژ پيش زايين را تاکوسەر هلدانا دەرە بە گاتى يى ، ئوتى چوونا قى رژيما چورس کار ل چە ند سالىن دويماهيکى . لى ئەو د دوزا خوەدا سارڤە نەبوويە ئەو د قى ريجى هەرى دختين . لە ورا جقات گە ها مە بايە خە کا زور دەت بە لايى دەخل و دان و درامەتى ، ئو گەلەک پويەى بى دکت . چونکى کە لینه کا مەزن

پرفە دکت ژ لايى پاشکەفت و ژين و ژيارا وان ، ئو ديسا ژ بەرکو ژيانا وان رادوستيت لسەر خودان کرنا تەرشى و چاندنى بە رەنگە کى بەر فرەھ . لى لايى دن ژى نەھيلانيە ، مينا تەفن کرن و بازرگاني و نيچيرقانى و هتد .

لە ورا هەکە ئەم بەين بە چافە کى پوهن بە رى خوە بە دىن ئەفى کە قالى رند و بپرەوش ، دبينين کو پره ژ دوزو لفلقن و خوە قەمالينى ل پيناڤا ژينە کا بە رومەت . قيجا ئاخفتنا مە لسەر بزاقا گوندايە دوەرزيت سالى دا ، کوو پر خوەشى و سوحبەتن . ئەم ژى ل دويڤ هيزو قەژەنا خوە لسەر دپە يڤين ، هەکە کيماسى يە ک ژى تيدا هەبت ئەم حەزدکين کو هەڤالە کى دن ئەو پەيڤيت نە راست راکت و ئيکا درست ل شوينا وى دانت ، هەچکومە نەڤيت کە لە بورا مە ئالوزى يەک بەگەفت ناف ئەمەين

کورمانج دبیزن :-

● لە هافينى هەرىنە بنچکەک نانەک ل بئە .

لە ورا کارا وان خوە بەرھەڤ کرنەکە بو زستانى ، هەچکو باپيرا بى گوتى :-

● زستان برابى مەژنە .

هافين ژى دەيت قافير⁽¹⁾ کرن دناف وەرزيت سالى ، کو پتر ژ هەمى يا کارو بزاف ژى دەيت کرن . ئو دەليفە کى گەلەک پرمقاو

زیرینه کو کورمانچ ژبی رابشیت داناش و نیمه ک و ژاژه کی^(۱) پر زور و مشه ژ خواهه بچینی . ژ بهر کونه ژ خواهی یا خواهیه ، لی پیدقی به بی ب پیچکا دجت ، کاربکت نو زاخنی میرا بهینت سه ری خواه ، تاکو مفاو ورجه کی بدت خواه ل پاشنه پروژی ، ههروه کی مه زنا کوتی به :-

● **بده رهنج بخو گهنج**

● شول شیره هه که ته دهست هاقینی دبت ریقی .

لی چ جار مروف دهست فالان نه مانه ، نوچی نایب زیره فانی یا نانی بکن ، کو بجت دهقی وان دا . لی نه و دشین کو ب زه ندیت خواه بین پویلابی کاربکن و نانی ژ بچوکیت خواهه پرا بین . له ورا باپیرا کوتی به :-

● **ئه سه تنگی میردان ، به ری دهرکه ..**

چ جار ژبی دهستین خواه پان فه نه کرینه ژ بهر خه لکی کوتشته کی دانن بهر وان ، بژل نیکی خه م سارو شول نه کر نه بت ، مه رج نی به کودرافی ژ خه لکی بخوازن ، لی ل ده می زفستانی نانژی هه ر وهرزه کی دن بت ، دی هه وچه یا وان دیار بت و که ره سینت شولی و مال ژ دهر و جیناریت خواه دخوازن کو ژ وان پرا پشین^(۲) . د فی چه ندی ژبی باپیرا کوتی به :-

● **چاوی ل دهری یان**

خولی ب سه ری یان

لی هنده ک ژبی پوویت هی ب کاریت خواه دکن ، نو هه رده م سه ر بلندن و د بزاقه کا سنجری^(۳) دانه دگه ل ژیانی . دیسا ب بیکی خوه سینکا زه فی دقه کولن و دکه لشینن ، تاکو دگه هنه فی جی بی کو شادی و به ختیار ی ژبی دهر دکه فی . مه زناژی پشت گیری یا خواه دیار دکن ب په ندین خواه ، مینا :-

● **وهرد خودانی ناکات نامه رد**

● **ئه گهر قهرداری**

هه رو گیان به یاری

کاریت گوندی یازی هه می ره نگه و گه له ک ره خا فه دگرت ،

ئه وژی رادوه ستیت لسه رجه و چاخی ، هه چکو وهرزیت سالی نه وه ک هه فن ، ژ بهر هندی کاریت وانژی دهیت گوران . فیجا کاریت وان د وهرزا هاقینی دا گه له کن ، مینا ناماده کرنا په رژانا رهزی و ساخبیری یا وی ژ لایی ئاف دان و بژاری نو چاندنا رهنگیت فیقی . دفرده مه دقیت بیژین کو دناف جفاتا کورده واری دا گه له ک شه هره زاو پسرور هه لکه تنه ژ لایی دهست نیشان کرنا چاخیت کو په یوه ندی هه یه دگه ل ژین و ژیارا وان . له و د فی په ندی ژ هاقینی را کوته :-

● **زستانان ئاکرو ئه ز**

بوهاران ئه من و په ز

هاوینان ئه من و ره ز ...

لی بژل رهزی ، ب کاریت دن ژبی رادبن وه کی شه برینا ته رشی ، نو مفا وهرگرتن ژ موی و هری و لوایت وان ، ژ لایی چینا شهل و شه پکیت مه ره زو چوخکا کو گه له ک ستران ژبی پرا هاتینه هلدان . دیسا فه برینا میش هنگفینی ، چ یا مال بت نانژی یا چیا ی ، بو فه دیتنا ته وری چیا ی ژبی داقه ک دنیخستن ناقا وی ، تاکو بسه ره ل بیان و فه دیتبان . باپیرا چاخنی فی چه ندی ژبی خوی یاکرته ، ل ده می کوتین :-

● **وهختی خورنیک هاته سوینه وه**

میش تینه برینه وه

دیسا هنده ک کاریت دن هه نه مینا جفاندنا که زانک و گو یزو به روی و مازکا ، نو چی کرنا میویژا و نیچیرقانی لی نه ب رهنگه کی وه سا به رفره ه . هه که هاقین ژبی بدویماهیک هات کورمانچ دیژن :-

● **به ریکا فه قیری دری یا**

چونکی وهرزه کی دن ل دویفرا دهیت نه وژی پایزه ، کو پره ژ شول و لفلقینی ژ لایه کی ، نو ته نگه بوونا دهراقیت جفاندنا پیدقین زفستانی ژ لایه کی دن فه . ل پایزی هه می پیدقی دهین

دانان ، نه مازه کو گوندی خود په یت و رږد دکن بو جفاندنا
سوتا که کنی باش و نیمه ک و کاو کوته له کنی به رفرده ، دیسا
خورا که کنی زور نو داکرنا وان د هه مبانادا ، نه وژی نه به
ساناهی به مینا باپیرا گوئی :-

● ژنم ته وی (دهوی) ژنانه^(۴)

پیستی بکاته هه مبانه ..

دفرده مروږ زخی دهینیت بهر خوه ، کو به فان چه ند
کارا رابیت ، وهکی ناماده کرنا پیدقییت جوئی مینا هه نجارو
کوته بو نیرو هتد . بژل هه نویین و سواق دان و چرپاندنا
هه می خانیت خوه ، دا به ره هف بیت بو ژفستانی . ژفستان
که له ک به ترس و زانگه کارکه^(۵) ، نه مازه له دهف گوندی یا . هه
وهکی باپیرا گوئی به :-

● خوئی هاوینی

له بو ژفستانی هه لگره .

● زستانان له سهر ناخوری خویه .

زستانان ناگرو نه ز ..

سهر هندوی را لواری و ده م چه فتی یا هنده ک که سا ژین
ناهنیت و تم لدویف دلی خوه دلغن . نه فته ژی چه ند نموونه ژ
خه مساری یا فان که سان :-

ههوران بریسکه بریسکه

خوری بی مه هیشتا تیسکه

نه ف گوته ته وره که سه ک ژ خوه را دبیزن ، کو دبت
ژفستان و وان هیژ هری یت خوه ته پشکاندینه فه .
دبیزن [دایک و کچه ک هه بوون ، کچکی گوته دایکا
خوه :-

دایی نه ز سبی دوو سبی دی شوی که م و خوه ماندی و نار په هت
ناکم به جفاندنا داناشی بو ژفستانی ، هه ما تو شول بکه .. ئینا
دایکی ژی به رسفا کچا خوه داو گوټ :-

مانی دای گوری نه زژی نه شیم و پیر بوومه . نو پیچکیت
من که فتنینه روخا تربی ، لی هه ما نه زژی شول ناکم و نه م هوسا
لی بمین .

دبیزن روژ هات و روژ چوو ، بی ژفستان کو نه کچک
شوی کری به ، نو نه دایک نه مری خودی به جه ئینا به .
سپیده کنی دایک و کچ ژ خه وی رابوون ، لی به چافین خوه چ
ببین باشه ؟ ، دیتن کو به فر هه می په شاتین سهر روی یا
قادی قه شارتی به ، لی نه و بخوه ژی ده ست فالامبوون . ژ بهر
هندی دایک و کچ به هه فرا گوټن :-

ری بی شه غری های دادر . نانکوکانی ریکا شه غری ، دا
بچن گوله که نمین که فتی خرغه کن [.

هه روه کی مه گوټ جوټیار دی خوه به ره هف کتن و ده ست به
جوټ کرن و کیلانا زه فی دکت ، ژ پستی هنگی ژی دی توټ
دهت ، دیسا شوټیت دن ژی بو ساله کا دن دی سی گاسنا لی
دهت . کو یا نیکی دبیزنی (خرته) ، یا دووی دبیزنی (وهرد) نو
یا سی بی دبیزنی (سی گاسن) . له ورا نه ف په نده ژیرا گوټنه :-

● جوټیارو چ ده چینی ؟

● نه گهر نه مری ده دینی .

پستی کو به فی کره ی رابوون ، دی زیره فانی یا بارانی
که ن ، له ده می کو په له که فت کورمانج دبیزن :-
په له که فت ، جوټین که فت

چونکی هه که باران هات و په له که فت ، نه فه دزانن نه ف
سال درامه ت و ده خل دی مشه بت . دیسا نه ف په یوه ندی و
نه گه ریت باران هاتنی دگه ل هاتوچوونا هه فری له ناسمانی
به هه فرا گری داپنه ، نو به فی چه ندی ژ خوه را خویاکرنه ،
که نگی باران دهیت ، تاکو خوه ژ سخنه تی یا ژفستانی
بپاریزن . له ورا مه زنا گوټنه :-

● ههورات له بو بادینان

خو بکوته کادینان ،

هه ور چوو له بو سوران
هه لکیشن کالکوه گوران

ده روا له بو سى و چارى ..

دفرده کو دبت به ره به رى دویمایکا زفستانى ، ته ننگ
سستى و هاینه دانا هندهک که سان به چاف دبت ، کوو مینا مالى
بادل هه و خوراکیت خوه توڤ دهن ، نو دویر نانیرن و نه بوونى
راچاف ناکن . له ورا باپیرا دهه ق فانیت گوتین :-

ل ده مى کو زیبه دهیت دیسا پشتی وى ب چه نده کى ،
گیاو گول دى شین بن و سه رى خوه هلدن ، لى که نگر ب ته فاقى
دى بى که هیت ل دویف گوتنیت گوندى یا کو دبیزن :-

● زیپک

گونى که نگرى ده بته گویپک ..

● مار ماره

خونى به عابور ده خوات .

ل ده مى هه یفا شباتى دهیت ، عه نته سه رى هه یفى به ،
کو ده مه کى قرمقاته ، ژ لایى سه رماو سول و نیمه کى ، کوژى پرا
دبیزن :-

دیسا لسه رهندي سوجه ته کا خوش هه به ، کوشه پرو
مشت و مریٹ بویک و خه سوى یا خوى یادکت ، ل ده مى دبت
جره جره وان و نیک دبیزت یادى ته چ دان و باراش نه هیلان .
نه وژى دکه فت دویمایکا زفستانى ژى پرا دبیزن ره شه مه ، کو
پسیک ژى دهینه با ، ل چاخى نه مانا نیمه ک و داناشى . کومه زنا
ژى گوتنه :-

● عه نته ره

ده کوژى گاو که ره
خودانى بى خه به ره ...

● ره شه مه ره شکى ، رویه
خالى ده بى چالو که ندویه
به شه رتین بویک و خه سویه ..

دیسا دبت بیخین به رچاف کو شبات ژ هه یفیت هه ره ب
سخنه ته ، چونکى گوندى ل فنى هه یفى هه قرویشی ریپا
نه بوونى و که له ک شیریشیت پر ناسته ننگ دهین ، هه چکو مه پرو
مالاتى وان ژى هه قرویشی برسى دهین ، له ورا سپره و برس
هژماره کا زور ژوان قروکت و لناف دبه ت . ل قیرى ژى که له ک
گوتن هه به ژوان ژى :-

پشتى ره شه مى زیپک دهیت ، ژ هژماریت کورده وارینه .
مینا جه که رخواین دبیزیت (سى پوژ ژ شباتى نافى وان زین) (۴)
پیروکالیت خوه یین ب نافع سال قه چویى . کو هندهک جار شه ش
حه فت پوژا باران دبارت و کپناکه ت . نافع سال قه چویین مه
دهر باره ی فنى چه ندی ژى بیت گوتین :-

● [سباتى

قرمقاتى
که فن چو گو نه هاتى ..

مینا جه که رخواین ژى پرا دبیزى کو (قرمقات) کش و
ماته ، یانى دهسته فالامانه - ب جاره ک تشته ک
نه مایه - تالانى به (۴) .

● سى زیپه
سى به ر زیپه
سینش ناوئى ده کاته شوپیه ..
● هه ینى ده بارى
شه مبى تیته هارى

● قه ره سبات و ناخ سبات

به دوئی و دوئی ناف کورپی داهات
 نهوئی هه بو سئ هه زارو چار هه زار
 به بهرخ و کار
 ههشتی سئ و چار ...

لهسه رئاخوورپی خودی یه
 ● بوهاران نهمن و په ز ..

پهشی کو بوهار بهیت ، کولکیت گاکرو دره ویت خوه دکن
 دگه ل گوندی یا کو بی بوهارو زهستان په فی .
 لی هیژ زهستانه و بژل هنده ک گیای کو ته مه ک سه ریت
 خوه یین هلداین ، بوهار له چ جهه دیارینه :-

هه چکو د گوتنا دویمه یکی خوی یادبت ، کو خودا کرنا
 په زی ل بوهارنی ژ کارین هه ره سه ره کی یه . فیجال ده می کو
 ته رش ده ست به زاوی کرنی دکت ، کارو بهرخ ژ دایکین خوه
 دهین جودا کرن .

دیسا گوندی رادبوون شفانه ک ژ خوه را دگرتن ، کو ژ
 وان ببت بهرخ فان ، هه رتیک ژی سالوخی ژ کارو بهرخین خوه
 هلدادا . نه کو گورگه بخوت نانژی وونداو ناف گل بین . فیجال
 فی روژی تاکو روژا دی چاره ک بهرخ دمژاندن ، دا گوهانیت
 وان لی رابهیت و باش شیر بهیتی . دیسا له فی ده می تاکو
 نزیکه ی پازده روژا نیک بیره بو .

پهشتی کو دهشت و نه والو قه رسیلو زوم کراسه کی
 که سک دکن بهر خوه . پهشتی کو زهستان دگه ل سه رماو سپرو
 سه قه ما خوه ده ستویری یا خوه خاست . نه فان گوندی یا شیرو
 ماستی سئ روژا ته رخان دکن و ددانه هه ژارو خزم و
 ده روجیناران کو دگوتنی (نیو ماستانه) .

پهشتی هنگی بیریشان رادبوون ، داره کی دوو گوهر
 دچه قاندن و مه شکه کی گای پیغه دکر ، کو ب دوو ژنا ده ژاندن
 هه رتیک ژوان لایه ک . نو دگوتن :-

● حم مه شکنی

گیان مه شکنی

مه شکنی مه مه شکنی کیسکی

لوله ب داری بریسکی

مه شکنی مه مه شکنی گایه

لوله ب داری چیاپه

دوو ژن له بهر وه ستایه

مه لاییکی روایه ...

دیسا شیر مه شکیت خوه ژی به ره هه ف دکن روژا دی ،
 کو روژا نیکنی بو دچوون بیرنی .. بو روژا دی بیریفانیت گوندی

● هه ژده ی ئاداری

نه گره به بوهارنی

بیست و چاری ئاداری

مه لکه زه ن تینه خواری

ده نگه کاله بوهارنی

به فر بکه وی هه تا گوینی داری

نامینی هه تا هیواری

کو به درستی دبت بوهار ، کورمانج گه له ک په ندو گوتنا
 ژی را دبیزن . ژوان ، مینا :-

● بوهاران

خوه په پیت د کرن و بو به ره به ری نیف پوینی هه می بهه فرا قه ستا نه فان نهالا د کرن . هه پوژ نانی شفانی ل ماله کی بو ، فیجا بیریقانیت گوندی هه می پوژ پرسیار د کرن ژ فی مالی کو نانی شفانی که فتی بی ، نو دابیژنی ، نیرو شفانی مه ته رش ل کیری رادگت ؟ ، نانژی پرسیار ژ دایکا شفانی د کرن ، هه که شفان هه ری گوندی با . ل دهمی بیریقان ژ گوندی دهر که فتبان ، دا دست به ستران کو تن و مست قوتانی که ن و که نن ، تاکو دکه هان نه ف جهی کو ته رش ژی ددان بی ری . ل فی ری دهمه ک خوهش دبوو ترانه دناقبه را شفان و بیریقانان ، ژ به رچ ؟ شفان نه دفا کو بیریقان به هنده ک کارا رابن ، مینا به نیشته جوین و ته شی رستنی . هه چکو دگوتن ته رش خراب دهین نی ری . له ورا دبوو زورانه و جره جرو حییربانه تاکو به نیشته و ته شی هافیتبان . هنگی نان بو شفانی دبرن - هه پوژ ماله ک نان بو شفانی دهینا - کو ژ دوشینا مهو بزناژی قه دبوون ، جار هک دن دا بیریقان رابن تراناکه ن دگه ل شفانی ، نو دیلانه ک دشاراندن و خوه دهلافیتن تاکو شلو کول بیان ، دیسا گوپالی شفانی پرت پرت د کرن به حه نه که فه . پشته هنگی به رخ فان ، به رخ دهیناو به ردا ته رشتی ، فیجا دبو گازه گازوو هات و هه وار ، هه ر ل دویره کارو به رخ دکر نه غار ، دا زوی به دایکیت خوه بکه فن . لی هنده ک شه دمان تاکو دویماهیکی . له ورا ژ فی چه ندی را گوته :-

● کاری دویمایی
باشتر به دایکی خو ده که ویت .

هه می بیریقان هه که کارو به رخین خوه دمژاندن و شیرمه شکن خوه ژی دهافیتن پشته خوه ، هنگی به هه فرا دکه فتن ریکی . فیجا قه گه بیان گه له ک خوهش تر بو ، کوکچک به گه له ک سوچه تین خوهش رادبوون . مینا :-

[په لکین کولیکا دادنان سه ر تلین خوه ، پشته کو دهستی خوه دسوچاندن - هنگی تلی نه سپی کوژو شاده نفیر دگه هان هه ف دوو نو باز نه ک چی د کرن ، فیجا هه که ته له بی خوه به په لکا کولیکنی دادا با دا ته قیت - نو دگوتن :-

● ماره ماره کلیخه
له شووی نه حمه د شیخه
فلان و فلانی تیک بیخه ..

هنگی درقینا که نی یا بلندبو ، نو دبو پوره پورا وی کچی کو ژی هاتی به هلدان و گوتن] .
[هنده ک جار بهه لکه فت ، د ریکا خوه دا ماره ک دکوشتن ، به لی چ ؟ هه روه کی بی به بی ترانکی کوشتن هه ر جان له ره کی ، کو دبیژن :-

● ماری ژنان کوشتی ..

پشته کومار دکوشتن ، بو هه ف دوو هلدان ، نه مازه بو ژنکین به تشت . فیجا هه که مار ل سه ر زکی خوه که فتبا ، دگوتن فلانی دی کچه ک بیت ، لی ل سه ر پشته ژی که فتبا ، دگوتن زکا فلانی کوپه ک تیدایه . دیسا هه که نیفه ک ل سه ر زکی و نیف ل سه ر پشته با ، دگوتن جمکه ... بریفه ژی کارا وان هه ر که نین و مست قوتان و ستران گوتن بو] .

هه می پوژ هک وه سا ته رش ددان بی ری ، تاکو دبو پازده پوژ . به فی رهنگی دول و نه والیت گوندی دهات مه زخاندن ژ بیریقانان ، نو دهنگه ددان و هه راوهوریایی شفانی گوندی ، نو گازندیت وی دگه ل بی ری یا ره وشه کا دن ددا خه ملا بو هاری . ل فی دهمی بارانا بو هاری گه له ک بسها بو ، هه روه سا نهوژی ، چونکی دهخل ودان گه له ک پیدفی بی بارانینه . کوپه رنگه دایه ل دانیشتن و رابینا کورمانجان د چقاتین خوه دا ، هه چکو ژی را دپه یقین ل سه ر ژیارا خوه ، نو هه می کوم بینه ک دبو گینگه ش دناف به را وان . دیسا باپیرا ژ فی بارانی را گوته :-

● بیتن تاقه کی بارانی
له مه عبه ینی ئادارو نیسانی
چیتره له ملکی خو ریسانی ..

پشته وان پازده پوژا دبو دوو بی ره ، داننی سپیدی و

تېقارنى . ديسا هر بـ فى رهنگو ئاوايى تهرشيت خوه ددان بېرى . ژ شيريت وان ژى ماست و كه ره و په نپرو ژاژى و كه شك ژى چى كرن ، ل فى دهى كو دبو دوو بېره ، شپرو ماست پر زور و مشه دبو . ژ بهر هندى ئەف گوتنه ل سه ر ئينايه :-

● دوو بېره

كه ره ده بته پى گيره ..

ل قرده ده مه ك پيش نيسانى تاكو سه رى نيسانى ده خلودان مه زن دبن ، كو ده يته بزار كرن ژ زيوان و گل گلو ك و ره ش ره شو ك و چه فده رو هتد .

هه كه گه نم و چه ه هيشكا فزيت ، ئەف دى زوى هه راش بت ، كو ده يت پارس كرن ژ به له زه رده و جو خور كه و سه ر چه و گه له ك ته ور ژ ته يرو ته واليت دن .. لى گوتنه ك هه يه ، ده ركه فتنا گوليت هپرويان دادنت بـ زور بوونا شپرو ماستى ، كو دبېژى :-

● وهختى هپرو سوران
هه رو مالى بزن زوران ..

د گوتنه كا دن ژى په يدا بوونا كوليكيت نيسانى ده يت دانان بـ هه ره تا بوهارى ، كو مينا كچه كا ل سه ر سه دى دگه هيت :-

● كوليكى نيسانى

بوهارى هينا به هه لقه تيزانى ...

ديسا گوتنه ك هه يه دبېژت :-

● ئادار ناچى بى دو

نيسان ناچى بى جو

ل قرده دياره كو چه هـ له نيسانى ده يت شه دروين ، هه ر

مينا نه و بـ خوى يايه .. لى گه نم و نو ك دمينت ، كو كورمانج ژى را دبېژن (دارى هافينى) ، كه نكى شه دورى درسته ، نه وه ك درامه تيت دن ، لى باپيرا ده مى شه دروينا گه نمى گرى داينه بـ په يدا بوونا ته وره چه شه كى^(۱) دبېژنى (عه يار) ، ژى را گوتنه :-

● عه يار

بېره وهكى خه يار

دندكه ك ناچى له خه سار

وه سا گونديت مه بـ بزا فيت خوه را دبن بـ درستى ، مينا ميش هنگفينى بـ جه فت و كيماسى . تم بـ كاريت وان ژى نابوورى يا وه لاتى ده يته ئافه دان كرن ، بو ژينه كا خوه شترو پاشه روژه كا پيش كه فنى تر ...

په يقين گران و پوهن كرن

- (۱) - قاقير
- (۲) - ژاژ
- (۳) - بشينن
- (۴) - سنجرى
- (۵) - ئەف بو تيت سه ر بچه زا ئاكرى ، ل هنده ك ده راقا تيبا - ت - بكار دهينن ل شوينا تيبا - د - مينا - ته وى - ده وى - دفى تيت - ديت - ده يت
- (۶) - زانگه كار كه
- (۷) - فه ره نكا كوردى . چه گه رخوين . هه ژمار ۲ ، بپ ۱۰۹ .
- (۸) - فه ره نكا كوردى چه گه رخوين . هه ژمار ۲ ، بپ ۲۳۸ .
- (۹) - چه فر
- (۱۰) - ئەف گوتنيت كو دناف فى نفيسينى هاتنه ، من دناف جقاتان و خه لكى كوه لى بويه ، نه مازه من ژ دايك و بابى خوه كرتنه و تو مار كرينه ، كو ژيبت وان نزىكى (۵۵) سالانه . نو من كه له ك هه ليناو دائينا به و هه قبه ركرنه ، ته مه ت ئافى ل دويف بېركا من هاتبېن . ل ديف قه زه نا خوه من كيماسى ژى نه كرىه .

کاروانی روشنیبری له کوردستاندا

۱۷-۱۸/۱۰/۱۹۸۵ له هۆنی روشنیبری جه ماوهردا شانۆگه‌ری گونده‌که‌م به‌جی‌ناهیلم له نووسینی برایان مؤید فه‌قی و سلام کویی و ده‌ره‌ینانی هیوا سعاد پیشک‌ش کرد . ناوه‌روکی ئەم شانۆگه‌ریه هه‌روه‌ک ده‌ره‌ینه‌ر ده‌نی [باسی چه‌وساندنه‌وه‌ی جوتیاران له ژیر ده‌ستی ناغه‌و پیاوه‌کانی ، هیوا دارم ماکی سه‌رکه‌وتنی پیوه‌ دیاربی] شه‌کته‌ره‌کان به‌ گشتی عثمان رحمن - ناغه ، ابراهیم عزیز - عه‌لو ، حسن جبار - ئارام ، شوان عمر - مام هه‌مه‌ر ، اسماعیل عبدالوه‌اب - مچه ، حمید صابیر - مام خدر ، دلزار کافروش - حوسه ، کمال عزیز - ره‌فه ، عبدالعزیز مجید - رزگار ، ئازاد سعید - مام سمایل ، سه‌روه‌ر

له‌هه‌ولێر

دژوار : ئاماده‌ی کردووه

شانۆگه‌ری ی گونده‌که‌م

تیپی شانۆی کاروان سه‌ر به‌ به‌ریوه‌به‌رایه‌تی لاوان - مه‌ل‌به‌ندی شه‌هید ابراهیم - له‌ روژانی

خه چ و سیامه ندو ئیواره کۆرینک

دوا به دواى پیشکەش کردنى شانۆگەرى خه چ و سیامه ند
له نووسینی ناظم دلبنەندى شاعیر و دهرهینانی ماموستا طلعت

سامان به دوو ههفته ، دهزگای روشنبیری و بلاوکردنه وهی
کوردی له رۆژی ۱۴/۱۰/۹۸۵ کۆرینکی پهختهیی به

ئاونیشانی سه رهوه بو کاک حهیدەر عبدالرحمن له هۆنێ
روشنبیری جه ماوه ردا ساز کرد . له سه رتاوه ماموستا محمود

زامدار به خیرهاتنی ئاماده بووانی کرد ، ئینجا کاک حهیدەر هاته
سه ر باس کردنی شانۆگەرى خه چ و سیامه ند له بووی دهق ،
دهرهینان ، نواندن ، دیکۆر ، پرووناکی ، ئارایش ... تاد ،

عبدالله - جوتیاری ۱ ، جمعه صدیق - جوتیاری ۲ ، سعود
رحمن - جوتیاری ۳ ، رزگار فیتەر - پیساوکۆژ ، نه وزاد
عزیز - ئازاد ، کریم احمد - جوتیاری ۴ ، مولود احمد
جوتیاری ۵ ، سه ره پای چه ند هونه رمه ندیکى تر له کاری
هونه رى به شداریان له م شانۆگه ریه کردووه .

- ۱ - وتاری دهزگا له لایهن ماموستا مصلح جه لالی خویندرایه وه .
- ۲ - وتاری شه مینداریتی گشتی روشنبیری و لاوان له لایهن به ریز محمد محی الدین جیگری شه میندار خویندرایه وه .
- ۳ - وتاری یه کیتی شه دییان و نووسه رانی کورد له لایهن ماموستا سه عید یه حیا سه روکی لقی هه ولیر خویندرایه وه .

ههروهه هاته سه ریاسکردنی هه قایهت و شه فسانه و دهوری شایه ره مللیه کان که توانیان شه سه ریبردانه پشت به پشت بگه یینه نه وهی نوئی ، شینجا باسی دهقه بلاوکراره کانی خه ج و سیامه ندو سه له کانی چاپکردن و شه شه دییان هی بلاویان کردوته وه سه ره رای شه گووانی بیژانه که به لاوک خه ج و سیامه ندیان گوته وه ، وهک عیسا به رواری و سه سه ن سیساوه یی و چه ندانی تر .

دوا به دوا ی شه مه دهستی خسته سه شه شه و پیچونانه له نیوان شانوگه ری فؤاد میسری و دل به ندو چه ند نمونه یه کی هینایه بوو ، شینجا وتی : شه دوو برا نووسه ره سوودیان له دهقی عبدالله شه یوبیان وه رگرتوه .. به لام شه شه قایه ته شه عیبی یه له لای کاک میسری بوته کاریکی شانویی پر به پیست واته هه موو لایانیکی پیوستی شانوی تیا به دی ده کری ، که چی له لای کاک دل به ند به سادهی ماوه ته وه ... تاد (شینجا کاک موحازیر هاته سه ر لایانی هونه ری له شانوگه ری یه کدا به تاییه ت دهوری شه کته ره کان .

له کوتایی باسه که دا چه ند برادریک له شه کته ره کان و شه وانهی شه یدای شانون گه توگووان له سه ره باسه که ی کاک چه یده رگرتوه ماوه یه کی باشی خایاند . شه وهی شایانی باسه کاک چه یده ر عبدالرحمن جموجولی یه کی باشی له ره خنه هه یه .

مروفو شانوو شارستانییه ت

دهزگای روشنبیری و بلاوکردنه وی کوردی به چاودیری به ریز یه حیا جاف سه روکی شه تجومه نی راپه راندنی ناوچه ی کوردستان ، یه که م زنجیره ی لیکولینه وهی شانوو شه ده بی شانویی له هونی نه قابه ی کریکاران له روزانی ۲۶ - ۱۰/۳۰/۱۹۸۵ سازکرد . سه ره له یانی روزی ۱۰/۲۶ به م جوژه ی خواره وه بوو :

- ۴ - وتاری نه قابه ی هونه رمه ندان له لایه ن هونه رمه ند چه تو
 حه سه ن خویندراپه وه .
- ۵ - وتاری کومه له ی هونه ره جوانه کانی کورد له لایه ن کاک
 ره سمی جلال خویندراپه وه .
- ۶ - وتاری تپی هونه ری له لایه ن ماموستا جمال هیدایه ت
 خویندراپه وه .
- دوا به دوا ی نه مه وه له روژانی زنجیره لیکولینه وه که دا
 ده ست کرا به خویندنه وه ی باسه کان ، ئینجا هه لسه نگانندن و
 به م شیوی خواره وه :-

کۆرگێر	موحازیر	بابه ت
ئازاد حمه شه ریف	خلیل یابه کریم	نه کتیره هونه ری نواندن
دلپاک طاهر	شلیر احمد	ده مه ته قی یه ک
دلپاک طاهر	ابراهیم حکیم	نه رشیفی تپی شانوی لادی
محمود زامدار	فه ره اد شه ریف	الجمالیة فی الفن المسرحی
ئازاد حمه شه ریف	دلشاد سامان	جان قیلاری هونه رمه ند
محمود زامدار	حیدر عبدالرحمن	ده رباره ی نه کتیره
ئازاد حمه شریف	دلپاک طاهر	ئافره ت و شانۆ
ناظم دلپه ند	محمود بیوه ی	ئاوردانه وه یه ک له شانوی کوردی
محمود زامدار	مؤید فه قی	نه کتیره له شانوی گریکی کوندا
طلعت سامان	مغدید حاجی	ئافره ت له شانوی کوردی دا
رزگار کریم	شیرزاد حه سه ن	کی ویلی لومانی کوشت
شیرزاد عبدالرحمن	چه تو حه سه ن	تاقیکردنه وه یه ک و چه ند سه رنجیکی شانوی
محمود زامدار	زایه ر عبدالله	نه کتیره مان له بواری شانۆدا
ئازاد عبدالله	ئازاد مه ولود	هه ندی لایه نی هونه ری له
احمد تاقانه	ریدار انور	شانۆنامه کانی هه فتاوه تا نه مپۆ
شلیر احمد	شاهین نجم الدین	زورانبازی له شانوی سترن دبیترگ دا
محمود زامدار	طلعت سامان	ده رباره ی به ریوه به ری هونه ری
		هه لسه نگانندیکی گشتی باسه کاز

له سه عات (6) ی ئیواره ی ۱۰/۳۰ کاک ناظم دلپه ندی شاعیر کوتایی به زنجیره لیکولینه وه که هینا ، دوا ی نه مه کاک
 زامدار به خوژگه ی گه یشتنه وه یه کی تر له به هاری ئاینده دا
 له گه ل زنجیره یه کی تر دا خواحاقیزی له ئاماده بووان کرد .

سوسیولوژیا

پیوستی پیاوړین و چاوخشانندن به ربارته قای ناسمانی
 فلسفه و زانستدا وه های له مروقی هاوچه رخ کرد ، فیکری
 فراوانی و بازو و پاسکی هه لالراوی خوی بخاته گه پوبانگه وازی
 ناماده بن به ربه رکانی یاسد جه نجال و دژ به یه که کان بدات
 تاوه کو بگاته نه وهی هاوکیشب یه کی پیکه وهی له گه ل بیرو
 هوشیاری شارستانه روژه لاتی و روژناواییه کاندای به رجه سته
 بکات .. یان گریه کی نالوزتر بکه ینه وه و بلیین : ووربوونه وه له
 به یوه ندییه نالوزو چره که ی نه مرو ، تاوسه ندنی زورانبازی و
 هه ژاندنی ویزدانی سه رده م نه م ناوه روکه چره شیوازیکی وای
 گه رکه گشت هه نسک و شاخ راجله کینیکی مروف به خووه
 بگری ، نه و ناوه روکه چره شیوازیکی واپیک دینی که تیمرو
 هه ندی قوتابخانه ی فلسفه و ریپازی زانستی نویی نی
 ده بنه وه ، که زورچار زمان وه که ره سه یه کی دهربرین توانای
 وه سفکردنی نه و حاله ی نی یه !!]

به شی دووه م :-

چهرده یه ک بو روژگای ریپیسانس .

به شی سییه م :-

دهرکه وتن و سه قامگیربوونی دیمانیه ی به ندی

کومه لایه تی .

به شی چواره م :-

روئی فلسفه ی میژوو له لیکولینه وهی زانستیانه ی

کومه لگه دا .

به شی پینجه م :- دهرکه وتن و سه ره له دانی سوسیولوژیای

هاوچه رخ و پیناسینیکی خیرای کومه ل .

نه وهی شایانی باسه کاکمی موحازیر فهره نگوکه یه کی

یه کجار پووخته ی بو چه ندان زاروه زانستی به کان وه ک

تیولوژیایو بایولوژیایو چه ندانی تر کردبوو ، هه روه ها کوره که به

یه که م کورپی زانستی له م جوړه زانستانه داده نری ،

باسه که یش گفتوگویی له لایه ن ناماده بووان له سه رکرا .

حه مه نه حمه د ره سوول

نه مه به رکولیکی باسه که ی کاک حه مه ی نه حمه د ره سوول

بوو ، که ده زگای روښن بیری و بلاوکردنه وهی کوردی له روژی

۱۲/۱۰/۹۸۵ له هونل روښن بیری جه ماوه ردا کورپیکی به

ناونیشانی (میژووی سه ره له دانی سوسیولوژیای) سازارد ،

به رله وهی کاکه حه مه د بیته سه ر باسه که ی ، کاک مه هد ی

احمد داود به خیره اتنی ناماده بووانی کردو پیناسه یه کی

سه رپی یی کاکمی موحازری کرد . به گشتی ده توانین باسه که ی

کاکه حه مه نه حمه د به م جوړه ی خواره وه دابه ش بکه ین :

به شی یه که م :-

● له سالی ۱۹۶۱ له گاوردباغی شاری که رکوک له دایک بووه

● له سالی ۱۹۶۷ له سلیمانیدا نیشته جی یه

● قوتابی کولیزی نه ده بیاته له زانکوی سه لاهه دین ، قوناغی

چواره می به شی کومه لناسی .

سه ره تایی بانگه وازیک بو دهرکه وتنی زانستی

وه سفکردنی کومه لگه ، واته سوسیوگرافیا .

پيشانگای کتیب

سهره‌رای نهم هموو چالاکی به نه‌مینداریتی گشتی روشن‌بیری و لاوان له چاپکردن و یارمه‌تیدانی ده‌یه‌ها کتیبی نه‌ده‌بی و هونه‌ری و میژوویی همه‌جوړو سازکردنی چه‌ندان پیشانگای بوسته‌روته‌شکیلی و فولکلوری و سهره‌رای دهرکردنی گوڤاری کاروان و روژنامه‌ی کاروانی و هرژش . هموو سالیك پیشانگایه‌کی خنجیلانه بوته و کتیبانه‌ی که له‌سهره‌ری که‌ی خوی چاپی ده‌کاو یارمه‌تی چاپکردنی ده‌دا ، هه‌روه‌ها نه‌و کتیبانه‌که له‌نه‌دیبان وه‌ک یارمه‌تیه‌ک ده‌کړیته‌وه ، به‌نیوه‌نرخ‌خوینه‌رانی سازده‌کا .

پیشانگای نهم‌ساله له‌روژانی ۴ - ۱۱/۹/۱۹۸۵ له‌هوئی روشن‌بیری چه‌ماوهر به‌تاماده‌بوونی به‌ریز محمد محی‌الدین جیگری نه‌میندار له‌سه‌عات (۱۰) ی سهرله‌به‌یانی کرایه‌وه ، نه‌وه‌ی شایانی باسه‌هه‌زاران خوینه‌ر چاویان به‌م پیشانگایه‌که‌ش‌بووه ، سلاو بو‌پیشانگاو لیژنه‌ی سهره‌رشتکار .

هه‌ولیر میوانداری چالاك ده‌کا

له‌نه‌یلولی سالی ۱۹۶۶ هونه‌رمه‌ند ماموستا ره‌فیع چالاك بو‌پیشک‌ه‌ش‌کردنی شانوگه‌ریه‌ک هاتوته‌شاری هه‌ولیرو بووه‌به‌میوانی قوتابخانه‌ی (ابن‌خلکان) ، نه‌مجاره‌ی‌ان به‌ریوه‌به‌رایه‌تی روشن‌بیری چه‌ماوهر به‌کوړیک بو‌کاک کامهران ره‌فیع له‌روژی ۴/۱۱/۱۹۸۵ له‌هوئی په‌کتی‌ی نه‌دیپو نووسه‌رانی کورد میوانداری کرد ، له‌سهره‌تاوه‌کاک‌حه‌مه‌نه‌حمه‌د ره‌سوول به‌خیره‌هاتنی تاماده‌بووانی کردو ماندوو‌بوونی ریگای سلیمانی و هه‌ولیر لینیان کرد . ئینجا کاکه‌کامهران هاته‌سهر باسه‌که‌بی و گوئی [له‌جیهاندا هه‌موو شتی‌ک له‌گوړاندایه .. ژیان نه‌گوړی .. هیزه‌کانی به‌ره‌م هینان‌که‌شه‌نه‌کات .. قه‌واره‌ی ژیانی کون له‌ناو‌نه‌بات ، چونکه‌ده‌بیته‌نه‌و راستی‌په‌چاک‌بزانین گوړان شتی‌کی حه‌تمی‌په‌له‌سهره‌و

ناره‌زه‌کانی بیمه‌ویه ، له‌همان‌کاتیشدا ده‌بیته‌به‌ووردی سهرنجی کون‌بده‌ین و واهه‌ست نه‌که‌ین ده‌بیته‌ری گریک بو‌خولقاندنی شتی‌کی نوی ، هه‌روه‌ها نابیت به‌سووک پروانینه رابردوو]

دوا به‌دوای نه‌مه‌کاک‌ی موخازیر هاته‌سهر ژیانی هونه‌رمه‌ندی خوالی‌خوشبوو گوئی [له‌۱/۳/۱۹۲۵ له‌خیزانیکی که‌م‌ده‌رامه‌ت به‌ژیانی سه‌ختی و کوله‌مه‌رگی و کری‌چیتی له‌دایک‌بووه‌و قوناغی سهره‌تایی بردوته‌سهر ، له‌سالی ۱۹۴۱ له‌[دار‌المعلمین‌الریغیة] ده‌رچووه‌بوته‌ماموستا . له‌سالی ۱۹۲۵ بو‌یه‌که‌م‌جار چوته‌سهر شانو‌به‌ده‌وری خزمه‌تکار . بو‌ماوه‌ی چه‌ند سالیك چوته‌ده‌روه‌ی وولات ، چه‌ندان وتارو‌باسی به‌چیژی له‌روژنامه‌و گوڤاره‌کان بلاو‌کردوته‌وه ، ده‌یان‌گوړانی و ناوازو‌سرودی له‌قوتابخانه‌و ئیسگه‌ی کوردی به‌غدا‌تومار‌کردووه .]

له‌کوټایی‌کوړه‌که‌کاک‌کامهران نموننه‌په‌کی له‌وه‌لامدانه‌وه‌په‌کی هونه‌رمه‌ند ره‌فیع چالاك که‌له‌کاتی‌خویدا له‌ته‌له‌فزیوندا نیشاندراوه‌هیناپه‌وه‌ده‌رباره‌ی پیش‌خستن و دواکه‌وتنی شانوی کورد که‌ده‌لی [شانو‌نا‌به‌لکو‌هونه‌رو نه‌ده‌ب ، هه‌موویاریکی ژیانی کورده‌واری له‌باوه‌ش دواکه‌وتووه ، به‌لام‌نه‌وه‌ناگه‌یه‌نی که‌هیچمان‌نیه‌له‌هونه‌رو نه‌ده‌ب ، هه‌تا‌بلی‌ی ، زورمان‌هه‌په ، خه‌ک‌ده‌لین‌نه‌بوونی شانو‌نه‌بوونی‌چیروک ، نه‌بوونی‌پشتگری‌و‌بی‌داری‌و قوتابخانه‌ی هونه‌ری ... تاد‌منیش‌ده‌لیم‌نه‌مانه‌هه‌مووی چاره‌سه‌ریکی سهر‌کاغه‌زه‌و‌قسه‌ی‌روته ، نه‌بی‌باوه‌ری‌عه‌شایه‌رگه‌ری له‌ناو‌کومه‌لگا‌نه‌مینی ، نه‌بی‌کومه‌لگا‌له‌سهر‌پی‌راوه‌ستی ، نه‌خشه‌ی‌زانیستیانه‌و‌هاوچه‌رخانه‌و‌به‌ره‌و‌شارستانی‌ت‌بروین‌که‌خه‌لکی‌ده‌میکه‌له‌و‌مه‌نزلگایه‌ن]

شيعر‌شاره‌زایی‌په

نوبه‌ره‌کوړی‌دووم‌وه‌رزی‌روشن‌بیری‌په‌کتی‌ی‌نه‌دیپو‌نووسه‌رانی‌کورد‌لقی‌هه‌ولیر‌په‌م‌ناونیشانه‌ی‌سهره‌وه‌بوو‌که‌بو‌کاک‌غفور‌صالح‌عبدالله‌له‌ئیواره‌ی‌روژی

له سلیمانی

«نازاد» ناماده ی کردوو

خوینهرانی هیژا :-

پاش دابراقتان بو ماوهیهکی دریزخایه ن له ئاگاداری ی
ئه و چالاکی یه هونه ری و ئه ده بیانه ی که له م ساوه یه ی
رابوردوو و له شاری سلیمانی پیشکه ش کران ، واسه ره نوی
له گه ئاتاندا به یه ک ده گه یه وه و هه ول ده ده یه زور به ی ئه و
چالاکیانه ی لی بی ئاگابوون و جی ی سه رنچ و ره زامه ندی ی
جه ماوه ری سلیمانی بوون بو تانی بخه یه پروو .

کور

« چیرۆکی و هه لسه نگاندنیک »

یه کیتی ئه دبیران و نووسه رانی کورد - لقی سلیمانی
سه ره ئیواره ی رۆژی هه یه یه ریکه وتی ۱۹۸۵/۹/۲۷ کۆریکی
چیرۆک خویندنه وه ی بو کاک « عبدالکریم حسن » سازکرد
که تیایدا چیرۆکیکی به ناوی (به یکه ر) خویندنه وه و ،
چیرۆکنووس کاک « محمد رشید فتاح » ئه رکی هه لسه نگاندنی
چیرۆکه که ی گرتبووه ئه ستو . ئه وه ی شایانی باسه کاک نازاد

۱۸/۱۱/۱۹۸۵ ، له هۆلی یه کیتی دا سازکرا ، له سه ره تاوه
ماموستا صلاح شوان به خیرهاتنی ناماده بووانی کردوو کاک
غفورانی بی ناساندن ، ئینجا کاک غفور هاته سه رباسه که بی و
گوتی [بیگومان و تراوه شاعیر ناگردزه ، واته دزینی ئه و ئاگره ی
پرومیتوس له پیناویدا به تاشه به ردیکه وه یان به سه ته وه و
هه لۆکان که وتنه خواردنی جگه ری ... بویه ئه رکه که ی شاعیر
دژواره و ریگایه کی تووناتوون و هاته و نه هاتی له به رده مدایه بو
دۆزینه وه ی ئه و ئاگره که راسته قینه ی (شيعره) شيعریش ته نها
وشه ی پر سوزو بریقه دارنی یه ، به لکو شيعر هه لویستی
راسته قینه ی مروقی هوشیاره . شيعر وشه ی پر زهنگه نی یه
بدرینه گوتی ی نافره تیکی شوخ و شهنگه وه . شيعر ئه و ریگایه
به ره و جه ژنی له دایک بوونی سه رزه ویمان ده بات : ئاینده ش
هه ر بو شيعرو شاعیره]

دوا به دوا ی ئه مه کاکي موحازیر هاته سه ر
به راوردکردنی له نیوان شاعیرانی کلاسیکی ئه وروپا و کورد ،
ئینجا شاعیرانی لاو ، له دوا ییدا باسی روانگه ی کردوو گوتی
[ئه گه ر بلین بزوتنه وه ی روانگه و سه ره له دانی له سه رتای
حه فتاکانه وه تا راده یه ک خوی له خوی دا چه شنه چاولیکه ری که
به ئاکام و پر سوود بوو .. تا راده یه کیش ئه نجامی خوینی
گه رمی ی و په روشی نوێخوازی بوو له مه ر کومه له لاویکی کوردی
رۆشنبیرو ده یانویست شه خته به ندانی شيعری کلاسی کوردی
بشکینن و به گه میه دروست کراوه که ی شيعری نوی هه موو
ئوقیانوو سه کانی دنیا ی شيعر ته ی که ن و شيعری کوردی به ره و
جیهانیه ت به رن ئه گه رچی ئه و بزوتنه وه یه وه کو هه موو
بزوتنه وه شيعره کانی جیهان ته مه ن کورت بووو نه یه توانی
به رده وامی خوی بهاریزی و ته مه ن دریز بیت]

دوا به دوا ی ئه مه هه ندیک نموونه ی شيعری شاعیرانی
بو به لگه هینایه وه و بیروپای خوی به رامبه ریان ده ربیری .
کوتاییدا له چه ند تیپینه کی ئاراسته ی شاعیرانی تازه
پیکه یشتوه کان کرد ، باسه که ی کاک غفور له لایه ن ناماده بووان
گفتوگۆی له سه ر کرا .

عبدالواحد - له سه ره تاي كوره كه دا چيروكنووسى به ناماده بووان ناساندو پاشان كاك عبدالكريم چيروكه كه ي خوينده وه دواى نه ويش چيروكنووس كاك - محمد رشيد فتاح هه نسه نگانده كه ي خوى كه به ناوى - په يكه رو په يكه رتاش له به رده م راستى ميژوودا - بوو پيشكه ش كردو زياتر تيشكى سه رنجه كانى ناراسته ي ناوه روكى چيروكه كه كردو پاش ته واو بوونى هه ندىك له ناماده بووان چند پرسياريكيان ناراسته ي چيروكنووس وه هه نسه نكينه ر كردو كو تايي به كوره كه هينرا .

زور له نه ده بدوستان ناماده ي كوره كه بوون .
 كاك « سه ربه ست خه سره و » له سالى ۱۹۶۳ له سلیمانی
 هاتوته ژيانه وه .

● نىستا قوتايى پولى پينجه مى ته شكيلي يه - به شى
 نيگار كيشان له په يمانگاي هونه ره جوانه كانى سلیمانی .

كوړيك سه باره ت شيعره كانى محمد عمر عثمان - ديوانى له غوربه تا

له لايه ن به ريوه به ريتى روشنبيرى ي جه ماوهر - له سلیمانی و له نيواره ي پينج شه ممه ريكه وتى ۱۹۸۵/۱۱/۱۴
 كوړيك به ناوى (چند نىنتيباعيك له سه ر شيعره كانى - محمد عمر عثمان - له غوربه تا) بو كاك (سه ربه ست خه سره و عارف)
 له هوئى يه كيتى نه قابه كانى كريكارانى سلیمانی سازكرا .

كاك سه ربه ست له كلاوړوژنه ي نىنتيباعه كانى يه وه
 تيشكى سه رنجى ناراسته ي شيعره كانى شاعير كردو له به ر
 روشنايى هه ندى له تيورى يه كانى شيعردا تواناو سه لييقه ي
 شيعرى ي شاعيرى خسته بوو .

دواى خوينده وه ي باسه كه ماموستا « ساجد ناواره »
 هه نساو چند سه رنجيكى ده رباره ي شيوه و تواناي ته عبيرى ي
 شاعير پيشكه ش كرد ، پاش نه ميش (محمد عمر عثمان) ي
 شاعير خوى هه نساو له مه ر نه زمونى شيعرى ي خويه وه دواو
 به مه كو تايي به كوره كه هينرا ، نه وه ي شايانى باسه ژماره يه كى

شانۆ :-

شانۆیی « هاوړی ی گیانداران »

له سهر شانۆی چالاکی ی قوتابخانه کانی سلیمانی و له پوړی ۲۴/۹/۱۹۸۵ هه تیپی شانۆی سالار له پیشکه شکر دنی شانۆیی « هاوړی ی گیانداران » بهر دهوام بوون که له نووسینی هونه رمندی لاو « شه فیق محمه د » و دهرهینانی قوتابی ی یه یمانگا کاک « دلشاد نه حمه د » بوو . شانۆییه که تایبه ت بوو به مندالان و بیست و چوار نه کتتری لاو مندال به شداریان تیدا کردبوو له وانه :-

سازان عومه ر ، کارزان نه بوبه کر ، نیان عومه ر ، نه میره محمه د ، کامهران فه تاح ، مریوان نییراهیم ، ناسو نه حمه د مریوان عومه ر ، هیوا عه زیز جاف ، پروا حه مه نوری .

ماموستا « نه حمه د سالار » سه ره رشتیاری گشتی

به ره مه که بوو ، « خالد ره سول » ی نیگار کیش بوسته ری بو شانۆییه که ناماده کردبوو و دیکوره که ی کیشابوو ، ماموستایان « نه نوهر قه ره داغی » و « سه لاح ره وف » ناوازی گورانی یه کانیاں دانا بوو .

پیشانگا :-

پیشانگای تایبه تی ی هونه رمنه ند « عه لی له تیف »

کومه له ی هونه ره جوانه کانی کورد مه لبه ندی گشتی سلیمانی له پوړانی ۲۶ - ۹ تا ۴ - ۱۰ - ۱۹۸۵ و له که له ری ی سلیمانی پیشانگایه کی تایبه تی بو هونه رمنه ند « عه لی له تیف » کرده وه که تیایدا چل وشه ش تابلوی پیشان دا .
- هونه رمنه ند له شاری سلیمانی له دایک بووه .
- نه ندای نه قابه ی هونه رمنه ندانی عیراقه - لقی سلیمانی .
- نه ندای کومه له ی هونه ره جوانه کانی کورده - مه لبه ندی

پيشانگای تاييه تى
هونه رهنه ند « عوسمان قادر »

نه قابه ی هونه رهنه ندانی سلیمانی له گه له رى ی سلیمانی و له پوژانی ۱۰/۱۴ تا ۱۹۸۵/۱۰/۲۱ دا پيشانگایه کی تاييه تى ی بۆده رچووی په یمانگای هونه ره جوانه کانی سلیمانی (۱۹۸۴ - ۱۹۸۵) هونه رهنه ندی لاو « عوسمان قادر » کرده وه که تيايدا په نجا تابلو پيشان دران . عوسمان قادر به شداری ی نه م پيشانگایانه ی کردووه :

- پيشانگای پینجه می هونه رهنه ندانی سلیمانی ۱۹۷۹
- پيشانگای شه شه می هونه رهنه ندانی سلیمانی ۱۹۸۵
- پيشانگای هونه رى کوردی له هه ولیر ۱۹۸۲
- پيشانگای هونه رهنه ندانی عیراق له ئیتالیا ۱۹۸۲
- پيشانگای تاييه تى ی به که م له هونى په یمانگا ۱۹۸۰
- پيشانگای تاييه تى ی دووه م له هونى موزه خانه ۱۹۸۲

گشتی سلیماتی

- به شداری ی زۆربه ی پيشانگانی سلیمانی و کوردی کردووه له سلیمانی و ناوخوی عیراق و ئه لمانیا و ئیتالیا و تورکیا و پوله نداو ، چه ندان خه لات و میدالیای سه رکه و تنى له پيشانگاکانی به غداد و ئه نبار وه رگرتووه . له تابلو پيشاندراره کانی له م پيشانگایه دا :-

- ۱ - دوارنگا ۲ - چاوه روانی ۳ - سه له مینه وه
- ۴ - کاره ساتیک ۵ - رومای کون « وه رگیراوه »
- ۶ - کوچیکی ناوه خت .

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة للثقافة والشباب
باللغتين الكردية والعربية

رئيس التحرير
محمد امين محمد احمد

نائب رئيس التحرير
حسين عارف

40

كانون الثاني ١٩٨٦
السنة الرابعة

● قصة كردية

«حيوان»

● ملحمة قرية منسية

● مسرحية كردية « القفص »

● قراءة نقدية لـ « عشرون قصة كردية »

● في سبيل املاء كردي موحد

● الاحساس بالزمن عند الجزيري

● باكورة الادب المقارن - التطبيقي

● بطاقة شخصية

الفنان : مؤيد محمد فقي

١٣٠ قصة : حسين عارف

ترجمة : عبدالستار كاظم

قصة : غفور صالح عبدالله

ترجمة : محمد صابر محمود

١٣٩ تأليف وترجمة : عبدالله السراج

١٤٢ هاني صاحب حسن

١٤٥ محمد الملا عبدالكريم

١٤٩ عبدالرحمن مزوري

١٥٥ كريم مصطفى شارهزا

١٦٠ اعداد : جعفر البرزنجي

ورثته . أما أنني أستطيع أن امداليه يداً أفركه كالقلمة ، ولكن لايجوز ، هو (بيگ) وأنا فلاح . هو ذو سلطة وأنا مسكين . هو رب وأنا عبد ، والعبد ماذا يستطيع أن يفعل تجاه الرب ! انه يستطيع أن يقول خذوه واقطعوا من جسمه قطعة لحم يومياً .. بله يستطيع أن يقول خذوه وفي ساحة وسط المدينة جردوه من ملابسه وبعمود ..

- حيب .. وا .. ن .

الصرخة في هذه المرة مزقت غشاء طبلة أذنه . وعندما انتبه الى نفسه ، وجد (البيگ) يقف بجانبه وقد وضع فمه في فتحة أذنه مباشرة ، إحتار انبهت ! . « آه ! ... صار البيگ طويلاً !.. البيگ صار طويل القامة ! البيگ كانت يده لاترقى الى رأسي ليصغفني ! في حين ها أن البيگ قد وضع فمه على أذني ! »

نسي كل شيء آخر . إحتلت تلك المسألة كل تفكيره . أراد أن يعرف السر على عجل . تراجع خطوة الى الوراء . تمعن ، إندھش في البداية ، أجال نظرة بالمشهد ، كان البيگ قد جاء بكرسي الى جانبه واعتلاه ، البيگ بهذا كان قد اوصل فمه الى قرب أذنه واطلق صرخته فيها . نسي كل شيء آخر . اخذته الضحكة في سره على هذا المنظر وهو يقول ايضاً .

« الا يالبؤسك وبؤس أطوارك هذه ، أي بيگ انت ؟! البيگ كيف يجعل من نفسه مسخرة هكذا ؟! . تفضل لو إن أحداً رآك بهذه الصورة ماذا سيقول ؟! الايقول ان البيگ قد جن ؟! أو على الاقل الايقول ان البيگ لكونه هزيل ضئيل مالم يرتق على كرسي

لايستطيع ان يصرخ في اذن خادمه ؟! والله يا أخي انه بيگ حقير غير ذي شأن . والله وددت لو أنني اركل الكرسي ركلة ارمي به ارضاً كالدمية الرقاصة .. وددت لو ..

- حيب ... وا ... ن .

كان البيگ قد نزل من الكرسي ، ولكنه جاء الى ماتحت أبطه ووقف على رؤوس اصابعه ، ويصرخ في أذنه ، وكان جسده لازال يرتجف كالقصبية ، عيناه كانتا شعلتي نار ، فمه لازال يروغو على اسنانه . تراجع هذا خطوة اخرى الى الوراء . تبعه هو ، خطوة اخرى ايضاً وهو يتبعه . فكر في الامر . قال في نفسه :

« أخشى ان يفعلها ويبصق علي . لاأرتضيها هذه المرة . سأطبق كفي على رقبته ولاتركه الا مخنوقاً . ولكن لماذا .. ارفع يدي هكذا واضرب بجمع يدي على هامته وأصيره رشقاً على الارض ! . لكنه لايفعلها .. اعرف انه لايجرؤ ان يبصق علي .. في المرة السابقة قطبت له ما بين عيني بشكل جعلته عاقلاً لسبعة أجيال . انسحبه ذاك الذي انسحبه الى الوراء لم يكن له من بعد تقدم . هذا عدا عن انه ذهب الى النافذة وظل دائراً لي ظهرأ لم يكن له بعدها التفاتة .. وأنا ايضاً القيت على ظهره نظرة شذراء نارية تقطر حقدًا وكراهية وفي الحال خرجت متباهياً ، لايستطيع البصق علي . لا لا يستطيع .. لايجرؤ . ظهر له في تلك المرة كم انا أنزعج من البصق . أي شيء آخر يفعل فليفعل الاهذا . الاهذا ..

- تفوو .. حيوان

فعلها البيگ ، بصق عليه . اما هذا ففي اللحظة الاولى استرخى في مكانه ، في اللحظة الثانية شعر ببصقة البيگ التي انحدرت كقطرات الصمغ على صفحة وجهه . في اللحظة الثالثة شعلت نار التهب في وجهه وامتدت من قمة رأسه الى أخصص قدميه . في اللحظة الرابعة انتقلت اللهبه التي في جسده الى داخل فمه وتجمعت فيه وفي اللحظة الخامسة صارت دوامة من بصاق وخلف شفثيه تهبآت للقذف . في اللحظة السادسة قُذفت :
- تفوو عليك أنت وانت حيوان يا حيوان .

عن مجلة كاروان العدد الخامس / السنة الاولى .

كاروان

هذا العدد

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة للثقافة والشباب
باللغتين الكردية والعربية

رئيس التحرير
محمد امين محمد احمد

نائب رئيس التحرير
حسين عارف

40

كانون الثاني ١٩٨٦
السنة الرابعة

● قصة كردية

«حيوان»

« ملحمة قرية منسية »

● مسرحية كردية « القفص »

● قراءة نقدية لـ « عشرون قصة كردية »

● في سبيل املاء كردي موحد

● الاحساس بالزمن عند الجزيري

● باكورة الادب المقارن - التطبيقي

● بطاقة شخصية

الفنان : مؤيد محمد فقي

١٣٠ قصة : حسين عارف

ترجمة : عبدالستار كاظم

قصة : غفور صالح عبدالله

ترجمة : محمد صابر محمود

١٣٩ تاليف وترجمة : عبدالله السراج

١٤٢ هاني صاحب حسن

١٤٥ محمد الملا عبدالكريم

١٤٩ عبدالرحمن مزوري

١٥٥ كريم مصدفي شارهزا

١٦٠ اعداد : جعفر البرزنجي

حجرات

قصة / حسين عارف
ترجمة / عبدالستار كأظم

مكروب وأي مرض إتخذته وكراهه، أعرف كل عرق كبير فيه بأي جنين لأي نوع من الأفاعي حامل ، أعرف .. أعرفه جيدا ، لهذا علي أن أشرع ، أحسب ألف حساب وحساب لكل كلمة تخرج من فمي . ماذا أعمل ! .. مادام هو كذلك ، فانا مضطر أن أكون كذلك أيضا ماذا أفعل .. هذا ماكتب علي جبيني . هذه هي قسمتي من الأزل . انه في لوح الوجود ، ليس لي في الأمر . كان يسرني أن يكون أنسانا إعتياديا . كان يسرني أن يبدا هو ليقول : أيا أخي .. أيا فلان .. إفصح عما في قلبك .. قل ما أنت تريده . كان يسرني أن يسرع هو من جانبه ليلوي خرطومي قائلا : شيء ما علي ملامحك .. أقرأه في هياتك . إسرع وقل لأعرف ماهو ؟ ولكن ماذا أفعل . إنه ليس كذلك .. ها انني ومنذ شهرين أتلوى بهذه المسألة . شهران وأنا من فرصة لفرصة معه . في كل فرصة أجعل من نفسي امامه مستجديا .. خادما .. خنوعا خضوعا ، أقف بين يديه حزينا . أقف على أهبة الاستعداد عسى أن يقول : ماذا بك ؟ .. ماذا تريد ؟ ! لكننا لا قدر الله أن يقول شيئا كهذا . يبدو أنه لا يتفوه به . وكيف يتفوه به ؟ ! أولست أعرف من أي جبلة هو .. أو لأعرف ماذا في عروقه ! حقا وماذا يمكن أن يكون فيهن ؟! ماذا أقول : ليس أكثر مما قلت . انه لكذلك .. صغار عروقه فيها مكروبات أنواع الأمراض .. كبار عروقه فيها أجنة لانواع الأفاعي والا تفضل

[وجهه اليوم بشوش ، تطفح الابتسامة على شفثيه . إنها لفرصة ، لاتضعها من المحتمل الا تسنح لك هذه الفرصة لاسبوع آخر . لاتضعها .]
هيا نفسه . زرر سترته . تتحنح ليهيء حنجرتة للكلام . تقدم نحوه بأدب جم . وقف على بعد خطوتين أو ثلاث ، إتخذ قراره ، خطأ إليه . ولكن خطوته تسمرت . « كيف افاتحه ؟! بماذا أبدا ؟! »

أبلا مقدمة ؟! صعب . لا يمكن ! من الأفضل في البدء أن أمهد السبيل . أجل يعني احرق له بعض الشمع والبخور .. أرش عليه بعض العطور ... أهدي اليه عدة باقات من الزهور . عند ذاك أفصح له عن مطلبي شيئا فشيئا . أظهر له أول مرة أن ليس لي أي مطلب . أحاديثي تلك كلها ماهي الا من أجل إظهار رضاي وسروري أنا ، ماهي إلا أن أفهمه كم أنا محظوظ وسعيد ، كم أنا مرتاح البال وفخور ، ثم بعدها أعمد الى إلقاء كلمة أو اثنتين ذات مغزى على مسامعه . ولكن لا ادع مغزى كلماتي صريحة غير مقبولة . يجب أن تكون رقيقة جدا . يجب أن تكون أحلى من السكر . ان لم أفعل كذلك فان غزلي سيصبح انكماشيا . انني أعرفه من أي جبلة هو ، خبير لابكبريات عروقه بل حتى بصغرياتا أيضا . أعرف أن كل عرق صغير ، أي

إنني واقف كالعبد في حضرته أكثر من دقيقة دون أن يرفع رأسه ليلقي علي نظرة ! .

ليسأل ويقول : الايا هذا ماذا تريد ؟ اياترى الايحس بوجودي ؟ .. لماذا ؟ ! .. ثم انني لست كما يقال ذا جسم ضئيل هزيل لايجلب انتباهه ! . وزني اثنان وتسعون كيلو غراما . قامتي طولها مائة وثلاثة وثمانون سنتيمترا . يعني عريض طويل ، لكننا لايحس بي . إنه امرؤ عجيب ! . لئن يحسب للشكل والهيكل حسابا فهذا هو الشكل والهيكل . واذا للمهارة في العمل فوالله إنني أعرف عن العمل سبعمئة مرة عما يعرف . وان كان الاخلاص والجهد ، فانني كالبعغل ، اي حمل هو الاثقل ليضعوه علي سالقي به علي قمة أي جبل مستعص ولا اقول لا .. وماقلتها قط ! . حقا إنه امرؤ عجيب ! .. لاادري أي حساب يحسب ؟ لاادري بم يتعرف على الثور ؟ لاادري كيف أفهمه بأنني ثور ! . أجل أنا ثور ! . أنا ثور ! .. »

من شدة ماكان متأثرا لم ينتبه الى نفسه ، اذ قال عبارته الاخيرة بصوت عال . وفي ذات اللحظة انتبه الى سقطته ولكن بعد ماذا ؟! لقد سبق السيف العذل ، كان (البيگ) قد رفع رأسه . شاخصا بعينيه المفتوحتين تحملقان فيه . تطلقان علامة سؤال مرعب نحوه .

سرت في قلبه وعشته . بعدها شرع بخفقان مهيب . كان يتراقص في قفص صدره كدجاجة مذبوحة .

« قاتلك الله ماذا فعلت » .. جئت لتكسب لحية فخرت الشارب ايضا ، ماذا ستقول له ؟ كيف تنقذ نفسك ؟! انه دونما أي شيء يتفجر تفجر (الصعادة) دون أن يتحدث شيء ما يخرج ابويك من اللحد . الاتعرفه ؟ .. ماذا انت فاعل الآن ؟! إنه الآن مبهوت ، انظر كيف ان عينيه محملقتان ، انه لازال خدرا ، الكارثة قد خدرته . عن قريب سينفجر ، واذا ما انفجر اتعرف ماذا سيفعل ؟! اتعرف ماذا سيقتذف من فمه ؟! أي درر

وجواهر ؟ فلوئسنني له لهاجمك وتولاك ركلا . ولكن لايشنني له حسنا لو انه اخذ عبرة من المرة السابقة ، انه تولاك دفعا ولكنه وقع ارضا ، انه كالعصفور حجما وانت عفريت عملاق . الخيري هذا لاخوف عليك من هذه الناحية . انه يستطيع ان يسخر فمه ضدك . فليفعل ، إنك معتاد عليه . درر وجواهر ينثرها فلينثرها حتى يملا الارض والسماء . ماذا يهمني ، المبتل لا يخشى من البلبل . ماالذي اصنعه به . صار لي شهران وانا اريد أن احده به . لم يعطني اية فرصة لا الآن ولاقبل الان . صار سرتانا في قلبي ماذا اصنع به هو المخطيء هو الذي وضعني امام هذه الحالة . ان تكلم سالقي حبلها على غاربها واصارحه ، سالقي حبلها على غاربها ولا اتقبل منه . سافرغ له كل ما في قلبي ، بعدها اقول له ايضا ، إنك لست آدميا .. إنك حشرة . اقول له : انت افعى انت عقرب .. انت عنكبوت ... انت صرصر المراحيض ... ماذا يفعل ... ها .. يعني ماذا يفعل ؟! انه بحجم العصفور وانا عفريت عملاق . استطيع ان امد يدي هكذا وأخذه بين كفي مثل .. عود يابس اضع ظهره على ركبتي واقصمه نصفين . أجل ... سالقي حبلها على غاربها وماأن يفتح فمه القدر القنه درسا . انني .. حيا .. وا ... ن .

صراخ « البيگ » هذا هز باب وشبابيك غرفته ، وجعل هذا ينط ايضا كالبرغوث ، وعندما توضح منظر (البيگ) امام عينيه ، لاحظ (البيگ) واقف له على قدميه ، وقد غدت عيناه شعلتي نار ، فمه يرغو ، واسنانه تصر على بعضها . جسمه يرتجف كالقصبية ، هذا المنظر جعل من جسمه هو ايضا يرتجف . حلق بعينيه نحوه . عيناه المحملقتان راتا جسد (البيگ) المرتجف ها انه يتحرك باتجاهه . فكر ...

«ياترى ماذا سيفعل ؟! ماذا ينتوي ؟! .. دفع ؟! ركل لااعتقد . لن يفعل . المرة السابقة . إذن ماذا ؟! .. صفع ؟! محتمل ، ولكن لاتحصل يده لرأسي بسهولة . أخشى ان يبصق علي . يسوؤني هذا كثيرا . لايدع ايماننا في رأسي . في المرة السابقة كنت اكاد أن اثيرها مشكلة . لقد كدت . ما أشد ابتلائي بصرصر المراحيض هذا . لاادري ماذا أفعل ؟! إنني سيء الحظ ، تعيس ، بأس . ماذا أفعل هذه هي قسمتي . إرتنا

ورثته . أما انني استطيع ان امداليه يدًا أفركه كالقلمة ، ولكن لايجوز ، هو (بيگ) وانا فلاح . هو ذو سلطة وانا مسكين . هو رب وأنا عبد ، والعبد ماذا يستطيع ان يفعل تجاه الرب ! انه يستطيع ان يقول خذوه واقطعوا من جسمه قطعة لحم يوميا .. بله يستطيع ان يقول خذوه وفي ساحة وسط المدينة جردوه من ملابسه وبعمود ..

- حيه .. وا ... ن .

الصرخة في هذه المرة مزقت غشاء طبلة أذنه . وعندما انتبه الى نفسه ، وجد (البيگ) يقف بجانبه وقد وضع فمه في فتحة أذنه مباشرة ، إحتار انبهت ! . « آه ! ... صار البيگ طويلا !.. البيگ صار طويل القامة ! البيگ كانت يده لاترقى الى راسي ليصفعني ! في حين ها أن البيگ قد وضع فمه على أذني ! »

نسي كل شيء آخر . إحتلت تلك المسألة كل تفكيره . أراد أن يعرف السر على عجل . تراجع خطوة الى الوراء . تمنع ، إندهب في البداية ، أجال نظرة بالمشهد ، كان البيگ قد جاء بكرسي الى جانبه وأعتلاه ، البيگ بهذا كان قد اوصل فمه الى قرب أذنه وأطلق صرخته فيها . نسي كل شيء آخر . أخذته الضحكة في سره على هذا المنظر وهو يقول أيضا .

« الا يالبؤسك وبؤس أطوارك هذه » أي بيگ انت ؟! البيگ كيف يجعل من نفسه مسخرة هكذا ؟ . تفضل لو إن أحداً رآك بهذه الصورة ماذا سيقول ؟! الايقول ان البيگ قد جن ؟! أو على الاقل الايقول ان البيگ لكونه هزيل ضئيل مالم يرتق على كرسي

لايستطيع ان يصرخ في اذن خادمه ؟! والله يا أخي انه بيگ حقير غير ذي شأن . والله وددت لو انني اركل الكرسي ركلة ارمي به ارضا كالدمية الرقاصة .. وددت لو ..

- حيه ... وا ... ن .

كان البيگ قد نزل من الكرسي ، ولكنه جاء الى ماتحت أبطه ووقف على رؤوس اصابعه ، ويصرخ في أذنه ، وكان جسده لازال يرتجف كالقصبية ، عيناه كانتا شعلتي نار ، فمه لازال يرغو على اسنانه . تراجع هذا خطوة اخرى الى الوراء . تبعه هو ، خطوة اخرى أيضا وهو يتبعه . فكر في الامر . قال في نفسه :

« أخشى ان يفعلها ويبصق علي . لا ارتضيها هذه المرة . سأطبق كفي على رقبته ولا اتركه الا مخنوقا . ولكن لماذا .. ارفع يدي هكذا واضرب بجمع يدي على هامته وأصيره رشقا على الارض ! . لكنه لايفعلها .. اعرف انه لايجرؤ ان يبصق علي .. في المرة السابقة قطبت له مابين عيني بشكل جعلته عاقلا لسبعة اجيال . انسحبه ذاك الذي انسحبه الى الوراء لم يكن له من بعد تقدم . هذا عدا عن انه ذهب الى الناظدة وظل دائراً لي ظهراً لم يكن له بعدها التفاتة .. وانا أيضا القيت على ظهره نظرة شزراء نارية تقطر حقدا وكراهية وفي الحال خرجت متباهايا ، لايستطيع البصق علي . لا لا يستطيع .. لايجرؤ . ظهر له في تلك المرة كم انا أنزعج من البصق . أي شيء آخر يفعل فليفعل الالهذا . الالهذا ..

- تفوو .. حيوان

فعلها البيگ ، بصق عليه . اما هذا ففي اللحظة الاولى استرخى في مكانه ، في اللحظة الثانية شعر ببصقة البيگ التي انحدرت كقطرات الصمغ على صفحة وجهه . في اللحظة الثالثة شعلة نار التهب في وجهه وامتدت من قمة رأسه الى أخمص قدميه . في اللحظة الرابعة انتقلت اللهب التي في جسده الى داخل فمه وتجمعت فيه وفي اللحظة الخامسة صارت دوامة من بصاق و خلف شفثيه تهيأت للقذف . في اللحظة السادسة قُذفت :
- تفوو عليك أنت وأنت حيوان يا حيوان .

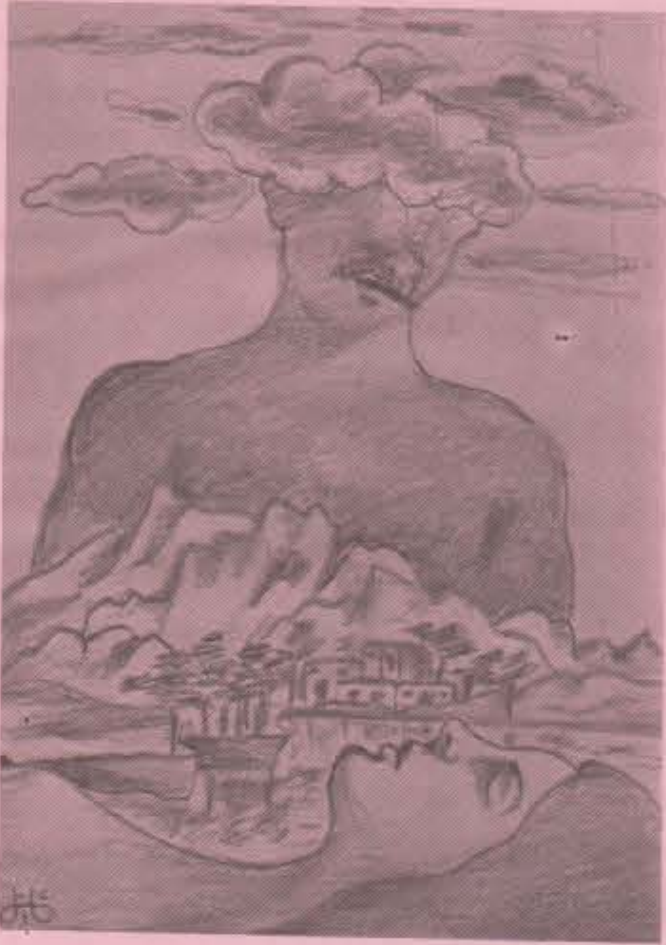
عن مجلة كاروان العدد الخامس / السنة الاولى .

قصة كندية

ملحمة قرية منسية

قصة : غفور صالح عبدالله

ترجمة : محمد صابر محمود

أو تتحدر على جوانبها، وحافاتها .. وهي لصيقة ببعضها البعض، ولا يفصل بينها سوى عددٍ من الطرق، المتعرجة، الرفيعة، ذات مسالك وعرة ..

هنالك نهران، يقسمان القرية الى اقسام ثلاثة : اولهما: يشق طريقه من الجانب الشرقي لها، ويستمد مياهه، من بضعة ينابيع، تتفجر من تحت خراشيم⁽¹⁾ الى .. والآخر، يتخذ مساره من شمالها الغربي زاحفاً، من بين شعاب تلك الجبال المتوعدة .. ومن ثم يتوَجَّع كلا النهرين، الى عدة جداول صغيرة تتفرع داخل القرية .. أما الفائضة من مياه تلك الجداول، فانها تجرف معها صنوف العلال، والاشجان، وتكتسح غصص الآلاف من القلوب المحطمة، الكسيرة، التي ارضستها لواعج الهوى،

إن هذا المكان ، الذي نصطاح على تسميته بـ (القرية) مجازاً، يحتمل - بكل ماتحمل الكلمة من معان - الا يكون (قرية) .. إذ من الجائز ان يكون مدينة، بلداً، او اقليماً من الاقاليم .. لذا، فنحن، حينما نطلق عليه اسم (القرية)، إنما نفعل ذلك كي تأخذ الاحداث مسارها، بشكل محكم، مكثف، ومتماسك. مثل لوحة تشكيلية، تتجلى مجسمة داخل إطارها. إذا ارتأينا رسم خارطة لهذه القرية، على قصاصة من الورق؛ لتراعت - دون عناء - على هيئة ثعبان قصير، وغليظ ..

تكتنفها مجموعة من الجبال الوعرة، العنود، وتحيط بها من جهاتها القريبة، والبعيدة، إحاطة السوار بالمعصم .. حتى ان ابنية بعض المنازل، تتسلق اعالي المرتفعات لتستقر فوق القمم،

أبواب رحمته». إلا أن الخال (هيمهت) - لضعف في باصرتيه، فقد كان منكفئاً إلى الأرض، مطأطأ رأسه، وهو يرسم بمحجته على رملتها خارطة مستقبله، ومستقبل ساكني القرية - تسائل:

«ماخطبك يا (مههند) .. وهل جسد من جديد؟! .. أم أن (جنكيڤخان) قد بعث من قبره ثانية؟! .. ليعودوا، ويقطعوا عنا مياه الشرب، كما كانوا يفعلون في سالف الأزمان؟! .. أو أخشى أنك قد استبدك السأم، ودب فيك الملل، وتزعم أن تبارح القرية، وترحل عنها، لتهم على وجهك؟! .. إياك أن تتخدع .. إن طيشاً مثل هذا سوف لن تكون عاقبته غير العوض على بنان الندم .. أنك أنت وهذه القرية كلاهما صنوان، لاتطيقان العيش دون بعضكما البعض .. حتى الطيور، تراها، تؤوب إلى الامكنة التي تفقست فيها عن البيضة لأول مرة ..». عندئذ أجبت، وقد فاض بك اليأس: «أية أرض هي تلك التي تستطع احتواء إرحيلي، وتهيامي على وجهي؟! .. وهل من قرية أخرى، تطيق احتضان اعاصير حقدي، وغضبي؟! .. إن هذه القرية هي قطعة من كياني!، ولست أنا سوى فلذة من هذه القرية! .. مامن قرية على وجه هذه البسيطة بقادرة على أن تبل جراحات الشجون القديمة، والجديدة؟! .. وإيما نسمة من هواء، باستطاعتها أن تدخل الطمانينة في صدري الموغرة بالنقمة، والضغينة؟! ..»

لكنهما (خه زال) لما تزل على قيد الحياة، وينبغي أن أحمل لأجلها عصا التطواف، لأنشق - مرة أخرى - عيبر وجنتيها الورديتين .. وانت من تكون يا (هيمهت)؟! إنك لست سوى كتلة من الذكريات، والحكايات لكنك مكتوف اليدين. ليس بإمكانك أن تتوصل إلى نتيجة ما! .. حال جلوسك، تستحيل سجلاً يحفل بالأحداث الدامية، والاقتيال، والخراب .. إنك تخفي - بين جوانحك - قائمة بأسماء الفرسان البسلاء، والابطال الشجعان، دون أن تستطيع عمل شيء ما، سوى أن تنفث همومك، بما تذرفه أعماقك من دموع ..»

بابتسامة شبه غاضبة، أردف (هيمهت): «وماذا بعد؟! ..» بعد أن مسدت بيدك لحيتك التي وخطها الشيب قلت: «يقولون:

واضنتها لوعة العشق، ومن ثم تدينها بأنات المحرومين، من سكان القرية، حاملة أياها، مسافرة بها، عبر بحار العالم، ومحيطاته .. والذين يقطنون القرية، فالكثرة الكاثرة منهم؛ أما من الفلاحين، والحصدة المتأجورين، أو هم من رعاة البقر، والماشية .. وما يتبقى منهم، فانهم، أما منشغلون بحرفة السكافة، وترقيع الأحذية أو انهم من العمال الاجراء ..»

إن تاريخ انشاء هذه القرية، موغل في القدم جداً، أو أنه بالاحرى - يشكل لغزاً من الالغاز الغامضة، طالما اوقع اعداء قاطنيتها في مهامه الريية، والحيرة، والتردد ..

يرى البعض، أن ثمة جماعات، من القبائل المتنقلة الرحل، والتي انحدرت قبل ميلاد - المسيح - ببضعة آلاف سنة، من أماكن نائية، وجهات قصىة - هي التي قامت ببنائها، فاستوطنتها، بعدما أوصلت بنفسها إلى هنا ..

بالرغم من كونها عانت الكثير، من مصائب الزمان، وويلاته، ومن خطوب الدهر، ونوائبه، حيث ديست - مئات المرات - تحت سنابك خيول الرومان، أو آلت إلى خرائب، وانقاض من لدن سلالة (كورش) .. حتى أن (هولاكو) بالذات، قد جرب حظه فيها أيضاً .. غير أن هذه القرية، صمدت أمام عاديات الزمن صموداً، لا مثيل له: فخرجت من كل تلك المحن، والشدائد، وهي اصلب عوداً، واشد عناداً .. إذ بقيت مأهولة بساكنيها الذين خلفوا - بدورهم - الآلاف من الابناء، والاحفاد الذين، لم ينسوا - يوماً ما - متأثر آبائهم، وأجدادهم ..

كان ذلك صبيحة أحد الايام، واذ كنت تتفياً ظلال مقهاك القروي، حين صارحت الخال (هيمهت)، بما يختلج في صدرك: فقلت له، وابتسامة غاضبة، ترتسم على شفقتك: «ربما اضطرت إلى إغلاق المقهى .. لنعيش بعد ذلك على الكفاف، حتى يأتينا الفرج، بهمة المشايخ، والأولياء الصالحين، ويفتح الله علينا

إن السكر، والشاي، قد حظرت بيعهما، مرة أخرى، «أوهوهو..
عدنا - ثانية - الى تلك المعزوفة القديمة». ثم اضاف (هيمهت)
بابتسامته المعهودة: «طب نفساً، واطمئن، فما دام المهربون،
يصولون، ويجولون، فان الشاي (السنكين)، سون لن ينقطع
ابدأ، وسيكون في متناولنا على الدوام». خف و جيب قلبك،
فاشتعلت سيجارة. راح دخانها يتصاعد، ثم يلتف، ويتجمع فوق
هامة رأسك، ومن هناك كان يبدأ بالانتشار رويداً رويداً، ثم
يتلاشى. وكنت انت ايضاً، تتشئت بتشتته، اينما تفرق وتتلاشى،
ثم لاتبث ان تعود الى نفسك، وتستجمع وعيك ..

من اللحظة التي انقطعت فيها اخبار (خزال)، وصارت أثراً
بعد عين، كنت دائم التردد على ضفة احد النهرين .. صباح كل
يوم كنت تذهب اليه، لتبترد بمائه البارد، وتخفف من غلواء القلق
الذي تكتوي به اعماقك، ثم تغسل به وجهك. بعدها كنت تعود
ادراجك، من حيث اتيت، حتى تصل امام باب مقهاك الكئيب.
ذلك المقهى الذي، يضم بين حناياه - منذ سنوات - بسقفه
المتداعي، وجدرانه الخربة المتهاوية - ياسك، ويوسك، جاعلاً
اياهما سرراً عظيماً، بالاضافة الى كونه مأواك الذي يقيك شر
التشرد في الطرقات .. هناك كنت تجلس القرفصاء مولياً وجهك
شطر سلسلة الجبال، ولا سيما ذلك الجبل الذي هو اشبه - في
مهابته - بأنسان ضخم الجثة، وقد تحجر في مكانه، وهو يرنو
اسيان - بعينين مسبلتين - وكأنه عاشق قديم، قد توله في حب
معشوقته، ففاضت نفسه حسرة، وتحجر، وهو يبيت عتابه
للقرية .. كنت تتكوم على نفسك، مكوراً جسديك، جاعلاً من ركبتيك
سنداً تسند به رأسك المشدوه. لم تكن تنبس ببنت شفة. وكمن
ينتظر الاستماع الى إحدى سيمفونيات (شوبان)، هكذا كنت
تصيح السمع لاصوات اسراب الحجلان، في الصباحات
الباكرة. هذا الانتظار المميت، كان يضيف الى همومك، هموماً
جديدة يثقل بها كاهل حظك العاثر، لأن تلك الاقباج - ومنذ
اختفاء (خزال) - هجرت هي ايضاً أماكنها، وهامت على
وجوهها، فلم تعد تتقرب من هذه القرية. مهما كنت تبذل من
مجهود، فلم يكن باستطاعتك التوصل الى كنه هذا السر المخيف.
إبان تلك الفترة، وابتداءً من اطلالة الربيع الاولى، والى نهاية

فصل الخريف، سرعان ما كنتما تهبان من نومكما على نغمات
اوتار اصواتهن، عند انبلاج اول خيط من ضياء الفجر،
فتسترخي ساعداكما عن احتضان بعضكما البعض، ثم كنتما
تشرعان - بنشاط - في اعداد انفسكما، لتطيلاً في عمر سعادتكما،
وحياتكما الرخية، على ضوء إشراقة نهار أكثر جدة، وبهاءً.

لوصادف - ذات صباح - ولم تصل (مارشات) اصواتهن، الى
سامعكما، عندئذ كنتما تظلان نائمين حتى الضحى، وتبعاً لذلك
كانت جميع اعمالكما تتأخر. بالرغم من ان هؤلاء الناس البلهاء
من اهل قريتك يتقززون من الاقباج، إلا أنك لم تكن تأبه لهذه
الترهات، والاباطيل، وقد اعرتها - دوماً - اذنأ صماء، لأن هذه
كغيرها من الاقاويل الكثيرة، الفارغة الاخرى، هي من مخلفات
عصور غبرت، وقد عفا عليها الزمن. مغرماً كنت بتلك اللحن،
مفتوناً بايقاعاتها المنبعثة من حناجرهن: «قاسيه قاسپ - قاسيه
قاسپ - قاسيه قاسپ - قاسيه قاسپ». إذ لم تكن لتبدلها
بجميع انغام سيمفونيات الدنيا. إن قريتك هذه لهي مأهولة
باصوات (الاوركسترا) الصادرة عنهن. لقد اصبحن سمة بارزة
من سمات صمود هذه المناطق ورواسيها الشاهقة الوعرة ..

كثيراً ما كنت تردد: «الطيب لا يؤخذ بجريرة الخبيث». منذ
ذلك اليوم الذي غدا فيه مصير (خزال) مجهولاً أخذت تصرفاتك
تتبدل مع اهل القرية، وتسير من سيء الى اسوأ. كنت - في اكثر
الاقوات - تتورط في نزاعات، وشجار، مع الفتيان، والشباب،
بالرغم من انك، ومذ وطئت قدماك ارض القرية، واستقربك المقام
فيها - لم يصادف ان جرحت شعور أحد، او ان احداً، قد رأى
منك مايشين، أو بكلمة أخرى، لم يسمعوا منك - قط - لفظة نابية،
ولا عرفوا فيك، غمازاً تطعن في عرض أحد .. كنت - دوماً - قليل
الكلام، لاتبارح البسمة محياك، ديدباناً، ترعى الصغير قبل
الكبير، مهتماً بمشاكل الجميع دون استثناء .. غير انهم - الآن -
تتملكهم الحيرة، وتستبد بهم الدهشة. لا يعلمون من ايما ارض
ينبع بحر غضبك هذا! .. وحالما كانت نار غضبك تخبو، كنت
تنزوي في احدى زوايا المقهى، وتحشر نفسك فيها. عندئذ كان
اطفال القرية، يهرعون اليك، من كل حدب، وصوب فيتجمعون
حولك .. خلل تصفيقهم المتوالي، كانوا يطلبون منك بالحاح ان
تقص عليهم، ماجرى لـ (وهيسه)، و (جاورهش) من احداث، لان

مامن احد في ارجاء المنطقة كلها كان ملماً - مثلك - بتفاصيل تلك الكارثة المؤلة التي المت بهما، وما من احد سواك كان ذا حنجرة ذهبية صداحة، من الاعماق .. في آخر الامر كنت تدعن للامر الواقع، فترفع احدى يديك، الى شحمة اذنك، ثم تغييب عن وعيك :

«ويح نفسي، لهول الكارثة ..

ويا لعظم الفجيعة، بفتى الفتيان !،

بنمر الهضاب، وشبل الاسد الرابض

في شعاب الجبال !!

لهف نفسي، على ذي العمامة ،

المائلة، الملتخة بالدماء ! ..

واي على الهامة المهيبة ،

المجدلة بلا جدب ،

ترتمي في العراء .. »

صغاري الاعزاء :

ان هذه المناطق ذات الهضاب المتوعدة، والاغوار السحيقة المخيفة، اردت الكثير من الوعول، والاشبالي، وان هذه الصحراوات، والوديان، والاجمات، رزنت بالمفجع من ويلات التاريخ، ومصائبه فسجلت، لوحدتها العديد من الكوارث، والنكبات. لكن اولئك الذين نقشت اسمائهم على شغاف افئدة الكثيرين من امثالنا، فان التاريخ، قد قلب لهم ظهر المجن، وكامرأة خائنة داعرة، ادار عليهم ظهره، ساخراً مستهزئاً .. ايان ذلك العهد الذي كنا فيه صغاراً، كان نجم الخيالة (الحميدية)، قد اوشك على الافول. في إثر اولئك، كانت هذه المناطق باسرها، تعج بالانكليز، المتتبعين لاثارهم، وتضج تحت وطأة (هساتيلهم) الثقيلة .. مامن مكان، او منعطف، الا وكان يئن تحت سنابك خيول مرتزقتهم، وقد اصبحت ظهور القرويين البؤساء من سكنة المنطقة، حقولاً تجرب فيها سياط هؤلاء، اسنة حرابهم. لم تبق من امرأة، ولا من صببية، الا وقد انتشحت - عشرات المرات - بثياب الحداد .. مامن امرأة عفيفة، طاهرة، الا وتخدش جيدها، بسفافيد مشافر هؤلاء. كم من المواشي، والدواب امتدت اليها ايديهم، بالتقبيل، والتسميم، وكم من رجل خير صالح راح ضحية

التشريد، والمطاردة .

كم من الاطفال الرضع اغتصبوهم من امهاتهم، ليلقوا بهم فريسة لكلابهم البوليسية .. لم يبق ثمة من ركن في منزل او مأوى، الا وقد عاثوا فيه، واعملوا يد التخريب، والهدم في اركانه، حتى تحولت كلها الى خرائب، وانقاض ينعق فيها البوم .. ولكن كما يقول المثل، فان الظلم مرتعه وخيم، وللظالم يوم، لا بد ان يقع فيه تحت طائلة العقاب ..

(وه يسه)، ذلك الفتى الشهم. ابن الفلاح الذي لفتحته شمس (كهرميان)⁽⁷⁾ المحرقة. الفارس المغوار، وصقر الجبال .. ولو ان ابنة عمه (جاورهش)، كانت خطيبته، الا ان الحزن حينما يكبر في نفوس العشاق، ويكبر حتى يصبح بقدر مملكة، عندئذ يفقد جمال المرأة، وشذى عطرها، طعمها، فتغدو اجمل النساء، وابهاهن مجرد ومضة من ومضات النفور، والضجر ..

لاجل ذلك، شق الفتى (وه يسه) عصا الطاعة، والتجأ الى الجبال، كي يأخذ بثأر هؤلاء البؤساء، والمنكوبين، وينتقم لهم من الجنة.

لسنوات عديدة - ظل يلزم الغزلان في البراري، ويستأنس بالوعول على متون الهضاب، والجبال، حتى تمكن - ببسالته النادرة - من ان يرد كيدهم الى نحورهم، ويوقفهم عند حدهم، فأرغمهم على العودة - مثل الفئران - الى جحورهم المظلمة، ومن ثم الجم افواههم، ايضاً.

إذ انك تنفس اهل هذه المناطق - الصعداء، وانتعشت آمالهم، فسرى في نفوسهم نسغ الانعتاق من جديد .. كل ليلة كان ينزل بالقرية، متخفياً تحت جناح الظلام، فتقر عيناه بلقيا حبيبته (جاورهش)، حيث يبقى بجانبها حتى ينبلج الفجر. غير ان المرتزقة من الاغوات، كانوا يتحينون الفرص للايقاع به، والقضاء عليه. إذ كانوا على علم بتلك الزيارات التي اعتاد (وه يسه)، ان يقوم بها ليلياً، فاخذوا يدبرون له المكائد .. وقد مهدوا لمكائدهم تلك بان لفقوا ضده لدى السلطات تهم العصيان، وقطع الطرق .. بعد ذلك شرعوا يبتئون اراجيفهم هذه في جميع انحاء المدن .. ما ان تم لهم ما ارادوا حتى بدأوا بتنفيذ جريمتهم النكراء، وذلك بالسطو على دار احد كبار الانكليز، ومن ثم الصاق التهمة به ..

قد ادركوا ، ثاراته ، وأنتقموا
من كل (أغا) ، ومرتزق ..

(خه زال) هي أريج السهول الخضراء، والحقول الندية الياضعة.
هي ملاذ جراحاتك القديمة، والجديدة. إنها تاريخ عنادك في
الماضي، ووقارك في المستقبل. إنها عنوان بسالتك ورجولتك،
وجوهر حريتك، وصمودك الانساني. هي الجرح، والابتسامة،
والدمعة، والاجهاشة، وهي الشهيقة، والشجن، والطمأنينة في
دنياك .

لاهي بقادرة على الحياة بدونك ، ولا أنت لك ظل من الوجود
بدونها .. رغم كونها ومن مدة طويلة - غائبة عن دنياك، غير ان
كليكما تهيمان وراء بعضكما البعض، دون ان يكون في مقدور اي
واحد منكما العثور على الآخر .. إذن هيا، ينبغي عليك - من الآن
فصاعداً - ان تشمر عن ساعد الجد، لتصنع من معاناتك اكليلاً
لرفع معنوياتك، ومن خطاك افراساً مجلية في حلبات البحث
والكفاح حتى يجتمع شملكما وتقرأ عيناً باللقاء، ثانية، كسابق
عهدكما ..

في تلك الظهيرة التي اغبر فيها على قريتك، كنت مضطجماً
تحت شجرة الجوز الحائلة^(١) .. تحديق - بمقلتيك المطفأتين -
ممعناً في الطريق الرفيعة قبالتك. كان هذا ديدنك يومياً. وحالما
كانت تلوح هي لناظريك، كل ماكان مختزناً في كيانك من رهق،
ومن نصب كان يشرع بالطيران، مصفقاً بجناحيه مثل يمامة
برية . وانت ايضاً، مثقلاً باتعابك كنت تصفق بجناحيك، طائراً في
اثرها ..

جسدك باسره كان يستحيل كتلة من المشاعر، والحب الالهي،
تعلو فتعلو، لترتفع صوب قطع السحاب العابرة في سماء
صيفية ..

أجل .. في قيظ تلك الظهيرة المشرومة، بالذات دوي القذائف،
والبنادق الرشاشة، هو الذي نفر اسراب الطيور، وبث الذعر في
قلوبها، وكمثل تلك الطيور المذعورة ساد في الناس الارتباك، ودب
فيهم الذعر، والهلع، فتشتتوا أيدي سباً، فأخذ كل رهط منهم

ذات صباح، وحين كانت عيون اهل القرية المرهقين، لما نزل
يخالطها الكرى، واذا كان (وه يسه)، وحببيته (جاورهش) - في تلك
الساعة - يرشفان من كؤوس الغرام في محراب عشقهما الذي
تلظى اواره، إذا بالجيش، يداهم القرية الناعسة بفتة،
ويحاصرها من كل جانب، فتتذخر كل فرصة للنجاة .. تشتت
الناس جميعهم من الفزع، فغدوا وكانهم اسراب من العصفير
المذعورة، تتماوج في مهب الاعاصير، والامطار، والتلوج ..
مقلتا (جاورهش) اللتان خمد فيهما الضياء، امستا تختلجان
في تلك اللحظة، لمية عشق، وقد انطفت فيهما ومضة النور ..
وعلى حين غرة، دوت اصوات البنادق الرشاشة، ولعلت في
الافاق، فامتلات أرجاء القرية برائحة الدم، والبارود. واذا بجثة
(وه يسه) تجرر مضرجة بالدماء .

يزعم البعض بان الشخص الذي كان يجر جثة (وه يسه) قد
تحول شق من جسده في السنوات الاخيرة - الى خنزير، وكان
الناس يطلقون عليه لقب (سعيد الخنزير)، شماتةً به .. مرة
اخرى خلا الميدان للمتجبرين، والمرتزقة من الاغوات، ومن لف
لفهم، فاستعادوا سيطرتهم من جديد .. ومن ثم طفقوا يلهبون،
ظهور القرويين، بسياط القهر، والاذلال مرة ثانية .

، طليقة هي الظباء ، والحجلان ،

تسرح دونما رقيب ..

وفتي الفتيان (وه يسه) مجندل

وقد صممت بنادق (البرنو) .

منذ ذلك الحين ، خرست قيثاره

وقع خطي (جاورهش) المغناج ،

وهي تمشي الهويينا ، على طريق النبع

بمقلتيها الثملتين ، بخمرة الجمال ..

لقد اقسمت ، برفات (وه يسه) ،

بقبره ،

لامزقت ، ثوب الحداد ،

ولا لطرف كحلت ،

ولا رنت ، عين لها .. لفتي

حتى ترى ، فتيان قريتها ،

متأخر من النهار، وهم ينتظرون - بفارغ الصبر - عودتك بصحبة
(خه زال) .

إن قرينتنا هذه أهلة بكما . لن يتمكن شخص آخر من العيش
فيها، لأن عظام آبائكما، وأجدادكما قد غدت سماً لتراب هذه
الارض» .

أي (مهه ند) .. يقال : في احدى المرات، وفي طريق تطوافك،
وتجوالك بحثاً عن (خه زال)، تصدى لك - في احد المخافر
الحدودية - بعض الجلاوزة الضخام، من ذوي الشوارب
المقتولة، فقيدوك، من يديك، ثم عصبوا عينيك بأحكام ! .. وهكذا،
ومنذ ذلك الحين، تملأ الشائعات كل ركن من اركان القرية وقد
طفت على كل مايسود فيها من ارتباك، وقلق !! والاطفال بدورهم
كانوا اثناء انهماكهم في اللعب يرددون هذه الاغنية :

« (چاورهش) ، و (خه زال) ،

كلتاها شقيقتان ..

تضفران عقائض الانتظار ،

لاياب (وهيسه) ، و (مهه ند) الشقيقتين .

سوف يؤخذ بثارهما ، لامحالة ..

أما نحن .. فعندما نشب عن الطوق ،

فاننا سوف نقندي بهما ،

وسنحيل الزمن الى دمية ،

يلعب بها الصغار .. » .

وفي كل مرة ، كان الخال (هيمهت) بدوره، يلتحق بجموع
الاطفال، حيث يطوفون في أزقة القرية .

*

*

القصة منشورة في العدد الاول من مجلة (الاديب الكردي) لشهر آذار
١٩٨٥

(١) خرشوم الجبل : أنف الجبل .

(٢) المقصود بها : البلاد الحارة .

(٣) شجرة حائلة : لاتثمر .

يلوذ - على غير هدى - بغابة ، او مغارة جبلية ..

تحولت في مكانك الى شجرة من اشجار الجوز، فانصببت
واقفاً، وقد استحال قلبك بين ضلوعك، عصفوراً، مذبحاً يتلوى
من الالم .

عند المساء ذاع نبا اختفاء (خه زال) في انحاء القرية والقرى
المجاورة الاخرى .

زعم البعض بانها هي التي اختارت - بمحض ارادتها - ان
ترافق أولئك الذين داهموا القرية، فقررت الذهاب معهم . غير ان
البعض الآخر كان ينسج الرواية على النسق الآتي : إنها وبعد ما
آستبيحت، وهتك عرضها، أزمعت ان ترحل، وتهيم على وجهها،
وسوف لن تعود - ثانية - قبل ان يثار لشرفها المثلوم ...

«نعم .. إن (خه زال) قد رحلت، وهامت على وجهها، وانتهى
الامر .. وانك يا (مهه ند)، ومنذ تلك اللحظة، ينهش كيانك القلق،
ولا يقربك قرار . ما من سكة، او درب، الا وقد ذرعتها، طولاً،
وعرضاً، مراراً، وتكراراً .. وما من باب الا وتكون أنت اول
طارقيه ..

والآن، وقد كتب عليك، الا تزور قرينك الالماماً، وكأنك عابر
سبيل ..

ما ان كنت تصل الى مشارف القرية، حتى كان الاطفال
الصغار، يستقبلونك، بالصياح، طالبين منك ان تروي لهم،
ماجري لـ (وهيسه)، و (چاورهش) بصوتك الصداح الشجي ...
قبل رحيلك، وتهيامك على وجهك وراء (خه زال) طفق ذلك
السرب من الحجلان، وأخذ يعاود - ذات صباح - مطارحة القرية
غناؤه، من على اعالي القمم، ونواصي الجبال، بصوته العذب
(قاسيه قاسيه) مرة اخرى، فغمرت البهجة قلوب اهل القرية، من
جديد ..

وللمرة الاخيرة ، عندما نزلت بقرينتك، خف العم (هيمهت)
لاستقبالك، بمنتهى النشاط، والحيوية، وكانما كان في عنفوان
شبابه، وبادرك قائلاً : «منذ ان غادرت القرية، ورحلت عنا، أخذ
الهزال يدب في اجسام اطفال القرية، حتى بان عظامهم من تحت
جلودها .. تعاف نفوسهم الطعام .. يجفوا الرقاد اجفانهم .. تراهم
- في كل يوم - قابعين في الطرقات من الصباح الباكر، والى وقت

مسرح حيلة كوردية

العصا

« مشهد واحد »

تأليف وترجمة : عبدالله السراج

المكان : خشبة المسرح

الزمان : في الليل

واحد (صمت) يبدو أن احدا لا يفكر بشيء ! بضاطرة ما ! او لا يريد أن يبوح بها لا ، لا . لاتخافوا مطلقا . يجب ان يكون هذا المكان منبرا حقيقيا للقول والتعبير . اما في غير هذا المكان ، كل فرد منكم هو بث اذا عي بحد ذاته له موجاته المتعددة من قصيرة ومتوسطة وطويلة ! لكي يبت خلالها . (صمت) ان صمتكم هو بمثابة الجليد ! فان لم يكن بحوزتكم فكرة ما ، اضحكوا . مني او اضحكوا على انفسكم . اضحكوا على هذه الجدران وعلى هذا المسرح ولديكم الحجة (يدقق النظر في اماكن تعليق الستائر) وهو بدون ستار ! كماترون . هيء ، هيء ، هيء ، هيء . انه يشبه امرأة اللعنة على الشيطان . إننا نبدد الوقت ولم نضع لبنة على الاساس . اخواني . الزمن هو كالرحى . انه كالفم الجائع يلتهم حياتنا ، يمضغنا ، يسحقنا ، يب ... إنني ومن مدة طويلة أتأمل . الطبيعة الشمس في دورتها يوميا تفقد ثلاثمئة وستون مليون طن من وزنها . وان سرعة الضوء هي مائة وستة وثمانون ألف ميل في الثانية ، والضوء الذي يصلنا من جزر السماء يستغرق مائة واربعون مليون سنة ضوئية حينما يصل الى احداقنا !! ورغم ذلك يصل العقل الى السماء السابعة ولا يصل الى كنه النفس البشرية وخفاياها ! (ينشف جبينه) النفع في ان

(المسرح بدون ستار . يتوجه احدهم بامتعاظ وهو ذو اسمال بالية من بين المشاهدين ويصعد على الخشبة . يحرك يديه كأنه يزيل ستائر وهمية . تطفو ابتسامة على شفثيه) وهذا افضل وقد أزيل ذلكم العبء عن كاهلي (يدور حول نفسه) هناك اشياء اخرى ليبتها تزول (كمن يتكلم مع شخص ما) .. مثل ؟ مثل اشياء عديدة . مثل زوال الاقنعة ، مثل الاطناب والحوار الملل ، مثل هذه القاعة ، مثل ... (وقفة) نسيت أن اقول بان كاتب المسرحية لم يكن لديه اي مشروع لهذه المسرحية . قلت : كيف ؟ قال : تصعد الى المسرح ولاشيء سواه . قلت ثانية : وبعدهئذ ؟ اجاب : يتدبر كل شيء في حينه . اعدت السؤال للمخرج ، وهو بدوره لم يسعفني (كمن يفكر) صحيح ان المسرح (يمشي) هو فن الحركة والمشي . والممثل ليس بساعي البريد ولا هو لعبة خزفية كي يتقلد شعار هذا أو ذاك . قلادة عظيمة في عنقه . المسرح هو الانسان قبل ان يكون فن التفكير (على مهل) . حسن . باي شيء نبتدىء . اعطوني رأس الشليلة والبقية على عاتقي . لا اريد أن اكون بمفردتي . العمل الجيد لا ينهيه فرد

انزع هذه الخشبة ، وبين الفينة والاخرى اتعثر او اكبوا هيا
 حركوني كما تودون او اهزكم انا كما ارغب ولعلمكم ان العمليتان
 هي واحدة . مادام الامر كذلك ، وقبل كل شيء اعلموا بانني عين
 فقط عين واسعة جدا (يفتش بعينه) ... نعم واسعة سعة ذلك
 البراجكتور (مرسلة الضوء) وربما اوسع منها . نعم انني بعيني
 الكبيرة هذه ارسم دوائر منتظمة في الفراغ . وكونوا باذانا ، اذنا
 كبيرة (يفتش ثانية) بحجم ذلك المايكروفون ، وان كانت اكبر فهي
 افضل . (بابتسام) ولكننا لا نتجمد هكذا للاخير . فان اصبحت
 انا تلك العين كونوا انتم اذانا . لاشك ان العكس هو صحيح
 كذلك . ان اصبحت اذنا ، فجأة . كونوا آفا من العيون
 المحدقة . قبل اسبوع مررت بسوق الهرج لكي ... ولم
 الضحك ؟ ذهبت لكي اشترى قفصا . نعم قفص . ماذا اعمل
 به ؟ انا مثلكم لي هواياتي ورغباتي . (يشير باصبعه الى احد
 الجالسين) من الجائر انك تجمع طوابع البريد (يغير موضع
 اصبعه) ومن المحتمل ، محتمل جدا انك تهوى إكتناز الدراهم

(يؤشر الى شخص آخر) من المحتمل انك تهوى تربية القبيج
 والاخر يهوى تربية الزهور وذاك يهوى الـ ... هوايته التهام
 قلوب الكنارى والعصافير الصغيرة ! (ينظر الى شخص آخر)
 لا ... إنني لم اجد عن المسار الرئيس للمسرحية وسوف اعود
 الى الكلام عن الاقفاص . نعم ، احدهم وجه سؤال - وكان
 شيخا طاعنا في السن - أي الاقفاص تريد ؟ (وقفة) الحقيقة
 اقول ، ارتبكت . لانني لم اكن قد قررت لحظتنا اي الطيور
 اقتني . قال الشيخ ثانية : ان اقفاص القبيج تصنع من العيدان
 الطرية الرفيعة . وان البلبل والقمرى يوضعان في اقفاص من

الاسلاك والحديد . والاطفال يحبسون القطا والقبرات في
 الاقفاص الخشبية . تكلم كثيرا حول صيد القبيج وكيفية صنع
 الاقفاص . ارجوكم ، ليس هذا مبعث العجب في شيء . انه لم
 ينس فنون العجور والرحل في صنع الاقفاص . لكن الذي اذهلني
 هو ان ذلك الشيخ لم يكن بائع اقفاص ! ولم اجد تلك الانواع من
 الاقفاص في سوق الهرج ذلك ! عدت خائبا ورأسي مكتظ بالاخيلة
 وكانني داخل قفص كبير . ومنذ ذلك اليوم نغرت من الاقفاص

وباعة الاقفاص . ان خزين دماغي خلا من تلك الفكرة وكأنه
 خيط قطع بمقص ولم افكر بذلك مطلقا ، اتعلمون لماذا ؟ إنني
 انشغل بمهمتي لحين تعثرون على الجواب (يفتش زوايا خشبة
 المسرح ، فيجد كتابا ويلتقطه) وجدته . ماذا ؟ جواب السؤال !
 كلا ... ان هذا الامر منوط بكم . وان لم تجدوا الجواب في هذا
 اليوم ، فغدا ، او بعد غد ، او بعد سنة اخرى ، او بعد قرن
 حتما تضعون ايديكم على الجواب . اخواتي واخواني . اعلموا
 بان المعرفة في حد ذاتها هي هم وحزن وأسى (يتصفح الكتاب
 ويضع صورة سمكة امام انظار المشاهدين) سمكة ، ليست
 كذلك ؟ (مع نفسه) اشهد شهادة هذا العصر بانها سمكة
 (بصوت منخفض) انها سمكة وهذا شيء مبدئي وعقائدي
 بالنسبة لي . (ينظر الى شخص من بين الجمهور) هل تعلم بانك
 تشبه هذه السمكة ؟ عفوا قصدت ان اقول ، هذه السمكة
 تشبهك تماما (وقفة) لاتنزعج ، كلنا اسماك . انا ، انت ، وذاك
 وتلك و.و. (يصاب بضيق التنفس) نحن اسماك . كلنا اسماك .
 اسما ... ك .. ماك ... ك (يتربع على خشبة المسرح ويمسح
 جبينه بكم قميصه) إننا اسماك . الكبار منا يبتلعون الصغار ،
 يلتهمونهم . والسمكة التي تطفو قرب السطح ، يتقاذفها
 مصيران (يوجه السؤال الى احد الجالسين في الصف الامامي)
 تفضل ، ماهو المصير الاول ؟ (يندهش الجالس ويتعلم)

لاتخف ... قل .. قل . انا متأكد بانك تعرف
 الجواب و حسن انا اجيب عوضا عنك (يواجه جميع
 المشاهدين) السمكة تموت . نعم تموت ، لأنها تكون طعاما
 للنوارس او يصطادها طفل لجوج بقصبته . (يفكر) لماذا
 لاتوافقونني كي ننزع هذه الجلود السمكية عن ابداننا ! لكي
 نعود اناسا رعتها ارحام امهاتنا ، والا .. (يقلد طائرا) ..

التحليق في المياه الاسنة عار وخزي والهروب ... (يخفي احدى
 عينيه براحة يده) ... الى المياه الضحلة والمضائق موت بطيء
 ونهاية غير آمنة (بهدهو) لماذا لا يؤلف شعراؤنا وكتائبنا حول
 الاسماك ؟ لماذا لا يكتبون عن الاسماك التي تتحول الى بشر .
 تعرفون بان طائرا خياليا يبحث دوما عن جهاز لكم الافواه

عَشْرُونَ قِصَّةً كُرْدِيَّةً

اِعْتَدَارُ فَرَسِحَ لَهَا
حَسْبُكَ عَارِفُ

مَجْلُودُ اسْتَبْرِيَّةِ فَرَسِحَ الْعُقَدَاتِ، الْمُرْتَبَعَةُ مَسْرُورَ حَارِثَةَ
الْمَدِينَةِ لِيَوْمِ الْمَرْكَزِ الْبَحْرِيِّ مَصْنُوعَةً رَسْمِيَّةً
وَرَأْسًا بِطَوْنِ مَسْرُورِ حَارِثَةَ

١٩٨٥

ويلاحظ في بنية معظم قصص هذا الاتجاه تماسكا غريبا بين عناصرها التي يثق القاص في قدرته على تفكيكها أحيانا مع ابقاء سر خيط الترابط وعدم أفلاته . ونحن ومن « منطلق النقد الذي يوضح العلاقات التي تمزجها الكلمات في تضاعيفها مع العلاقات المتداخلة مع الناس ومع الاشياء »^(١) نحاول استكشاف الجوانب الحية في تلك العلاقات بالدخول المباشر في خطوط هذه الاتصالات المتشابكة : فنجد في قصة « من مفكرة قرية من هذا الجنوب » لاحد محمد إسماعيل أن القاص اختار الاوراق التي تختصر صورة القرية مع الاحتفاظ بمعالمها الخاصة والتركيز على أحداثها المؤلمة من خلال الاشياء التي تحس بأنها تحاورك رغم إشارة القاص بصمتها ، وهذه سمة لهذا الاتجاه نعتقد بأنها تعويض عن الحوار والحبكة في القصة التقليدية وبفعالية اكثر ، حيث كل الحركات حول « الساقية الصغيرة ، بيت العمه آيشه ، وريا ، آزاد ، التلة ذات القبور وحتى نباتات القصب .. » توحى بأن القصة غنية بما تريد أن تفصح !! ولكن عن لسان ابطال جدد يتحدث عنهم جويس ويقول « لقد كان من السهولة أن اكتب هذه القصة - يولسيس - بالطريقة التقليدية .. وبذلك تكون أقرب الى فهم النقاد ولكنني حاولت أن أروي قصتي هذه بطريقة جديدة فكان الزمن ، والنهر ، والجبل ، ابطالا فيها .. »^(٢)

وفي قصة « النسر » لرؤوف بيكرد ، وعلى عكس ما عرف وليد اخلاصي القصة القصيرة بأنها « طلبة مسدس » ، فانك امام اطلاقه مدفع يظل رنين صداها يتناهى الى الاسماع مدى الدهر ف - خالو حمه - جوامير - نازه - أسكه - جبل

قراءة نقدية لـ «عشرون قصة كردية»

هاني صاحب حسن

« عشرون قصة كردية » هي نماذج قصصية يعتز بها كتابها لأنها جاءت بأختياراتهم وكأجود ما أنتجت أعلامهم ، ومع هذه القصص يجد القارئ دراسات نقديتين احدهما للاستاذ حسين عارف تتناول اشكال التكنيك الحديث في القصة القصيرة الكردية والآخرى للدكتور عز الدين مصطفى رسول بعنوان آراء في القصة الكردية .

ولم تخص الدراسات قصص هذه المجموعة بالذات بل تعدت ابعد من ذلك فجاءتا شاملتين تحيط بواقع القصة الكردية من كل جانب والذي يقرأ قصص « عشرون قصة كردية » يقف امام اتجاهين رئيسيين ، الأول : اتجاه القصة القصيرة الحديثة بتياراته الرئيسية ، الثاني : اتجاه القصة القديمة وبأشكالها المتعددة .

ونجد « احمد محمد اسماعيل ، رؤوف بيكرد ، شيرزاد حسن سليمان ، صلاح عمر ، عبدالله السراج ، انور محمد طاهر ، محمد سليم سوارى ، حسين عارف ، محمد رشيد فتاح ، عبدالله عزيز خالد ، مصطفى صالح كريم » يمثلون في قصصهم أغلب تيارات الاتجاه الاول . ولئن كانت ادواتهم الفنية متباينة لاختلاف قدراتهم الفكرية وتكوينهم الرؤوى إلا أن قصص معظمهم تجسد اشراقات فنية متميزة وتشكل معالجات صادقة لهموم ومشاكل منتقاة من صميم الواقع الاجتماعي والسياسي الكردي ، وتلتقط نماذج ابطالها من الشرائح التي تعيش أنواع المعاناة لتجعل منها فعلا ثوريا يرتقي بالواقع المصور درجات يتجاوز بها المسأة والمحنة أو احتمال ذلك .

كولان - وكل الاشياء التي يمتلكها عالم هذه القصة تتألف مع القارئ في جو مليء بالرموز والاساطير التي تصيف وبجهود القاص البارعة عمقاً رؤوياً وبعداً فنياً يتجليان في :-

أ - توجه « خالو حمه » من بيته الى مكان قبر نجله الوحيد الذي اختار موضعه الكاتب فوق قمة جبل كولان لتكون بذلك دلالة خاصة تتفجر في منام خالو حمه بعد ذلك ، ومن ثم استخدامه لخريطة متكونة من « شجرة البلوط ، والحصان الاصهب ، ينبوع شوخان ، اسكه ، نازه ، جبل السحر ، الشيخ والينبوع السم... الخ » متصلة ببعضها بشبكة من الرموز التي تحتاج الى دراسة مفصلة .

ب - أن صورة التكنيك الحديث التي صارت عليها القصة جعلتها أكثر دينامية وأوسع مجالاً حيث لو استخدم القاص طريقة « المائة بالمائة » عن الواقع لاصبحت وثيقة تاريخية مجردة ذات عمر تأثيري محدد بينما يمتد تأثيرها الآن بقوة نحو المستقبل للطاقة التي أودعها القاص . أما قصة « ماوراء الباب الحديدي » لشيرزاد حسن سليمان فإن الاحباط يولد لدى بطل القصة شعوراً بالتناقضات التي رأها في الواقع والتي عكسها احياناً في أجزاء من القصة كمقارنات فكرية بحتة ، كما ان القصة جاءت مكثفة في أمسية قصيرة لم تخدمها امتدادات الزمن التي استعملها القاص وبذلك أضاعت خيوطها الفنية .

ويصور القاص صلاح عمر في « السفر » حالة إنسانية مأساوية عاش بطلها الضياع والاحتراق ، ورغم اتسام القصة بأنسيابها التقليدي وإحتوائها أدق التفاصيل المتشعبة التي تصور معاناة البطل فإنها لم تتعثر بل حافظت على تماسك حلقاتها ولو أن « واليوم ماكنت اعود لو لم احلم ذلك الحلم السيء » تثير تساؤلات وشكوكاً حول عقلانية تسبب حلم يخص الوجه الظالم - الأب - في عودة البطل !! ثم ليس

ثمة مايفيق البطل خلال عشر سنوات من التشرد والعذاب غير ذلك الحلم السيء ؟؟ ، ومع ذلك فأن هذه الومضة السحرية - الحلم - نابعة من صميم عاداتنا الشعبية واعطت القصة طعماً خاصاً .

ويختار القاص عبدالله سراج « برايم شوراي » نموذجاً حقيقياً صادقاً من الواقع الكردي المعاش يسلط من خلاله ضوءاً على المعاناة التي يقاسيها حاضر الطفل المسلوب ومدى استعانتها بالتاريخ واستعماله كقوة دفع من أجل الاستمرار الحر والديمومة الشريفة « لئلا يقضم رغيف النكران ويدير ظهره لقبر ابيه المفجوع » وبرأينا أن الاصوات الخمسة التي تشارك في بناء المضمون ، لو لم تتوحد تسميتها لكانت ذات دلالة فنية أوسع حيث لايمكن أن يتوازي صوت برايم وصوت أم برايم مع الاصوات الأخرى شكلياً لأن الاخيرات حين تتكلم يكون حديثها أقرب إلى كلمة تصور أوراي من كلمة الصوت الذي هو ناتج انفجاري في هذه القصة .

ونتذكر قصة « الام » الأذربيجانية التي ترجمها الى الكردية القاص أحمد محمد اسماعيل حين تقرأ « جاء دلير » لأنور محمد طاهر ويبدو أخفاقه جلياً في تصوير « أم دلير » كبطلة افدت ابنها لقضية مقدسة ولاندرى لماذا تظهر التناقضات في سلوكها من خلال احاديثها : « التحق برفاقك قبل أن يتركوك » ومن ثم « لاتتركوا بعضكم بعضاً » وفي مكان آخر « كلا .. ماذا يهكم .. ليس له أحد .. وليس له أب .. ماذا تخسرون أنتم .. » ولاندرى كيف يكون التفكير في الخسارة في مسألة حيوية تسعى لحفظ كيانها وسط صراعات دائرة لهدم بنيان واسس المسألة - القضية .. ولايجوز اعتبار الشهادة ، خسارة ، مهما تكن دوافع ذلك ؟؟

ونتذكر هنا قول الكاتب السوفيتي الشهير سيمينوف على « أن كل فن هو إختيار وان إختيار الشخصيات السلبية المتخاذلة لتصويرها تنم عن ضعف واستسلام للكاتب ، ونفس القول ينطبق على قصة « الجراد » لمحمد سوارى والذي يشابه

وموضوعه موضوع قصة القاص الاردني مصطفى صالح التي تحمل عنوان « الجراد » أيضا وفيها تتعرض قرية لغزو الجراد أيضا ، وقد تكون ذلك مصادفة اعتيادية في عالم الادب ، لكن ما يؤخذ عليه سواري هو تأكيده في الاخير وبكامل وعيه بأن « كل أنهر العالم لا يستطيع أن تقلب الحقيقة باطلاً » وبهذا ينعكس حلمه الى حقيقة وأن موقفه المتصلب من الهجرة في اللاوعي يقابله في الوعي تشاؤم وتفرج أثناء حوار البطل مع الام .

ويأخذنا الذهول بين أسطر قصة « نبع رحمن » للقاص حسين عارف حيث يبتكر رموزه من الاشكال والالوان كصيغة تؤدي معنى عاطفيا او جماليا - تعريف الفيلسوف وايتهيد للرمزية .

ونحن على يقين بأن حركة العم رحمن بعد موت السمكة في الحوض نحو الحلمات النبعية هي محاولة ذكية لاضافة علاقة جديدة بين السمكة في حجم أصبع صغير وبين (خرامان) ومنيج وحمد الى العلاقات السببية الوجودية بين حياة السمكة والحوض والنبع ، وان ما يثبت صحة هدف الحركة المذكورة هو « ذلك لانني كنت اتجه الى حيث استطيع التنفس فيه بشكل معتاد » . ان عالم هذه القصة رغم تقاطع الاحداث فيه وتداخل الزمن يكشف لنا قدرة البطل رحمن على تركيب ودمج « الصخرتان العملاقتان ، السمكة ، القمر ، المسجد وحوضه ، النبع ، وحمد ومنيج .. الخ » في كتلة رائعة تنبض بالحياة والنهارات المشرقة الدائبة الحركة ...

ان حسين عارف لا يرتب عالمه بالشكل الذي نحياه بصورة اعتيادية بل يقيم علاقة تحويلية ذات خصوصية فنية بين الشكل والمضمون وهذا ناتج عن إحتوائه المتكامل للاحداث ونظرتيه الشاملة والدقيقة لها .

وبالنسبة لقصتي محمد رشيد فتاح « الرجل الصالح » و عبد الله عبد العزيز خالد « بسمة اشتفاء » فأنهما تعالجان موضوعين مختلفين ويشتركان في أنهما لا يقدمان حالة مميزة تستدعي الوقوف عندها ولربما كانت الضبابية والتعتيم وراء هذه الاخفاقة .

طوزخورماتو

٩٨٥/٩/٢٣

الهوامش :

(١) (النقد والوجود) سيرج دوبروفسكي : ترجمة بدرالدين عرودي

المعرفة عدد ١٣٢ شباط / ١٩٧٣

(٢) « الوجه الثالث للمرأة » ، باسم عبد الحميد جمودي ، ص ٤٠

فتح سبيل

امراء كردي موحد

محمد الملا عبد الكريم

الكتابة الوحيدة بصورة تلقائية باعتبارها القاسم المشترك بين الشعوب الاسلامية وكمعبرة عن القرآن الكريم وامور الدين والثقافة السائدة في اوساط المجتمع الراقي . ولم يمض وقت طويل حتى اخذ الشعب الكردي يستعمل هذه الابجدية في الكتابة بلغته القومية ايضاً ، وكان الكتاب الاكرا قد ادركوا آنئذ ، كما ادرك قبلهم كتاب امم مسلمة اكثر تطوراً من امتهم هم ، ان الحروف العربية لا تكفي للتعبير عن جميع الاصوات الكردية ، فخذوا يدخلون على بعضها تكييفات ، شأنهم شأن اقرانهم من تلك الامم . وهكذا ادخلت في الحروف العربية المستعملة في اللغة الكردية جملة حروف معلمة بعلامات معينة تعبيراً عن اصوات رئيسة كردية ، لم يكن لها ما يعبر عنها من قبل .

غير ان هذا القدر من التكييف بالعلامات كان عاجزاً كذلك عن الوفاء بجميع متطلبات اداء الاصوات الكردية . فظهرت في القرن التاسع عشر بواكير استعمال بعض الحروف تعبيراً عن الحركات في اللغة العربية ، وتطور الامر الى محاكاة ما اخذ الكتاب المسلمون الاتراك والهنود يفكرون به وينفذونه من ادخال رموز معينة على بعض الحرف للتعبير عن اصوات متميزة كان يعبر عنها من قبل بتلك الحروف خالية من تلك الرموز .

بعد انتشار الدين الاسلامي في ارجاء شناسعة من الشرق والغرب ، من آسيا الوسطى حتى ضفاف الاطلسي ، شاع استعمال الحروف العربية في هذه الارجاء واسطة رئيسة للعلم والثقافة ، بحكم انها ابجدية القرآن والدين الجديد . ولئن كان بين تلك الشعوب التي اسلمت وبدأت باستعمال هذه الحروف من كانت له ابجديته الخاصة او كان يستعمل ابجدية معينة لشعب آخر ، فتخلى عنها لانها لم تقو على الوقوف بوجه الابجدية العربية التي كانت ابجدية الايديولوجية السائدة ، فقد كان كثير منها يفتقر اساساً الى مثل تلك الابجدية ولم يكن يعرف الكتابة اصلاً باي ابجدية .

ومع ان الاكتشافات التاريخية الاثرية اثبتت استعمال الكتابة في كردستان قبل الاسلام باحرف مختلفة ، حسب تعاقب الحكومات والدول عليها ، فالحقيقة التي لامراء فيها هي انه لم يقع بين ايدي الباحثين حتى الآن ما يدل على استعمال ابجدية غير الابجدية العربية بين الاكرا المسلمين ، اي بعد الاسلام . وهكذا يمكننا القول انه بعد انتشار الاسلام في كردستان وترسخه وانتشار الثقافة الاسلامية بالقدر الذي كان يسمح به تطور الوضع الاجتماعي آنذاك ، غدت الحروف العربية وسيلة

وقد ساعد انتشار المطابع والصحافة على الاكثار من استعمال هذه الحروف المكيفة والرموز المضافة ، حتى غدا للغة الكردية المدونة بالحروف العربية قوام متكامل وشخصية متميزة تقريباً ، وان ظلت اختلافات عديدة كانت دائماً مثار النقاش والجدل والبحث ، سواء اكان على النطاق الفردي في الصحافة وفي المؤلفات والبحوث ام على النطاق الجماعي من خلال المؤتمرات والمؤسسات والهيئات المعنية بتطوير الثقافة الكردية .

غير انه تبين بمرور الزمن ان المشكلة الرئيسية في الكتابة الكردية بالحروف العربية ليست محصورة في تكييف هذه الحروف وتطويرها لجميع الاصوات الكردية ، فهناك ايضا طرائق الاملاء وبرز مشاكلها في بعض الكلمات المؤشرة بالعلامات (اسماء العدد) والكلمات التي تدخل الضمائر في صلب تكوينها والكلمات المبدوءة والمتلوة بالسوابق واللواحق . وهكذا ظهر اختلاف غير قليل في كيفية معالجة هذه المشاكل . ومع ان الزمن كان كفيلاً بتغليب وجهة نظر معينة هنا واخرى هناك على غيرها في عاقبة الامر ، الا ان ترك الامور لما سيسفر عنه الزمن في مقبلات الايام كان يعني بقاء الاختلاف الى امد غير محدود .

وكان لمؤتمري المعلمين الاكراد المنعقدين في شقلاوة في العامين ١٩٥٩ و١٩٦٠ برعاية المركز العام لنقابة المعلمين حينذاك دور بارز في مجال تحديد مشاكل الاملاء الكردي والبحث عن علاج صحيح لها ، مما ساعد على تثبيت جملة من الامور والمفاهيم . اما المبادرة الكبرى الثانية فقد كانت ما اقدم عليه المجمع العلمي الكردي الملقى ، بعد تأسيسه بزمان قليل ، حيث عقد مجلسه العديد من الاجتماعات توصل من خلالها الى اقرار جملة مقررات لحل المشاكل المنوه عنها ، وبدأت قراراته تأخذ طريقها الى التنفيذ من خلال مطبعته الخاصة التي سبكت حروفها مؤشرة بالاشارات التي اقراها هو ، ومن خلال الزام الباحثين الذين ينشر لهم مؤلفاتهم ومقالاتهم باتباع تلك المقررات . ومع ان جملة من تلك المقررات وجدت لها الاستجابة وشاع العمل بها بين الكتاب ، الا ان قسماً منها ظل عاجزاً عن ان يغدو مفهوماً ومستساغاً من الجمهور ، فبقي عدد من المشاكل

قائماً على صعيد الكتابة الكردية الموحدة يعود الباحثون الى الحديث عنها بين حين وآخر . وقد سبق لبعض الكتاب الاكراد ان دعوا على صفحات الصحف الى عقد ندوة يتدارس المشتركون فيها تلك المشاكل ويتوصلون الى نتائج محددة بشأنها ، ولكن دعوتهم ذهبت صرخة في واد في ذلك الوقت .

ولكن الهيئة الكردية للمجمع العلمي العراقي ، وريثة المجمع العلمي الكردي الملقى ، التي ادركت ان الاملاء الذي قرره سلفها لم يؤد الى حل مشاكل الاملاء الكردي كلها فاضطرت الى التخلي عن تبنيه والزام من تنشر لهم بالالتزام به ، تبنت الفكرة وبعثتها من جديد ، فدعت الى عقد ندوة في النصف الثاني من العام ١٩٨٠ وطلبت من الباحثين الذين يجدون لديهم من الآراء مايدلون به في هذه الندوة الى بلورتها واعادتها في شكل بحوث وارسالها اليها في المجمع العلمي العراقي لطبيعتها بمقدار كاف بغية توزيعها على المشاركين في الندوة المقترحة . وقد تم ذلك واعدت البحوث بالصورة المطلوبة ، غير ان الظروف التي استجدت فيما بعد حالت دون تحقيق الفكرة بعقد الندوة المذكورة ، ولكن الهيئة الكردية في المجمع العلمي العراقي قررت احتذاء بالمثل القائل «مالايدرك كله لا يترك جله» نشر البحوث المعدة كخطوة اولى في عدد خاص من مجلتها ، وبذلك تحقق جزء من الفائدة المرجوة من الندوة التي لم تعقد .

غير ان فكرة الندوة ظلت حية ، فبادر المجمع العلمي العراقي / الهيئة الكردية الى نفض الغبار عنها قبل عدة اشهر فتألفت لجنة خاصة من بعض اعضاء الهيئة وموظفي المجمع انبثقت عنها لجنة اخرى قوامها عضو من المجمع وبعض الخبراء . وقد اعدت هذه اللجنة الثانية ورقة عمل تتضمن المشاكل المتبقية في ميدان تقويم الاملاء الكردي والحلول المقترحة . وقد دعا المجمع نخبة من المثقفين الاكراد من بغداد ومن محافظات كردستان لعقد ندوة في المجمع العلمي العراقي ببغداد في اليومين ١٨ و١٩ و٢٠/١٢/١٩٨٥ لتدارس تلك المشاكل والخروج بحلول ناضجة لها .

وقد جرى عقد الندوة برعاية السيد وزير التعليم العالي والبحث العلمي وافتتحت بكلمة منه ، وحضر حفلة الافتتاح عدد من اساتذة الجامعات العراقية واطباء المجمع وحشد من

١- بين الاصوات الكردية راء مشددة هي بين الراء المفخمة والراء المشددة في اللغة العربية ، واخرى مرققة مثل راء (بصير) في اللغة العربية . ودفعاً للخلاف الدائر حول كيفية التعبير عن هذه الراء وتمييزاً لها عن الثانية ، اتفق على ان توضع تحتها اينما وقعت في الكلمة علامة الرقم (٧) بحجم متناسب .

٢- في الاصوات الكردية خمسة اصوات غير عن اربعة منها في بداية نشوء الكتابة الكردية بالحروف العربية بحرف (و) ، وعن الخامس منها بـ (وى) ، ثم ظهر الخلاف بشأنها فيما بعد . وتمييزاً بين هذه الانواع الخمسة اتفق على مايلي :

أ - ان يكتب الاول منها وهو المعروف في الكردية بالواو القصيرة ويشبه الضمة في العربية بواو واحدة .

ب - ان يكتب الثاني منها وهو المعروف في الكردية بالواو الطويلة كما في (محمود) بالعربية ، بواوين .

ج - ان يكتب الثالث منها وهو المعروف في الكردية بالواو المفتوح صوتها كما في (خوش ، بوش) في العامية العراقية ، بواو واحدة فوقها علامة الرقم (٧) بحجم متناسب .

د - ان يكتب الرابع منها وهو اشبه بالواو المشممة (من الاشمام) المحركة بحركة هي بين الضمة والكسرة ، كما في (بوع) في حالة الاشمام في العربية ، بواو تتلوها ياء ممدود صوتها .

هـ - ان يكتب الخامس منها وهو اشبه بالواو المائلة (من الامالة) بواو تتلوها بياء مفتوح صوتها ، فوقها علامة الرقم (٧) بحجم متناسب ، ويسكن التمثيل له بـ (زوين) في العامية العراقية (مصغر «زين») عند الادماج التام بين الواو والياء

٣- معلوم ان لاحرف صامتاً الا وتتلوها حركة ، ولكن بما ان الحركات لا يعبر عنها في الكتابة الكردية الا بحروف ، وبما ان الكسرة والضمة المختلستين لا صورة لهما في الحروف العربية ، فقد تقرر عدم وضع اشارة لهما ايضاً ، اكتفاء بما يعرفه القارئ بصورة سليقية .

٤- يكتب الحرف المشدد بحرفين كحالة فك الادغام في العربية .

٥- تكتب الكلمة الكردية الاصلية ، بحروفها الاصلية . ولا

المتفقين الاكراد ومن سائر المدعوين ، استمعوا اضافة الى كلمة السيد الوزير ، الى كلمات اخرى للسيد نائب رئيس المجمع العلمي العراقي الدكتور محمود الجليلي ، والسيد رئيس الهيئة الكردية في المجمع الدكتور جوامير مجيد سليم ، والسيد الامين العام للمجمع الدكتور نوري حمودي القيسي

وقد عقد المشاركون في مناقشة ورقة العمل اربع جلسات تدارسوا فيها الورقة المذكورة فقرة فقرة ، منطلقين من روح الشعور بالمسؤولية الوطنية والثقافية ازاء شعبيهم الكردي ولغته وحياته العلمية والادبية ، وتوصلوا الى حلول للمشاكل المطروحة . ومع ان المشاركين في الندوة حضروها دون ان يكون لكثير منهم تصور واف ودراسة كافية للعديد من المواضيع التي تضمنتها ورقة العمل المقترحة ، وان النتائج كانت تقرر بطريقة التصويت في الاغلب ، وان بعض الحلول اقرت با لاغلبية ، وبعبارة اخرى وبالرغم من ان مواضيع كالتى عقدت من اجلها الندوة كانت تفتقر الى مشاركين قد يكونون اقل عدداً ولكنهم اشد تعمقاً في الموضوع ويشمل احاطة به واكثر تحضيراً للنقاش فيه ، نقول ومع كل ذلك وبالرغم من كل تلك ، فاننا نستطيع القول ان الندوة كانت موفقة الى حد كبير ، واكثر بكثير من المنتظر والمتوقع ، وقد تكون منطلقين في حكمنا هذا من انها ، اي الندوة ، سارت في مجراها الى مآلها بهدوء وصفاء ، وان جميع المشاركين فيها وضعوا نصب اعينهم ان يخرجوا منها بنتائج تسر الخواطر وتبهج الافئدة وترسخ في الضمير الاعتقاد بان من الممكن ان نتحد وننجز عملاً ما ، مما حدا السيد رئيس المجمع العلمي العراقي الاستاذ الدكتور صالح احمد العلي الذي عاد خلال انعقاد الندوة من سفرة علمية له الى خارج القطر فحضر جانباً من الجلسة الثالثة ، ليحيي الروح الايجابية التي كان المنتدون يعقدون بها ندوتهم ، ويقدر عالياً ادارة الجلسات ومشاركة الحضور لها واسهامهم في النقاش ، حتى انه يادر فاقترح عليهم تدارس امر مشكلة اخرى من مشاكل الثقافة الكردية في ندوة مقبلة ووعد بتيسير كل مايلزم لعقدتها وانجاحها .

وفيما يلي ملخص واف بالقرارات التي توصلت اليها الندوة ، وتليت في جلستها الرابعة والاخيرة :

عبارة للتعبيرات التي قد تطرا على بعض حروفها في لهجة او اخرى .

٦ - يكتب حرف الهاء اينما وقع في الكلمة كما يكتب في كلمة (هادي ، هدى ، هذا ..) تمييزاً له عن الهاء المدورة التي اتخذت علامة للدلالة على الفتحة في الكردية .

٧ - أسماء العدد عند تكرارها او تتابعها للدلالة على عدد محصور بين الجزء الأول والثاني ، تكتب غير مركبة تركيباً مزجياً ، ولكن الى جانب بعضها دون فاصل .

٨ - الاعلام والمصطلحات المركبة من كلمتين واكثر تتركب تركيباً مزجياً ، وماعداها كالأوصاف والافعال والمصادر تكتب غير مركبة تركيباً مزجياً ، ولكن دون فاصل بين اجزائها بحيث تعطي صورة كلمة واحدة .

٩ - تكتب أسماء الاعداد المركبة ١١ ، ١٢ ، ١٣ ، ١٥ ، ١٦ ، كما تلفظ بالنسبة لمن ينطقها .

١٠ - تكتب الضمائر المتصلة مع مايسبقها من أدوات وسوابق ، منفصلة عن الافعال التي تليها اخبارية كانت ام انشائية .

١١ - الياء التي تلي المضاف او الموصوف المختومين بالياء ، صحيحة كانت ام حرف حركة ، تكتب متصلة اتصالاً مزجياً بالياء التي قبلها .

١٢ - تكتب واو العطف قريبة مما قبلها غير متصلة بها اتصالاً مزجياً ، الا اذا اصبح المعطوف عليه في حكم التركيب المزجي .

١٣ - تعامل (ش/يش) التي تدل على معان متعددة جوهرها جميعاً اشراك المتعدد في حكم واحد ، معاملة الضمائر المتصلة مع مايسبقها . اما مع مايليه ، فان كان ضميراً اتصلت به اتصالاً مزجياً ، وان كان غيره انفصلت عنه وكتبت الى جانبه .

١٤ - تكتب اللواحق (دا ، را ، وه «وه») الى جانب مايسبقها ، منفصلة عنها كما في (له كيرفانمدا ، له كه ركوكرا ،

له منه وه) . اما الفعل (دا) فانه كلمة مستقلة تماماً .

١٥ - كل كلمة ختمت بالياء الطويلة او المالة ولحقتها لاحقة مبدوءة بالياء المفتوحة ، فصلت عن لاحقتها في الكتابة ، مع ملاحظة عدم الفصل بينهما ككلمتين .

١٦ - لايفرق في شكل الكتابة بين (و) و (ى) بوصفهما حرفين صحيحين وحرفي حركة .

١٧ - تكتب الياء الطويلة بحرف واحد لعدم وجود ياء قصيرة في بناء الكلمة الكردية .

١٨ - الكلمات العربية التي دخلت اللغة الكردية وغدت جزء منها بمعناها ومبناها ، في الاستعمال العام او الخاص ، تعامل معاملة الكلمات الكردية الاصلية وتكتب وفق الالفباء الكردية . اما اسماء الاعلام منها فيخير الكاتب بين اخضاعها للاملاء الكردي مع كتابتها بالعربية او بدونها ، وبين كتابتها بالعربية فقط بين قوسين .

ولئن كان لنا من كلمة نختمت بها هذا العرض الموجز ، فهو التأكيد من جديد على ان المنطلق الذي انطلق منه المشاركون في الندوة في تعبيرهم عن آرائهم كان ان الهم قبل كل شيء هو التوصل الى حلول يلتزم بها الجميع وقرار صيغ تنفذ في المستقبل وان تخللتها بعض الثغرات واثرت بوجهها اعتراضات قد تكون تبريرات اصحابها قوية ومنطقية . فما كل قواعد الاملاء في اي لغة صحيحة تماماً وغير ممكن الاعتراض عليها . وما يمكن ان يميزنا نحن الكرد عن غيرنا هو انه مادامنا نضع اللمسات الاخيرة على قواعد إملاننا في هذا الوقت المتأخر ، حيث بوسعنا الاستفادة من خبر العلم وتجارب الشعوب المتراكمة في هذا المضمار ، فان من واجبتنا المحاولة جهد المستطاع للجمع بين وحدة الاملاء وصواب حيثياته من مقتضيات نابعة من خصائص اللغة الكردية : ومع ذلك فان التزام الهيئات الثقافية الكردية والمتقنين الاكراد بهذه الاسس الموضوعية لاينفي امكانية تعديل بعضها في المستقبل في ضوء ماستفسر عنه تجارب التطبيق العملي وتبرهن عليه الحياة من خطل او صواب «فأما الزبد فيذهب جفاء ، واما ما ينفع الناس فيمكث في الارض» .

الإحساس بالزمن

عند الجزيري

أو خارج مجرة درب التبانة التي فيها شمسنا ، فالزمن لأمعنى له ، أي غير موجود ، بل لأمعنى للزمن قبل خلق الأرض ، بؤرة الحياة الوحيدة . ويعتبر أرسطو Aristotle من الفلاسفة الاوائل الذين نفوا فكرة الزمن ، فقال : الزمان منه ماضٍ ليس بموجود ، ومنه مستقبل ليس بموجود ، فالتركب منها غير موجود . أما الحاضر فممنقض ، ولو كان شيء من الزمان حاضرا لكان هو الآن ، والآن ليس بجزء من الزمان ، لانه لو كان جزءاً منه لقدره ، كما نقدر المسافة بالذراع . ومن هنا يبدو ان الزمن لا يوجد مطلقاً^(١) .

ويطرح الفكرة السابقة أي نفي الزمن ، الفيلسوف الانكليزي برتراند راسل B.Russel على شكل أسئلة وأجوبة . هل الماضي موجود ؟ كلا . هل المستقبل موجود؟ كلا . إذن الحاضر وحده هو الموجود . نعم ، لكنه ضمن الحاضر لا يوجد فوات زمني تماما ، إذن الزمن غير موجود^(٢) .

ويرى هيراقليطس Heraclitus ان الزمن على شكل دائرة ، فنقطة الانطلاق ونقطة الوصول يتجمعان الواحدة على الاخرى ، أي إنهما شيء واحد . ولتقريب هذه الفكرة للاذهان نقول بانه من [الآن = اللحظة] يتشعب طريقان لانهاثيان ومتعاكسان يسيران في كلا الاتجاهين نحو الابدية ، أحدهما يمتد الى الوراء آتيا مما لم يعد بعد الآن ، منحدرأ نحو الماضي ، والثاني يمتد الى الامام مؤديا الى مالم يصبح بعد الآن ، صاعدا نحو المستقبل ، وبما ان هذين الطريقين لا بد ان يلتقيان في خاتمة المطاف ، طالما

الانسان في كفاحه من أجل الحياة والبقاء ، يقارع موجات الحر والبرد .. يصارع أنواع المرض والجوع .. يقاوم وسائل المحو والفناء .. فحياته كلها كفاح رهيب متواصل ضد الموت ، هذه الظاهرة المخيفة المحيرة . لكن انتصاره هذا آني مؤقت ، فسرعان ماتدحره وتسحقه عجلة [الزمن] الثقيلة .. والشعراء كما يقول هنري برگسون H.Bergson هم أرهف المخلوقات الحية إحساسا بالزمن . من هذه المقولة السابقة ، إستقينا العلة للخوض وثيدا في زمن شاعرنا [الجزيري] الخالد ، أحمد بن الشيخ محمد البهتي النيشاني ، الذي عاش في النصف الثاني من القرن الخامس عشر - النصف الاول من القرن السادس عشر الميلادي ، ولمع كأبرز شهاب في سماء الادب الصوفي ليس في كردستان فحسب بل في المشرق كله .

وتمهيدا في هذه الدراسة المتواضعة ، لانستطيع ان نحلل الزمن في العلم ومن ثم في الادب ، بإسهاب وتفصيل يبعدنا عن مسارنا الرئيسي ومرمانا الاول ، وعليه فإننا سنحله كما أحس به شاعرنا [الجزيري] وتعامل معه أدبيا وفلسفيا .. فقمنا بدراسة وتحليل ظواهر [زمنية] معينة ، بدت لنا ، بان الشاعر أحس بها ، وإندمج معها ، وغرق فيها فكريا وكيانيا . فأخترنا وانتخبنا من مسيرته الشعرية الظواهر [الزمنية] الآتية :

١ - الزمن - اللازمن :

الزمن علميا هو مقدار حركة الأرض حول نفسها وجريها حول الشمس .. وحينما نكون خارج تخوم المجموعة الشمسية

ريفيدي P. Reverdy :

العالم كالساعة قد (توقف)
والناس ،
معلقين بالابدية^(١)

هاهو شاعرنا [الجزيري] يعبر عن هذه المقولة الفلسفية العميقة ، فيذهب الى أن الماضي والحاضر والمستقبل منصهرة في الكأس الواحد ، وإن الصباح معلق بالمساء وهو عينه ، والبداية والنهاية تندمجان في واحدة :

حال و مستقبل و ماضي ؟خوهذا تيكي بهكن
صُبح مة وجوده بعهيني خوه دثيفارنى خُدوث^(٢)
وترجمته :

الحاضر و المستقبل و الماضي في ذاتها واحدة
والصبح بعينه موجود في مساء الحدوث
ويقول أيضا :

دقيدهمدا نه زهل و عهيني نه بهد ههردو بهكن
سهرمهديهت وه دخوازت نه نه زهل بت نه نه بهد^(٣)
وترجمته :

الازل و الابد واحد منذ القدم
تقتضي السرمدية ان لا يكون ه:اك ازل ولا ابد
٢ - الزمن - القياس :

إن خبرات الانسان الخاصة تشكل أساسا ضعيفا لقياس الزمن بدقة وبموضوعية .. فهو تارة يمر بسرعة هائلة .. وطورا يسير ببطء شديد . فعالم الفلك مثلاً إختار دوران الارض حول نفسه وحول الشمس أساساً لقياس الزمن ، أي انه يعتمد الزمن النجمي Sideroa وهو ما أطلق عليه نيوتن I. Newton . اسم الزمن النسبي الذي يستعمل في الحياة العادية كالايام والشهور والسنين .. تمييزاً له عن الزمن المطلق ، الزمن الحقيقي الرياضي الذي يسيل وياطراد ورتوب في غير نسبة الى أي شيء خارجي^(٤) .
ويحق لنا ان نسال هنا ، كيف يستطيع إنسان ما يعيش [على سبيل الافتراض] خارج نطاق المجموعة الشمسية ، أن يقيس زمنه بدوران الارض ؟...! يقول إرنست ماخ E. Mach لازمان قبل الانسان وساعاته ، فالزمان هو الذي يوجد في

ان محجتهما واحدة : الابدية ، فإن الزمان دائرة تلتف دائما نحو نفسها ، إنه لانهاضي بالنسبة للماضي والمستقبل^(٥) .
هذا وقد برهن زينون الايلي Zeno of Elea على إستحالة حركة الزمن ، كي ينكر حقيقته ، لأن الحركة مركبة من كثرة ، لو أخذنا بتقسيمها لوصلنا الى جزء بسيط غير متحرك ، ولكان على السهم الطائر ان ينتقل من نقطة ساكنة الى نقطة ساكنة ، سكون في سكون^(٦) .

إذ لما كان الزمن يتكون من [آنات] كما مزبنا و [الآن] ليست فيه حركة ولاسكون ، بل فيه ثبات مستمر ، أو حضور مستمر ليس فيه إنتقال الى مستقبل أو صدور عن ماضٍ ، فالآن الحاضر هو الآن الخالي من كل حركة ، وبالتالي من كل اجزاء الزمان الدالة على الحركة وهي الماضي والمستقبل ، فالسرمدية هي الحضور الدائم ، أي [السكون] بالمعنى المفهوم عادة^(٧) .

ومن هنا يظهر كيف ان الزمن ثابت لاحركة له ، وإن الماضي والحاضر والمستقبل واحد في ذاته . يقول الشاعر بيير

الانسان ، وليس الانسان يوجد في الزمان ، ان كل المفاهيم ومنها مفهوم [الزمن] هي إبداع من إبداعات الذهن البشري^(١١) .

إذن الانسان هو المقياس الحقيقي للزمن ، انه يقيس طوله وقصره ، سرعته وبطأه في ذاته ، وكما يشعر هو به . يقول مارسيل بروست M. Proust الزمن الذي يتعلق بنا ونستعمله كل يوم مطاط ، فالانفصالات التي نشعر بها تمدهه وتبسطة ، والتي نوحى بها تقلصه ، والعادة تملؤه^(١٢) . فأيام الهناء والسعادة .. الفرح والمرح والسرح قصيرة جداً ، تطير وتنطلق بحيث لا نشعر بها ، يقول الشاعر بيير ريفيردي P.Reverdy :

الليالي الطويلة - قصيرة جداً
عندما ننام متعانقين^(١٣)

بينما توقف ليل أمريء القيس الثقيل المتعب عن المسير
كليا ، بعد ان شُدت نجومه بقوة بجبل [يذبل] :

فيالك من ليل كان نجومه

بكل مغار الفتل شدت بيذبل^(١٤)

يقول كاستون باشلار G. Bachelard [لاتجد في الزمان طويلاً ، إلا عندما نجده نحن طولاً جداً]^(١٥) . ف- [الجزيري] حين يغيب عن مشاهدة الحبيب [لحظة] يشعر بطول الزمان وتوقفه عن الجريان .. ويحس بحدة بطول البعد والفرق فيبعث لها من الغربة بألف سلام وتحية :

وهك مه في كافكه تني غائب زديدارني تهيم

وهر بيم وني ساعه تي في بن زمندا سهه سهه لام^(١٦)

وترجمته :

أرجو ان لا اغيب [كالملا] عن رؤية الحبيب [لحظة]

وإذا قدر أن غبت عنها فلها مني ألف سلام

وفي حالة الفراق والمفارقة ، والجلف والجوى ، والنواذب والنوى .. يختزل الزمن أيضا ويتكثف عند الجزيري ، بحيث تمر [السنون] كالبرق الخاطف وينقضي العمر وتقوم الساعة فوراً :

مه لا بني قامه تا يه كتنا قيامه ت من بجه هفان دي

فيراقتي روسيا بن ته زمن جانني شرين جيداً^(١٧)

وترجمته :

بدون القامة الرشيقه رأيت قيام الساعة ياملا

فليسود وجهك يافراق إذ فصلت بيني وبين روجي
٣ - الزمن - الشر :

إن إطلاعاً بسيطاً على الادب الصوفي في الشرق يعطينا حقيقةً ناصعة هو إسناد صفة [الشر] والغدرو والخداع .. الى الزمن . لذلك لا تتحقق الحياة المثلى بالنظرة الصوفية إلا بالتححرر الكامل من عبودية الزمن ، والفاء في ذات الله [سبحانه وتعالى] .. وفكرة الزمن - الشر وردت في الكتابات الفلسفية الاغريقية ، فالاغريق القدامى إعتبروا الزمن تهديداً متصلاً لحياتهم ، فأرسطو مثلاً يصف الزمن بأحكام الحكماء لانه يكشف كل شيء ، ويرى (سولون) إنه يظهر الحقيقة ، بينما (سيمونيدس) [يجعل للزمن أسناناً تمزق كل شيء إربا إربا] ^(١٨) . توقف أيها القارئ الكريم قليلاً عند رأي [سيمونيدس] هذا الاخير ، الذي جعل للزمن [أسناناً] حادة مبرية ، تمزق وتفتت كل شيء أمامه . لقد إستمد بودلير Baudelaire إحدى صورته الشعرية من الاسطورة اليونانية القديمة بان الاله كرونوس Cronus [الزمن] يبتلع أبناءه الاشداء [بنو البشر]^(١٩) :

الزمن يبتلعني دقيقة دقيقة

كما يكتنف الثلج ،

جسداً تجمد وتصلب^(٢٠)

وفي موضع آخر يقول :

ياكل الزمن الحياة

انه العدو الغامض

الذي يقضم قلبنا

وينمو على الدم الذي نفقد^(٢١)

نعود الى التصوف ثانياً ، ونورد أبياتاً للشاعر الصوفي الاكبر فريد الدين العطار ، في تصويره الفلك (الزمن) كطشت مقلوب مملوء بالدم ، لبتراها رؤوس الخلائق بالسيف :

أفلا تعرف أنت كل من ولد مات

وذهب الى التراب

لقد ربوك من أجل وجودك

وجاعوا بك من أجل موتك

ان الفلك (الزمن) مثل طشت مقلوب

وهذا الطلست غريق في الدم

كل ليلة

والشمس الضاربة بالسيف دائرة حوله

تقطع كل هذه الرؤوس

في طشته^(٣١)

[الجزيري] كأحد أبرز اعلام الصوفية في الشرق ، لايشذ عن هذه القاعدة ، ولاينحرف عن هذا الصراط ، فهو دائم التشكي والتظلم من الزمان وحيثه ومكانه .. بحيث يرى منازل السماء مقلوبة .. والكواكب تسير فيها معكوسة .. وتمطر دوما بالدم والنار والهلاك :

منقلب من دى مه نازل فإزى فهو سه يري دكهن

يهك بيهك خون زى دبارن ثاتهش و له مع وشهاب^(٣٢)

وترجمته :

أرى منازل السماء مقلوبة وتسير سيراً معكوساً

ويمطر منها الدم والنار واللمع والشهب

لقد إنقلباً الارض في نظر شاعرنا غير الارض .. والسماء

غير السماء .. أحقاً هذا هو الاقليم الذي تشرق فيه

الشمس ويطل القمر !؟

ثقف نه فهو نه قليمة ياشه مس و كه واكب تي بسهير

نه ز نه وى عهردى دبينم ياكو لي نهو ماهيتاب^(٣٣)

وترجمته :

ليس هذا هو الاقليم الذي تدور فيه الشمس والكواكب

كما لاأرى تلك الارض التي يطل عليها القمر !

٤ - الزمن - النهر :

إن الزمن يجري ويسير باستمرار ، إنه في تغير مستمر متصل يصبح معه الحاضر ماضياً والمستقبل حاضراً .. إنه يسير ويسيل . وقد عبّر برغسون H. Bergson عن هذه الظاهرة بالديمومة Duration ففي الوعي الذاتي نخبر التغير في الزمان من الداخل ، إننا نعي حاضراً باعتباره صادراً عن ماضينا وصائراً الى المستقبل ، والزمان الذي ندركه في هذه الخبرة الداخلية ليس هو الزمن الخارجي ، كما تدل عليه آلة ضبط الوقت ، بل هو خبرة فعلية بالتغير ، تتداخل فيها مراحل [القبل] و [البعده]^(٣٤) .
وقديماً قال هيراقليطس Heraclitus لايمكننا النزول الى

نفس النهر مرتين ، لان مياهاً جديدة مختلفة يجري فيه باستمرار .

فالزمن إذن لايعود القهقري ، ولا نستطيع ان نحيا جزءاً

منه ثانية .. انه كما كتب كاستون باشلار G. Bachelard مرة :

يسير ويسيل ويهرب^(٣٥) ! هاهو فلك [الجزيري] يدور ويدور ..

يسير ويسير .. بحيث ابصره مراحلاً ومراحل عن المحبوب ..

ورماه بلا رحمة في المجهول ، بحيث لايرى له مصيراً من هذا

الدوران والطفوان :

ز مه محبوب دوركرم چه رخي فه لهك وى پر هلاقيتم

نزائم دى لكودت من دقنى دهوران و چه رخيذا^(٣٦)

وترجمته :

أبعدني الفلك [الدوار] عن المحبوب وقذفني عالياً

لاأعرف أين سيرميتي بهذا الدوران والطفوان !؟

٥ - الزمن - العدد :

للاعداد سلطان قوي على الزمان و المكان و الحياة

والموت .. إذ لايمكن تصور أي شيء في الحياة بمعزل عن

العدد^(٣٧) . وعليه فقد اولى الفلاسفة هذه الناحية إهتماماً زائداً

منذ عهد أرسطو Aristotle الذي أدخل العدد في حد الزمان

وتعريفه ، إذ عرفه - أي الزمن - بأنه مقدار الحركة من جهة

المتقدم والمتأخر^(٣٨) . وهو تعريف يدخل العدد في بنائه ، إذ

المقدار كم يؤول الى عدد .

والرمزية الصوفية إعتمدت الاعداد كثيراً ، فالواحد رمز

الاله ، والعدد رمز العالم ، فالعالم بهذا المعنى الرمزي مجمل في

الواحد والمبدأ الخالق^(٣٩) . يقول فريد الدين العطار :

إن تر العدد كثيراً وان تره صغيراً

فذلك واحد في واحد في هذا الطريق

فإن يكن كثيراً فهو واحد في واحد دائماً

وذلك الواحد في الواحد ، واحد تماماً^(٤٠)

وللعدد [سبعة] عندهم إعتبار أيضاً ، فمنهم من جعل

مقامات الصوفية [سبعة] والافلاك أي الكواكب السيارة قديماً

[سبعة] .. وعدد نجوم كل من مجموعة الدب الأكبر والأصغر

[سبعة] .. [وسبع] سموات طباقاً^(٤١) .

لنعود موضوعنا ونطرق باب الزمن طرفة أخرى فنقول

يستطيع أمام منجل الزمن . يعرف الشاعر الألماني ريلكه Rilke
الانسان بأنه الكائن الذي يتمخض عن موته ، ويحمل موته في
داخله ، كما تحتوي الثمرة على نواتها^(٣٦) .

وهكذا نقوم نحن بقتل الزمن ، والزمن يقوم بدفننا فممنذ
العصور السحيقة ، قسمت الآلهة الحياة والموت بينها وبين
البشر .. فأعطت الموت للانسان ، وإختارت لنفسها [الحياة]
والخلود .. ياكلكامش لاتتعب نفسك كثيراً .. فالحياة التي
تريدها وتبغيتها لاتنالها أبداً ، إنها من نصيب الآلهة :

الى أين تسعى ياكلكامش

إن الحياة التي تبغي ،

لن تجد

حينما خلقت الآلهة البشر

قدرت [الموت] على البشرية

واستأثرت هي ،

بـ [الحياة]^(٣٧)

هاهو الزمن يصول ويجول شاهراً بيده المنجل ، حاصداً
الاعمار البشرية ، دون كلل أو ملل .. فالعمر ماهو سوى عملية
إتلاف الانسان ، مهما إمتد وطال ، فمصيره الزوال والفناء .
فحينما ينظر [الجزيري] الى الهلال الجديد ، لامعاً في قبة
السماء ، يتصورها [منجلاً] بيد القضاء والقدر .. تقوم بحصد
[الأعمار] بلارحمة ، بل بشراسة ونهم .. إنها حقاً صورة
شعرية بديعة عميقة .. واقعية ومؤثرة ، إنقطها عدسة شاعرنا
الخالد :

تو بنى ماهي نهو ددهستنى قه زائى ههى ههى

نه لزهرعنى فهله كنى بهلكو لزهرعنى مهيه داس^(٣٨)

وترجمته :

أنظر [الهلال] الجديد بيد القدر والقضاء دوماً

إنه ليس منجل زرع الفلك بل [منجل] حصاد [عمرنا]

ويقول أيضاً :

وهك با دله زيني تو كوميندى دبه زيني

عه مرئى مه عه زيزى بخودنى بهسكه شيتابنى^(٣٩)

وترجمته :

إنك تسرع كالرياح أو كالجواد الجامح

ذكرنا آنفاً بأنه - أي الزمن - هو مقدار حركة الارض .. التي
يمكن تقسيمها الى اعوام ، ولكل عام [عدد] ثابت من الفصول ،
ولكل فصل [عدد] ثابت من الشهور ، والشهور الى ايام ..
وهكذا حتى نصل الى أصغر جزء في الوقت . فكما إن الأعداد هو
تكرار للواحد ، إذ الواحد حينما ظهر في مرتبتين سمي إثنين ،
وحينما ظهر في ثلاث مراتب سمي ثلاثة .. وهكذا الزمن ماهو
إلتكرار الآتات و الساعات والايام والشهور والسنين ..
يقول [الجزيري] :

[نهفهسهك] بنى ته مهناجى نه دزين بنى ته [دهمهك]

زته هات نه مرئى هومايون ته وه مه ثمورى كرين^(٤٠)

وترجمته :

بدونك لانتنفس [نفساً واحداً] ولانعيش [لحظة]

منك صدر هذا الأمر المبارك ، هكذا أمرتنا

ويقول أيضاً :

نهو خيفه تا كه وكه ب ميثال كه به دره تينن كه هه هلال

سيزده - دوازده ماه و سال دجه رخن دسه يرا تسعه دا^(٤١)

وترجمته :

تلك الخيمة المضيئة [قبة الفلك] يدور فيها البدر والهلال

في [إثني عشر] [شهوراً] أو [سنة] دائرة في الأفلاك التسعة

٦ - الزمن - الموت :

يقول الشاعر الحكيم عمر الخيام النيسابوري :

گردون ززمين هيچ كلى برنيارد

پس نشكند و هم بزمن نسيارد^(٤٢)

وترجمته :

الفلك [الزمن] لم يخرج من الارض وردة

ثم لم يكسرهما ويواريهما الثرى ثانية

هكذا [الوردة] التي تفتحت مرة [تموت] الى الابد ..

الانسان الذي خلق من التراب يعود الى التراب .. إن كل ما

يخرج الى [النور] يبدأ مسيرته نحو [القبر] .. كل [ابن أنثى]

وان طالت سلامته ، يوماً على [آلة حدباء] محمول .. ! إن

البداية تتظمن النهاية والعكس وبالعكس .

فالانسان ماهو إلا ضحية التتابع الزمني والتغير ولاشيء

لتكريم «المستر كراين» المثري الامريكى الشهير بمناسبة مجيئه الى بغداد سنة ١٩١٩^(٣٦) جاء فيها :

يامحب الشرق !!

جئت يامستر كراين
فانظر الشرق وعابن
فهو للغرب اسير
اسر مديون لدائن
إن هذا الشرق والغرب لمغبون وغابن
فترى الشرق تجاه الغرب يسعى سعياً ماهن^(٣٧)
وترى الغرب عليه
واقفاً موقف خائن
غاصباً منه المواني
شاحناً فيه السفائن
فهو يمتص دماء الشرق من كل الاماكن
افهذا يامحب الشرق افعال المهادن^(٣٨)
اين مقالته «ولسن»^(٣٩) يا «مستر كراين»^(٤٠)

الوطن

إن الرصافي كان يفكر في ذلك تفكير مثقف سياسي متمرس، خير الاعيب الاعداء المحتلين، لذا ذكر في قصيدته كل صفات المستعمرين (بكر الميم) وما يفعلونه تجاه الشعوب المستعمرة (بفتح الميم) ولا سيما تجاه شعوب الشرق من نهب لثرواتها ووضع قيد الذل والعبودية في ارجل بنيها، فيعتبر الراسمالي الامريكى هذا ممثلاً للاستعمار الغربى، لذا وضع شاعرنا الوطنى إصبعه في عينيه وذكره بمبادئ «ولسن» رئيس الولايت المتحدة الامريكية حينذاك، والتي اعلنها بعد انتهاء الحرب العالمية الاولى، وقد حاول في مؤتمر الصلح بفرساي أن يضع اسس مجتمع عالمى جديد يقوم على مبدأ حق تقرير المصير للشعوب^(٤١) فكان شاعرنا الرصافي مرهف الحس، شاعراً بالمسؤولية تجاه الدفاع عن وطنه وشعبه وما يدعيه المستعمرون وما يفعلونه في البلدان المحتلة ويستمر في قصيدته عن كشف اعمال الاستعمار المشينة ويقول :

واليكم ترجمة هذين البيتين لترى كيف وظف «بيكس» نفس مضمون شعر الزهاوي في ذلك البيت ولكن بعد تطويره و استعماله في غرض شعري آخر وهو الغرض السياسى، فاعطى بذلك مضمون شعره بعداً اكبر وعمقاً اكثر :

إذا لم ترو دوحه الحرية بالدماء فلا تثمر
وان استقلال البلاد لا يمكن تحقيقه بدون تضحيات

إذا لم يفاضل الذكور والاناث سوية في سبيل الوطن
فمن المستبعد ان يتحرر من العبودية
لان الطائر لا يستطيع ان يحلق بجناح واحد !!

بعد قراءة هذا النموذج من شعر «بيكس» يظهر لنا مدى تأثيره بشعر الزهاوي ولكن كما قلنا في تجربة ادبية جديدة، الا وهي تجربة الشعر السياسى التي بلغت أوجها أواخر ايام حياته في عام ١٩٤٨ في العراق .

ثانياً : محور الشعر السياسى

إن الشعر السياسى في الادب المعاصر أصبح غرضاً بارزاً من اغراض الشعر الحديث، فقد اشتد اواره بعد الاحتلال الاجنبى للعراق وبعد ماعاناه الشعب من نير عبودية الاستعمار والتخلف وتجزأة الامة . فهما ان الشعراء هم الطليعة الواعية من الشعب، فقد اسهموا اسهاماً متميزاً وكبيراً في استنهاض همم جماهير الشعب وبت روح الحماسة في نفوسهم ، وان شيوع هذا الغرض في شعرنا لاشك يدل على وعى شعرائنا الملتزمين بقضايا امتهم ووطنهم وقد لانجد شاعراً معروفاً لم ينظم الشعر في هذا الغرض ولنا في الزهاوي والرصافي وغيرهما امثلة حية في هذا المضمار^(٤٢) .

ففي هذا المحور الهام يمكن ان نتخذ من الرصافي وقصيدة مشهورة له بعنوان «يامحب الشرق» نموذجاً حياً للشاعر والشعر السياسى في الربع الاول من القرن العشرين . فقد القى شاعرنا الوطنى قصيدته هذه في حفلة اقامها «الحزب الوطنى» ببغداد

إن قصيدة الرصافي قد أُلِّفَت عام ١٩١٩ والقيت أمام احد رموز الاستعمار الغربي لتفضح الاعيب المستعمرين واعمالهم المشينة تجاه الشعوب المستعمرة وإن قصيدة «بيكس» قد نظمت عام ١٩٤٥ لتلقى في حفل نوروز في ذلك العام امام رمز من رموز الاستعمار الغربي أيضاً الا وهو «المستر آدموندس» المستشار البريطاني لوزارة الداخلية العراقية حينذاك وزيارته لمدينة السليمانية بمناسبة انتهاء مهام عمله وعودته الى بريطانيا، وكان حاضراً في ذلك الاحتفال .

فقد وقف «بيكس» يفضح الاستعمار الانكليزي بالذات في قصيدته هذه مديناً اياه باستغلال شعبنا واضطهاده «سبعة وعشرين عاماً» ومعلناً ان شعبنا لن يرضى به وبحكمه^(٣٢) لانه خبر الاستعمار بوعوده الكاذبة والاعيبه واعماله الفادرة تجاه الشعب الكردي وشعوب الشرق المستعمرة قاطبة، فانشد يقول :

« ١ »

بيست و كهوت ساله من ره نجهري توم
به نان و ناوو جلو به رگي خوم
خزمه تم كردي له نيران و روم
له پيناوي تو شكاهه نه ستوم
كه چي هينشتا هر ديلو ره نجه روم
كوناهم چي بوو بهم دهردهت بردم ؟
بوچي به ناهق وا سووكت كردم ؟

« ٢ »

بيست و كهوت ساله من نه ره تيني !
به فر و فيشال نهه خه له تيني !
روزي نهه وعينكم هل نهه پيني
بو مه رامي خوت ملم نهه شكيني
كه نيشت نهه ما وازم تي ديني !
كوناهم چي بوو بهم دهردهت بردم ؟
بوچي به ناهق وا سووكت كردم ! ؟

« ٣ »

بيست و كهوت ساله تاله زيانم

لم يكن ولسن فرداً إن في الغرب و لاسن^(٣١)
فعلام الغرب لاينفك للشرق مُضاغن^(٣٢)
كم يسوم الغربُ اهلَ الشرق خسفاً ويخاشن^(٣٣)
والى كم ساسة الغرب تداجي و تدهان
إن في الشرق تجاه الغرب نيراناً كوامن
واذا قامت حروب في بني الشرق طواحن
فمن المسؤول عن ذلك يامستر كراين ؟

بعد ان يفضح شاعرنا الرصافي اعمال الاستعمار وسلوكه تجاه شعوب الشرق عامة ويلوح بوجود نار كوامن لحروب طاحنة بين الشعوب المستعبدة ضد الاستعمار الغربي والاستعباد في سبيل التحرر والانعقاد ، يأتي الى آثار حكم المستعمرين في وطنه العراق فيقول :

واذا تسال عما هو في بغداد كائن
فهو حكم مشرقى الضرع غربى الملاين^(٣٤)
هو ذو وجهين وجه ظاهر يتبع باطن
قد ملكنا كل شىء نحن في الظاهر لكن
نحن في الباطن لانملك تحريكاً لساكن
افهذا جائز في الغرب يا «مستر كراين» ؟

عندما نستقرىء بين قصائد شعراء الكرد المعاصرين للرصافي عن نماذج للشعر السياسي تقترب مضامينها واهدافها من مضمون قصيدة الرصافي نجد نماذج ناجحة في هذا الغرض : كقصيدة «عصبة الامم» للشاعر الشيخ سلام (١٨٩٢ - ١٩٥٩) وقصيدة «سبعة وعشرين عاماً» للشاعر «بيكس» .

إننا نتخذ من قصيدة «بيكس» محوراً لمقارنتنا مع قصيدة الرصافي لتشابههما الاكثر في الغرض والتوجه والمضمون العام، فنجري هذه المقارنة بين القصيدتين باعتبارهما قد كتبتا بلغتين مختلفتين وفي إطار أدبين قوميين بينهما صلات تاريخية وثقافية بحكم المجاورة والمعاشة وان عوامل التأثير والتاثر موجودة بينهما، لذا فلا غرابة ان ينحى شاعر كردي منحى شاعر عربي في الموقف والتوجه الفكري والغرض الشعري وبعض صوره الفنية ومضامينه الادبية .

بطاقة شخصية

اعداد : جعفر البرزنجي

القنات مؤيد محمد فقي

وشارك كعضو فعال في فرقة المسرح الريفي ضمن هذه

الاعمال :-

- ١ - صورة من الماضي تأليف حامد مجيد نجم وإخراج رسمي جلال .
- ٢ - المنجل تأليف امين ميرزا كريم إخراج زهير عبدالمسيح .
- ٣ - الضوء تأليف سمير دهش إخراج سعدون يونس .

٤ - التعداد بين الامس واليوم وهذه المسرحية من اعداد سمير دهش وإخراج سعدون يونس .

شارك الفنان مؤيد في الدورة الخاصة بالفنون المسرحية التي اقيمت من قبل نقابة الفنانين العراقيين - المركز العام - في بغداد عام ١٩٧٧ ويجدر الاشارة هنا بأن المحاضرين في هذه الدورة كانوا من خيرة اساتذة الفن المسرحي ومنهم الاستاذ ابراهيم جلال ، وقاسم محمد ، وفاضل قرزاز ، وفاضل خليل ، ونال الفنان مؤيد شهادة النجاح .

وفي عام ١٩٨٠ شارك في الفلم السينمائي (سائق شغل) وهو من سيناريو وإخراج الفنان حمزة زيدان .

إن مشاركة الفنان مؤيد في مسرحية (حمه وهى وهى) فتحت له آفاقا جديدة لتطوير قابلياته وتوسيع امكانياته الفنية المتنوعة حيث ابدى نجاحا في مجال المكياج ايضا بتشجيع من قبل الفنان المعروف طلعت سامان والفنان سعدون يونس ونجح الفنان مؤيد في مهمته الجديدة ، وهو الان يعمل ضمن الفرقة المسرحية في مديرية دور الثقافة الجماهيرية بعنوان (الماكير) ويقوم بمكياج جميع الاعمال المسرحية التي تقدم الى التلفزيون في اربيل .

ولد الفنان مؤيد محمد في مدينة اربيل عام ١٩٥٦ . وترعرع منذ صغره بين احضان هذه المدينة الجميلة وبالضبط في محلة - المستوفي - حيث اكمل دراسته الابتدائية والمتوسطة فيها .

وكان شغوفا بالفن والالعاب الفلكلورية الكردية المختلفة وهذه الالعاب الهمة وشجعتة للتوجه الى التمثيل ... وكان من بين الطلاب النشطين في النشاط الفني في المدرسة وهناك تعلم التمثيل حيث شارك ولاول مرة في مسرحية (الرجل الشرير) ضمن هذه النشاطات في عام ١٩٧١ .

وفي عام ١٩٧٢ اصبح عضوا في فرقة الشبيبة وفي هذه الفرقة شارك في مسرحية العبقري من تأليف وإخراج عبدالله فتاح وكذلك في مسرحية (الفراس الاحمق) من تأليف الفنان (الراحل صبحى كويى) وشارك ايضا في مسرحية (صوت الحرية) من تأليف محمد سليم سيدوك ، ونتيجة نشاطاته هذه برزت قابلياته ، ولس الفنان التشجيع من لندن زملائه الفنانين وانضم الى جمعية الفنون والاداب الكردية عام ١٩٧٥ وشارك في نشاطات هذه الجمعية بأداء دور في « قيود المجتمع » من تأليف ريواس الجاف وإخراج زهير عبد المسيح بالاضافة ومارس نشاطات إذاعية فنية بالاشتراك مع الفنان خليل يابه وواصل المسيرة ولايزال ، فقدم وبشكل دؤوب عطاءات كثيرة خدمة للفن الكردي .

بهركى يهكهم : اسماعيل خهيات - ساني ١٩٦٤

بهركى دووهم : هيوا عبدالله - سيراميك

يستطيع أمام منجل الزمن . يعرف الشاعر الألماني ريلكه Rilke
الإنسان بأنه الكائن الذي يتمخض عن موته ، ويحمل موته في
داخله ، كما تحتوي الثمرة على نواتها^(٣٦) .

وهكذا نقوم نحن بقتل الزمن ، والزمن يقوم بدفننا فمند
العصور السحيقة ، قسمت الآلهة الحياة والموت بينها وبين
البشر .. فأعطت الموت للإنسان ، وإختارت لنفسها [الحياة]
والخلود .. ياكلكامش لاتتعب نفسك كثيراً .. فالحياة التي
تريدها وتبغيتها لاتنالها أبداً ، إنها من نصيب الآلهة :

الى أين تسعى ياكلكامش
إن الحياة التي تبغي ،
لن تجد

حينما خلقت الآلهة البشر
قدرت [الموت] على البشرية
وأسناترت هي ،
بـ [الحياة]^(٣٧)

هاهو الزمن يصول ويجول شاهراً بيده المنجل ، حاصداً
الاعمار البشرية ، دون كلل أو ملل .. فالعمر ماهو سوى عملية
إتلاف الإنسان ، مهما إمتد وطال ، قمصيره الزوال والفناء .
فحينما ينظر [الجزيري] الى الهلال الجديد ، لامعاً في قبة
السماء ، يتصورها [منجلاً] بيد القضاء والقدر .. تقوم بحصد
[الأعمار] بلارحمة ، بل بشراسة ونهم .. إنها حقا صورة
شعرية بديعة عميقة .. واقعية ومؤثرة ، إلتقطها عدسة شاعرنا
الخالد :

تو بنى ماهي نهو ددهستنى قهزائى ههى ههى
نه لزه رعنى فهله كى بهلكو لزه رعنى مهيه داس^(٣٨)
وترجمته :

أنظر [الهلال] الجديد بيد القدر والقضاء دوماً
إنه ليس منجل زرع الفلك بل [منجل] حصاد [عمرنا]
ويقول أيضاً :

وهك با دله زينى تو كوميدى دبه زينى
عه مرئى مه عه زيزى بخودنى بهسكه شيتابنى^(٣٩)
وترجمته :

إنك تسرع كالريح أو كالجواد الجامح

ذكرنا أنفاً بأنه - أي الزمن - هو مقدار حركة الأرض .. التي
يمكن تقسيمها الى أعوام ، ولكل عام [عدد] ثابت من الفصول ،
ولكل فصل [عدد] ثابت من الشهور ، والشهور الى ايام ..
وهكذا حتى نصل الى أصغر جزء في الوقت . فكما إن الأعداد هو
تكرار للواحد ، إذ الواحد حينما ظهر في مرتبتين سمي إثنين ،
وحينما ظهر في ثلاث مرات سمي ثلاثة .. وهكذا الزمن ماهو
إلتكرار الأناث و الساعات والايام والشهور والسنين ..
يقول [الجزيري] :

[نهفه سهك] بى ته مهناجى نه دزين بى ته [دهمهك]
زته هات نه مرئى هومايون ته وه مه ثمورى كرين^(٤٠)
وترجمته :

بدونك لانتنفس [نفساً واحداً] ولانعيش [لحظة]
منك صدر هذا الأمر المبارك ، هكذا امرتنا
ويقول أيضاً :

نهو خيفه تا كهوكه ب ميثال كهه بهدره تيتن كهه هيلال
سيزده - دوازده ماه و سال دجه رخن دسه يرا تسعه د^(٤١)
وترجمته :

تلك الخيمة المضيئة [قبة الفلك] يدور فيها البدر والهلال
في [إثني عشر] [شهوراً] أو [سنة] دائرة في الأفلاك التسعة

٦ - الزمن - الموت :

يقول الشاعر الحكيم عمر الخيام النيسابوري :
كردون ززمين هيچ كلى برنيارد
پس نشكند و هم بزمن نسيارد^(٤٢)
وترجمته :

الفلك [الزمن] لم يخرج من الأرض وردة
ثم لم يكسرهما ويواربها الثرى ثانية

هكذا [الوردة] التي تفتحت مرة [تموت] الى الابد ..
الإنسان الذي خلق من التراب يعود الى التراب .. إن كل ما
يخرج الى [النور] يبدأ مسيرته نحو [القبر] .. كل [ابن أنثى]
وان طالت سلامته ، يوماً على [آلة حدباء] محمول .. ! إن
البداية تنظمن النهاية والعكس وبالعكس .

فالإنسان ماهو إلا ضحية التتابع الزمني والتغير ولاشيء

أيا [عُمري] العزيز أنشدك الله أن لاتسرع

كانت هذه أيها القارئ العزيز جولة سريعة في عالم [الزمن] عند الجزيري ، الذي أحس بكل لحظة أو ثانية منه ، وتعامل معه تعاملًا إبداعياً متميزاً .. عانداً الى الأذهان مامربنا في قول بركنسون H. Bergson إن الشعراء هم أرفه المخلوقات الحية إحساساً بالزمن .

المصادر والهوامش :

- (١٧) د. محمد عواد حسين / الزمن في التراجميديا الاغريقية / مجلة [عالم الفكر] الكويتية / العدد ٤ - ١٩٧١ / ص ٣٠١ ومابعدهما .
(١٨) أنظر اسطورة كرونوس في : معجم الفولكلور / للدكتور عبد الحميد يونس / بيروت ١٩٨٣م / ص ١٨٢ .
(١٩) هانز ميرهوف / الزمن في الأدب / ترجمة : د. أسعد رزوق / ص ٨١ .
(٢٠) لوك ديكون / بودلير - ترجمة : كميل قيصر داغر / بيروت ١٩٧٦م / ص ١٢٧ .
(٢١) فريد الدين العطار / عطار نامه - تحقيق ودراسة : د. أحمد ناجي القيسي / بغداد ١٩٧٨م / ص ٨٠٨ .
(٢٢) الزفنگي - أحمد بن الملا محمد / ديوان الجزيري / ج١ - ص ٨٣ .
(٢٣) نفس المصدر السابق / ج١ ص ٨٣ .
(٢٤) الموسوعة الفلسفية المختصرة / ترجمها عن الانكليزية : جلال العشري وآخرون / بغداد ١٩٨٣م / ص ١١٤ .
(٢٥) كاستون باشلار / جدلية الزمن / ترجمة : خليل أحمد خليل / ص ٧ .
(٢٦) الزفنگي / ديوان الجزيري / ج١ ص ٣٩ .
(٢٧) عبدالاله الصائغ / الزمن عند شعراء العرب قبل الاسلام / بغداد ١٩٨٢م / ص ٤٩ .
(٢٨) د. عبدالرحمن بدوي / الزمن الوجودي / ص ٤٨ .
(٢٩) د. عاطف جودت نصر / الرمز الشعري عند الصوفية / بيروت ١٩٧٨م / ص ٣٩٩ .
(٣٠) فريد الدين العطار / عطار نامه - تحقيق و ترجمة : د. أحمد ناجي القيسي - ص ٨٣٤ .
(٣١) محمد معين / العدد سبعة والصور السبعة لنظامي الكنجوي / طهران ١٣٢٧ ش / ص ١٢ - ١٣ [بالفارسية] .
(٣٢) الزفنگي / ديوان الجزيري / ج٢ ص ٤٥٩ .
(٣٣) نفس المصدر السابق / ج٢ ص ٨٧٦ .
(٣٤) رباعيات عمر الخيام النيسابوري / تحقيق : محمد علي الفروغي / طهران ١٣٢٠ ش / ص ٩٢ [بالفارسية] .
(٣٥) سمير شاهين / لحظة الابدية / ص ١٧ .
(٣٦) د. جلال الخياط / الشعر والزمن / بغداد ١٩٧٥م / ص ١٣ .
كذلك : ١ م . دياكونوف / جماليات ملحمة كلكامش / ترجمة : عزيز حداد / بغداد ١٩٨٣م / ص ٥٣ .
(٣٧) الزفنگي / ديوان الجزيري / ج١ ص ٢٨٤ .
(٣٨) نفس المصدر السابق / ج٢ ص ٢٨٤ .

- (١) د. عبدالرحمن بدوي / الزمان الوجودي / بيروت ١٩٧٣م / ص ٧٠ - ٧١ . كذلك : د. حسام الالوسي / الزمان في الفكر الديني والفلسفي القديم / بيروت ١٩٨٠ ص ٨٩ .
(٢) هانز ميرهوف / الزمن في الأدب / ترجمة : د. أسعد رزوق / القاهرة ١٩٧٢م / ص ١٢ .
(٣) سمير شاهين / لحظة الابدية / بيروت ١٩٨٠م / ص ٢٦٥ .
(٤) نفس المصدر السابق / ص ٢٢٤ .
(٥) د. عبدالرحمن بدوي / الزمان الوجودي / بيروت ١٩٧٣ ص ٧٣ - ٧٤ .
(٦) سمير شاهين / لحظة الابدية / بيروت ١٩٨٠ ص ٣٣٦ .
(٧) الزفنگي - أحمد بن الملا محمد / ديوان الجزيري / القامشلي ١٩٥٩م / ج١ ص ١٦٤ .
(٨) نفس المصدر السابق / ج١ ص ٢١٦ .
(٩) د. طالب ناهي الخفاجي / النسبية بين نيوتن و انشتاين / بغداد ١٩٧٨م ص ٥ ومابعدهما .
(١٠) د. حسام الالوسي / الزمان في الفكر الديني والفلسفي القديم / ص ٥٢ .
(١١) هانز ميرهوف / الزمن في الأدب / ترجمة : د. أسعد رزوق / ص ٢٠ .
(١٢) سمير شاهين / لحظة الابدية / ص ٣٤٦ .
(١٣) الشنقيطي - أحمد بن الأمين / شرح المعلقات العشرة بيروت - دار الاندلس سنة الطبع : بلا / ص ٨٦ .
(١٤) كاستون باشلار / جدلية الزمن ترجمة : خليل أحمد خليل / بيروت ١٩٨٢ / ص ٥٢ .
(١٥) الزفنگي - أحمد بن الملا محمد / ديوان الجزيري / ج١ ص ٤٢٣ .
(١٦) نفس المصدر السابق / ج١ ص ٥٥ .

بأكورة الادب المقارن التطبيقي

القسم الثاني

متجددة؛ فيدعو الى رفع مستوى الشعب وارتقائه في سلم الحضارة على اكتاف ابناؤه اناثاً وذكوراً، اي عدم تخلف المرأة عن أداء دورها الحضاري في بناء صرح المجتمع الجديد، وهذا هو علاقة الشاعر بالمجتمع حيث يستقي تجربته الشعرية من محيطه الاجتماعي او الانساني المعاصر^(٢٢) ويؤثر بدوره في حياة المجتمع بتوجيه ابناؤه نحو التقدم والرقي .

وعندما نعود الى ساحة الادب الكردي، نرى «بيكاس» قد تأثر الى حد بعيد بمضمون هذا البيت من شعر الزهاوي، وقد وظف مغزاه في موضوع شعري آخر لا كموضوع سلفه في ميدان الشعر الاجتماعي الصرف، الا وهو موضوع الشعر السياسي كسلاح لمحاربة الاستعمار واعداء الوطن، فيقول في قصيدته الشهيرة «دوحة الحرية» التي نظمها بعد احداث وثبة كانون الوطنية في العراق التي وقعت عام ١٩٤٨ :

دارى ئازادى به خوین ئاونه درى قهت بهرناگرى
سه ربه خوینى بنى فیداکارى شه بهد سهر ناکرى

نیرومى ههردوو به جووته بۆ وهتهن هه وئى نه دى من
دوو ره ده رچوونى له دىلى مهل به بانی نافرین^(٢٣)

كلا القرينين معتز بصاحبه
عليه إن نال منه العجز يتكل
وكل جنس له نقص بمفرده
اما الحياة فبالجنسين تكتمل^(٢٤)

ثم يقول في قصيدة اخرى :

فالمرأة اليوم للمرء في الحقيقة مثل
وانها ذات عقل كما له هو عقل^(٢٥)

وعندما يتأثر الشاعر بأراء الادباء والكتاب الغربيين في الاصلاح الاجتماعي والاقتصادي للمجتمع، يعود ليقول اشعاراً في تساوي دور المرأة والرجل في بناء هيكل الشعب منها :

يحمل الشعب فريقان اناث وذكور
وهل الطائر الا بجناحيه يطير^(٢٦)

لقد تناول شاعرنا الزهاوي هذه المرة موضوع مساواة المرأة بالرجل في ميادين الحياة المختلفة بعمق اكثر وروح عصرية

لتكريم «المستر كراين» المثري الامريكى الشهير بمناسبة مجيئه الى بغداد سنة ١٩١٩^(٣٦) جاء فيها :

يامحب الشرق !!

جئت يامستر كراين
فانظر الشرق وعين
فهو للغرب اسير
اسر مديون لدائن
إن هذا الشرق والغرب لمغبون وغابن
فترى الشرق تجاه الغرب يسعى سعياً ماهن^(٣٧)
وترى الغرب عليه
واقفاً موقف خائن
غاصباً منه المواني
شاحناً فيه السفائن
فهو يمتص دماء الشرق من كل الاماكن
افهذا يامحب الشرق افعال المهادن^(٣٨)
اين مقاله «ولسن»^(٣٩) يا «مستر كراين»^(٤٠)

الرقعة

إن الرصافي كان يفكر في ذلك تفكير مثقف سياسي متمرس، خير الاعيب الاعداء المحتلين، لذا ذكر في قصيدته كل صفات المستعمرين (بكر الميم) وما يفعلونه تجاه الشعوب المستعمرة (بفتح الميم) ولا سيما تجاه شعوب الشرق من نهب لثرواتها ووضع قيد الذل والعبودية في ارجل بنيتها، فيعتبر الراسمالي الامريكى هذا ممثلاً للاستعمار الغربى، لذا وضع شاعرنا الوطنى إصبعه في عينيه وذكره بمبادئ «ولسن» رئيس الولايت المتحدة الامريكية حينذاك، والتي اعلنها بعد انتهاء الحرب العالمية الاولى، وقد حاول في مؤتمر الصلح بفرساي أن يضع اسس مجتمع عالمى جديد يقوم على مبدأ حق تقرير المصير للشعوب^(٤١) فكان شاعرنا الرصافي مرهف الحس، شاعراً بالمسؤولية تجاه الدفاع عن وطنه وشعبه وما يدعيه المستعمرون وما يفعلونه في البلدان المحتلة ويستمر في قصيدته عن كشف اعمال الاستعمار المشينة ويقول:

واليكم ترجمة هذين البيتين لنرى كيف وظف «بيكس» نفس مضمون شعر الزهاوي في ذلك البيت ولكن بعد تطويره و استعماله في غرض شعري آخر وهو الغرض السياسى، فاعطى بذلك مضمون شعره بعداً اكبر وعمقاً اكثر:

إذا لم ترو دوحه الحرية بالدماء فلا تثمر
وان استقلال البلاد لايمكن تحقيقه بدون تضحيات

إذا لم يناضل الذكور والاناث سوية في سبيل الوطن
فمن المستبعد ان يتحرر من العبودية
لان الطائر لايستطيع ان يحلق بجناح واحد !!

بعد قراءة هذا النموذج من شعر «بيكس» يظهر لنا مدى تأثيره بشعر الزهاوي ولكن كما قلنا في تجربة ادبية جديدة، ألا وهي تجربة الشعر السياسى التي بلغت أوجها أواخر ايام حياته في عام ١٩٤٨ في العراق.

ثانياً : محور الشعر السياسى

إن الشعر السياسى في الادب المعاصر أصبح غرضاً بارزاً من اغراض الشعر الحديث، فقد اشتد اواره بعد الاحتلال الاجنبى للعراق وبعد ماعاناه الشعب من نير عبودية الاستعمار والتخلف وتجزأة الامة . فهما ان الشعراء هم الطليعة الواعية من الشعب، فقد اسهموا اسهاماً متميزاً وكبيراً في استنهاض همم جماهير الشعب وبت روح الحماسة في نفوسهم ، وان شيوع هذا الغرض في شعرنا لاشك يدل على وعي شعرائنا الملتزمين بقضايا امتهم ووطنهم وقد لانجد شاعراً معروفاً لم ينظم الشعر في هذا الغرض ولنا في الزهاوي والرصافي وغيرهما امثلة حية في هذا المضمار^(٤٢).

ففي هذا المحور الهام يمكن ان نتخذ من الرصافي وقصيدة مشهورة له بعنوان «يامحب الشرق» نموذجاً حياً للشاعر والشعر السياسى في الربع الاول من القرن العشرين . فقد القى شاعرنا الوطنى قصيدته هذه في حفلة اقامها «الحزب الوطنى» ببغداد

إن قصيدة الرصافي قد أُلِّفَت عام ١٩١٩ والقيت أمام احد رموز الاستعمار الغربي لتفضح الاعيب المستعمرين وأعمالهم المشينة تجاه الشعوب المستعمرة وإن قصيدة «بيكهس» قد نظمت عام ١٩٤٥ لتلقى في حفل نوروز في ذلك العام أمام رمز من رموز الاستعمار الغربي أيضاً الا وهو «المستر آدموندس» المستشار البريطاني لوزارة الداخلية العراقية حينذاك وزيارته لدينة السليمانية بمناسبة انتهاء مهام عمله وعودته الى بريطانيا، وكان حاضراً في ذلك الاحتفال .

فقد وقف «بيكهس» يفضح الاستعمار الانكليزي بالذات في قصيدته هذه مديناً آياه باستغلال شعبنا واضطهاده «سبعة وعشرين عاماً» ومعلناً ان شعبنا لن يرضى به وبحكمه^(٣٢) لأنه خبير الاستعمار بعوده الكاذبة والاعيبه واعماله الغادرة تجاه الشعب الكردي وشعوب الشرق المستعمرة قاطبة، فانشد يقول :

« ١ »

بيست و جهوت سألّه من ره نجهري توم
به نان و ئاوو جلو بهرگي خوم
خزمه تم كردي له ئيران و روم
له بيناوى تو شكاهه ئه ستوم
كه چي هيشتا هر ديلو ره نجه روم
كوناهم چي بوو بهم ده ردهت بر دم ؟
بو چي به ناهق وا سووكت كر دم ؟

« ٢ »

بيست و جهوت سألّه من ئه ره تينى !
به فر و فيشال ئه م خه له تينى !
روژى نه وعينكم هل ئه په رينى
بو مه رامى خوت ملم ئه شكينى
كه ئيشت نه ما وازم ئى دينى !
كوناهم چي بوو بهم ده ردهت بر دم ؟
بو چي به ناهق وا سووكت كر دم ؟

« ٣ »

بيست و جهوت سألّه ئاله زيانم

لم يكن ولسن فرداً إن في الغرب ولسن^(٣١)
فعلام الغرب لاينفك للشرق مُضاغن^(٣٢)
كم يسوم الغرب اهل الشرق خسفاً ويخاشن^(٣٣)
والى كم ساسة الغرب تداجي و تدهن
إن في الشرق تجاه الغرب نيراناً كوامن
واذا قامت حروب في بني الشرق طواحن
فمن المسؤول عن ذلك يامستر كراين ؟

بعد ان يفضح شاعرنا الرصافي اعمال الاستعمار وسلوكه تجاه شعوب الشرق عامة ويلوح بوجود نار كوامن لحروب طاحنة بين الشعوب المستعبدة ضد الاستعمار الغربي والاستعباد في سبيل التحرر والانعقاد ، يأتي الى آثار حكم المستعمرين في وطنه العراق فيقول :

واذا تسال عما هو في بغداد كائن
فهو حكم مشرقى الضرع غربى الملاين^(٣٤)
هو ذو وجهين وجه ظاهر يتبع باطن
قد ملكنا كل شىء نحن في الظاهر لكن
نحن في الباطن لانملك تحريكاً لساكن
افهذا جائز في الغرب يا «مستر كراين» ؟

عندما نستقرىء بين قصائد شعراء الكرد المعاصرين للرصافي عن نماذج للشعر السياسي تقترب مضامينها واهدافها من مضمون قصيدة الرصافي نجد نماذج ناجحة في هذا الغرض :
كقصيدة «عصبة الامم» للشاعر الشيخ سلام (١٨٩٢ - ١٩٥٩)
وقصيدة «سبعة وعشرين عاماً» للشاعر «بيكهس» .

إننا نتخذ من قصيدة «بيكهس» محوراً لمقارنتنا مع قصيدة الرصافي لتشابههما الاكثر في الغرض والتوجه والمضمون العام، فنجري هذه المقارنة بين القصيدتين باعتبارهما قد كتبتا بلغتين مختلفتين وفي إطار أدبين قوميين بينهما صلات تاريخية وثقافية بحكم المجاورة والمعاشة وان عوامل التأثير والتأثر موجودة بينهما، لذا فلا غرابة أن ينحى شاعر كردي منحى شاعر عربي في الموقف والتوجه الفكري والغرض الشعري وبعض صورته الفنية ومضامينه الادبية .

له زير دهستی تو زور پهرينشانم
له ئينسان ناچم عهيني چهيوانم
كهى پرگار ئه بيم ماني ويرانم ؟
وا به خوت ئه نييت : « حامى ، كه لانم !
كوناهم چى بوو بهم دهردهت بردم ؟
بوچى به ناههق وا سووكت كردم ؟

« ٤ »

بيست و چهوت ساله دنم نييت پره
ئه حوالم به دهست تووه زور شره
صهد به لين بدهى له لاي من تره !
به سيهتي ئيتر ئه م وره وره !!
نو كه ريت ناكمه وركم هه لدره !
كوناهم چى بوو بهم دهردهت بردم ؟
بوچى به ناههق وا سووكت كردم ؟

« ٥ »

من ره نجبه ريكم پاك و به سه زمان
هه ولم بو داوى به دل و به گيان ،
به سيهتي ئيتر دروو ته فره دان !
وا ئه بى عهدل و ئينساف و ويجدان ؟
ئه مكهى به ديلى (.....) و ئيران !
كوناهم چى بوو بهم دهردهت بردم ؟
بوچى به ناههق وا سووكت كردم ؟ (٣)

واليكم ترجمه هذه السباعيات المختارة من قصيدته المؤلفة
من «أحد عشر سباعياً» ليوقف قراء العربية على مضمون القصيدة
وموقف الشاعر من الاستعمار وعوده الكاذبة وأعماله المشينة
تجاه الشعوب:

« ٦ »

سبعة وعشرون عاماً مضت وأنا اكدح من اجلك

بخبزي ومائي وملبسي دون اجر
وقد خدمتك في ايران وفي بلاد الروم !!
من اجلك تحطم عنقي
ورغم كل هذا فانني اسير ذليل !
فماذا كان ذنبي حتى ابتليتني بهذه النوائب ؟ (٣)
ولماذا ذللتنى هكذا دون وجه حق !؟

« ٢ »

سبعة وعشرون عاماً مضت وانت تطاردني
تتحايل علي بالكذب والخداع
ترقصني حسب اهوائك كل يوم
إنك تحطم عنقي في سبيل الوصول الى غايتك
ولما ينتهي عمك بي ، تتركني وتلفظني !
فماذا كان ذنبي حتى ابتليتني بهذه النوائب ؟
ولماذا ذللتنى هكذا دون وجه حق !؟

« ٣ »

سبعة وعشرون عاماً مضت وحياتي كلها مرارة وشقاء
إنني ضجر مهموم في ظل حكمك .
كانني حيوان لا اشبه الانسان !!
فمتى اتحرر من نير عبوديتك !؟
وانت الذي تدعي بانك «حامى الشعوب» !!
فماذا كان ذنبي حتى ابتليتني بهذه النوائب ؟
ولماذا ذللتنى هكذا دون وجه حق !؟

« ٤ »

سبعة وعشرون عاماً مضت وقلبي مقهور منك
لان حالي بين يديك يرثى لها .
إذا وعدتني مئة وعد فلا تساوي وعودك عندي شيئاً
لذا كفى هذا التبجح والوعود الكاذبة !
فلو تبقر بطني فلا اكون لك عميلاً !!
فماذا كان ذنبي حتى ابتليتني بهذه النوائب ؟

ولماذا ذللتني هكذا دون وجه حق !؟

« ٥ »

إنني امرؤ كادح صافي القلب فقير الحال

سعيت من أجلك بكل جد وتفان

لقد كفاني كذبك وخداك

أهكذا يكون العدل والإنصاف والوجدان ؟

أن تجعلني أسيراً ذليلاً لايران !!

فماذا كان ذنبي حتى أبتليتني بهذه النوائب ؟

ولماذا ذللتني هكذا دون وجه حق !؟

يقم بالاعتباس المباشر من مضامين قصيدة الرصافي بل اتخذ منها حافزاً ومصدر إحياء لقصيدته التي تعتبر من أشهر قصائده السياسية، فصاغها في قالب كردي معاصر بتعابير سلسة مقبولة ومضمون جديد يتماشى مع روح العصر وطموحات الشعب الكردي في الحرية والحياة الكريمة .

وختاماً أمل أن يحظى بحثي هذا في باكورة الأدب المقارن التطبيقي بين أدبين قوميين لهما صلات تاريخية وحضارية متينة يجلب نظر متتبعي الأدبين ونقادهما الى هذا الموضوع الذي لم يتطرق النقاد العرب والکرد إلا نادراً وفي إطار محدود .
إليه

المصادر :

- ١٩- جميل صدقي الزهاوي - الاوشال - بغداد ، ١٩٣٤ ، ص ٧٠
- ٢٠- عبدالرزاق الهلالي - ديوان الزهاوي - بيروت ، ١٩٧٢ ، ص ٣٢٢
- ٢١- نفس المصدر ، ص ٣٨١
- ٢٢- د . محمد مندور - الادب ومذاهبه - القاهرة ، ١٩٥٧ ، ط ٢ ، ص ١٢
- ٢٣- محمدهدي مهلاكريم - ديواني بيكس - ج ٢ ، ١٩٨٠ ، ل ٨٢
- ٢٤- د . جلال ايوب صبري وآخرون - تاريخ الادب العربي الحديث - بغداد ، ١٩٨٢ ، ص ٤١ ، ٤٢
- ٢٥- أحمد أبوسعد - الشعر والشعراء في العراق - بيروت ، ١٩٥٩ ، ص ٧٤
- ٢٦- ماهن : الخادم ، العبد .
- ٢٧- المهادن : المسالم الذي بينك وبينه هدنة .
- ٢٨- ولسن : كان رئيس الولايات المتحدة الاميركية من ١٩١٣ الى ١٩٢١
- ٢٩- أحمد أبوسعد - الشعر والشعراء في العراق - بيروت ، ١٩٥٩ ، ص ٧٤
- ٣٠- الموسوعة العربية الميسرة - القاهرة ، ١٩٧٢ ، ط ٢ ، ص ١٩٦٣
- ٣١- ولسن : جمع ولسن
- ٣٢- مضاجن : حاقد .
- ٣٣- يسوم : يذل ، الخسف : الذل .
- ٣٤- الملاين : جمع الملاين ، وهو قالب يوضع فيه اللين .
- ٣٥- د . عز الدين مصطفى رسول - الواقعية في الادب الكردي - بيروت ، ١٩٦٦ ، ص ١٤٤
- ٣٦- محمدهدي مهلاكريم - ديواني بيكس - بغداد ، ١٩٨٠ ، ج ٢ ، ل ٧٥-٧٨
- ٣٧- النوائب : جمع النائبة ، المصائب .

بعد قراءة هذه السباعيات من قصيدة «بيكس» يظهر لنا أن الشاعر قد تأثر في نظمها بقصيدة «يامحب الشرو» لمعروف الرصافي الموجهة الى «المستر كراين» ممثل الرأسمال الغربي قبل ستة وعشرين عاماً في سنة ١٩١٩ الى حد ما وان مواطن التأثر والالتقاء بين الشاعرين وقصيدتهما تكمن في النقاط التالية :

١- إن كلتا القصيدتين موجهتان الى رمزين من رموز الاستعمار الغربي .

٢- كلا الشاعرين يفضحان الاستعمار في اعماله المشينة من استعباد واستغلال للشعوب المستعمرة المغلوبة على امرها .

٣- في كلتا القصيدتين اشارات واضحة الى استغلال المستعمرين للشعوب .

٤- كلا الشاعرين يكشفان حقيقة الوعود الكاذبة التي يقطعها المستعمرون على انفسهم باعطاء الشعوب المحتلة حقوقها القومية في التحرر والانعقاد . حيث يفضح الرصافي حقيقة (مبادئ ولسن) لبناء مجتمع انساني جديد خال من الاستعمار !! كما يفضح «بيكس» وعود الانكليز الكاذبة باعطاء الشعوب المستعمرة حريتها وادعائهم بانهم «حماة الشعوب الضعيفة» !!

كل هذه الالتقاءات بين الشاعرين وقصيدتيهما جعلتنا نقارن بين تينك القصيدتين كنموذج (للادب المقارن التطبيقي) بين الشعر العربي والشعر الكردي في فترة زمنية متقاربة . ويجب أن نقول حقيقة وهي أن «بيكس» قام بتجربة أدبية ناجحة ، لأنه لم

بطاقة شخصية

اعداد : جعفر البرزنجي

القنات مؤيد محمد فقي

وشارك كعضو فعال في فرقة المسرح الريفي ضمن هذه

الاعمال :-

- ١ - صورة من الماضي تأليف حامد مجيد نجم وإخراج رسمي جلال .
- ٢ - المنجل تأليف أمين ميرزا كريم إخراج زهير عبدالمسيح .
- ٣ - الضوء تأليف سمير دهش إخراج سعدون يونس .

٤ - التعداد بين الامس واليوم وهذه المسرحية من اعداد سمير دهش وإخراج سعدون يونس .

شارك الفنان مؤيد في الدورة الخاصة بالفنون المسرحية التي اقيمت من قبل نقابة الفنانين العراقيين - المركز العام - في بغداد عام ١٩٧٧ ويجدر الاشارة هنا بأن المحاضرين في هذه الدورة كانوا من خيرة اساتذة الفن المسرحي ومنهم الاستاذ ابراهيم جلال ، وقاسم محمد ، وفاضل قرزاز ، وفاضل خليل ، ونال الفنان مؤيد شهادة النجاح .

وفي عام ١٩٨٠ شارك في الفلم السينمائي (سائق شغل) وهو من سيناريو وإخراج الفنان حمزة زيدان .

إن مشاركة الفنان مؤيد في مسرحية (حمه وهى وهى) فتحت له آفاقا جديدة لتطوير قابلياته وتوسيع امكانياته الفنية المتنوعة حيث ابدى نجاحا في مجال المكياج ايضا بتشجيع من قبل الفنان المعروف طلعت سامان والفنان سعدون يونس ونجح الفنان مؤيد في مهمته الجديدة ، وهو الان يعمل ضمن الفرقة المسرحية في مديرية دور الثقافة الجماهيرية بعنوان (الماكيز) ويقوم بمكياج جميع الاعمال المسرحية التي تقدم الى التلفزيون في اربيل .

ولد الفنان مؤيد محمد في مدينة اربيل عام ١٩٥٦ . وترعرع منذ صغره بين احضان هذه المدينة الجميلة وبالضبط في محلة - المستوفي - حيث اكمل دراسته الابتدائية والمتوسطة فيها .

وكان شغوفا بالفن والالعاب الفلكلورية الكردية المختلفة وهذه الالعاب الهمة وشجعتة للتوجه الى التمثيل ... وكان من بين الطلاب النشطين في النشاط الفني في المدرسة وهناك تعلم التمثيل حيث شارك ولاول مرة في مسرحية (الرجل الشرير) ضمن هذه النشاطات في عام ١٩٧١ .

وفي عام ١٩٧٢ اصبح عضوا في فرقة الشبيبة وفي هذه الفرقة شارك في مسرحية العبقري من تأليف وإخراج عبدالله فتاح وكذلك في مسرحية (الفراس الاحمق) من تأليف الفنان (الراحل صبحى كويى) وشارك ايضا في مسرحية (صوت الحرية) من تأليف محمد سليم سيدوك ، ونتيجة نشاطاته هذه برزت قابلياته ، ولس الفنان التشجيع من لندن زملائه الفنانين وانضم الى جمعية الفنون والاداب الكردية عام ١٩٧٥ وشارك في نشاطات هذه الجمعية بأداء دور في « قيود المجتمع » من تأليف ريواس الجاف وإخراج زهير عبد المسيح بالاضافة ومارس نشاطات إذاعية فنية بالاشتراك مع الفنان خليل يابه وواصل المسيرة ولايزال ، فقدم وبشكل دؤوب عطاءات كثيرة خدمة للفن الكردي .

بهركى يهكهم : اسماعيل خهيات - ساني ١٩٦٤

بهركى دووهم : هيوا عبدالله - سيراميك

KARWAN

CARAVAN

كاروان
المسيرة

Monthly Cultural Magazine Issued in Kurdish
and Arabic languages by the General Secre-
tariat for Culture and youth

مجلة ثقافية شهرية
تصدرها الامانة العامة للثقافة والشباب باللغتين
الكردية والعربية

